

**KATILIMCI TASARIM SÜREÇLERİNİN GÜÇLENDİRME ODAKLI
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Hatice Server KESDİ

**DOKTORA TEZİ
ENDÜSTRİ ÜRÜNLERİ TASARIMI ANA BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

OCAK 2020

Hatice S. KESDİ tarafından hazırlanan “KATILIMCI TASARIM SÜREÇLERİNİN GÜÇLENDİRME ODAKLI DEĞERLENDİRİLMESİ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Endüstri Ürünleri Tasarımı Ana Bilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Serkan GÜNEŞ

Endüstri Ürünleri Tasarımı Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.

.....

Başkan: Prof. Dr. Abdullah TOĞAY

Endüstri Ürünleri Tasarımı Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.

.....

Üye: Doç. Dr. Naz A.G.Z. BÖREKÇİ

Endüstri Ürünleri Tasarımı Ana Bilim Dalı, ODTÜ

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.

.....

Üye: Doç. Dr. Çağla DOĞAN

Endüstri Ürünleri Tasarımı Ana Bilim Dalı, ODTÜ

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.

.....

Üye: Doç. Dr. Alper ÇALGÜNER

Endüstri Ürünleri Tasarımı Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.

.....

Tez Savunma Tarihi: 10/01/2020

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....

Prof. Dr. Sena YAŞYERLİ

Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Hatice S. KESDİ

12/12/2019

KATILIMCI TASARIM SÜREÇLERİNİN GÜÇLENDİRME ODAKLI DEĞERLENDİRİLMESİ

(Doktora Tezi)

Hatice Server KESDİ

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Ocak 2020

ÖZET

Soğuk savaş döneminin politik gündemi ile teknolojik altyapının yaygınlaştırılması çalışmalarının kesişiminde demokrasi talebiyle ortaya çıkan katılımcı tasarım yaklaşımı kullanıcıların ve diğer paydaşların tasarım süreçlerinde aktif olarak rol aldıkları bir tasarım yaklaşımıdır. Birçok farklı alanda olduğu gibi tasarım araştırmaları alanında da sıkça kullanılmaktadır. Bu anlamda yaygın kullanıma sahip bu yaklaşımın sunduğu fırsatlara, katkılarına veya gelişimine dair değerlendirme çalışmaları literatürde oldukça azdır. Varolan değerlendirme çalışmaları da dar kapsamlı ve açık olmaması bakımından eleştirilmektedir. Bu eleştirilerden yola çıkarak bu çalışmada tasarım araştırmalarında katılımcı tasarım yaklaşımının sistematik bir şekilde bütünsel bir yaklaşımla değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda üç basamaklı bir metodoloji kurgulanmıştır. İlk olarak bütünsel bir değerlendirmenin nasıl yapılacağına dair literatür araştırması gerçekleştirilmiş, değerlendirme çerçevesinin perspektifi güçlendirme olarak belirlenmiştir. Daha sonra bu olgunun tasarım araştırmalarında nasıl ele alındığını ortaya koymak için doküman analizi ve uzman görüşmeleri aracılığı ile toplanan 54 proje nitel içerik analizine tabi tutulmuş sonuçta iki farklı değerlendirme çerçevesi ortaya konulmuştur. Doğrudan güçlendirme ve dolaylı güçlendirme olarak adlandırılan bu çerçeveler ve alt başlıkları açıklanmış sonrasında birbirleri ile karşılaştırılarak aralarındaki benzerlik ve farklar bunların nedenleri ve sonuçları tartışılmıştır. Bütün katmanlar arası ilişkide temel oluşturan güçlendirme odağında sistematik bir şekilde ortaya konulan bu değerlendirme çerçeveleri ile farklı perspektiflerdeki uygulamaların değerlendirilmesi mümkün kılınmıştır. Ayrıca tasarım araştırmalarında kullanılan katılımcı tasarımda güçlendirme süreçleri ve sonuçları açıklanmıştır. Böylelikle güçlendirme ve tasarım araştırmaları literatürleri arasında bir kesişim kümesi oluşturularak katılımcı tasarıma dair farklı sorgulamaların yolu açılmıştır.

Bilim Kodu : 80308
Anahtar Kelimeler : Tasarım Araştırmaları, Katılımcı Tasarım, Güçlendirme, Değerlendirme Çerçevesi
Sayfa Adedi : 243
Danışman : Prof. Dr. Serkan GÜNEŞ

EMPOWERMENT FOCUSED EVALUATION OF PARTICIPATORY DESIGN PROCESSES

(Ph. D. Thesis)

Hatice Server KESDİ

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES

January 2020

ABSTRACT

Participatory design approach emerged with the demand for democracy at the intersection of the political agenda of the Cold War period and the dissemination of the technological infrastructure is a design approach in which users and other stakeholders actively take part in the design process. It is frequently used in design research as much as different fields. In this sense, the evaluation studies on the opportunities, contributions or development of such widely used approach are almost nonexistent in the literature. Existing evaluation studies are also criticized for their narrow scope and lack of clarity. Based on these criticisms, it is aimed to systematically evaluate the participatory design approach in design research with a holistic approach. Accordingly, a three-step methodology was applied. Firstly, a literature research was conducted on how to make a holistic evaluation and the theoretical framework of the evaluation was determined as empowerment. Then, in order to explore the way this phenomenon addressed in design research, 54 projects gathered through document analysis and expert interviews were subjected to qualitative content analysis and two different evaluation frameworks were identified. These frameworks, named as direct empowerment and indirect empowerment, and their subheadings were explained and then compared with each other in terms of similarities and differences, their reasons and implications were discussed. With these evaluation frameworks, systematically put forward in the focus of empowerment which forms the basis of all inter-layer relations, it became possible to evaluate the practices from different perspectives. Also the empowerment processes and results in participatory design used in design researches were revealed. Thus, an intersection was created between empowerment and design research literature which enables different inquiries about participatory design.

Science Code : 80308

Key Words : Design Research, Participatory Design, Empowerment, Evaluation Framework

Page Number : 243

Supervisor : Prof. Dr. Serkan GÜNEŞ

TEŞEKKÜR

Doktora tezi uzun ve yoğun ancak bir o kadar da güzel bir maratondur benim için. Bu süreci güzel ve anlamlı kılan hocalarımdan öncelikle sevgili danışmanım Prof. Dr. Serkan GÜNEŞ'e her zaman yanımda olduğu, bana ve çalışmama destek ve emek verdiği için çok teşekkür ederim. Ayrıca bilgileri ile yolumu aydınlatan, desteklerini hep hissettiğim sevgili tez izleme komitesi hocalarım Prof. Dr. Abdullah TOĞAY'a ve Doç. Dr. Naz A.G.Z. BÖREKÇİ'ye en içten şükranlarımı sunarım. Çalışmamıza kıymet vererek değerlendiren ve katkı sunan sevgili jüri üyelerinden Doç. Dr. Çağla DOĞAN'a ve Doç. Dr. Alper ÇALGÜNER'e teşekkür ederim. Zaman ayırarak çalışmama katılan, büyük katkılar sunan bütün görüşmecilerime de minnettarım. Ayrıca eğitim hayatımda ve akademisyen olmamda emeği geçen hocalarıma da teşekkürü bir borç bilirim. Özel olarak sevgili hocam Dr. Öğretim Üyesi Harun KAYGAN'a bir akademisyen olarak bana ve düşüncelerime kıymet vererek her zaman destek olduğu ve kıymetli bilgilerini benimle paylaşarak zihnimde her daim yeni kapılar açtığı için teşekkür ederim.

Bu süreci yaşanır kılan Emrah, Saygın ve daha nice dostlara da teşekkürü bir borç bilirim. Ama özellikle tez yoldaşım, candaşım Merve COŞKUN'a varlığı, desteği ve sevgisi için çok teşekkür ederim. Sonsuz fikir teatilerimiz, incelikli edebiyat ve sinema konuşmalarımız ve varoluşçu diyaloglarımız bu tez sürecindeki yaşam destek ünitemdi. İyi ki varlardı. Ayrıca iki güzel kadın, dostlarım sevgili Hande KUTBAY ve Ebru GEDİK bu zorlu süreçte bana koşulsuz destek verdiler, her zaman yanımda oldular, minnettarım.

Annem, ablam, ananem, beni yetiştiren bugünlere getiren güçlü kadınlar, bu tezin gizli kahramanları. Koşulsuz sevdiler, bu tezi yazabilmem için nice fedakârlıklar yaptılar, hep destek oldular. Bu süreçte bir de küçük prens eklendi yanlarına, canım yeğenim, güneşim Berk. Sıcacık bir aile ortamında burunlarda kestane kokusuyla tez yazdım sayelerinde, bütün bunlar için çok teşekkür ederim. Canım ananeme rahmetle.

Yol arkadaşım, ruh eşim, sevgilim, çekirdek ailem Nimet Başar KESDİ, bu sürecin asıl kahramanı. Yaşamımızı çok uzun süredir tezimle paylaşarak gösterdiği sonsuz sabır, sevgi ve destek ile mümkün oldu bu tezin varlığı. Zorlandığım her an benim için en kıymetli olan sevgisi ve akademik fikirleri ile yola devam etmemi sağladı. Yüce gönlü, akıllı, sevgisi için hep şükran duyacağım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ	xi
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	xiv
RESİMLERİN LİSTESİ.....	xix
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xx
1. GİRİŞ	1
2. KATILIMCI TASARIM	9
2.1. Katılımcı Tasarım Kökenleri.....	9
2.1.1. Sosyo teknik yaklaşım	9
2.1.2. İskandinav yaklaşımı	10
2.1.3. Eylem araştırması	11
2.1.4. Diğer katılımcı tasarım yaklaşımları	12
2.2. Katılımcı Tasarım Perspektifleri	13
2.2.1. Politik perspektif	13
2.2.2. Teorik perspektif	14
2.2.3. Pragmatik perspektif	15
2.3. Tasarım Araştırmalarında Farklı Katılımcı Tasarım Uygulamaları	16
2.3.1. İşbirlikçi tasarım.....	17
2.3.2. Açık tasarım.....	18
2.3.3. Agonistik yaklaşım.....	19

3. KATILIMCI TASARIM DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI	21
3.1. Organizasyonel Değişim ve Katılımcı Kabulü Bağlamında Katılımcı Tasarım Değerlendirme Çalışmaları.....	21
3.2. Sistem Başarısı Bağlamında Katılımcı Tasarım Değerlendirme Çalışmaları.....	26
3.3. Tasarım Araştırmalarında Katılımcı Tasarım Değerlendirme Çalışmaları.....	30
3.3.1. Hedefler ve sonuçlar	32
3.3.2. Katılımcı.....	34
3.3.3. Teknik ve araçlar.....	35
3.3.4. Katılım zamanı	37
3.3.5. Katılım durumu	37
3.3.6. Katılım derecesi	38
3.4. Katılımcı Tasarım Perspektifleri Arası İlişki: Bütünsel Bir Değerlendirme	39
4. GÜÇLENDİRME TEORİSİ	43
4.1. Güçlendirme Tanımı	43
4.2. Güçlendirme Boyutları.....	45
4.2.1. Birey odaklı güçlendirme	47
4.2.2. Kolektif güçlendirme	52
5. METODOLOJİ.....	55
5.1. Teori Temelli Değerlendirme	55
5.1.1. Teori temelli değerlendirme yaklaşımları	56
5.1.2. Teori temelli değerlendirme bileşenleri.....	57
5.1.3. Araştırmada teori temelli değerlendirme kullanımı	60
5.2. Metodolojinin Basamakları.....	63
5.2.1. Literatür araştırması.....	64
5.2.2. Doküman analizi	64

	Sayfa
5.2.3. Uzman görüşmesi.....	71
5.2.4. Nitel içerik analizi ve yapısı.....	80
6. KATILIMCI TASARIM YAKLAŞIMINDA GÜÇLENDİRME ODAKLI DEĞERLENDİRME	89
6.1. Doğrudan Güçlendirme	89
6.1.1. Amaçlar ve girdiler	91
6.1.2. Varsayımlar	94
6.1.3. Stratejiler	98
6.1.4. Araştırmacı davranışları ve aktiviteler	104
6.1.5. Dışsal faktörler	112
6.1.6. İçsel faktörler.....	119
6.1.7. Sonuçlar ve kazanımlar	124
6.1.8. Süreç ve sonuç ilişkisi	131
6.2. Dolaylı Güçlendirme	133
6.2.1. Amaçlar ve girdiler	135
6.2.2. Varsayımlar	137
6.2.3. Stratejiler	141
6.2.4. Araştırmacı davranışları ve aktiviteler	148
6.2.5. Dışsal faktörler	152
6.2.6. İçsel faktörler.....	159
6.2.7. Sonuçlar ve kazanımlar	163
6.2.8. Süreç ve sonuç ilişkisi	169
6.3. Doğrudan ve Dolaylı Güçlendirme Desenlerinin Karşılaştırması.....	170
6.3.1. Amaçlar ve varsayımların karşılaştırılması.....	172
6.3.2. Stratejilerin karşılaştırılması	172

	Sayfa
6.3.3. Araştırmacı davranışları ve aktivitelerin karşılaştırılması.....	175
6.3.4. Faktörlerin karşılaştırılması	177
6.3.5. Sonuç ve kazanımların karşılaştırılması	179
7. SONUÇ	181
7.1. Araştırma Sorularının Yeniden Ziyaret Edilmesi.....	181
7.1.1. Katılımcı tasarım yaklaşımı bütünsel olarak nasıl değerlendirilebilir?	181
7.1.2. Katılımcı tasarım değerlendirme çerçevesinin bileşenleri nelerdir?.....	184
7.2. Araştırmanın Tasarım Araştırmalarına Katkısı	189
7.3. Araştırmanın Kısıtları.....	190
7.4. Gelecek Araştırmalara Yönelik Öneriler	191
KAYNAKLAR	193
EKLER	203
EK-1. Kullanıcı dahiliyeti/katılımı ve sistem başarısı değerlendirme çalışmaları	204
EK-2. Doküman analizi kaynakçası	207
EK-3. Katılımcı izin formu	216
EK-4. Katılımcı bilgilendirme formu	217
EK-5. Görüşme soruları (Pilot çalışma)	218
EK-6. Görüşme formu (Ana çalışma)	221
EK-7. Nitel içerik analizi kod kitabı	222
ÖZGEÇMİŞ	242

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 2.1. Katılımcı tasarım literatür araştırması anahtar kelimeleri.....	9
Çizelge 3.1. Katılımcı tasarım değerlendirme çalışmaları literatür araştırması anahtar kelimeleri.....	21
Çizelge 3.2. Katılımcı karar verme süreci	23
Çizelge 4.1. Güçlendirme teorisi literatür araştırması anahtar kelimeleri.....	43
Çizelge 4.2. Bireysel, örgütsel ve toplumsal güçlendirme süreçleri ve sonuçları	46
Çizelge 5.1. Teori temelli değerlendirme	56
Çizelge 5.2. Doküman analizi yapılan proje bilgileri	67
Çizelge 5.3. Görüşmeci örneklem bilgileri.....	79
Çizelge 5.4. Teori temelli değerlendirme bileşenleri	84
Çizelge 5.5. Analiz sonucu oluşan kategori ve alt kategoriler	87

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 1.1. Katılımcı tasarım bağlam değişimi.....	3
Şekil 1.2. Metodolojinin yapısı.....	6
Şekil 1.3. Tezin yapısı	7
Şekil 3.1. Kullanıcı dahiliyeti betimsel modeli	27
Şekil 3.2. Katılım, dahiliyet ve sistem kullanımı arasındaki ilişki	28
Şekil 3.3. Tasarım çalışmalarında mevcut katılım değerlendirmeleri.....	32
Şekil 3.4. Sistem başarısı ve katılım arasındaki ilişki	40
Şekil 3.5. Katılımcı tasarım farklı perspektiflerindeki sonuçlar arası ilişki	42
Şekil 4.1. Psikolojik güçlendirme boyutları	48
Şekil 4.2. Güçlendirme süreç modeli	50
Şekil 5.1. Basitleştirilmiş değişim teorisi	60
Şekil 5.2. Teori temelli değerlendirme yaklaşımlarının çalışmada kullanımı	62
Şekil 5.3. Metodolojinin basamakları	63
Şekil 5.4. Nitel sorgulama için kod-teori modeli.....	81
Şekil 5.5. Nitel içerik analizi yapısı	83
Şekil 6.1. Katılımcı tasarım proje amaçları ve desen ilişkisi.....	89
Şekil 6.2. Doğrudan güçlendirme deseni bileşenleri.....	91
Şekil 6.3. Doğrudan güçlendirme deseni sonuç zinciri ve varsayımlar	95
Şekil 6.4. Doğrudan güçlendirme deseni araştırmacısının uyguladığı stratejiler	99
Şekil 6.5. Doğrudan güçlendirme deseni araştırmacı davranışları ve aktiviteler	105
Şekil 6.6. Doğrudan güçlendirme deseni faktörler arası ilişkiler	112
Şekil 6.7. Doğrudan güçlendirme deseni kazanım ve sonuç ilişkisi.....	124
Şekil 6.8. Dolaylı güçlendirme deseni bileşenleri	135

Şekil	Sayfa
Şekil 6.9. Dolaylı güçlendirme deseni sonuç zinciri ve varsayımlar	139
Şekil 6.10. Dolaylı güçlendirme deseni araştırmacısının uyguladığı stratejiler	142
Şekil 6.11. Dolaylı güçlendirme deseni araştırmacı davranışları ve aktiviteler	148
Şekil 6.12. Dolaylı güçlendirme deseni faktörler arası ilişkiler	152
Şekil 6.13. Dolaylı güçlendirme deseni kazanım ve sonuç ilişkisi.....	164
Şekil 6.14. Doğrudan ve dolaylı güçlendirme desenleri süreç ve sonuç bileşenlerinin karşılaştırılması.....	171
Şekil 6.15. Desenler arası amaçların karşılaştırılması.....	172
Şekil 6.16. Desenler arası stratejilerin karşılaştırılması	173
Şekil 6.17. Desenler arası araştırmacı davranışları ve aktivitelerin karşılaştırılması	175
Şekil 6.18. Desenler arası dışsal faktörlerin karşılaştırılması.....	177
Şekil 6.19. Desenler arası içsel faktörlerin karşılaştırılması	178
Şekil 6.20. Desenler arası sonuçların frekanslarla karşılaştırılması.....	180

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim	Sayfa
Resim 5.1. Ana görüşmede oluşturulan süreç haritalarından bir örnek	76
Resim 5.2. MAXQDA programında açık kodlama işlemi	85

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

Açıklamalar

HWA

Herrgards Women's Association

LNTK

Lower Ngau Tau Kok

SCWC

Spring Creek Watershed Community

SMS

Short Message Service

STK

Sivil Toplum Kuruluşu

TDCSP

The UThukela District Child Survival Project

YY

Yüzyıl

1. GİRİŞ

Tasarlama eylemi, bütün insanlığın kendi temel ihtiyaçlarını tatmini amacıyla her an gerçekleştirdiği temel bir aktivite olarak tanımlanabilir. Nitekim insanın çevresini dönüştürme çabası ilk zamanlarda kendi ihtiyaçları doğrultusunda şekillense de toplumsal, ekonomik ve teknolojik gelişmelerle bu aktivite değişik bağlamlarda değişik biçimlerde varlığını korumuştur. İnsana dair bu pratik, tasarım mesleğinin temellerini oluşturmuştur. Bilginin mevcut yaklaşımlarla uzmanlık alanlarına ayrıldığı dünyada ise insan bütün bu uzmanlık alanları karşısında yetemediği noktalarda eylemlilik durumunu yetki devriyle uzmanlara bırakmıştır (Schumpeter, 2003: 206). Artık tasarım eylemi insan için insan tarafından yapılan ayrı bir uzmanlık alanı haline gelmiştir. Böylelikle tasarımcılar insan yaşamını geliştirecek, iyileştirecek projeleri geliştiren taraf, kullanıcılar da bütün alanlarda bilgi sahibi olmak yerine kendi uzmanlık alanlarında ilerlemeyi tercih eden bireyler olarak yollarına devam etmişlerdir.

Tasarımcı ve kullanıcı ayrımını oluşturan bu sınır 20. yy. sonlarında tasarım araştırmaları çalışmalarında yeniden ele alınmıştır. 1980’lerde ortaya konulan kullanıcı-odaklı-tasarım ile kullanıcının ihtiyaç ve ilgilerine temellenen daha kullanılabilir ve anlaşılabilir ürünler ortaya konulması hedeflenerek kullanıcının tasarlama süreçlerine dahililiyetinin ilk adımları atılmıştır (Norman, 1998; Ritter, Baxter ve Churchill, 2014). Ancak bu yaklaşımda hala odağın tasarlanan şeyde olduğu ve bunun için tasarımcının kullanıcıya tepkisel bir rol yükleyerek çözümü onun üzerinden ürettiği vurgulanır (Fischer, 2003). Sanders (2002) bu durumu hala araştırmacı tarafından temsil edilen kullanıcının takımın gerçek bir parçası olmadığı şeklinde eleştirmiştir. Kullanıcı potansiyelinin daha aktif rolleri mümkün kıldığına referans veren bu eleştiri yaşanan teknolojik gelişmelerin sağladığı fırsatlarla da desteklenmiş, kullanıcının mevcut potansiyellerini tartışmaya açmıştır. Bilgiye ve diğer kaynaklara erişim ile tekrar kendi ürünlerini tasarlama yöneliminde bulunan insanları ele alan Von Hippel’in (1994) “kullanıcı inovasyonu” olarak adlandırdığı bu olguda kullanıcının tasarımcının sahip olmadığı ve transferi zor ve maliyetli olan bir kullanım bilgisine sahip olduğu vurgulanmıştır. Bu anlamda bu bilginin tasarımda kullanımının en verimli biçimi olarak işbirlikçi süreçlerin kabulü, kullanıcıların tasarım süreçlerinde eş tasarımcı ve eş üretici olarak rol aldıkları bir yaklaşım olan katılımcı tasarımın, tasarım araştırmalarındaki rolünü belirlemiştir.

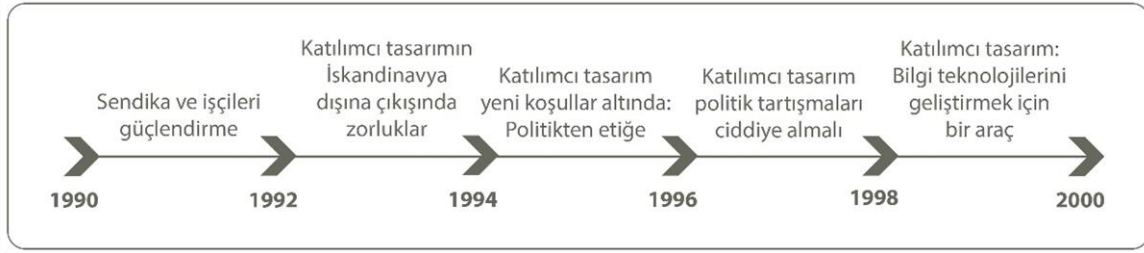
Öte yandan yaşanan toplumsal gelişmelerin yansıması olarak tasarımın yalnızca ekonomik değil aynı zamanda sosyal değerler yaratan bir meslek olarak da ele alınması bu mesleki pratiği sürdürülebilirlik, demokrasi ve sosyal fayda bağlamında sorgulamaya açmıştır. Bu doğrultuda bireyin kendi kullanacağı ürün üzerinde söz hakkı sahibi olması, sürdürülebilir üretim ve tüketimin yaygınlaşması gibi etik konular günümüzde katılımcı tasarımın tasarım araştırmalarındaki önemini artırmış, yaklaşımın sıkça kullanılmasına yol açmıştır. Nitekim katılımcı tasarımla hem kullanıcının tasarlanan ürünlerdeki söz hakkı hem de tasarımcının kullanım bilgisine erişimi sağlanmış olacaktır.

Problem durumu

Birçok çalışmada bir çözüm önerisi olarak katılımcı tasarım yöntemi benimsenmiş ve uygulandığı ilk projeden bu yana sunduğu katkılar bakımından da olumlanmıştır. Ancak bu kadar sık ve güncel kullanılan bir yöntem olmasına rağmen süreç veya sonuç bakımından neye, ne kadar ve nasıl katkısı olduğuna dair çalışmalar katılımcı tasarımın kullanılması argümanlarını destekleyecek nitelik ve nicelikte değildir (Muller ve Druin, 2012; Gerard ve Sosa, 2014; Bossen, Dindler ve Iversen, 2018). Bu anlamda katılımcı tasarım süreçlerinde değerlendirme, tasarım araştırmaları literatürüne katkı sağlayacak önemli bir başlık olarak dikkat çekmektedir. Bu çalışmada katılımcı tasarım değerlendirme perspektifinden araştırılmış, tespit edilen problemler değerlendirme bağlamına ve değerlendirme biçimine dair olmak üzere iki şekilde ele alınmıştır. İçeriğe dair değerlendirme problemleri proje bazlı değerlendirmeler başlığında ele alınırken değerlendirme biçimlerine dair problemler faktör model değerlendirmeler başlığında incelenmiştir.

Tek perspektifte gerçekleştirilen proje bazlı tekil ve gömülü değerlendirmeler

Farklı bağlamlardan kaynağını alarak çok boyutlu bir araştırma biçiminde ortaya çıkan katılımcı tasarım, ilk zamanlarında işyeri demokrasisi ile ilişkili olarak vurgulanan politik kaygılar, eylem araştırması ile ilişkili olarak teorik kaygılar, kullanıcı verilerine erişim böylelikle çalışma ortamlarının veriminin artırılması ile ilişkili olarak pragmatik kaygıları konu edinmekte bu anlamda yarattığı değer ve çıktılar bakımından çeşitlilik barındırmaktadır. Ancak zaman içerisinde değişen katılım bağlamı bu çeşitliliğin ve bütünlüğün kaybolmasına yol açmıştır (Şekil 1.1).

Şekil 1.1. Katılımcı tasarım bağlam değişimi (Basballe, Halskov ve Hansen, 2016'den uyarlanmıştır.)

Katılımcı tasarımın özel kuruluşlarca uygulanmaya başlamasıyla pragmatik kaygıları öncelemesi yaklaşıma dair yapılan araştırmaların eksenini de verimlilik bağlamına çekmiştir. Bu anlamda katılımcı tasarım, kullanım bilgisine erişim, alternatif tasarımlara ulaşmak ve kullanıcı kabulünü artırmak için uygulanan bir araç haline gelmiştir (Kensing ve Blomberg, 1998). Pragmatik eksenindeki hedefleri gözetilen projelerin değerlendirmeleri de bu kapsamda gerçekleşmiş, bu tutum katılımcı tasarımın politik perspektifte gözetilen hedeflerinin göz ardı edilmesini beraberinde getirmiştir. Metotların araçsallığına ve etkinliğine odaklanan bu çalışmalarda, değerlendirme tasarlanan ürün ya da hizmetler üzerinden yapıldığından katılımın ilerleyen zamanda proje ve katılımcılar üzerindeki etkilerinin neler olduğuna, karşılıklı öğrenme, güçlendirme durumlarının gerçekleşip gerçekleşmediğine dair sorular değerlendirme dışı kalmıştır. Nitekim Bossen, Dindler ve Iversen'a (2016) göre bir katılımcı tasarım projesinin amacına ulaşıp ulaşmadığına dair bu sorular, proje çerçevesinde cevaplanamamaktadır. Çünkü bu soruların cevaplanabilmesi için anektodlar içeren gayri resmi değerlendirmelerden fazlası yani açık ve resmi değerlendirmeler gerekmektedir (Bossen ve diğerleri, 2016).

Değerlendirme çerçevesini sınırlayan bu gelişme beraberinde proje bazlı tekil değerlendirmeyi de getirmiştir. Katılımdaki diğer katmanları göz ardı eden bu değerlendirme yaklaşımında katılımın genel ilkeleri değil artık projelerin kendi hedefleri dikkate alınmaya başlanmıştır. Tasarım problemlerinin konumlandırılmış yapısı ile de yakından alakalı olan bu tekil ve gömülü değerlendirmelerin kimin tarafından, niçin ve hangi kriterlere dayanarak yapıldığı bilinmemektedir (Bossen ve diğerleri, 2016). Açık ve sistematik olmayan bu yapı, değerlendirmelerin metodolojik dayanıklılık ve geçerliliğini olumsuz olarak etkilemiştir. Diğer yandan bu proje bazlı gömülü değerlendirmeler süreç ve sonuca olumlu katkıda bulunabilecek, bütün paydaşlar için faydalı olabilecek bazı fırsatların (karşılıklı öğrenme, katılımcıların beceri kazanmaları, bu becerilerin problem

çözümüne faydaları gibi) kaçırılmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda bu tekil değerlendirmeler katılımın ne olduğuna dair öznel bir çoğulluk yaratırken katılımcı tasarım projelerinin değerlendirilmesinde herkes tarafından kabul edilmiş kriterlerin oluşmasını da engellemektedir (Gerrard ve Sosa, 2014).

Faktör model değerlendirmeleri

Katılımcı tasarımın ilk uygulama alanlarından olan bilişim sistemlerinde katılım ve sistem başarısı ve kullanıcı kabulü arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmaların çoğu özet değerlendirme şeklinde olup bu projelerde sonuca (bağımlı değişkene) etki eden bağımsız değişkenleri araştırmıştır. Kimi zaman tekil halde değişkenleri araştıran (McKeen, Guimaraes ve Wetherbe, 1994; Lin ve Shao, 2000; Kujala, 2003; Abelein ve Paech, 2015; Bano ve Zowghi, 2015) kimi zaman aldıkları değerler ile sonuca etkisini konu edinen bu çalışmalar (Ives ve Olson, 1984; Cavaye, 1995; Lynch ve Gregor, 2004) tasarım araştırmalarındaki katılımcı tasarım değerlendirme çalışmalarının da temellerini oluşturmaktadır. Bu anlamda tasarım alanındaki az sayıda değerlendirme çalışması da temellendiği diğer değerlendirme çalışmaları gibi faktör model kategorisinde yer almaktadır.

Newman ve Robey'nin (1992) tanımına göre faktör modeller sonuca etki eden potansiyel yordayıcı faktörleri tanımlar ve bu faktörler ve sonuç arasındaki ilişkiyi ampirik olarak test eder. Hem yordayıcı faktörler hem de sonuçlar belirli ölçeklerle ölçülebilen değişkenler olarak tanımlanır. Faktör modeller yordayıcıları belirli yoğunluk ve dereceye göre değişen faktörler olarak tasarlayacak şekilde yapılandırılmıştır. Buradaki temel varsayım bu yordayıcı faktörlerdeki (bağımsız değişkenler) varyasyonların sonuçlarda (bağımlı değişken) varyasyon oluşturmalarıdır (Newman ve Robey, 1992). Bu anlamda katılımın pragmatik hedeflere etkisini inceleyen bu modeller, faktör ve bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken ile nasıl ve neden bağlantılı olduğunu açıklayamaz. Bu yüzden faktör modeller bağımlı ve bağımsız değişken arasındaki nedensellik ilişkisini yordayıcının derecesi ve sonucun derecesi üzerinden kurar, sonucun nasıl ortaya çıktığını açıklayamaz (Newman ve Robey, 1992). Böylelikle bu modeller katılımcı tasarım araştırmacısına belirli bir seviyeye kadar rehberlik etse dahi süreç ve sonuç arasındaki neden ve nasıl sorularını açıklayamaz, aydınlatamaz. Bu değerlendirme sorunu günümüz koşullarında katılımcı tasarımla hedeflenen sonuçlara ne kadar ulaşıldığını, bu süreçteki eksiklerin neden

kaynaklandığı, yaklaşımın hedefine uygun biçimde uygulanması için hangi iyileştirmelerin nerede ne zaman yapılması gerektiği konularını da cevapsız bırakmaktadır.

Çalışmanın amacı

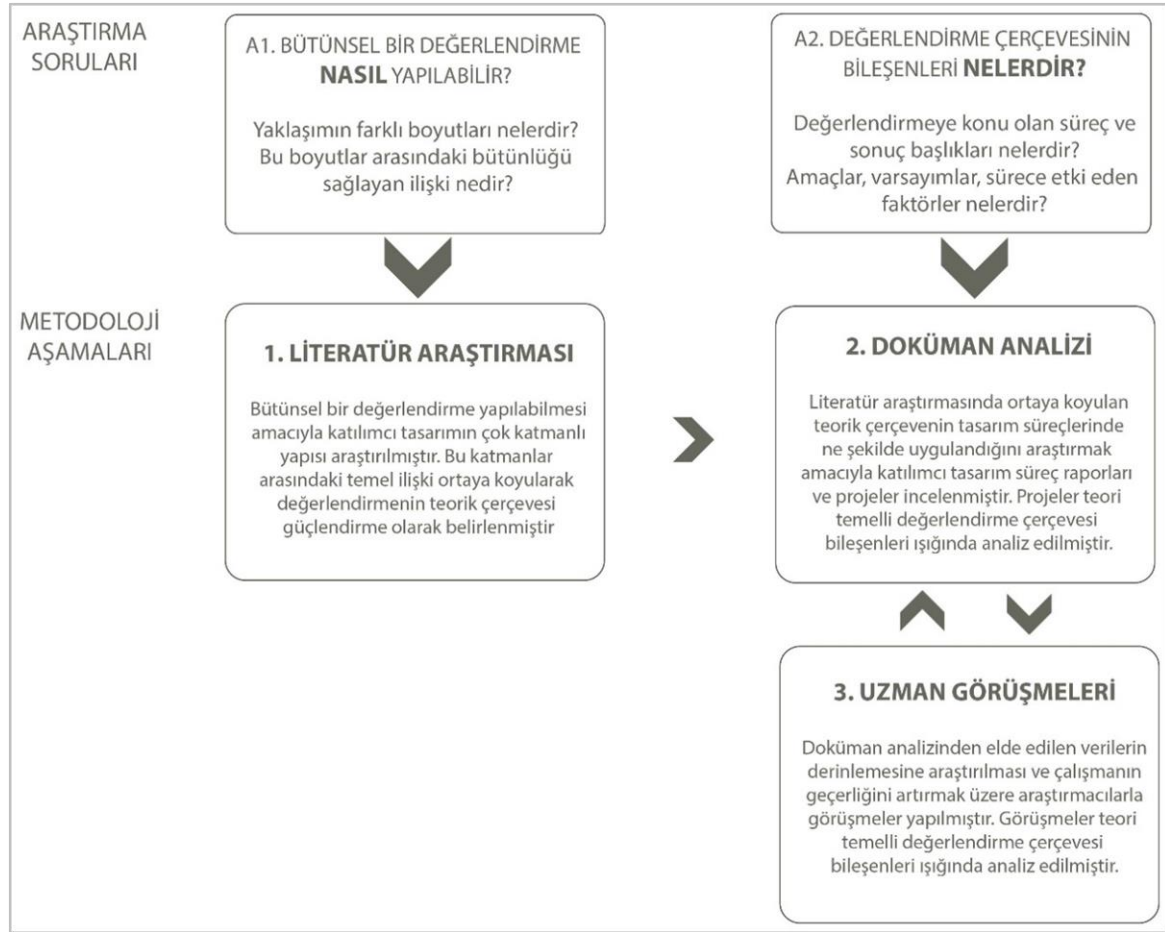
Genellikle faktör model yapısında proje hedefleri doğrultusunda gömülü ve tekil olarak gerçekleştirilen değerlendirmeler katılımcı tasarımın çok katmanlı yapısının sistematik ve açık bir şekilde değerlendirilmesine engel olmaktadır. Bu veriler ışığında bu çalışmada katılımcı tasarım süreçlerinin bütünsel ve sistematik bir şekilde değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bunun için ortaya konulan değerlendirme çerçevesinde süreç ve sonuç arasında doğrudan ve açık bir ilişki kurularak bir sonuca nasıl varılacağına işlem basamakları üzerinden anlatılması hedeflenmiştir. Newman ve Robey'nin (1992) işlem modeli olarak adlandırdıkları bu yapıda varılan yer bağımlı değişken değil sonuçtur. Hedeflenen sonucun ne kadar gerçekleştirildiği, gerçekleştirilmediyse niçin gerçekleştirilemediği bu basamaklar üzerinden gözlemlenebilir (Newman ve Robey, 1992). Bu çalışmada işlem modeli yapısı benimsenerek ortaya konulan bu değerlendirme çerçevesi ile gözetlenmesi zor hedeflerin hangi koşullar altında nasıl gerçekleştirilebileceği ortaya konulacak, katılımcı tasarımın çok boyutluluğunu gözetken, süreç ve sonuçların gözlenebildiği bir değerlendirme yapılabilecektir. Bu anlamda bu değerlendirme çerçevesi katılımcı tasarım süreçlerini kurgulayan ve yöneten araştırmacılar için bir rehber olma niteliğini taşıırken, bu süreçlere kaynak sağlayan diğer paydaşlar için de sürecin nasıl işlediğine dair bilgilendirici bir geri dönüş sağlamaktadır. Aynı zamanda sürecin açık ve tanımlanabilir olması projelere katılan bireylerin atılımcının nasıl bir sürece dahil olduğunun, nasıl katkı sunabileceğinin ve süreçten ne şekilde faydalanabileceğinin farkında olmasını sağlayacaktır. Böylelikle süreçteki pozisyonunu ve yaklaşımını kendisi belirleyebilecektir. Değerlendirme bileşenleri ışığında da katılımcı hem süreç içinde kendi koyduğu katkıyı ve kazanımlarını hem de sürecin ne kadar hedefine ulaştığına dair değerlendirmeyi kendisi yapabilecektir.

Araştırma soruları

Katılımcı tasarım süreç ve sonuçların değerlendirilmesine odaklanan bu çalışmada çerçevenin ortaya konulabilmesi için cevaplanması gereken araştırma soruları şunlardır:

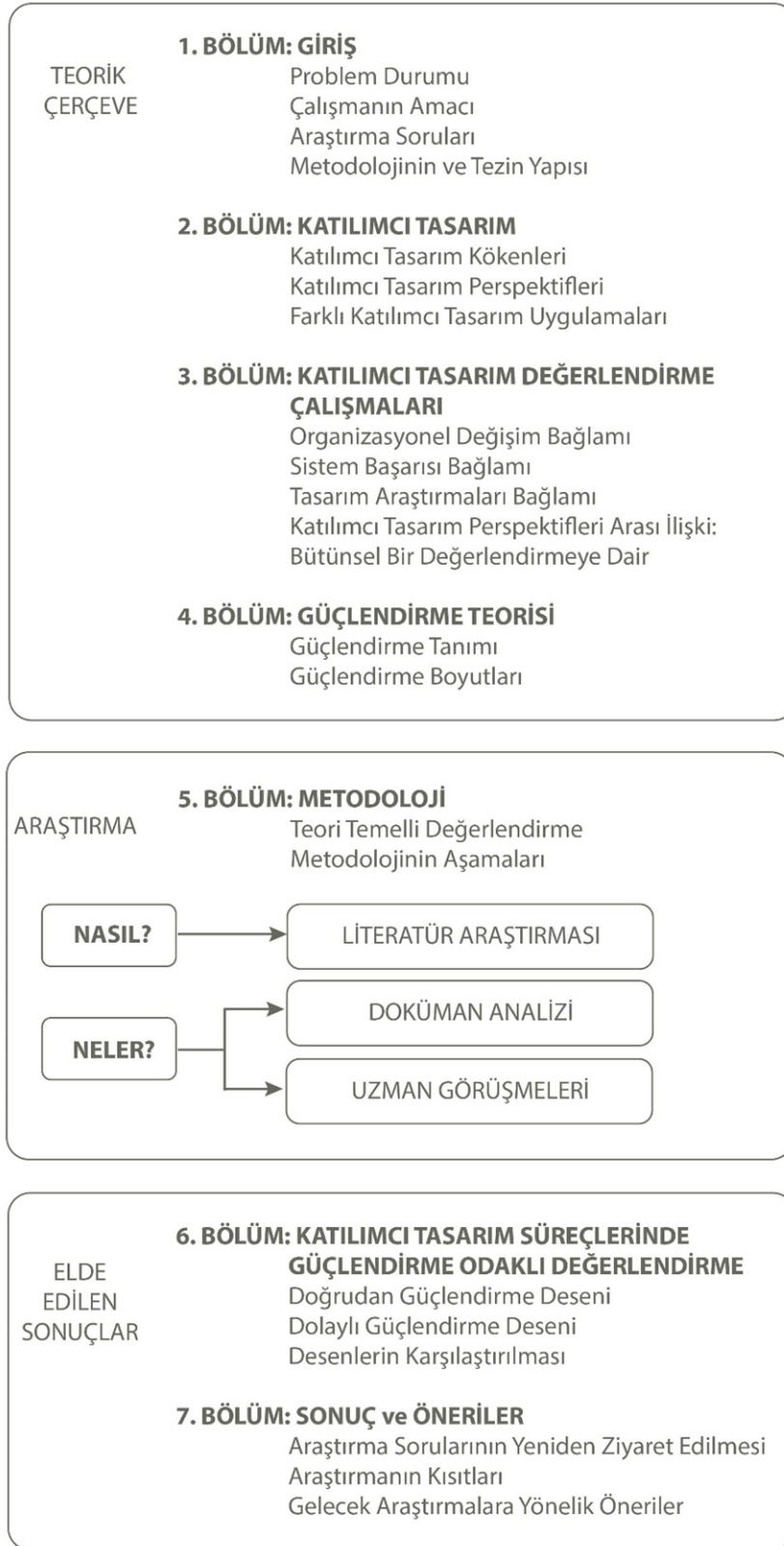
- 1) Katılımcı tasarım yaklaşımı bütünsel olarak nasıl değerlendirilebilir?
 - a) Yaklaşımın farklı boyutları nelerdir?
 - b) Bu farklı boyutlar arasında nasıl bir ilişki vardır? Bütünlüğü sağlayan ilişki nedir?
- 2) Katılımcı tasarım yaklaşımı değerlendirme çerçevesinin bileşenleri nelerdir?
 - a) Değerlendirmeye konu olan süreç ve sonuç başlıkları nelerdir?
 - b) Amaçlar, varsayımlar ve sürece etki eden faktörler nelerdir?

Metodoloji

Şekil 1.2. Metodolojinin yapısı

Tezin yapısı

Şekil 1.3. Tezin yapısı

Çalışma yedi bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde kapsam, problem durumu, çalışmanın amacı tanıtılmış, araştırma soruları ortaya konulmuştur. Bu sorular ışığında kurgulanan metodoloji ve tezin yapısı şemalar (Şekil 1.2 ve Şekil 1.3) aracılığı ile sunulmuştur.

İkinci bölümde literatür araştırması katılımcı tasarımın tarihçesi ile başlamış, sonrasında yaklaşımın temellendiği değerler ve bu değerler ışığında farklılaşan uygulama biçimleri açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde katılımcı tasarımın değerlendirme perspektifinde gerçekleştirilen araştırmalar ele alınmıştır. Bu anlamda ilk olarak değerlendirme çalışmalarının yapıldığı farklı bağlamlar araştırılmıştır. Sonrasında bu çalışmaların tasarım araştırmalarına yansımaları üzerinden tasarım literatüründeki değerlendirme çalışmaları incelenmiştir. Bu bölümde bütünsel bir değerlendirmenin yapılabilmesi için en temel ilişkinin güçlendirme üzerinden kurulduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Dördüncü bölümde, bir önceki bölüm sonucuna istinaden güçlendirme teorisi incelenmiştir. Literatür araştırması güçlendirme tanımı ile başlamış, güçlendirmenin boyutları ile devam ederek güçlendirmenin katmanlarını ortaya konulmuştur.

Beşinci bölümde çalışmanın metodolojisine dair kurgu sunulmuştur. İki başlık altında ele alınan bu bölümde ilk olarak metodoloji kurgusunu belirleyen ve değerlendirme çerçevesinin ana yapısını oluşturan teori temelli değerlendirme incelenmiş, çerçevenin bileşenleri ortaya konulmuştur. Bu yapı altındaki başlıklara ulaşmak için nitel veri toplama ve analiz yöntemleri kullanılan araçlarla birlikte metodoloji basamakları başlığında ele alınmıştır.

Altıncı bölümde yapılan analiz sonucu ortaya çıkan doğrudan ve dolaylı güçlendirme desenleri açıklanmıştır. Bu iki desen, farklı süreçlerin değerlendirilmesi için süreç ve sonuç arasındaki ilişki açıklanarak bir değerlendirme çerçevesi olarak sunulmuştur. Sonrasında bu iki desen benzerlikler ve farklılıklar bakımından karşılaştırılmıştır.

Yedinci bölümde bütün araştırma sorularına verilen cevaplar literatürle kurduğu ilişki ve sunduğu katkılar bağlamında tartışılmıştır. Sonrasında ise araştırmanın kısıtları ve geleceğe dair öneriler sunulmuştur.

2. KATILIMCI TASARIM

Katılımcı tasarımın temelleri ve çok katmanlı yapısını haritalandırmak için ortaya çıktığı 1960'lardan günümüze yaklaşımın teorik ve ilkesel olarak tanımlandığı çalışmalar literatürde araştırılmıştır. Bu doğrultuda katılımcı tasarım odaklı bildiri ve makale yayını yapan platform (<http://pdcpceedings.org/>) ve dergiler (CoDesign, International Journal of Design, Design Issues gibi) taranmış buna ek olarak daha geniş çaplı bir tarama yapmak için araştırma motoru olarak Google scholar Çizelge 2.1'deki anahtar kelimeler kullanılarak taranmıştır. Elde edilen çalışmalar ışığında katılımcı tasarım kökenler, perspektifler ve farklı uygulamaları olmak üzere üç başlıkta ele alınmaktadır.

Çizelge 2.1. Katılımcı tasarım literatür araştırması anahtar kelimeleri

Anahtar kelimeler:

Participatory design, user participation, perspectives of participatory design, user involvement, codesign, collaborative design, katılımcı tasarım, işbirlikçi tasarım

2.1. Katılımcı Tasarım Kökenleri

Katılımcı tasarım, ortaya çıkış yılları olan 1960'lardan bu yana birçok farklı bağlamlarda farklı kökenlerden beslenerek evrilmiştir. Bu kökenler farklı değerleri ve uygulamaları da beraberinde getirmiştir. Bu anlamda katılımcı tasarım bağlamları olarak da nitelenebilen bu kökenler zaman içindeki değişimine göre dört başlık altında incelenmiştir.

2.1.1. Sosyoteknik yaklaşım

Avrupa katılımcı tasarım geleneği sosyopolitik bir duyarlılıkla ortaya çıkmıştır (Asaro, 2000). İngiltere'de 1960'larda Tavistock Enstitüsü tarafından 2. Dünya Savaşı sonrası işyerlerinde sosyal ve teknik bağlamı bir araya getirmek ve bunlar arasındaki ilişkiyi düzenlemek amacıyla yapılan bu çalışmalar Sosyoteknik sistem yaklaşımı oluşturmuştur (Ehn, 1988: 260). Grup içi dinamiklere ve sosyal ve teknik bağlamın bir bütün olarak algılanmasına odaklanan bu yaklaşım daha çok iş grupları içindeki özerklik durumuyla ilgilenmiştir. Sosyoteknik sistem yaklaşımı ne sadece sosyal alt sistemlere ne de teknik alt sistemlere odaklanmayı uygun bulur, birleşik bir sistemin nasıl optimize edileceğine

odaklanması gerektiğini vurgular. Sosyoteknik sistem yaklaşımı teknolojinin nasıl sunulduğu ve kullanıldığına odaklanır (Bannon ve Ehn, 2013: 42). Bu anlamda teknolojinin gelişmesi ile bu teknolojinin sosyal bağlamda bir karşılığını bulması, insancillaştırılması ve çalışma hayatına entegrasyonu süreci sosyoteknik yaklaşımı temsil ederken tasarımda katılımcı tavır için gerekli itkiyi oluşturmuştur. Vines ve Clarke'ın (2013) şu tanımında da sosyoteknik sistem yaklaşımının izleri görülmektedir:

“...katılımcı tasarım gelecek tasarımlara dair öngörülerini ve gereklilikleri elde etmek, kullanıcıların iş veya evlerinde kullandıkları teknolojilerin tasarlanması konusunda daha fazla kontrol sahibi olmak için sürece dâhil edilmelerini böylelikle sürecin demokratikleşmesini gerektiren bir yaklaşımdır” (Vines ve Clarke, 2013).

2.1.2. İskandinav yaklaşımı

1960'ların sonunda Norveç Endüstriyel Demokrasi projesi kapsamında Norveç'teki yerel sendikalar ile yürütülen çalışmalar kapsamında endüstriyel demokrasi ile ilişkilendirilmiştir (Ehn, 1988, s.248). Nitekim İskandinavya'da yaşanan hızlı teknolojik ve yapısal değişimler işverenler ve sendikalar tarafından bir problem olarak görülmüş, diğer yandan da sendikalar çalışma koşulları ile ilgili sıkıntılar yaşamıştır (Ehn, 1992). Sonuç olarak sendikaların bu endüstriyel demokraside daha baskın bir rol alma gerekliliği işçilerin haklarını ve seslerini temsil etmeleri bakımından zorunlu hale gelmiştir. Bu anlamda katılımcı tasarımın en kapsamlı örneklerinin ortaya çıktığı bağlam olan “kolektif kaynaklar” yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Sistem tasarımında İskandinav yaklaşımı olarak da adlandırılan bu olgu sosyoteknik perspektifin politik bir eleştirisi olarak ortaya çıkmıştır. İskandinav araştırmacıların yerel işçi sendikalarının katılımının önemini vurgulaması bağlamında bu yaklaşım karşılıklı anlaşmaya dayalı bir model olarak görülmektedir (Bannon ve Ehn, 2013: 43). Kensing ve Greenbaum'a (2012) göre 1960, 70 ve 80'ler daha az söz hakkına ve kaynağa erişebilen grupların sosyal meselelerde seslerini çıkarmasının önemini artırmıştır. Böylelikle sendikaların çalışma koşulları ile ilgili yapılan düzenlemelerde etkin bir rol üstlenmesi, entegrasyon sürecinde teknolojik düzenlemelerden olumsuz olarak etkileneceklerini düşünen işçilerin bu duruma dahil edilerek bu sürecin birlikte kurgulanmasını sağlamıştır. İşçi sendikalarından gelen bu talep tasarım sürecinde kullanıcının ilk hak talebi olmuş, bu anlamda katılımcı tavrın başlangıç noktasını oluşturmuştur. Bu sırada İskandinavya'da sendikalar aracılığıyla yeni sistemin

verimli bir şekilde işlemesi ve işçilerin içinde bulundukları çalışma koşullarının iyileştirilmesine dair çalışmalara (Pelle Ehn ve Ake Sandberg yürütücülüğünde İsveç DEMOS projesi; Morten Kyng, Lars Mathiassen, Niels Erik Andersen ve Ticaret Birliği ile Danimarka DUE projesi) başlanmış, bu doğrultuda da bilgisayar tabanlı sistemlerin kabulü ve işlevsel hale gelmesi için işçilere ihtiyaç duyulmuştur (Gronbaek, Gruin, Bodker ve Bannon, 1993). Bu çalışmaların ilki 1970’lerde Kristen Nygaard ve Olav-Terje Berge’nin Norveç Demir-Çelik Sendikası ile yaptığı NJMF projesi idi (Bodker, Gronbaek ve Kyng, 1993). Sistem tasarımının sürece entegrasyonunu amaçlayan bu projenin sonucunda ilk başta hedefler arasında yer almadığı belirtilen işçilerin sürece katılımının sistemin başarısında ve ürünün kalitesinde önemli bir etkisi olduğunun görülmesi üzerine kullanıcı bilgi teknolojileri bağlamında bir paydaş olarak yer almaya başlamıştır (Ehn, 1992). Nygaard ve Berge’ya (1975) göre katılımcı tasarım işçilerin işyerlerinde bilgisayar sistemlerinin kurulması üzerinde söz haklarının artırılmasını sağlayacak yeni bilgi ve becerilerin kazandırılmasını amaçlar. Nitekim işçilerin yeni sistemler ile ilgili yönetim ile bir tartışmaya girebilmeleri ve kararları sorgulayabilmeleri için bu yetkinliklerin kazandırılması gerekmektedir.

2.1.3. Eylem araştırması

Van den Besselaar’ın (2008) belirttiği gibi bir araca dönüşen katılımcı tasarım yaklaşımının ilişkili olduğu başka bir bağlamda araştırmanın kendisi eylem araştırmasıdır (Bannon ve Ehn, 2013: 44). Bu yaklaşım araştırmacılar için katılımcıların çalışma/yaşam koşullarında değişiklik yapmaları bağlamında yeni olasılıklar doğurur ve böylelikle zaman zaman “katılımcı eylem araştırması” olarak anılır. Katılımcı tasarım süreçlerine bakıldığında işçilerin kendi çalışma koşullarını değiştirmeleri, sonuçların artık raporlar üzerinden değil eylemler üzerinden okunması bu yaklaşımın göstergesidir (Nygaard ve Berge, 1975).

Ehn (2008) katılımcı yaklaşımda üründen etkilenecek herkesin asıl kullanımdan önce süreçte söz sahibi olması gerektiğini böylelikle sadece ortak görüşlerin değil muhalif görüşlerin de ortaya çıkacağını ve tasarım sürecine katkıda bulunabileceğini ifade eder. Sanoff’a (2006) göre de katılımcı tasarım, insanın geleneksel ve kültürel pratiklere meydan okuyarak çevresini yaratması ve düzenlemesi için gösterdiği bir tutumdur. Tasarımcılar açısından klasik sistem yaklaşımında çalışmak her şeyin kontrol altında tutulması bağlamında her ne kadar ilk başta rahat gibi görünse de sürecin sonunda sistemin

iyileştirilmesi amacıyla sonsuz bir döngüye girilmektedir (Bodker ve diğerleri, 1993). Bu anlamda daha zor bir süreçte işaret eden geleneksel yaklaşımlara alternatif olarak sunulan katılımcı tasarımda, tasarımcı ve kullanıcı birlikte çalışarak nihai sonucu görmek için son adımı beklemek zorunda kalmamakta böylelikle süreç daha verimli bir hale gelmektedir. Muller, Wilman ve White'a (1993) göre de kullanıcı katılımı daha sonradan kullanıcının çalışmasını etkileyecek koşullara önceden müdahalede bulunarak tasarımın gelecekteki etkileri hakkında bir kavrayış geliştirebilecektir. Gronbaek ve diğerleri (1993) geleneksel bilgi toplama yöntemlerinin başarısızlığından bahseder ancak buna alternatif olarak sunduğu katılımcı tasarımın da maliyet ve emek gerektirdiğini ifade eder. Bu anlamda en büyük kısıt kullanıcının sürece dahil edilme biçimleridir. Bu kısıtı aşmak için farklı alanlarda çeşitli yöntemler (gelecek çalıştay, takım oyunları, model tasarımı, işbirlikçi prototipleme, bağlamsal sorgulama, Board of International Research in Design [BIRD], 2008: 291) geliştirilmiştir (Bkz. Bodker ve diğerleri, 1993; Sanders, 2000).

Kaliteyi, verimliliği ve tatmini artırmak amacıyla kısa sürede birçok alanda benimsenen katılımcı tasarım, Ehn'e (1992) göre sadece verimlilik ve ürün kalitesi ile ilgili değil aynı zamanda demokratik katılım ve beceri geliştirme ile ilgilidir. Sanders (2002) tasarım sürecinde insanların kendilerini ve isteklerini ifade etme isteğine temellendirdiği bu yaklaşımda kuralların değiştiğini hiyerarşilerin yıkıldığını ve bunların yerini geniş etkilere sahip ağların aldığını ve insanların bu isteklerini belirli yaptırım gücüne sahip ağlar aracılığı ile elde etmek istediğini belirtir.

2.1.4. Diğer katılımcı tasarım yaklaşımları

Uzun yıllar İskandinav'da endüstriyel demokrasi ışığında yürütülen projeler katılımcı tasarımın politik yararlılığı üzerine odaklanırken diğer kıtalara yansımaları aynı şekilde sendikalar ve demokrasi aracılığı ile olmamıştır. Nitekim katılımcı tasarımın kuzey Amerika'da kullanımı İskandinav yaklaşımı ya da kolektif kaynak yaklaşımından farklıdır. Kraft ve Bansler (1992) bunu Amerika ve İskandinav'ın farklı endüstriyel sistemleri üzerinden açıklayarak katılımcı tasarımın Amerika'ya adapte edilmesi olasılığını tartışmıştır (Basballe ve diğerleri, 2016). Diğer yandan Miller (1992) bu farklılığı Amerika ve İskandinav'daki sendika yapılarının farklılığına bağlar; Miller'a göre Amerikan sendikaları güçsüz ve savunmacıdır, müdahale için gerekli tabanı sağlayamaz. Katılımcı tasarımın politik bağlamında yaşanan bu farklılık 1990'larda katılımcı tasarım

topluluğunun gündeminde önemli bir yer işgal ederken başka bir durumun da göstergesi olmuştur. Geçmişte işyerleri erken dönem İskandinav katılımcı tasarım projelerinin ortamlarını oluştururken bu durum değişerek katılımcı tasarım ortamları işyeri dışındaki dünyaya taşınmıştır. Katılımcı tasarım artık yalnızca işyeri demokrasisi bağlamında değil yerel topluluklar ve internet tabanlı topluluklarda da uygulanan bir yaklaşım haline gelmiştir. Kökleri işyerlerinde demokrasi istencine dayanan katılımcı tasarım anlayışı firmalar tarafından ticari anlamda kullanılmaya başlandıktan sonra bu felsefesinden uzaklaşmıştır. Artık katılımcı tasarım bir demokrasi aracı olmaktan öte son kullanıcının beğenisini ve ilgisini çezecek ürünler, hizmetler sunmak için kullanılmaktadır (BIRD, 2008: 290-291). Van den Besselar (1998) politik ve bağlamsal anlamdaki bu kaymayı şu şekilde açıklar:

Açıkça, özgürlük ve demokrasi gibi daha büyük gündemler, kullanıcı için sistemler geliştirmek uğruna daha sığ bir yaklaşıma yerini bırakmıştır. Politik tabandan bir hareket olarak işçilerin güçlendirilmesini ve üretimde yaşanan teknolojik gelişmelere dair ilgilerini, fikirlerini sunabilmelerini sağlayan katılımcı tasarım şimdi daha çok bilgi teknolojilerinin kullanıcı ve yöneticiler için tasarımı ve uygulanması için bir araç haline gelmiştir (Van den Besselar, 1998: 3-4).

2.2. Katılımcı Tasarım Perspektifleri

Katılımcı tasarımın çıkış noktalarında belirlenen ilkeler en temelde yaklaşımın hangi değerler üzerinde kurgulandığını göstermektedir. Nitekim katılımcı tasarım bağlamında yaşanan değişiklikler yine ilk başta bu değerler üzerinde kendini belli eder. Bu anlamda gerçekleştirilen sürecin ve kullanılan metotların değerlendirilmesine yön veren ilkelerdir çünkü sürecin nasıl şekilleneceği ilkeler tarafından belirlenir. Bu anlamda literatür araştırmasına bakıldığında ilk olarak Greenbaum'un (1993) bu ilkeleri açık bir biçimde ifade ettiği görülmektedir. Greenbaum'un (1993) ortaya koyduğu üç perspektif ışığında diğer araştırmacıların da incelediği perspektifler politik, teorik ve pragmatiktir.

2.2.1. Politik perspektif

Politik perspektifte demokrasi ve sessiz kitlelerin güçlendirilmesi ve insanların kendilerini etkileyen durumlarda söz sahibi olmaları gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Bu anlamda Greenbaum (1993) insanlara katılım koşulları sağlayarak hem fırsat tanımının hem de uygun maliyetle iş ve yaşam kalitelerini, koşullarını geliştirmenin tasarımcıların

sorumluluğunda olduğunu ifade eder.

Kensing ve Bloomberg'in (1998) ortaya koyduğu çerçevede de katılımcı tasarım üç boyutuyla ele alınmıştır. Bunlardan ilki olan tasarım politikası Greenbaum'un politik perspektifi ile büyük benzerlik gösterir. Katılımcı tasarımın politikasını çıkış bağlamı üzerinden tartışan Kensing ve Bloomberg (1998) bu anlamda kolektif kaynaklar yaklaşımı, sosyo teknik yaklaşım, işyeri demokrasisi ve sendikalar konularını ön plana çıkarır ve bunları ilk projeler üzerinden örneklendirirler. Yaklaşımın Amerika'ya adaptasyonu ve 1980'lerde hem İskandinavya hem de Avrupa'da sendikaların pazarlık güçlerindeki azalma ile politik ekseninde bir değişiklik görüldüğünü vurgularlar.

Bergval-Kåreborn ve Ståhlbrost'un (2008) katılımcı tasarım perspektifleri ile ilgili ortaya koydukları çerçeve de temel olarak Greenbaum'a (1993) referans verir ve katılımcı tasarım motivasyonlarını üç başlıkta inceler. Bu başlıklardan ilki olan etik (demokrasi) perspektifte önceden de belirtildiği gibi insanların özel ve profesyonel yaşam şartlarını belirleyen durumlarda ahlaki olarak bir söz hakkı olduğunu savunulur, tasarım ve karar verme süreçlerinde kendilerini ifade etme ve süreçleri etkileme fırsatlarının yaratılması gerekliliği dile getirilir. Bu perspektif için anahtar kavramlar demokrasi, güçlendirme ve insanların yaşam kalitesinin geliştirilmesidir.

Katılımcı tasarımın değerlerini irdeleyen bir başka araştırma da Bekker ve Long (2000) tarafından sunulmuştur. Bu çalışmada politik veya etik ilkeler kullanıcı dahiliyetini savunur çünkü kendilerinin iş pratiklerini etkileyecek kararlarda söz sahibi olmaları gerekliliği bildirilir.

2.2.2. Teorik perspektif

Teorik perspektif katılımcı tasarımı destekleyen teorik ve felsefi argümanlar üzerine yoğunlaşır. Greenbaum'un (1993) Wittgenstein üzerinden verdiği örnekte bir aslan konuşsa bizim bu konuşmayı anlayamayacağımız çünkü aynı yaşamları yaşamadığımız belirtilmiştir. Tasarım süreçlerinde de tasarımcı ve kullanıcı için aynı dünya ortamını ve dünya görüşünü paylaşmadıkları, aynı şeyleri deneyimlemedikleri sürece birbirlerinin deneyimlerini anlamalarının mümkün olmadığından bahsedilir. Bu kısıtı aşmak için yapılması gereken tasarım ve kullanıcıları içeren, iş ortamını ve kullanım durumlarını

simüle eden, pratik deneyime izin veren prototiplerle ortak bir mecra oluşturacak katılımcı yaklaşımlar uygulamaktır. Bu anlamda vurgu bilgi paylaşımı ve karşılıklı öğrenmedir (Greenbaum, 1993).

Kensing ve Bloomberg'in (1998) diğer başlığı olan katılımcı tasarımın doğası da Greenbaum'un (1993) teorik perspektifi ile bazı benzerlikler taşır. Clement, Griffiths ve van den Besselaar tarafından ortaya konulan üç temel gereklilik Kensing tarafından 1983'teki çalışmasında düzenlenerek katılımcı tasarımı karakterize ederken kullanılmıştır. Bunlar; "uygun bilgiye ulaşım, problemlere karşı bağımsız bir konum alma, karar süreçlerinde katılım, uygun katılımcı tasarım metotlarının olması, ve alternatif organizasyonel ya da teknik ayarlamalar için alan olması"dır (Kensing ve Blomberg, 1998). Bu perspektifte belirtilen karar süreçlerinde katılım ortak dünya görüşlerinin yaratılması bakımından Greenbaum'da (1993) da vurgulanmıştır.

Bergval-Kåreborn ve Ståhlbrost (2008) teorik (merak) perspektifte, etik ve pragmatik motivasyonlar için kullanılacak araştırma sonuçları elde etmek ve katılımın doğasını öğrenebilmek için kullanıcının sürece katılımını savunur. Bu motivasyon bilginin konumu, bilgi paylaşımı, farklı derecelerde ve çeşitlerde katılım gibi başlıkların keşfedilmesi ile ilgilidir. Bu yüzden anahtar kavramlar iş birliği, iletişim, katılımcılar ve diğer paydaşlar arasında karşılıklı öğrenmedir. Odak noktası ise bütün paydaşlar için kazanımlar yaratmaktır.

Bekker ve Long'un çalışmasında (2000) teorik veya felsefi perspektifte kullanıcı dahililiyetinin nedeni tasarımcıların hiçbir zaman kullanıcıyı tam anlamıyla anlayamayacağı argümanına dayanır. Bu anlamda kullanıcılar sürece pratikler aracılığıyla dahil edilirler.

2.2.3. Pragmatik Perspektif

Pragmatik perspektif işini geliştirerek daha iyi yapmak üzerine odaklanır. Ancak Greenbaum'a (1993) göre uğraşılacak meselelerin %60-80'i tanımlanması ve özelleştirilmesi zor konulardır. Bu anlamda tasarımcının kullanım bağlamını anlaması ve kullanıcının bilgisine, yeteneklerine ve deneyimlerine ulaşması bu özelleştirmeleri yapabilmek ve tanımlamayı kolaylaştırmak için son derece önemlidir. Yapılması gereken araştırmacı ve tasarımcıların proje kararlarının verilmesi sürecinde çalıştaylar ile iş yeri deneyimini

yerinde yaşamasıdır. Bu, tasarımcıya daha iyi çalışma ortamları tasarlamasını sağlarken yönetim için de ürün ve servis kalitesinin geliştirilmesi anlamına gelmektedir (Greenbaum, 1993).

Kensing ve Bloomberg'in (1998) belirttiği uygun bilgiye ulaşım, ve bağımsız pozisyon alma gibi başlıklar daha çok Greenbaum'un pragmatik perspektifiyle örtüşmektedir. Bunun nedeni Kensing ve Blomberg'in pragmatik değerleri barındıran bir çerçeve belirtmekten ziyade daha çok süreç içinde geliştirilen metot, araç ve teknikleri sunmasıdır. Bu pragmatik ve teorik değerlerin aynı başlık altında toplanmasına neden olmuştur.

Bergval-Kåreborn ve Ståhlbrost (2008) betimledikleri ekonomik (pragmatik) perspektif de Greenbaum (1993) ile benzeşir, burada da odak işini daha iyi yapmaktır. Bu genellikle sistem kalitesi (verimlilik ve yararlılık) ve sistem kabulünü beraberinde getirir. Sistem kalitelerinde vurgu kullanıcının yetenek, bilgi ve uzmanlığına erişim sağlayarak güncel kullanım bağlamlarına dair tasarımcının kavrayışını geliştirmektir. Sistem kabulünde ise bağlılık ve satın alma önemlidir. Bu perspektif için anahtar kelimeler işini iyi ve etkin maliyetle yapmadır. "İyi" genellikle yönetimler tarafından tanımlanır (Bergval-Kåreborn ve Ståhlbrost, 2008).

Bekker ve Long (2000) için pragmatik mantıkta verimlilik, yararlılık ve kalite ön plandadır. Bu katılım daha kullanılabilir sistemlere ve insanların daha verimli ve yararlı şekilde çalışmalarına neden olur. Greenbaum'un çalışmasını ana çatı olarak belirleyen bu çalışmada Muller, Haslwanter ve Dayton'dan (1997) esinlenerek "bağlılık ve satın alma"yı eklemişlerdir. Bağlılık ve satın alma başlıklarında katılımın kullanıcılar üzerinde tasarlanan sistemin kabulünü ve bu sisteme bağlılığını yaratmada önemli etkisi olduğu belirtilir. Katılımcılar ürüne dair gerçekçi beklentiler içinde olacak, böylelikle değişime dirençleri kırılacaktır (Bekker ve Long, 2000). Bağlılık ve satın alma her ne kadar katılımcı tasarımın bir mantığı olarak belirtilse de içerdiği değerler bakımından daha çok bir fayda olarak nitelendirilebilir (Bergval-Kåreborn ve Ståhlbrost, 2008).

2.3. Tasarım Araştırmalarında Farklı Katılımcı Tasarım Uygulamaları

Soğuk savaş döneminde ekonomik, politik ve teorik kaygıları birlikte ele alan katılımcı tasarım yaklaşımı zaman içinde bu kaygılara ayrı ayrı odaklanan katılımcı pratiklere

kaynaklık etmiştir. Farklı katılımcı tasarım uygulamaları, tasarım araştırmalarında kullanılan üç başlık şeklinde ele alınmıştır. Bunlar, işbirlikçi tasarım, açık tasarım ve agonistik yaklaşımdır. Bu yaklaşımların her birinin altında yer alan uygulamalar küçük farklılıklarla birbirlerinden ayrılarak çeşitlense de sonuçta yer aldığı katılımcı yaklaşımın karakteristik özelliklerini sergilemektedir.

2.3.1. İşbirlikçi tasarım

1980’lerde ortaya konulan ve temelde ürünlerin kullanılabilirliği üzerine odaklanan kullanıcı odaklı tasarımda hala takımın bir parçası haline gelemeyen kullanıcı (Sanders, 2000), sosyal bilimlerin kullanıcı araştırmaları odağında tasarıma dâhil edilmesi ile birlikte süreçlerde önemli bir etken haline gelmiştir (Sanders, 2002). Kendisini ifade etme isteği ve süreçlere aktif bir şekilde doğrudan katılımının ön plana çıkmasıyla katılımcı, artık hiyerarşilerin hüküm sürdüğü müşteri, tüketici ve kullanıcı olarak değil ürün ve ara yüz gibi konularda etki yaratmak için kolektif bir şekilde hareket eden birey olarak tanımlanmaktadır. Tasarımcı olmayan ancak süreçte aktif rol alan bu paydaşlar ile tasarımcının birlikte yürüttükleri bu süreçte uygulanan metodoloji “işbirlikçi tasarım” olarak tanımlanır. Katılımcı tasarımın farklı bir uygulaması olan yaklaşımda, tasarımcı katılımcının kullanım durumuna dair bilgisine erişim için farklı metot, teknik ve araç kullanır. Çünkü Sanders’a (2002) göre tasarımın odağını oluşturan kullanım durumları, deneyimler yapıcı bir eylemdir. Durumun ne getirdiği ile deneyimleyen ne getirdiğinin üst üste çakışmasıyla oluşan alanda ancak gerçek bir iletişim oluşur. Bu iletişim yalnızca kelimelerle ifade edilebilen bir yapıda değildir, katmanlıdır ve ancak -gözleme dayalı geleneksel araştırma metotlarının aksine kullanım ve bilme durumlarını araştıran ve böylelikle hem deneyim tasarımına veri sağlayan hem de kullanıcı ile empati kurma yetisini geliştiren- katılımcı yöntemlerle sağlanabilir (Sanders, 2002). Bu süreçte problem alanı ve hedefler çoğu zaman araştırmacı tarafından kurgulanmakta, katılımcının belirli yer ve zamanda ürünün temsili öğeler olan araç kitleri, sondajlar veya prototipler ile etkileşime girmesiyle katılım gerçekleşmektedir (Turhan, 2013: 11). Bu katılımcı metot ve teknikler, özel kuruluşların ürün bağlamında götüğü kaygılarla ilişkili olarak katılımcı tasarımın gelişim yörüngesini etkilemiş, bu pratikte politik kaygılar yerini ekonomik ve teorik kaygılara bırakmıştır.

2.3.2. Açık tasarım

Açık tasarım, Cruickshank ve Atkinson (2013) tarafından internet tabanlı teknolojilerin mümkün kıldığı ilişkisiz bireylerin bir ürünün tasarlanması için bir araya gelmesi olarak tanımlanır. Bu bir araya geliş Sanders'ın (2002) da tanımladığı gibi dikey hiyerarşilerin yerini yatay ağlara bırakması ile mümkün olabilmektedir. İnternet tabanlı teknolojiler ile zaman ve mekân ayırımının yok olmasıyla insanların tasarım sürecine dâhil olmaları için varolan bazı kısıtlar da ortadan kalkmıştır. Bu durum aynı zamanda bilginin yapısını ve bilgiye erişim minvallerini dönüşüme uğratmıştır. Bu yapılar üzerine kurulu amatör ve profesyonel tanımları arasındaki fark da giderek azalmaktadır. Nitekim tasarım ve inovasyonun sadece pazar yönelimli değil uzman ve teknik bilgiye sahip bireyler tarafından da gerçekleştirilebileceğine örnek olan bazı yaklaşımlar (açık inovasyon, birlikte yaratım, kitle kaynaklı çalışma, kullanıcı yönelimli inovasyon) geleneksel tavrın sorgulanmasının, sınırların yıkılmasının, ve sürdürülebilir ve eşitlikçi bir şekilde süreçlerin yeniden tanımlanmasının yolunu açar (Björgvinsson, Ehn ve Hillgren, 2010). Bu anlamda inovasyon artık evrensel yenilikçi ürünlerden ziyade farklı olasılıklara ve sorulara cevap arama niteliği ile tanımlanmaya başlar. Ürün ve inovasyon odaklı tasarım artık daha heterojen, yarı açık ve kamusal, kullanıcı ve diğer paydaşlarla organizasyonel ve topluluk sınırları içinde yakın ilişkiler kuran eylemler bütünü olarak tanımlanmaktadır (Björgvinsson ve diğerleri, 2010).

Diğer yandan açık tasarımda yaşanan sınırların kalkması durumunu, kullanıcının süreçte yeni bir fikir geliştirmede, belirli derinliğe ve uzman hassasiyetine sahip olmayan replikalar yaptığı argümanı ile eleştiren tasarımcılar da bulunmaktadır (Atkinson, 2010). Bu bağlamda medikal gereçler gibi sıkı regülasyonlara tabi ve karmaşık ürünlerde profesyonel tasarımcının kontrolünde hem sürece katkıda bulunmak hem de kullanıcı tatmininin sağlanması için kullanıcı ile işbirlikçi bir süreç tercih edilebilmektedir (Cruickshank ve Atkinson, 2013). Bu noktada Dexter, Atkinson ve Dearden (2013) çok istisnai bir durumdan bahsederek açık tasarımda bu iş birliğini örnekler. Kistik fibroz olarak tanımlanan rahatsızlığa sahip bireylerin hassas olan metabolizmalarının enfeksiyon kapmaması gerekliliği ile tasarım süreçlerine katılımı diğer bireyler gibi mümkün olmamaktadır (Dexter ve diğerleri, 2013). Bu anlamda açık tasarım zaman ve mekân kısıtlamasını ortadan kaldırarak kullanıcının süreci yönetimine ve katılımına imkân tanır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta ağların kullanım amacıdır. Ağlar, kullanıcının

belirlenen problem durumları dâhilinde araçlar ya da prototipler ile sürece katılımını sağlayan bir sanal mekân olarak kullanılıyorsa bu açık tasarım değil, işbirlikçi tasarımıdır. İşbirlikçi süreçlerde kullanıcı sürece doğrudan katkıda bulunsa da bu katılımcıların geliştirilen tasarım bilgilerine erişme ya da sahip olma hakkı yoktur. Bir sürecin açık tasarım olabilmesi için bu dört serbestliği sağlaması gerekmektedir: ağdaki bütün kullanıcıların tasarıma erişebilmesi, herhangi bir amaç için kullanabilmesi, tasarımın çalışma prensibini araştırıp üzerinde istediği değişikliği yapabilmesi, tasarımın kopyalarını ya da değiştirilmiş versiyonlarının kopyalarını dağıtabilmesi (Sinclair, 2012: 102). Bu özgürlükler bilgi paylaşımını ve sosyal faydayı vurgulayan bu yaklaşımın ön koşullardır.

2.3.3. Agonistik yaklaşım

Katılımcı tasarımın, İskandinavya dışına çıktıktan sonraki süreçte kullanıcının bilgisine erişim için bir araç olarak temel çıkış noktası olan işyeri demokrasisinden uzaklaşması ve özel şirketlerin himayesinde ürün tasarlama süreçlerinde kullanımı birçok araştırmacı tarafından eleştirilmiştir (Beck, 2002; Shapiro, 2005). Bu eleştiriler katılımcı tasarımın politik ajandasının devam etmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu anlamda agonistik yaklaşım ile demokrasi bağlamına farklı bir perspektifle dönüş amaçlanmaktadır (Björgvinsson, Ehn ve Hillgren, 2012; DiSalvo, 2010). Katılımcı tasarımın ortaya çıkış yılları olarak değerlendirilen yıllarda sessiz ve zayıf toplumsal grupların güçlendirilmesini işyeri demokrasisi bağlamında ele alan katılımcı tavır, agonistik yaklaşım ile yine toplumdaki marjinal ve dezavantajlı grupların kamusal alanlar ve gündelik yaşam alanlarındaki gündemlerde söz sahibi olması gerekliliği ile demokrasiyi bu alanda uygulamayı öngörmektedir. Björgvinsson ve diğerleri (2012), agonistik yaklaşımın, sektörel bağlamda ön tanımlı kullanıcı grupları yerine kamu ve özel alan sınırlarının belirsizleştiği kamusal bağlamda çoğulcu ve çatışmalı durumlar için bir zemin oluşturacağını ifade ederler.

Geçmiş katılımcı tasarım pratiklerine alternatif olarak sunulan bu yaklaşım beraberinde yeni tanımlar getirmiştir. Bunlar karşılıklı mutabakata dayalı karar verme süreçleri yerine agonistik kamusal alanlar, projeler yerine altyapılar, ve nesneler yerine şeylerdir (Björgvinsson ve diğerleri, 2010). Bu agonistik görüş kamuyu, homojen, tekil bir varlık olarak, toplumdaki sorunları da oy birliği ile rasyonel çatışma çözme yöntemi ile ele alan yaklaşımın tersine farklı yapıların bir arada bulunduğu çatışmaların yer aldığı ve bu farklı

yaklaşımların toplumu zenginleştiren, yararlanılması gereken bir kaynak olarak tanımlar (Bannon ve Ehn, 2013: 58). Mouffe'un (2000: 69) radikal demokrasi teorisinin temel argümanlarından biri olan bu görüş, baskın otorite hegemonyasına toplumsal meseleler etrafında kamuda gerçekleşen güçlü fakat hoşgörülü, çeşitlenen tartışmalar yoluyla meydan okur. Kamusal alanlar ise agonistik çoğulculuktaki farklı perspektiflerin bir konu etrafında bir araya geldikleri ortamlardır. Bu bir araya gelişi aktör ağ teorisindeki şeylerin oluşması (thinging) kavramı ile açıklayan Latour (2008) tasarım bağlamında farklı bir ontolojik varsayımda bulunur: şeyler olarak hem canlı hem cansız varlıklar eylemliliğe sahiptir. İhtilafli ve farklı ilgi alanlarının ve sorunların aynı düzeyde tartışıldığı/hizalandığı sosyomateriyal bağlamlarda etkileşimler bu şeylerin sahip olduğu ortam yaratma potansiyeli üzerinden gerçekleşir (Björgvinsson ve diğerleri, 2012).

Farklı bağlamların aynı düzeyde tartışılması/hizalanması devam eden bir süreçtir ve agonistik yaklaşımdaki altyapı kavramı ile açıklanabilir. Altyapı, birçok paydaşla birlikte yoğun katılımın zaman içinde devamlılığını sağlaması bakımından büyük öneme sahiptir (Star ve Ruhleder, 1996). Bunun için şeyleri, ayrı nesneler ağı olarak görmeyi bırakıp tasarımı ve teknolojik gelişmeleri, çekişme ve anlaşmaların birlikte yer aldığı, teknik sistemleri mümkün kılan çalışma ilişkileri ağına bir giriş olarak görmemiz gerekir (Suchman, 2002). Star ve Ruhleder'a (1996) göre bu zordur çünkü bağlamlar, pratikler ve teknolojiler sürekli bir değişim halindedir bu yüzden çatışmalı konuların sürekli aynı düzeyde ele alınmasını gerektirir ve bu durum tek bir proje ile sınırlandırılmaz. Bu bağlamda altyapılanma, seçim, tasarım, geliştirme, yayılma ve yasalaşma gibi altyapı basamaklarını, günlük tasarım aktiviteleri (dolayımrama, eklemlleme ve yorumlama gibi) ve kullanımda tasarım aktiviteleri (uyarlama, benimseme, uygun hale getirme, yeniden tasarlama ve bakım gibi) ile bir araya getirir (Björgvinsson ve diğerleri, 2010). Böylelikle altyapılanma ve şeyler aracılığıyla kurulan agonistik kamusal alanlarda insanlar, nesneler ve süreçler sosyomateriyal bağlamda uzun süreli ilişkiler kurabilir, sürdürebilir ve devamlı birlikte yaratımlar gerçekleştirebilirler (Björgvinsson ve diğerleri, 2012).

3. KATILIMCI TASARIM DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

Farklı uygulamaları ve temelleri olan katılımcı tasarım yaklaşımının değerlendirilmesine dair yapılan çalışmalar bu bölümün konusunu oluşturmaktadır. Bu anlamda önceki bölümde ele alınan farklı perspektiflerdeki katmansal ilişki incelenerek değerlendirme çalışmalarının durumu ortaya konulmuştur. Bütünsel bir değerlendirme için değerlendirmenin teorik altyapısına dair argümanlar, bu teori ve modellerle ilişkilendirilerek açıklanmıştır. Bu basamak sonunda katmanlar arası ilişki bütünsel olarak ortaya konularak değerlendirme çerçevesinin de teorik çerçevesi çizilmiştir. Yaklaşım diğer disiplin ve alanlarda da sıkça kullanıldığından katılımcı tasarıma dair değerlendirme çalışmaları kapsamında tasarım araştırmalarının yanı sıra bilgi sistemleri ve organizasyonel değişim literatürü de Çizelge 3.1'deki anahtar kelimeler kullanılarak taranmıştır. Her bir alana dair değerlendirme çalışmaları ilgili başlıklar altında ele alınmaktadır.

Çizelge 3.1. Katılımcı tasarım değerlendirme çalışmaları literatür araştırması anahtar kelimeleri

Anahtar kelimeler:

Assessment of participation, participatory design evaluation, examining participation, measuring user participation, impact of user involvement, influence of user participation, effects of user engagement, katılımcı tasarım değerlendirme, katılımcı tasarım değerlendirilmesi, işbirlikçi tasarım değerlendirme, işbirlikçi tasarım değerlendirilmesi

3.1. Organizasyonel Değişim ve Katılımcı Kabulü Bağlamında Katılımcı Tasarım Değerlendirme Çalışmaları

Katılımcı tasarım yaklaşımının uygulandığı bir bağlam olarak organizasyonel değişim teorilerinde gerçekleştirilen değerlendirmeler katılım ile kullanıcı kabulü arasındaki ilişkiyi araştırır. Yaklaşımın ortaya çıktığı teknopolitik bağlamda işçilerin işyerine entegre edilecek olan bilgisayar sistemleri karşısındaki direncini azaltmak için uygulanmıştır (Elizur ve Gutman, 1976). Sistem başarısının alt başlığı olarak da incelenen kullanıcı kabulünü, organizasyonel bağlamda açıklayan bu çalışmalarda bu değişimin gerçekleşmesi için uygulanan süreçlere odaklanılmaktadır. Katılım ve kullanıcı kabulü arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için organizasyonel değişim ve katılımcı karar verme teorisinden

yararlanır. Bu anlamda değerlendirmeler kimi zaman süreç bileşenlerini konu edinerek süreç modeli olarak kimi zaman da koşullu değişkenlere ve olumsuzluk faktörlerine dair önemli hususları da içeren faktör model şeklinde formulize edilmiştir.

Faktör modellerden geliştiren araştırmacılardan biri olan Elizur ve Guttman (1976) da değişim sürecini, katılımcının davranışsal modu (motivasyonel, bilişsel ve eylemsel), değişime sevk eden kişi (çalışan, yönetim, iş arkadaşları, çalışanın kendisi) ve değişimin yapılacağı organizasyonel değişim bileşeni (sistem, iş) olmak üzere üç başlıkta gruplandırır. Bu bileşenlerin katılımcının değişime karşı tutumunu etkilediği savunur. Diğer yandan Dunn ve Swierczek (1977) katılımın değişim üzerinde ne kadar etkili olduğunu ve değişimin benimsenme derecesini araştırdığı çalışmada bağımsız değişkenler olarak organizasyon türü, görev ortamı, değişim ajanı, değişim kaynağı, değişimin odak noktası, çözümün odaklandığı konu, değişim yeri, müdahalenin nasıl yapıldığını ve uygulanan strateji ve metotları tanımlar. Wagner ve Gooding (1987) katılımın görev performansı, karar verme performansı, motivasyon, iş tatmini, ve sonuçların kabulüne olan etkilerini araştırır. Bu anlamda metodolojik hususları sürece etki eden ara değişken olarak tanımlar.

Pasmore ve Fagans (1992) gerçekleştirdikleri çalışmada organizasyonel değişimde katılımın verimli olabilmesi için dört değişkenden bahseder. Bunlar katılımcı eylem, organizasyonun katılıma karşı tutumu, bireysel ego gelişimi, ve bilginin mevcudiyetidir. Katılımcı eylemlerin hepsi bireysel ya da sistematik değişime neden olmaz. Bu anlamda katılımcı eylem en alt seviyedeki uyma durumdan en üst düzeydeki yaratma ve hatta sistemi aşarak sistemin yer alabileceği bir ortam kurgulamaya kadar geniş bir yelpazede yer alır. Organizasyonun otantik katılımı desteklemesi de diğer değişkenler gibi bir süreklilik içinde değerlendirilir. Sistematik değişime etki eden bir diğer değişken bireysel gelişimdir. Ego gelişimi yüksek katılım ile doğru orantılıdır. Bu bakımdan katılımın verimli olabilmesi için belirli bir düzeyde ego ve bilgi gelişimini desteklemesi gerekmektedir. Nitekim kompleks karar mekanizmalarına dair bilgi ve malumat sahibi olmayan bireyin katılımı oldukça zordur. Pasmore ve Fagans gibi Locke ve Scweiger (1979) de katılımın verimine etki eden bağlamsal faktörleri tanımlamışlardır. Bunlar kullanıcı bilgisi, kullanıcı motivasyonu ve organizasyonel faktörler, görevin özniteliği, grup karakteristiği, lider özniteliği, ve diğer organizasyonel faktörlerdir. Tjosvold (1985) yapmış olduğu çalışmada katılımı etkileyen önemli faktörlerden biri olarak organizasyonel

bağlamdan bahseder ve rekabetçi bir ortamdansa katılımcı bir ortamın bu katılımı olumlu etkilediğini belirtir.

Black ve Gregersen (1997) katılımcı memnuniyet ve performansının katılımcı karar verme ile ilişkisini açıkladıkları çalışmalarında karar verme süreçleri ve katılım derecesi boyutlarının sonuca etkilerini araştırmışlardır. Wood (1985) da gerçekleştirdiği çalışmada genel olarak organizasyon tutumu, problem ya da görevin yapısı, katılımcıların bilişsel becerileri ve psikolojik ilgileri gibi olumsuz faktörlerinin katılımcı karar verme süreçlerinin sonuçlarını etkilediğini belirtmiştir. Daha da özelde katılımcı tatmini ve yüksek karar kalitesini etkileyen farklı değişkenlerden bahseder. Bu anlamda katılımın karar kalitesine etkisinin, grup içinde ne kadar bilgi paylaşımının gerçekleştiğine bağlı olduğu ortaya konulmuştur. Katılım sonucunda bilgi akışı artmışsa karar kalitesi de artmıştır. Katılımcı karar verme süreçlerinin sağlıklı işleyebilmesi için güç dengelerinin eşitlenmesi gerektiğini de bildiren Wood (1985) bu anlamda yapılması gerekenleri, güç eşitleme süreçlerinin yapısını ve altında yatan değerleri Çizelge 3.2’de tanımlamıştır.

Çizelge 3.2. Katılımcı karar verme süreci (Wood, 1985’den uyarlanmıştır.)

Değerler	Yapılar	Süreç
Değerler, yönetim ve çalışanlar aşağıdakilere inandığında güç dengelemesini destekler: Katılımcılar sorumlu, motive ve güvenilirler ve her birinin katkısı olacak bir şey vardır, Grup üyeleri, paylaşıldıklarında karar kalitesini artıracak olan bilgi, beceri ve yaratıcı yeteneklere sahiptir (katılım, önceden belirlenmiş hedeflere çalışan taahhüdünü kazanmanın bir yolu değildir), Fikirlerin ve duyguların açık bir şekilde ifade edilmesi sağlıklı iken	Yapılar şu durumlarda güç dengelemesini teşvik eder: Katılımcıyı etkileyen kararlara katılımı sağlayan, bütün grup üyelerine inisiyatif alma ve yönlendirme yapma fırsatı sağlayan meşru politikalar, Emir zinciri ve	Süreçler, grup üyeleri aşağıdakileri belirten şekilde davrandıklarında güç eşitleme uygulamalarını kolaylaştırır: Deneyim ve eğitim aracılığı ile çalışanların katılma kapasitesini geliştirilir (tartışılan sorunları anlarlar, fikirlerini ikna edici bir şekilde ifade edebilirler ve gruplar halinde etkin biçimde çalışabilirler). Yönetim, çalışanlar ve akranlar arasında serbest

Çizelge 3.2. (devam) Katılımcı karar verme süreci (Wood, 1985'den uyarlanmıştır.)

Değerler	Yapılar	Süreç
düşünce ve inançların bastırılması sadece karar niteliğini değil, karar uygulamasının etkinliğini azaltır, Çatışma kaçınılmazdır ve bu durum konumlandırma tehdidi ya da mücadelesinden ziyade potansiyel bir bilgi kaynağıdır, Etki, konum statüsünden ziyade uzmanlığa dayanmaktadır.	hiyerarşik farklılaşmayı reddeden prosedürler, Grup üyelerini kısıtlayan kural ve uygulamalar.	akan bir bilgi, fikir ve duygu ifadesi vardır. İlişkiler açıklık ve güven ile tanımlanır, zorlama, yumuşatma ve görmezden gelme yoluyla çatışmadan kaçınma reddedilir, Statü durumuna bakılmaksızın katılım ve etki üst seviyede gerçekleşir.

Benzer faktörler katılımcı memnuniyetini de etkilemektedir. Özellikle bilgi paylaşımının ve etkisinin bu memnuniyet üzerinde etkili olduğu literatürde ifade edilmiştir (Cabrera, Ortega ve Cabrera, 2003). Örneğin grup üyelerinin fikirlerini başkalarıyla paylaşma fırsatına sahip olduklarını düşünmeleri ya da karar sonucunu etkilediğine inanmaları (katkılarının karar veya plana dahil edilmiş olduğuna inanmaları) halinde tatmin olma olasılıkları daha yüksektir.

Morgan ve Zeffane (2003) katılımın dört ögesini güç, bilgi, malumat ve ödül olarak tanımlamıştır. Robertson, Roberts ve Porras (1993) organizasyonun alt sistemleri olarak düzenlemelerin kurgulanması, sosyal faktörler, teknoloji ve fiziksel ortamları tanımlamıştır. Bu sistemlerde gerçekleştirilecek değişimler bağımlı değişkenler iken uygulanacak süreçler bağımsız değişkenlerdir ve bu değişimin gerçekleştirilmesi için işbirlikçi, tanı, eylem, veri toplama, veri analizi ve yeniden tanımlama döngüsünün birden çok kez kullanılması gerekliliğinden bahseder.

Katılım sürecine odaklanan işlem modelleri genellikle uygulanan stratejileri ve eylemleri açıklar. Örneğin Pasmore ve Fagans bireylerden oluşan organizasyonlarda tasarlanan değişimler için bireylerin gelişiminin de sağlanması gerektiğini söyleyerek katılıma hazırlık aşamasına gönderme yapar. Bu aşamada insanların, deneyimleyebilecekleri, öğrenecekleri ve yansıtabilecekleri, önemli meselelerle ilgili gerçek katılım imkanları olan, bireylerin cesur eylemlerle ayrıcalık ve kişisel mükemmellik kazanacakları organizasyonel bir bağlam yaratılmalıdır (Pasmore ve Fagans, 1992). Aynı zamanda bilinçli gelişim aşamasına ya da ötesine ulaşmak için, insanlara, kendi karar verme ve yargılama becerilerini, önemli kararlar bağlamında sınamak için fırsat sağlanmalıdır. Bu fırsatlar çeşitli doğrudan deneyimler ve roller, anlamlı başarı, kaygı ve baskıdan uzak bir özgürlük için gerekli koşulları yaratmalıdır. Katılımcı becerileri geliştiren bu fırsatlar organizasyon içinde insanların yaşamlarını etkileyen konularla ilgili kararlara direk katılım bağlamında olmalıdır ve gereksiz baskı ve risklerden uzak olmalıdır (Pasmore ve Fagans, 1992). Pasmore ve Fagans bu katılımcı becerilerin gelişmesi için Etzioni'nin formülüne de değinmişlerdir. Bunlar insanların öz farkındalığı olduğu ve bildiği, açık hedeflere ulaşmaya kararlı olduğu ve sosyal kodun sıfırlanmasına izin veren mekanizmalara erişebildiği koşullar yaratmaktır. Bu anlamda organizasyonlar bu koşulları yaratmak ile görevliken çalışanlar da bilgili ve aktif katılımcılar olmak için gerekli olan önemli konuları, becerileri ve cesareti içeren grup temelli öğrenme deneyimlerini geliştirmelidirler. Bu yeni yetkinlikler, bir kez öğrenildiğinde organizasyonel düzenlemeler ve süreçlerle desteklenmelidir.

Locke, Schweiger ve Latham (1986), katılımı ortak karar verme olarak betimleyerek bu pratiğin iki ögeden oluştuğunu belirtmektedirler: kararlara katılım ve organizasyon içinde bilgi paylaşımı. Kararlara katılım genelde motivasyonel mekanizmalarla ilgili iken bilgi paylaşımı daha çok bilişsel mekanizmalarla ilgilidir. Brown ve Cregan (2008) da katılımcı ortamın iki tipi olduğunu belirtir. Bunlar bilgi paylaşma ortamı ve karar verme ortamıdır. Bilgi paylaşımı ortamı, araştırmacıların katılımcıları iş ile ilgili kaygılarla ilgili görüşlerini paylaşmaya teşvik ettiği, ancak tüm nihai kararları alma hakkını koruduğu uygulamalara atıfta bulunur. Karar verme ortamı ise, çalışanlara işlerini uygun gördükleri şekilde organize etmek ve yerine getirmek için artan sorumluluk ve özerklik verir (Cabrera, ve diğerleri, 2003).

Armenakis ve Bedeian (1999) değişim için araştırmacılar tarafından uygulanması gereken stratejileri yedi başlıkta toplamışlardır: ikna edici iletişim, aktif katılım, insan kaynakları yönetim pratikleri, sembolik aktiviteler, difüzyon pratikleri, içsel ve dışsal bilginin yönetimi ve değişim girişimlerini destekleyen formal aktivitelerdir. Bunlardan ilk ikisi çalışan katılımı ile ilgilidir. İkna edici iletişim çeşitli kanallarla sağlanırken aktif katılım temsili eğitim, katılımcı karar verme gibi pratiklerle sağlanabilmektedir. Marchington ve Wilkinson (2000) da gerçekleştirdikleri çalışmada katılım pratiklerini dört kategoride ele almışlardır. Bunlar aşağı yönlü iletişim, yukarı yönlü problem çözümü, görev katılımı, takım çalışması ve özyönetimdir.

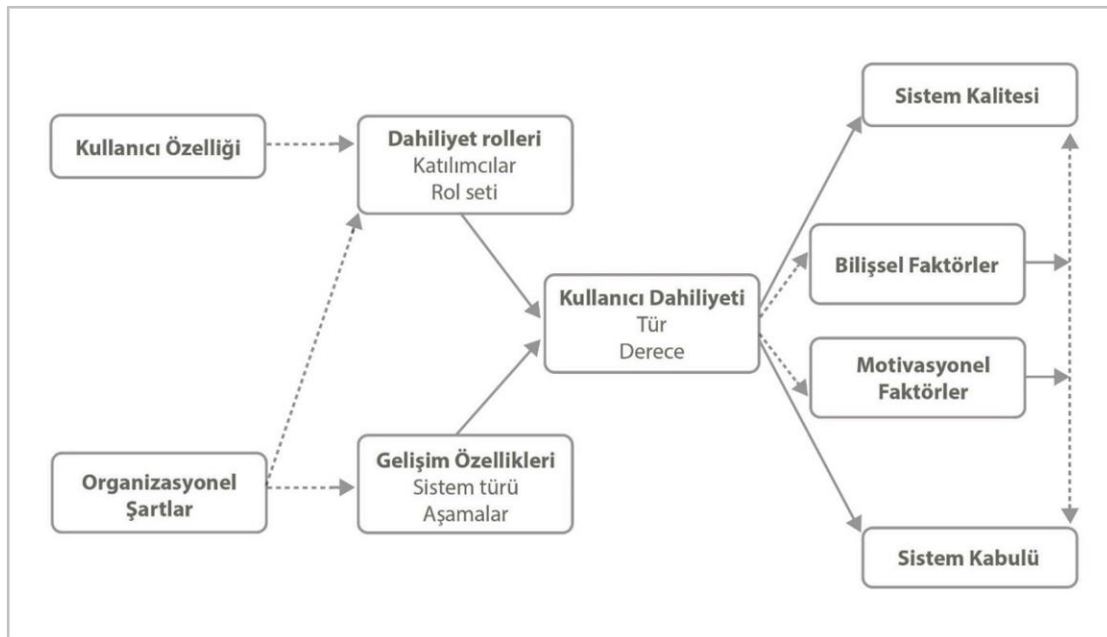
Miller ve Monge (1986), katılımcıların katılımcı ortam algılarının, davranışsal katılımdan iş tatmini ve performansı üzerinde daha etkili olduğunu ileri sürmektedirler. Bu iklimi oluşturan katılım pratikleri iletişim uygulamaları, eğitim, seçim pratikleri, organizasyonel alt sistemler ve uygun ödüller ile desteklenmelidir.

Lawler ve diğerleri (1992) de gerçekleştirdikleri çalışmada üst yönetim desteğinin çalışan katılımı için önemli bir faktör olduğunu ifade ederler. Bu anlamda bu destekle yürütülen katılımcı süreçlerde organizasyonların katılım fırsatları sunma olasılığı ve organizasyonel olarak sağladıkları destek artmaktadır. Bu destekler, katılımı teşvik etmek için yapılan ödüllendirme ve tanıma sistemlerinin yapılandırılmasını, çalışanların ve danışmanların katılımcı problem çözme süreçlerinde eğitim almasını ve katılımcıları ve projelerini desteklemek için finansman sağlamasını içerir (Tesluk, Vance ve Mathieu, 1999)

3.2. Sistem Başarısı Bağlamında Katılımcı Tasarım Değerlendirme Çalışmaları

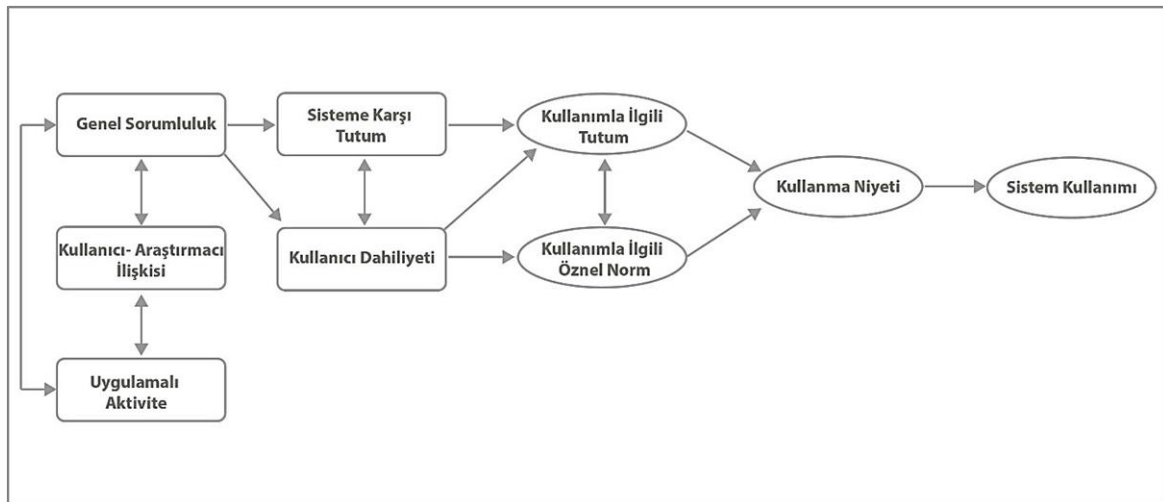
Katılımcı tasarımın ilk olarak uygulandığı sistem tasarımında hem sistem değişiminin kullanıcılar tarafından kabul görmesi hem de birlikte tasarlanarak başarıya ulaşması hedeflenmiştir. Organizasyonel değişim teorisi, katılım ve kullanıcı kabulü arasındaki ilişkiyi ve bu değişimin organizasyonel yansımalarını araştırırken sistem başarısı daha üst bir başlık olarak tasarlanan sistemin niteliği ile katılım ilişkisini ele almaktadır. Kullanıcı kabulü, sistem kullanımı, sistem kalitesi gibi birçok alt başlıkta incelenen sistem başarısı bu anlamda organizasyonel değişim ve katılımcı karar verme teorilerinin yanı sıra akla dayalı davranış teorisini de kullanarak ilişkiyi bağımlı ve bağımsız değişkenler aracılığı ile açıklamaya çalışır. Bu yüzden çalışmaların büyük bir çoğunluğu faktör modelidir. Bu

çalışmalardan biri Ives ve Olson'ın (1984) kullanıcı dahiliyeti ve sistem başarısı arasındaki ilişkiyi açıkladığı betimsel modeldir (Şekil 3.1). Bu modelde kullanıcı karakteristikleri ve organizasyona dair tutum ve tavırlar katılımın koşullu değişkenleri olan katılımcı rolleri ve geliştirme moduna etki etmektedir. Katılımcı rolleri sürece hangi kullanıcıların katıldığını betimler ve genellikle kullanıcı oldukları sistemin birincil kullanıcılarını ifade etmektedir. Diğer yandan geliştirme modu geliştirilen sistem tipi ve katılımın uygulandığı basamak olarak iki başlığa ayrılmaktadır. Ives ve Olson yapılandırılmış ve gereklilikleri belli olan sistemlerin geliştirilmesinde katılımın sistem kalitesine çok etkisi olmayacağını belirterek bu durumun katılımı etkileyeceğini ifade etmektedir. Diğer yandan katılımın, sürecin ilk basamaklarında uygulanmasının daha kritik olduğunu belirterek diğer basamaklarda uygulanan katılımın etkisinin az olabileceğini söylemektedir. Bu koşullar sağlandığında gerçekleşen katılımı üç farklı çeşitte inceler: danışma, temsil ve fikir birliği. Danışma seviyesindeki katılımı kararlar araştırmacılar tarafından verilirken gereklilik ve amaçlar kullanıcı ihtiyaçlarından esinlenilerek oluşturulmaktadır. Temsili katılımı etkilenen kullanıcı grubu sistem tasarım grubunda temsil edilir. Fikir birliği tipi katılımı ise süreç boyunca kullanıcılarla iletişim kurularak ve kullanıcılara danışılarak bütün fikirlerin katkıda bulunması sağlanır. Bu katılım türlerinde katılım farklı derecelerde gerçekleşmektedir. Bu seviyeler, katılım yok, sembolik katılım, tavsiye ile katılım, zayıf kontrollü katılım, yaparak katılım ve güçlü kontrollü katılımıdır.

Şekil 3.1. Kullanıcı dahiliyeti betimsel modeli (Ives ve Olson, 1984'den uyarlanmıştır.)

Ives ve Olson (1984) katılımın yanı sıra sistem kabulü ve kalitesine etki eden müdahil mekanizmalardan bahseder. Bunlar bilişsel ve motivasyonel mekanizmalardır. Bu müdahil mekanizmalarla ilgili çalışan diğer bir araştırmacı Cavaye'dir (1995). Literatürde süreç ve faktör model ayrımını gözeterek katılım ve sistem başarısı arasındaki ilişkiyi açıklayan Cavaye (1995) katılımı etkileyen olumsuzluk faktörlerinden bahseder. Bu olumsuzluk faktörlerini üç başlık altında inceler; zaman, finansal kaynaklar ve üst yönetimin tavır ve tutumları organizasyonel faktörlerdir. Proje ile ilgili faktörler olarak görev yapısı, projenin karmaşıklığı, projenin yürütücüsü, mevcut teknolojiler ve sistemle ilgili beklenen fayda katılıma etki eden faktörlerdir. Kullanıcı ile ilgili faktörler ise katılım isteği, katılım becerisi, katılımcı tavır ve karakteristiğidir. Katılım diğer faktör modellerinde olduğu gibi farklı değerler alan alt değişkenler (katılım türü, katılım derecesi, katılımın içeriği, katılım aşaması, katılımın formalitesi ve katılımın etkisi) aracılığı ile tanımlanmaktadır. Cavaye (1995) diğer faktör modellerden farklı olarak katılımcı sürecine dair alt başlıklardan da bahsetmektedir. Bunlar katılımcı-araştırmacı ilişkisi, kullanıcı etkisi ve iletişimin yapısıdır.

Şekil 3.2. Katılım, dahiliyet ve sistem kullanımı arasındaki ilişki (Hartwick ve Barki, 1994'den uyarlanmıştır.)

Cavaye'nin yanı sıra sistem başarısı çalışmalarında süreç bileşenlerini araştıran, değerlendirme araştırmalarına referans olan bir diğer çalışma Hartwick ve Barki'nin (1994) sistem başarısının alt bileşeni olan sistem kullanımı ve katılım arasındaki ilişkiye dair yaptığı çalışmadır (Şekil 3.2). Bu modelde sistem kullanımına neden olan davranışsal katılım, dahiliyet ve kullanıcı tutumu incelenmiştir. Çalışmada dahiliyet ve katılım kavramları ilk defa birbirinden ayrılmış, katılım süreçte bireyin gerçekleştirdiği davranışsal kısmını açıklarken, dahiliyet bu davranışların gerçekleştirilmesi ile oluşan bireyin

psikolojik durumu olarak tanımlanmaktadır.

Sistem başarısının bir göstergesi olarak ele alınan sistem kullanımını açıklamak için akla dayalı davranış teorisi kullanılmıştır. Bu teori kullanıcının davranışını belirleyeni davranış yapmadaki niyeti olarak tanımlar. Kişinin davranışsal niyetinin, davranışa ilişkin tutumu (davranışın yapılmasının iyi ya da kötü olduğuna dair hisleri) ve davranışla ilgili öznel normu (diğer bireylerin kişinin davranışını gerçekleştirmesini isteyip istemediği) tarafından belirlendiği belirtilir. Bu anlamda sistem başarısı göstergesi olarak sistem kullanımının ana belirleyicileri Şekil 3.2'deki modelde görülmektedir. Davranışsal katılım bileşenleri bu belirleyicilerin nedeni ya da öncülüdür. Hartwick ve Barki (1994) sürece dair bu bileşenleri genel sorumluluk, katılımcı ve araştırmacı ilişkisi, ve uygulamalı aktiviteler olarak tanımlar. Genel sorumluluk, sistem geliştirme projesi için genel liderliği veya hesap verebilirliği yansıtan kullanıcı etkinlikleri ve atamaları ifade eder. Proje takımının lideri olmak, sistemin genel başarısı için sorumluluk sahibi olmak, donanım veya yazılım seçmek, maliyetleri tahmin etmek, fon toplamak gibi aktiviteleri içerir. Katılımcı ve araştırmacı ilişkisi, katılımcı ile araştırmacı arasındaki iletişimi ve etkisini yansıtan geliştirme faaliyetlerini ifade eder. Araştırmacının yapacağı resmi bir iş sözleşmesinin başlangıç değerlendirilmesi ve onaylanması, sistem geliştirme sürecinin çeşitli aşamalarında katılımcının araştırmacı tarafından bilgilendirilmesi ve araştırmacının yaptığı işin değerlendirilmesi ve onaylanması gibi etkinlikleri kapsar. Uygulamalı aktiviteler, katılımcılar tarafından gerçekleştirilen belirli fiziksel tasarım ve uygulama görevlerini tanımlar. Sistem geliştirme örneğinde ekran düzenlerini ve rapor biçimlerini tanımlamak, bir kullanıcı prosedürü kılavuzu oluşturmak ve bir kullanıcı eğitim programı tasarlamak gibi etkinlikler bulunmaktadır. Katılımcı dahiliyetini oluşturan bireyin psikolojik durumu, sonucun (bir nesne ya da sistem olabilir) bir kullanıcı için olan önemi ve kişisel ilgisidir. Bu çalışmada katılımcı dahiliyetini sağlayan en önemli davranışsal katılım bileşeni genel sorumluluk olarak açıklanmıştır. Sistem kullanımını etkileyen diğer dışsal değişkenler olarak da demografik değişkenler, kişilik özellikleri, görev özellikleri, durumsal değişkenler, sonuca dair tutum ve inançlar olarak belirlenmiştir. Yukarıdaki çalışmalar dışında sistem başarısı ve katılım arasındaki ilişkiyi faktör modeller üzerinden ele alan diğer çalışmalar Ek 1'de verilmektedir. Açıklanan sistem başarısı ve kullanıcı katılımı/dahiliyetini inceleyen bu çalışmalar tasarım alanında gerçekleştirilen birçok değerlendirmenin temelini oluşturmaktadır.

3.3. Tasarım Araştırmalarında Katılımcı Tasarım Değerlendirme Çalışmaları

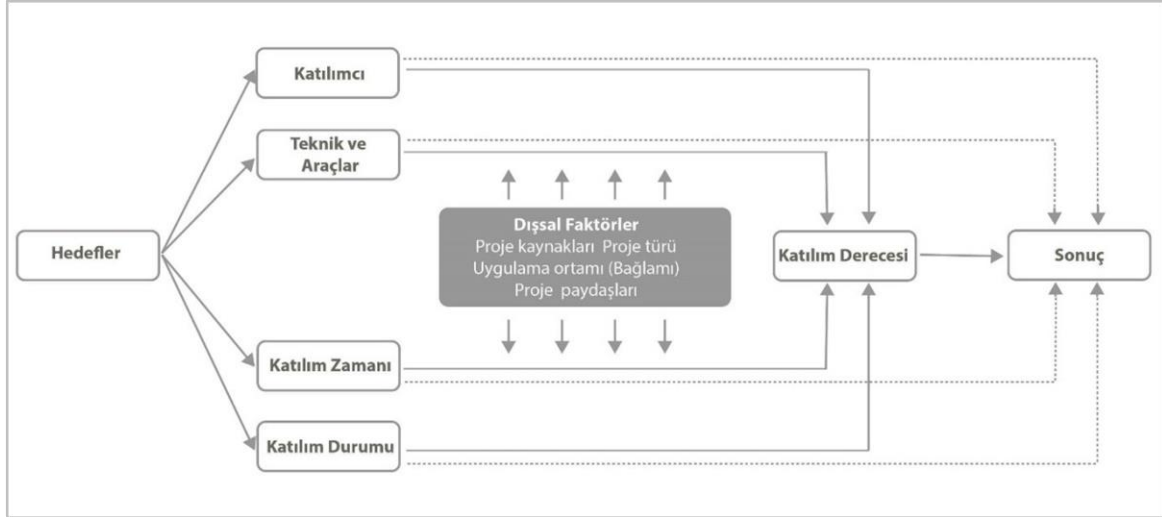
Diğer bağlamlarda uygulanan değerlendirme biçimleri tasarım alanında da kendini göstermektedir. Çoğu zaman sistem başarısı literatüründe ortaya konulan değişkenler ve aldıkları değerler tasarım alanında gerçekleştirilen değerlendirme çalışmalarında kullanılmaktadır. Nitekim sistem tasarımında olduğu gibi ürün ya da hizmet tasarımında da, alternatif tasarım fikirlerine ulaşmak için katılım süreçte genellikle araçsallığı bakımından yer almaktadır. Yani her iki alanda da odak noktası olan amaç üzerinden değerlendirme yapılmakta, katılım değişkenlerinin veya düzeyinin proje sonuçlarına etkisi araştırılmaktadır. Örneğin Clement ve diğerleri (1992) gerçekleştirdikleri değerlendirme çalışmasında alanda öncü olarak tanımlanan projelerin güçlü ve zayıf yönlerine etki eden faktörleri araştırmaktadırlar. Projelerin neden sürdürülebilir olmadığını retrospektif bir bakış açısıyla uzun dönem etkilerini araştırarak ortaya koymaya çalışırlar. Projelerin mevcut durumuna, devamı ve bitimine etki eden faktörlere, ve en başarılı ve en başarısız yönlerine, katılımcı tasarıma genel yansımaları odaklanan açık uçlu bir anket uygulanmıştır. Katılım, değişik katılımcıların rolleri, kaynak gereksinimleri ve tasarım metotları gibi konularda nasıl bir yol izlendiğini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu anlamda projelerin sürdürülebilirliğini etkileyen başlıklar katılımcılığın uygulandığı ortam, kaynakların (para, zaman, mekân ve araç gereçlerin) geçerliliği ve kontrolü, süreç ve sonuç olarak tespit edilmiştir. Puri, Byrne, Nhampossa ve Quraishi (2004) ise gelişmekte olan ülkelerde sağlık bilgi sistemlerinin tasarlanması ve uygulanmasında kullanılan katılımcı yaklaşımları üç örnek proje üzerinden değerlendirmektedirler. Katılımın bağlamsal dinamiklerine vurgu yapan bu çalışmada, tasarım politikası, tasarım doğası ve metot, araç, tekniklerin yanı sıra katılımın uygulandığı sosyoekonomik, kültürel ve politik bağlamların da proje süreç ve sonuçlarına etkisi olduğu belirtilmektedir. Kyng (2010) ise geçmiş projeler üzerinden değil gelecekte tasarlanacak olan bilgi teknolojileri uygulamalarında katılımcı tasarımın etkilerini artırmak için yaklaşımın geçmiş, şimdi ve geleceğini araştıran bir çerçeve ortaya koymuştur. Bu çerçevede katılımcı tasarım ilkeleri, kurumlar ve telif hakları, proje kaynakları, katılımcı çeşitleri, proje türleri, metot ve teknikler başlıklarına dikkat edildiği takdirde katılımcı tasarımın gelecek pratiklerdeki etkisinin artırılabilceğini ifade etmiştir.

Whittle (2014), ideal sonucun ne olduğunu, bunun ile katılımın derinliği arasındaki ilişkiyi öğrenmek ve katılımın derinliği ile çıktının kalitesi arasındaki ilişkiyi araştırmak için bir değerlendirme gerçekleştirmiştir. Bu çalışmada geçmişe yönelik altı projenin nitel karşılaştırılmasını yapmış, katılımı altı alt başlıkta inceleyerek bunların sonuç ile ilişkisini araştırmıştır. Proje sonucuna etki eden katılımcı tasarım başlıkları katılım derinliği, çalışma alanı, proje paydaş çeşitleri, katılımcı tasarım teknikleri, katılım derecesi ve liderlik durumudur.

Bazı değerlendirme çalışmalarında ise katılımın doğası ve işleyişine dair betimleyici değerlendirme çerçeveleri ve değerlendirmeler yer almaktadır. Gerrard ve Sosa (2014) çeşitli katılımcı tasarım projelerinde katılım desenleri ve trendlerinin tanımlanması amacıyla gerçekleştirdikleri çalışmalarında bir çerçeve sunmaktadırlar. Katılımcı tasarım projelerinde anlama, değerlendirme, iletişim kurma ve geliştirmeye yönelik ortak bir payda oluşturmayı amaçlayan çerçevede katılım hedef, uygulama (metot), etkileşim, temsiliyet, etki (sonuçlar) ve engeller alt başlıkları aracılığı ile değerlendirilmektedir.

Frauenberger, Good, Fitzpatrick ve Iversen (2015) da katılımcı tasarım süreçlerine bütüncül ve eleştirel bakış açısı getirme amacıyla bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Katılımcı tasarımda epistemoloji, değerler, paydaşlar ve sonuçlar arasında kurduğu ilişki farklı katılımcı uygulamalarda iç geçerliliği ve açıklığı soruşturmayı amaçlar. Diğer yandan bu soruşturma sonucu edindiği cevaplar ışığında “birlikte düşünmek için bir araç” olarak tasarımcılar, araştırmacı ve uygulamacılar tarafından kullanılması öngörülen bir dil geliştirilmiştir. Basballe ve diğerleri (2016) ise katılımcı tasarım doğasının zaman içinde ne şekilde değiştiğini Participatory design konferanslarının ilk 10 yılını inceleyerek değerlendirirler. Geriye dönük yapılan bu çalışmada katılım sürecinden ziyade katılımın doğası, politika (ilkeler), katılımcı, bağlam, metod ve ürün (sonuç) başlıkları altında değerlendirilmiştir.

Bossen ve diğerleri (2016) de diğer araştırmacılar gibi katılımcı tasarım sürecinin bütün boyutlarını ayrı ayrı değerlendirmeye yardımcı olacak kriterlerden oluşan bir çerçeve önermişlerdir. Ancak diğer çalışmalardan farklı olarak katılımcı tasarımın alt başlıklarını ve aldıkları değerleri tanımlamak yerine çerçeveyi girdi, uygulama, çıktı, sonuç ve etkiler ile ilgili sorular üzerinden kurgulayarak faktör modellerden ayırırlar.

Şekil 3.3. Tasarım çalışmalarında mevcut katılım değerlendirmeleri

Katılımı değerlendirmek üzere gerçekleştirilen ve çoğu faktör modellerden oluşan bu çalışmalarda da bağımlı değişkenin aldığı değer, derecesi ve yoğunluğu değişen metot bağımsız değişkenlerin oluşturduğu varyasyonlar sayesinde belirlenir. Katılımcı tasarımı değerlendiren bu çalışmalarda ele alınan değişkenler konularına göre altı başlık altında toplanmıştır (Şekil 3.3).

3.3.1. Hedefler ve sonuçlar

Katılımcı tasarımın ilkelerinden kaynak alan hedef ve sonuçlar sürece başlarken nelerin amaçlandığını ve hangi sonuçlara varılacağını tanımlar. Değerlendirme çerçevelerinin en önemli bileşenlerini oluştururlar. Bunlar katılımcı tasarımın çok katmanlı yapısının vücut bulduğu eylemler ve nesneler bütünüdür. Bu anlamda hedef ve sonuçlardan her biri farklı katmanların farklı kaygılarını temsil etmektedir.

Kensing ve Greenbaum'un (2012) katılımcı tasarım ilkeleri ışığında belirledikleri hedeflerinden ilki katılımın politik katmanı ile ilgili olan güç ilişkilerini eşitlemektir. Kurumsal güç ilişkilerinde görünmez ya da zayıf olanlara söz hakkı verilmesi için yollar bulma gayesi güder. Özellikle yönetim ve teknik uzmanların üretimde baskın olduğu organizasyonlarda işçilere ses vermenin önemini vurgular. Bu güç ilişkilerinde insanların kendi ihtiyaçlarını dile getirmeleri önemlidir. Bu doğrultuda gerçekleştirilmesi gereken diğer bir hedef demokratik uygulamalardır. Burada katılımcılar için eşit uygulamaları oyuna sokmak gerekir. Karşılıklı öğrenmede ortak zemin ve çalışma yolları bularak farklı

aktörlerin kavrayışlarını geliştirme ve cesaretlendirme amacı güdülmüştür. Katılımcı tasarımın diğer bir hedefi ise kullanıcıların katılımıyla teknoloji ile ilgili alternatif görüşleri almaktır.

Vines ve Clarke (2013) yaptıkları çalışmada katılımcı tasarımın üç ana hedefinden bahsederler; kontrol paylaşımı, bilgi ve uzmanlık paylaşımı, değişime ilham verme. Kontrol paylaşımı çoğunlukla ana akım tarafından görüşleri, ihtiyaçları ve fikirleri görmezden gelinen grupların güçlendirilmesini hedefler. Bu yönüyle katılımcı tasarımın politik ve etik perspektifiyle daha alakalıdır. Diğer yandan Vines ve Clarke'a (2013) göre pragmatik yanı daha ağır basan bilgi ve uzmanlık paylaşımında genelde kullanıcılardan tasarım sürecinde bilgi, değer ve fikir temin etmek için tasarım yolları inşa edilir. Bu anlamda kullanıcılar özneler arası değişebilen ve paylaşılabilen belirli uzmanlıklara sahiptir, bilgi kaynağıdır. Değişime ilham verme amacı güdülen katılımcı tasarım süreçlerinde bireysel değişimler (kullanıcılara kendi seslerini verme ve onları kullanmaları için uyarma), organizasyonel değişim (değişimi körüklemek için yeni fikirler, süreçler ve odak noktalarının tanıtıldığı müdahaleci süreçler), teknolojik değişim (insanların hayatlarının geliştirilmesi için gelecek teknolojide değişim) hedeflenmiştir. Basballe ve diğerleri (2016) için de katılımın hedefi alternatifleri tasarlamak ve yaşam kalitesini artırmaktır.

Gerrard ve Sosa (2014) da ortaya koydukları çalışmalarda katılım hedeflerini farklı bir sınıflandırma yaparak maddi nesneler (nesne yönelimli), kurum, kural, bilgi ve zihin durumları paradigması olarak tanımlarlar. Bu farklı hedeflerin sonucunda ortaya çıkan etkileri başka bir başlıkta incelemişlerdir. Bu sonuçlar kısa vadeli (küçük ölçekli), uzun vadeli (büyük ölçekli), dolaylı (kasıtlı olmayan) şeklinde hem ölçek olarak hem de biçim olarak değişmektedir.

Whittle (2014) çalışmasında katılımcı tasarım süreçlerinde maddi sonuçlara odaklanır. Süreç çıktıları olarak da nitelenebilecek bu sonuçlar akademik bildiriler, dijital prototipler, devam eden fonlar, uygun fonlar, kamu katılımı, kendine mal etme ve ticarileştirmedir. Frauenberger ve diğerleri (2015) ve Bossen ve diğerleri (2016) katılımcı tasarım hedef ve sonuçlarını tanımlamak yerine sorular üzerinden elde edilen cevapların değerlendirmeye dahil edilmesini önerirler. Bu anlamda Frauenberger ve diğerleri (2015) sonuçların ne kadar sürdürülebilir olduğu, sonuçların kimin açısından elde edildiği buna bağlı olarak da

sonuçların farklı yorumları üzerinde dururlar. Bossen ve diğerleri (2016) ise “Katılımcının iş hayatı gelişti mi?” ve “Karşılıklı öğrenme gerçekleşti mi?” gibi sorular üzerinden sorarak sonuçları katılımcı için güncel değişimler perspektifinde ele alırlar. Bu sorular genel olarak karşılıklı öğrenmeyi, sessiz grupları güçlendirmeyi, demokrasiyi ve işyeri kalitesini artırmayı konu edinir. Diğer yandan çıktılarının da “Kaç kişi ile görüşüldü?”, “Kaç çalıştay düzenlendi?”, “Kaç fikir ya da ürün üretildi?” gibi sorulara yanıt veren somut icraatlar üzerinden okunabileceğini belirtir.

3.3.2. Katılımcı

Katılımcı tasarımda yer alan paydaşların/katılımcıların tanımlanması bu süreçte yarar sağlayan ya da sürece öncülük eden kim olduğunun belirlenmesine yardımcı olur. Nitekim fikrin hayata geçiriliş talebinin kimden geldiği katılımcı tavrı belirlemektedir. Katılımcı tasarımın geçirdiği bağlam değişimi ile birlikte farklı birçok kullanıcı tanımlaması yapılmıştır. Bunlardan ilki Eason‘ın (1987, Bergvall-Kåreborn ve Ståhlbrost, 2008 içinde) kullanıcıları ürün kullanım biçimleri bakımından üç ayrı kategoride değerlendirdiği çalışmadır. Birincil kullanıcılar, sık sık sistemde uygulama yapan kullanıcılardır. İkincil kullanıcılar ise sistemi bir aracı sayesinde ve az sıklıkla kullanan kullanıcılardır. Üçüncül kullanıcılar sadece satın almada söz sahibi olan ya da sistemden etkilenen kullanıcılardır.

Bergvall-Kåreborn ve Ståhlbrost (2008) kullanıcıları takındıkları tutumlar üzerinden dört gruba ayırırlar. Lider kullanıcılar, temsil ettikleri ihtiyaçlar aylar ya da yıllar içinde genel bir hale gelecek ve bu ihtiyaçların karşılanmasından faydalanacak olan kullanıcılar. Son kullanıcılar, mevcut durumda aktif olarak sistemi kullanan kullanıcılardır ve hem içerik sağlayıcı hem de içerik kullanıcılarını içerebilir. Kullanıcı temsilcileri, tasarım ekibinde mevcut kullanıcıyı temsil eden ve onlar adına davranan kullanıcılardır. Erken benimseyenler (ilk alıcılar), yeni teknolojilere standart kullanıcıdan daha hızlı sahip olan ve kullanan kullanıcılardır. Tasarım sürecine katkıları, konsept geliştirme ve yeni servislerin değerlendirilmesi aşamalarında görüş bildirecek derecede yeni teknolojilere dair bilgi, deneyim ve ilgi sahibi olmalarıdır.

Olsson (2004) katılımcıları süreçte üstlendikleri görevlere göre üçe ayırır: özne olarak kullanıcılar, bilgi verici olarak kullanıcılar ve iş birliği partnerleri. Özne olarak kullanıcılar, tasarımcılar tarafından tahayyül edilen personalar ile tasarım süreçlerinde temsil edilen pasif kullanıcıları betimlemektedir. Bilgi verici olarak kullanıcılar süreçte bilgilerinden faydalanılan ancak karar verme ve süreci yürütmeye aktif olarak rol almayan kullanıcıları temsil etmektedir. Bilgi verici olarak katılımcılar aktiflerdir ancak güce sahip değildirler. Son olarak iş birliği partnerleri olan kullanıcılar, tasarımcı ile birlikte süreçte görev alan aktif ve güçlü katılımcılardır.

3.3.3. Teknik ve araçlar

Hedefler doğrultusunda kurgulanan sürecin yöntem ve araçsal olarak kurgulandığı ve uygulandığı başlıktır. Teknik ve araçlar genel olarak kullanım amaçlarına, biçimlerine ve evrelerine göre sınıflandırılmışlardır. Bu amaçlar Sanders, Brandt ve Binder'e (2010) göre kullanıcıyı araştırmak, kullanıcıyı hazırlamak, kullanıcıyı anlamak ve yeni fikir üretmektir. Kullanım biçimleri olarak anlatma, yapma ve canlandırma eylemlerinde kullanılırlar.

Brandt, Binder ve Sanders (2012) ise uygulanan teknik ve araçları dört başlıkta açıklarlar. Anlatma, varolan (iş) uygulamalarını araştırmayı ve değişen perspektiflerin iyi bilinen örnekler üzerinden açıklanmasını amaçlar. Yapma, katılımcı prototiplemeden destek alır. Sondajlar ve üretken araçlar bu aşama için kullanılmaktadır. Canlandırma için doğaçlama tiyatro tekniklerinden esinlenilir. Model ve prototiplerle sahneleme ve senaryolar kullanılır. Bu senaryolar üzerinden oluşturulan kurgular gerçek kullanım bağlamında hayata geçirilir. Hepsini bir araya getirme evresinde de tasarım oyunu kullanılır.

Levitt ve Richards (2010) için katılımcı tasarım üç evreden oluşur ve bu üç evrenin de amaçları, kullandığı teknikler ve araçlar farklıdır. Bu evreler hazırlık evresi, hayal evresi ve yaratım evresidir. Hazırlık evresinde katılımcılar kendi davranış, düşünce ve duygularına daldırılırlar. Tartışma konusu için zihinsel olarak kullanıcıyı hazırlar. Bu evrede kullanılan teknik ve araçlar, kayıt günlükleri, çalışma kitapları, hayatta bir gün egzersizi, foto dokümantasyon, (grup için) hikâye anlatımıdır. Sabit hazırlık egzersizleri bireylerden ziyade grup uygulamalarına daha uygundur. Hayal evresi, gizli düşünce ve hislerin ifadesine olanak sağlar. Kullanıcıların bugün ne hissettikleri ve gelecekte ne hissetmek istedikleri üzerine odaklanır. Duyguların ifadesinin zor olduğu zamanlarda soyut

görsel araçlar (temel şekiller, basılı sözcükler ve resimler) kullanılmaktadır. Kolaj ve zihin haritalamaları genel iki aktivitedir. Kolajlar duygu, hatıra ve rüyaların tanımlanmasında etkilidir (şimdiki deneyim). Zihin haritalamaları genelde süreç tabanlı başlıkların birlikteliklerini anlamak için kullanılır (ideal deneyim). Yaratım evresi katılımcıların gelecek için hayallerini somutlaştıran çözümler üretme evresidir. Fiziksel eskiz fikirleri, birlikte çalışılabilen modelleme elemanları karşısında etkisiz kalabilir. Velcro gibi üretici modelleme teknikleri katılımcıların fiziksel nesneler yaratmasına izin verir (Turhan, 2013: 17). Gözlemciler kullanıcı tarafından üretilen sonuçları birebir almama konusunda dikkatli olmalıdırlar. Değer, nesne açıklamalarının neden olduğu fikir, amaç ve önceliklerden kaynaklanmaktadır.

Sanders ve Stappers (2014) de yaptıkları çalışmada üç çeşit aracı amaç ve kullanımına göre açıklarlar. Bunlardan sondaj (prob), insanların deneyim, duygu ve durumlarını tasarımcıların esinleneceği şekilde ve formatlarda ifade etme ve yansıtmalarını sağlar. Tasarımcılar kullanıcı reaksiyonlarından ilham alarak öneriler geliştirirler yani tasarımcılar tarafından yorumlanırlar. Son kullanıcılar ve diğer paydaşlar bireysel olarak sondajları tamamlar ve araştırmacı ya da tasarımcıya geri gönderirler.

Araç kitleri tasarımcı olmayanlar tarafından tasarımın başlangıç evrelerinde gelecekte nasıl yaşamak veya çalışmak istedikleri hakkında hayal kurmaları için ve fikirlerini ifade etmek için kullanılan bir katılımcı tasarım lisanını açıklar. Her proje için özel olarak hazırlanır. Son kullanıcılar ve diğer paydaşlar gelecek için veya gelecekle ilgili nesneler yapmak için kullanırlar (Sanders ve Stappers, 2014).

Prototipler fikirlerin veya kavramların fiziksel manifestolarıdır. Bitmiş üründen taslak haline kadar her halde bulunabilirler. Bir fikre şekil vermek ve teknik ve sosyal fizibilitayı keşfetmek için kullanılırlar. Tasarımcılar prototipleri tasarım araçları olarak kullanırken son kullanıcılar değerlendirme etkinlikleri boyunca kullanabilirler (Sanders ve Stappers, 2014).

Bu sınıflandırmanın yanı sıra Whittle (2014) metotları kullanıcı güdümlü olma durum ve derecelerine göre sınıflandırmıştır. En katılımcı süreçler işbirlikçi çalıştaylar ve uygulamalar iken katılımcının en pasif olduğu uygulamalar etnografik metotlar, odak grupları, kullanıcı görüşmeleri ve dijital etnografidir. Aradaki metotlar ise katılım

derecesinin azdan çoğa gitme durumuna göre; kullanıcıların araştırma metotları hakkında eğitimi, prototip (ihtiyaç tespiti amaçlı), kullanıcı denemeleri (daha geniş bir grupla), beceri geliştirme çalışmaları; prototip (ilişki kurma amaçlı), kullanıcı denemeleri (gerçek kullanıcı grupları ile), araştırmacıların alanla ilgili eğitimi sıralanmıştır. Paydaş toplantılarının katılım derecesi ise yapılan amaca göre değişkenlik gösterir.

3.3.4. Katılım zamanı

Katılım süreçlerini oluşturan bir başka değişken olarak katılım zamanı, diğer bileşenlerin süreçteki kullanımları ile yakından ilgili iken diğer yandan etkileşimi ve süreç çıktısını etkileyecek bir bileşen olarak çalışmalarda yer almaktadır (Lynch ve Gregor, 2004; Bachore ve Zhou, 2009). Katılım zamanı, katılımcının süreçte yer aldığı zamanı ifade ederken genellikle tasarım süreçlerinin evreleri (yeni ürün geliştirme sistematığı; Sanders, 2008) üzerinden tanımlanmaktadır. Yani bu değişkenin aldığı değer süreç evreleri ya da sürecin bütünüdür. Katılımcının sürece hangi evrede dâhil olduğu süreçte aldığı görevi ve katılımcının konumunu belirlemektedir.

3.3.5. Katılım durumu

Bergvall-Kåreborn ve Ståhlbrost (2008) katılım durumunu kullanıcıların ya da kullanıcı temsilcilerinin son ürün üzerindeki etki oranı ile açıklar. Katılım durumları katılım türlerinin karakteristik özelliğidir. Mumford (1979, Bergvall-Kåreborn ve Ståhlbrost, 2008) bu bakımdan üç çeşit katılım türü belirler. Bunlardan ilki olan danışma biçiminde tasarım kararları tasarımcılar tarafından verilir ancak kullanıcı ihtiyaçlarından etkilenilir. Temsili katılımıda tasarım takımında etkilenen kullanıcı grubu temsil edilir. Fikir birliği şeklindeki katılım türlerinde geliştirme sürecine bütünü dahil etmek için çaba sarf edilir.

Kullanıcıların süreçlerde üstlendikleri görevlere bağlı olarak katılım biçimleri farklılaşmaktadır. Bu anlamda Gerrard ve Sosa (2014) uygulama süreçlerinin katılımcının temsil durumuna göre üç şekilde incelenebileceğini ifade ederler:

Otonom (doğrudan) uygulamalarda katılımcılar direkt olarak sürece kendileri katılırlar. Böyle bir katılım bireylerin karmaşık ve çok paydaşlı ağlarda diğer katılımcılarla organik bir biçimde etkileşime geçerek bilgi paylaşımında bulunmalarına imkân veren geniş altyapı projelerinde mümkün olmaktadır (Gerrard ve Sosa, 2014)

Tahsis edilmiş, kendi kendini tayin etmiş katılımı gazeteçi, sanatçı, akademisyen, politik lider gibi paydaşlar kendilerini otorite ya da lider olarak nitelendirerek bir topluluğun sorunlarını dile getirme ve topluluğu temsil etme görevini üstlenirler (Gerrard ve Sosa, 2014).

Temsili (dolaylı) katılımı ise katılımcılar açıkça bir temsilciyi kolektif çıkarları için bilinçli kararlar vermesi ya da en azından görüşlerinin sözcüsü olması için kendi vekilleri olarak görevlendirirler. Bu katılım biçiminde diğerlerini temsil edecek bireyler bazen araştırmacılar tarafından da seçilebilmektedir (Gerrard ve Sosa, 2014).

Whittle (2014) katılım türlerini süreçte liderlik eden kişi üzerinden araştırmacı yönlendirmeli, katılımcı yönlendirmeli ve ortaklaşa yönlendirmeli olarak sınıflandırır. Sanders (2008) genel tasarım süreçlerini baskın görüş bakımından ikiye ayırır: Uzman zihinsel durum setleri ve katılımcı zihinsel durum setleri. Bunlardan katılımın yer almadığı süreçlerde tasarımcı otoritedir. Topla, analiz et ve yorumla işlem basamaklarını izler. Kullanıcı için tasarım yapılır. Kullanıcılar ve tüketiciler duyarlı bilgi vericiler olarak süreçte rol alırlar. Katılımcı yaklaşımla uygulanan süreçlerde kullanıcı ile birlikte tasarım yapılır. Kullanıcılar, tasarım araştırmacıları ile aktif eş yaratıcılardır.

3.3.6. Katılım derecesi

Tasarım araştırmalarında gerçekleştirilen değerlendirme çalışmaları katılımcı çeşitlerinde olduğu gibi katılım derecesinde de sistem başarısı literatüründen faydalanır. Bu anlamda tasarım araştırmalarında katılımı değerlendiren birçok çalışma Ives ve Olson'ın (1984) katılım derecelendirmesini kullanır.

Ives ve Olson (1984) katılımcı etkisini kullanıcının süreç ve nihai ürün üzerindeki kontrolü olarak tanımlar ve beklenen sonuçlar üzerinde etkili bir başlık olduğunu belirterek değerlendirme çerçevesinde ele alınması gerektiğini ifade eder. Bu anlamda Mumford'un

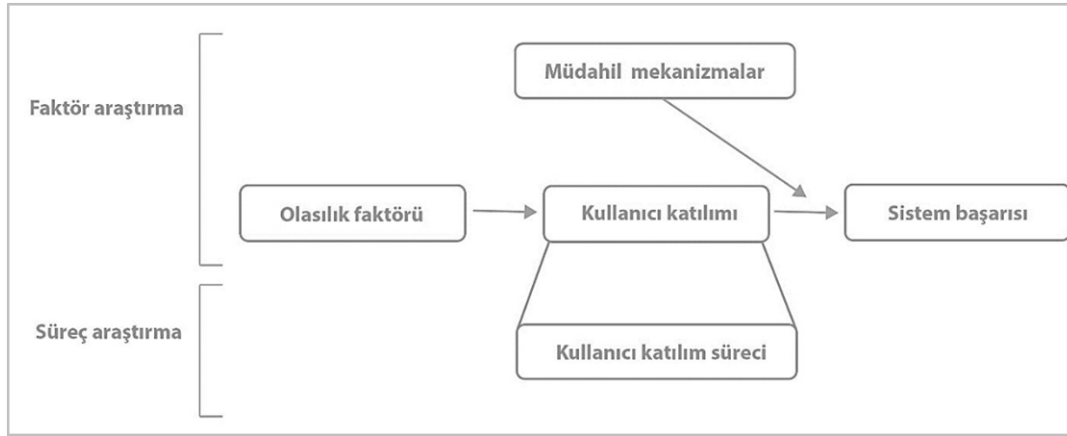
(1979) katılım sınıflandırmasından faydalanarak daha detaylı bir derecelendirme sunmuştur. Bu derecelendirmenin ilk adımı olan katılım yok durumundaki katılımcılar, ya sürece katılmak istememektedir ya da katılım için davet edilmemişlerdir. Sembolik katılımda katılımcı girdisi istenmiş ancak göz ardı edilmiştir. Tavsiye ile katılımda kullanıcı tavsiyeleri anket ve görüşmeler aracılığı ile istenmiştir. Zayıf kontrollü katılımda katılımcının her işlem basamağında sistem geliştirme sürecini feshetme yetkisi vardır. Yaparık katılımda katılımcı tasarım ekibinin bir parçasıdır ya da takımla iş birliği içindedir. Güçlü kontrollü katılım ise kullanıcının genel performansı doğrudan sonuca etki etmiş, katılımcı karar mekanizmalarında söz sahibi olmuştur (Ives ve Olson, 1984).

3.4. Katılımcı Tasarım Perspektifleri Arası İlişki: Bütünsel Bir Değerlendirmeye Dair

Genellikle pragmatik perspektifte yer alan ve bağımlı değişkenlerle bunlara etki eden bağımsız değişkenler arasındaki bağıl ilişkiyi tanımlayan modeller aslında katılımcı tasarımın değer ürettiği diğer perspektiflerle kurdukları ilişkiye dair de bize ipuçları sunmaktadır. Örneğin katılımın yakınsak bir sonucu (bağımlı değişken olan durum), bir sonraki sonucu etkileyen bir bağımsız değişken olarak değerlendirmede görev alabilmektedir. Bu duruma sistem tasarımı ve organizasyonel değişim literatürlerinde kullanıcı/çalışan dahiliyeti çalışmalarında değinilmektedir. Katılımcı tasarım ve sistem başarısı ilişkisini betimsel bir model üzerinden açıklayan Ives ve Olson'ın (1984) çalışmasında kullanıcı dahiliyeti/katılımı sonucu olan motivasyonel ve bilişsel faktörlerin, katılımcı tasarımın politik-etik perspektifinde hedeflenen bireysel güçlendirmenin alt bileşenlerine referans verdiği görülmektedir. Bu mekanizmalardan bilişsel faktörler, sistem başarısının alt bileşeni olan sistem kalitesi üzerinde etkili olmaktadır. Bu mekanizmalar sistemin daha iyi anlaşılması ve sistem gereksinimlerinin ve sistem özelliklerinin daha iyi değerlendirilmesi durumlarını içermektedir. Sistem başarısının diğer alt bileşeni olan sistem kabulü ile ilgili olan motivasyonel faktörler ise sistemin kullanıcı tarafından algılanan sahipliğini artırmayı, değişime karşı direnci azaltmayı ve yeni sisteme olan bağlılığı artırmayı içerir.

Bilişsel ve motivasyonel faktörlerin ele alındığı, Cavaye (1995) tarafından gerçekleştirilen çalışmada katılımdan bağımsız olarak konumlandırılan müdahil mekanizmalardan bahsedilmektedir (Şekil 3.4). Bu mekanizmaları Ives ve Olson gibi kategorize etmeyen Cavaye onları şu şekilde tanımlamıştır; algılanan kontrol, arzu edilen katılım derecesi ve

algılanan önem ve ilgi. Algılanan önem ve ilgi Hartwick ve Barki'nin (1994) gerçekleştirdiği çalışmada da kullanıcı dahiliyeti olarak ifade edilir ve aslında katılımın psikolojik ayağı olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda yaklaşımın katılım kısmı bir müdahale sürecini betimlerken dahiliyet kısmı süreç sonunda katılımcının vardığı psikolojik tavrını ve tutumunu açıklamaktadır. Hartwick ve Barki'ye (1994) göre katılım, dahiliyeti etkileyen bağımsız bir değişkendir. Dahiliyet gerçekleştiğinde kullanıcı, sistemi kendisi için önemli ve ilgili olarak betimler, böylelikle kullanıcı sistemi kullanma davranışında bulunur. Böylelikle sistem başarısının alt bir bileşeni olan kullanım durumu gerçekleşir, bu da sistem başarısına olumlu etki eder.

Şekil 3.4. Sistem başarısı ve katılım arasındaki ilişki (Cavaye, 1995'den uyarlanmıştır.)

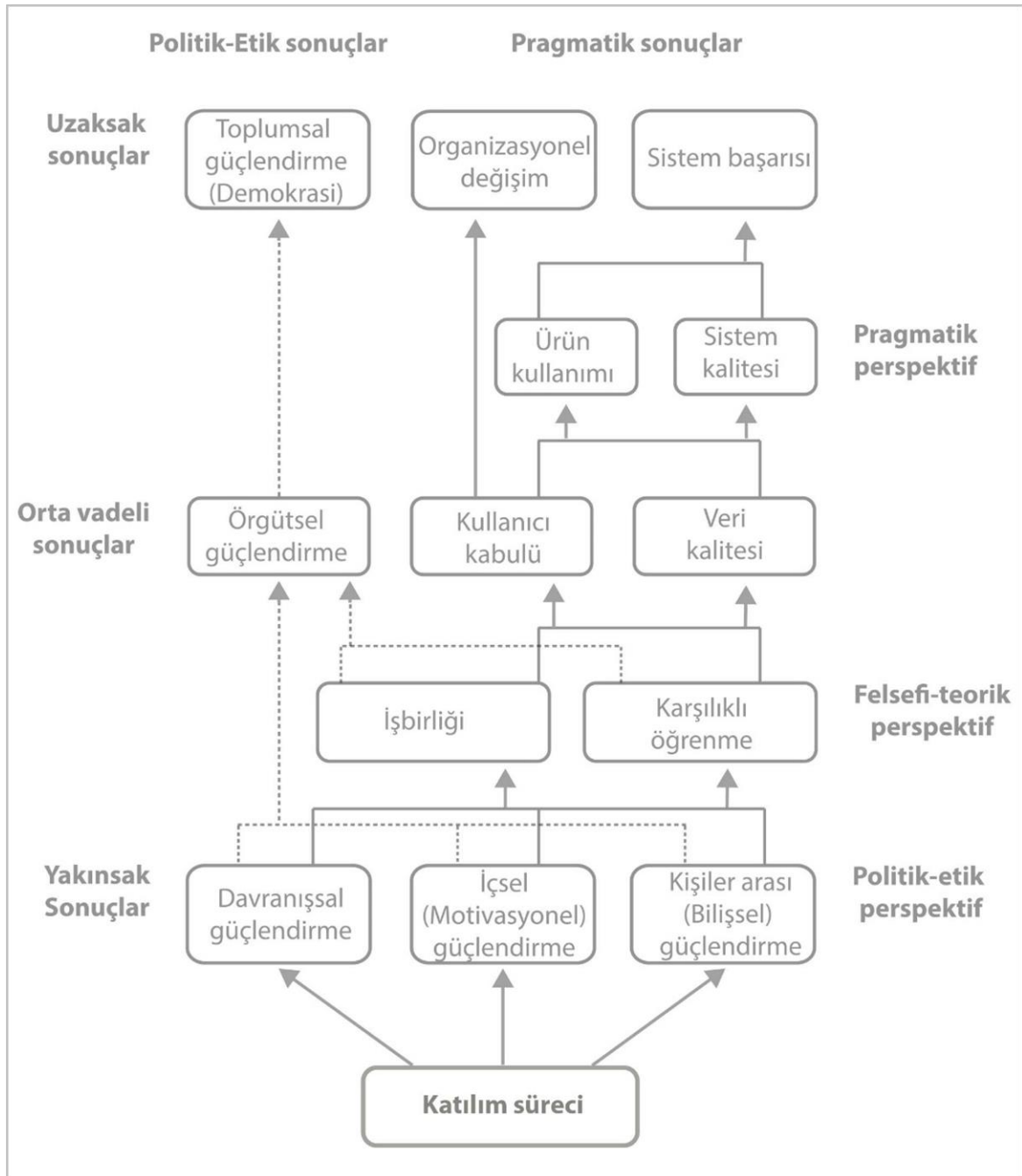
Pragmatik perspektifin hedeflerinden olan organizasyonel değişim literatüründe de bu ilişki ele alınmaktadır. Nitekim Locke, Scweiger ve Latham (1986) organizasyonel değişim için uygulanan katılımın verimli bir şekilde çalışabilmesi için gerekli iki mekanizmadan bahseder. Bunlardan biri motivasyon mekanizmasıdır, güvenin artması, iş üzerinde kontrolün artması, işte daha fazla benlik katılımı, organizasyonla daha fazla özdeşleşme, daha fazla grup desteği (grup katılımı ise) ve en önemlisi daha yüksek hedefler ve/veya artan hedef kabulünü içermektedir. Bilişsel mekanizma ise pozisyonel olarak yukarıya doğru iletişimin artması, bilginin daha iyi kullanımı (özellikle denetim otoritesi yüksek kaliteli bir karar vermek için yeterli bilgiye sahip olmadığında), işin ve kararların altında yatan mantığın çalışanlar tarafından daha iyi anlaşılmasını içerir. Diğer yandan Woodman (1989) organizasyonel değişimin gerçekleştirildiği yüksek bağlılık içeren sistemlerin karakteristiğini tanımlarken güçlendirmeyi de bunların içinde sayarak organizasyonel değişimde çalışan güçlendirmesini bir ön koşul olarak belirler. Aynı

zamanda Pasmore ve Fagans (1992) organizasyonel değişimin bireysel gelişimden ayrı tutulamayacağını belirterek bu değişimin hem bireyler hem de organizasyon için sürdürülebilir bir yapıda olması gerektiğini ifade eder. Bu anlamda organizasyonel değişimde katılımın verimini etkileyen ara değişkenler olarak bireysel benlik gelişimi ve bilgi mevcudiyetinden bahseder. Bireysel benlik gelişimi motivasyon faktörü ile ilgiliyken bilginin varlığı bilişsel faktör ile ilişkilidir.

Yukarıda incelenen değerlendirme çalışmalarında farklı ifadeler aracılığı ile güçlendirmenin izlerine rastlanmasına rağmen güçlendirme bileşenleri ile yaklaşımın farklı perspektifleri arasındaki ilişkinin açıkça kurulmamıştır. Ancak her bir perspektif kendi amaçları doğrultusunda tanımlandığında farklı biçimlerde telaffuz edilen güçlendirmenin bütün bu katmanlar için temeli oluşturduğu görülmüş bu anlamda farklı katmanlar arası bütünsel ilişki güçlendirme olgusu üzerine kurulmuştur (Şekil 3.5). Böylelikle güçlendirme bütün katılım süreçlerinin yakınsak sonuçlarını oluştururken teorik hedefler olarak karşılıklı öğrenme ve iş birliği için katılımcı ve araştırmacının ortak bir dil kurabilmelerini, ortak pratikler geliştirebilmelerini sağlar. Wittgenstein bu ortak kavrayışı dilin kullanım bağlamına vurgu yaparak dil oyunları şeklinde ifade eder (Wittgenstein, 2007: 35-36). Buradaki esas, bir kavramın anlamının bütün paydaşlar için aynı olabilmesi için paydaşların o kavramın kullanım bağlamını bilmesi, kullanması, ne demek olduğunu ve bir ifadede ne anlama geldiğini doğru bir şekilde açıklayabilmesi ve diğer katılımcıların kullanımı anlayarak cevap verebilmesidir (Baker ve Hacker, 2005: 15). Bu ortak dilin oluşabilmesi, katılımın gerçekleşmesi, ortak bir amaç için bir araya gelen araştırmacı ve katılımcıların birbirleri ile problem alanına ve çözüm pratiklerine dair bilgi paylaşımında bulunmaları ile olmaktadır. Böylelikle güçlendirme gerçekleşmiş olup karşılıklı öğrenme fırsatları artacak, iş birliği sağlanabilecektir.

Diğer yandan pragmatik hedeflere odaklanan proje değerlendirme çalışmalarında bahsedildiği üzere hem alternatif ürün geliştirme ve sürecin verimliliği, hem de kullanıcı kabulü bakımından katılımcının güçlendirilmesi ve teorik perspektifteki iş birliği ve karşılıklı öğrenmenin sağlanması gerekmektedir (Şekil 3.5). Diğer yandan politik perspektifin daha uzun vadeli sonuçları (demokrasi) için de güçlendirmenin bireysel ve örgütsel ölçekte gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra teorik perspektifte yer alan iş birliği ve karşılıklı öğrenmenin gerçekleşmesi gerekmektedir. Nitekim Pateman (1970, 2003) savunduğu katılımcı demokrasi yaklaşımının gelişmesi için bireylerin sosyal

hayata katılarak, toplumsal bağlamda sosyalleşerek birbirlerini eğitmelerini böylelikle demokrasiye dair bireysel tutum ve psikolojik niteliklerinin gelişeceğini belirtir. Aynı zamanda bireylerin kendi yaşamları üzerinde maksimum kontrol sahibi olmaları bu tutum ve niteliklere önemli katkıda bulunacaktır. Katılımda yer alan bu hedefler demokratik beceri ve uygulamalarda pratik kazanımları bakımından hayati önem taşımaktadır (Pateman, 2003: 42).

Şekil 3.5. Katılımcı tasarımın farklı perspektiflerindeki sonuçlar arası ilişki

4. GÜÇLENDİRME TEORİSİ

Literatür araştırmasının önceki basamaklarından elde edilen veriler ışığında belirlenen güçlendirme teorisi değerlendirme çerçevesinin teorik altyapısını oluşturmaktadır. Katılımcı tasarımı, güçlendirmeyi hedefleyen bir müdahale olarak tanımlayan bu olgunun tanımı, bileşenleri ve seviyeleri literatürde süreç ve sonuca odaklanan çalışmalarla açıklanmıştır. Çizelge 4.1’de belirtilen anahtar kelimeler kullanılarak Google Scholar’da gerçekleştirilen tarama sonucunda güçlendirme teorisi iki ana başlıkta ele alınmaktadır.

Çizelge 4.1. Güçlendirme teorisi literatür araştırması anahtar kelimeleri

Anahtar kelimeler:

Empowerment theory, empowerment process, empowerment model, empowering process, empowerment outcomes, güçlendirme teorisi, güçlendirme süreçleri, bireysel güçlendirme, kolektif güçlendirme, topluluk güçlendirmesi

4.1. Güçlendirme Tanımı

Güçlendirme temel anlamda bir kişinin hayatının ve toplumunun gidişatını belirlemede gerçek ve algılanan güç duygusu olarak tanımlanmaktadır (Simon, 1990). Bu anlamda birey, topluluk ve toplumsal bağlamda pozitif değişimlerin hedeflendiği, süreç ve sonuçları arasındaki ilişkiyi gerçekleştirilmesi gereken adımlar üzerinden tanımlayan güçlendirme, sosyal hizmet, organizasyonel değişim ve psikoloji gibi birçok bağlamda uygulanmaktadır. Farklı bağlamlarda farklı biçimlerde ele alınan ve bağlama göre farklı hedefler ve farklı eylemlerle gerçekleştirilen güçlendirme bu bakımdan bağlamsaldır (Rappaport, 1984; Zimmerman, 1990a; Zimmerman, 1995; Cattaneo ve Chapman, 2010). Bu süreç ve sonuçların aldığı değerler bağlama göre detaylandırılmaktadır. Cattaneo ve Chapman (2010) da bu anlamda güçlendirmenin birçok disiplin (topluluk psikolojisi, çokkültürlü ve feminist danışma, sosyal hizmet vb gibi) içinde ele alındığını ve güçlendirmeye dair hepsinde ortak olan şeyin sadece insan hayatının iyileştirilmesi olduğunu ifade eder. Bu anlamda eşitsizlikleri, sosyal, politik ve maddi kaynakları, topluluk ve bireylerin güçlü yanlarını, insanlardaki olumlu değişime dair doğal eğilimin desteğiyle refahın artırılması gibi konuları odağına almaktadır.

Güçlendirmeyi sosyal hizmet bağlamında ele alan Parsons (1991) uygulanan sürecin güçlendirmeye katkıda bulunması için en az üç önemli uygulama bileşeninin yerine getirilmesi gerektiğini belirtir: yetkinlik değerlendirmesi, eleştirel düşünme, bilgi ve beceriler için eğitim ve eyleme geçmek için kolektivite oluşturma (Parsons, 1991). Yetkinlik değerlendirmesinde genel olarak neye ihtiyaç duyduklarını ve daha yüksek bir öz farkındalık ve destekle bilen insanlar, kendi adına en iyi alternatifi seçeceklerdir. Katılımcılar kendi problemlerine uygun çözümler seçmeye yetkilidirler. Bu değerlendirmede yetersizlikler yerine güçlü yönler ve başa çıkma becerileri değerlendirilir (Parsons, 1991). Diğer bir uygulama bileşeni olan eleştirel düşünme, bilgi ve beceri gelişimi için eğitim başlığı ise insanların kendi durumlarını normatif, sosyopolitik bir bağlamda ele almaları için, çevreleriyle ilgili durumlarını eleştirel olarak incelemeyi öğrenmeleri gerektiği varsayımına dayanır. Eleştirel bilincin gelişimi, diyalog ve eğitim süreci ile gerçekleşir. Bu gelişimin yolu, benzer koşullardaki başka bireylerle etkileşim ve diyalog aracılığıyla (Parsons, 1991). Kolektivite güçlendirme sürecinin merkezinde yer alır. Kolektiflik, bireylerin enerjisini bir bütün halinde birleştirme sürecini içerir (Parsons, 1991).

Özet olarak, güçlendirme süreci, bir kişinin eyleme geçme konusundaki tutum ve inançlarının geliştirilmesini, kişinin dünyası hakkında eleştirel düşüncenin gelişimini, eyleme geçmek için gerekli bilgi ve beceri edinimini, herhangi bir durumda akranlarının destek ve karşılıklı yardımlarını ve problemler karşısında değişiklik yapmak için harekete geçilmesini içerir. Hem bir süreci hem de bir sonucu vardır. Bireylerin çevreyle olan ilişkilerinin eleştirel olarak farkında oldukları ve etkileşime girdiği bir süreçtir (Parsons, 1991). Güçlendirmeyi sosyal hizmet bağlamında ele alan diğer bir araştırmacı olarak Lee (2001) ise daha çok uygulayıcının süreçteki rolüne ve sürece dair bilgi vermektedir. Güçlenmenin birey için içsel bir süreç olduğunu ifade eden Lee (2001) bu anlamda güçlendirmenin temelini oluşturan üç boyuttan bahsetmektedir:

- Daha pozitif ve güçlü bir benlik duygusunun gelişmesi,
- Bireyin çevresinin sosyal ve politik gerçekliklerinin daha eleştirel bir şekilde kavranması için bilgi ve kapasite inşası,
- Kişisel ve kolektif hedeflere ulaşmak için kaynak ve stratejilerin ya da işlevsel yeterliğin geliştirilmesi (Lee, 2001: 34).

Bu anlamda katılımcılara eleştirel farkındalık ve yapısal eşitsizliklere dair bilgi kazandırarak güçlendirmenin yapılabileceğini savunur. Bu sürecin dört temel prensibi olduğunu ifade eder:

- Güç paylaşımı ilişkiler,
- Yetkinlik temelli değerlendirme,
- Ortak amaç için kolektiflik,
- Kaynak bulma ve harekete geçmek için gerekli bilgi ve beceriye eşlik eden eleştirel düşünme için eğitim (Lee, 2001: 73).

Bu süreç prensipleri ışığında araştırmacı güç paylaştırıcı, ortak yararı kolaylaştırıcı ve eleştirel eğitimci olarak konumlandırılır.

4.2. Güçlendirme Boyutları

Farklı bağlamlarda ele alınan güçlendirme çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Bireyin güçlendirilmesi ile başlayan süreç kişilere ve toplumsal ölçekte etkilere yol açmaktadır. Lee (2001) güçlendirmenin bu katmanlarını üç seviyede tespit eder.

Lee'ye göre bireysel engeller ya da hassas konular kişi üzerinde baskı yaratmaktadır. İnsanların eşsiz yaşam deneyimleri, içselleştirilen baskı ile kendini gerçekleştirmesini, güçlendirmesini engelleyebilir. Kişisel güçlendirme seviyesinde bu baskı serbest bırakılmalıdır. Bunu yanı sıra insanlar potansiyellerini geliştirerek, baskıyı reddederek ve ortadan kaldırılması için başkalarıyla birlikte çalışarak kendilerini güçlendirmelidirler. Bu nedenle uyarlanabilir kapasitelere ve belirli baskılarla nasıl başa çıkılacağına dair bilgi gereklidir. Bu seviye, bazı zihinsel veya fiziksel zorluklarla uğraşan kişilerin kendilerini nasıl güçlendirdikleri hakkında bilgiyi içerir (Lee, 2001: 51).

Kişiler arası seviyede güçlendirme aileler, gruplar ve toplulukların baskı ile mücadelesine odaklanır. Örneğin güç arzu edilen hedefe ulaşmak için diğerlerini etkileme gücü olarak tanımlanabilir. Kişilerarası güçlendirme aynı zamanda kolektif eylemi de önceler. Baskıya karşı bilinç arttıkça, kolektif eylem kaçınılmazdır. Bu nedenle, insanların grup bağlantısı ve kolektif eylem yoluyla kendilerini güçlendirmeleri doğal ve zorunludur. Grupların nasıl oluştuğu, geliştiği ve bu ortak görevi nasıl başardığına dair bilgiyi içerir (Lee, 2001: 52).

Baskı ve değişim süreçleri ile ilgili bilgi sahibi politik seviyede güçlendirilmiş bireyler küçük ve geniş gruplar olarak bir araya gelerek toplulukları oluşturabilirler. Bu kolektiflik sayesinde, insanlar kendilerini güçlendirmek ve gerçek, eşsiz bir kişilik ve sosyal sorumluluk kazanmak için ihtiyaç duydukları gücü alırlar. Gelişmiş bir politik farkındalık, motivasyon ve beceri ile güçlendirme tamamlanır (Lee, 2001: 52).

Çizelge 4.2. Bireysel, örgütsel ve toplumsal güçlendirme süreçleri ve sonuçları (Zimmerman, 2000'den uyarlanmıştır.)

Analiz seviyesi	Süreç (Güçlendirme)	Sonuç (Güçlenmiş)
Bireysel	Karar verme becerilerinin öğrenimi Kaynakların yönetimi Başkaları ile çalışma	Kontrol duygusu Eleştirel farkındalık Katılımcı davranışlar
Örgütsel	Karar vermeye katılım fırsatları Paylaşımlı sorumluluklar Paylaşımlı liderlik	Kaynaklar için etkin rekabet Diğer örgütlerle ağ oluşturma Politika etkisi
Topluluk	Kaynaklara ulaşım Açık yönetim yapısı Çeşitliliğe tolerans	Örgütsel koalisyonlar Çoğulcu liderlik Topluluk sakinlerinin katılım becerileri

Zimmerman'a (2000) göre ise güçlendirme bireysel olarak bir projenin uygulanmasının yanı sıra daha geniş kapsamda bir gündem belirlemede ve değişim sürecinde topluluk üyelerinin aktif katılımını da gerekli görmektedir. Bu anlamda güçlendirme daha üst seviyelerde gerçekleşebilir. Bunun için konu ile ilgili topluluk üyelerinin süreçte bulunması, katılımcıların ölçme maddelerinin belirlenmesinde, verinin toplanması ve değerlendirilmesinde de yardımcı olması gerektiğini savunur (Çizelge 4.2). Nitekim önemli olan sadece değerlendirmenin yapılandırılması ve uygulanması değil elde edilen sonuçların da toplulukla paylaşılmasıdır. Topluma bilginin geri besleme olarak verilmesi ve bunu politika kararları için kullanmaya yardım birincil hedeftir (Zimmerman, 2000).

Rowlands (1995) ise güçlendirmenin üç boyutunu şu şekilde ele alır. Kişisel güçlendirme bireyin benlik ve özgüven geliştirdiği, içsel baskıların etkilerinden kurtulduğu seviyedir. Yakın ilişkilerde güçlendirme, kişinin içinde yer aldığı ilişkinin ve kararların niteliğini

müzakere etme ve etkileme yeteneğini geliştirmekle ilgilidir. Kolektif güçlendirmede ise bireyler tek başlarına sahip olabileceklerinden daha kapsamlı bir etki elde etmek için birlikte çalışırlar. Bu seviye siyasi yapılara katılımı içerir, ancak aynı zamanda rekabetten ziyade iş birliğine dayalı ortak eylemleri de içerebilir. Kolektif eylemler yerel düzeyde (köy veya mahalle) veya kurumsal düzeyde (ulusal ağlar veya Birleşmiş Milletler) gerçekleştirilebilir (Rowlands, 1995).

Güçlendirme çok katmanlı bir yapı olarak bireysel-kişisel, örgütsel-topluluk veya topluluk-politik gibi farklı seviyelerde uygulanmaktadır. Ancak katılımcı tasarım süreçleri incelendiğinde süreçte birey ve topluluk olarak katılımcıların yer aldığı görülmektedir. Bu anlamda katılımcı tasarım süreçlerinde güçlendirme olgusunun araştırılmasında birey odaklı güçlendirme ve kolektif güçlendirme teorileri kullanılmıştır.

4.2.1. Birey Odaklı Güçlendirme

Zimmerman (1988) yaptığı çalışmada psikolojik güçlendirmeyi incelemektedir. Bu anlamda güçlendirmeyi organizasyonlara, topluluklara ve sosyal politikalara uygulanabilecek çok katmanlı bir yapı olarak tanımlarken bu sürecin bir katmanı olan psikolojik güçlendirmede özyeterlilik, algılanan yetkinlik, kontrol odağı ve kontrol arzusu gibi bireysel farklı yapıları ele alır ve bunların organizasyonel ve toplumsal yapılarıyla ilişki içinde olduğunu da belirtir. Bu anlamda yukarıda ifade edilen bireysel yapıların gelişmesi için katılımı önemli bir mekanizma olarak tanımlar. Örneğin katılımcılar kişilerin ve kaynakların erişimi ve organizasyonunda görev alarak deneyim kazanabilir, hedeflerin belirlenmesi için stratejiler geliştirebilirler. Zimmerman'ın (1988) vatandaş katılımı konusunda gerçekleştirdiği bu çalışmasında güçlendirmenin üç temel perspektifi ortaya koymaktadır. Bunlar kişilik, bilişsel ve motivasyonel yönlerdir. Zimmerman sonrasında yaptığı çalışmalarda bu perspektifleri içsel, etkileşimsel ve davranışsal bileşenler olarak yeniden ele almıştır (Şekil 4.1) (Zimmerman, 1992; Zimmerman, 1995; Perkins ve Zimmerman, 1995; Zimmerman, 2000).

Psikolojik güçlendirmenin içsel bileşeni, kişilerin kendileri için önemli olan sosyal ve politik sistemleri etkileme kapasiteleri hakkında nasıl düşündüklerini açıklar. Bu içsel bileşen, alana özgü algılanan kontrol, özyeterlilik, kontrol için motivasyon, algılanan yetkinlik ve ustalık durumları ile ilişkilidir. Alana özgü algılanan kontrol, kişinin farklı

yaşam alanlarında (aile, iş, sosyopolitik bağlamlar gibi) etki yaratabilme becerisine dair inancıdır. Bu bileşen aynı zamanda algılanan kontrol, yeterlik ve kabiliyet ile yakından ilişkilidir (Zimmerman, 1995).

Şekil 4.1. Psikolojik güçlendirme boyutları (Zimmerman, 1995’den uyarlanmıştır.)

Etkileşimsel bileşen daha çok sosyal ya da politik sistemleri başarılı bir şekilde yönetmeyi sağlayan kişi ve çevre arasındaki işlemler anlamına gelir. Hedeflere ulaşmak için gereken kaynaklar hakkında bilgi, nedensel ajanları anlama, kişinin çevresi hakkında eleştirel bir farkındalık ve bireyin çevresine aktif olarak katılmak için gerekli olan karar verme ve problem çözme becerilerinin geliştirilmesini içerir (Zimmerman, 1992). Psikolojik güçlendirmenin etkileşimsel bileşeni, insanların ait oldukları topluluk ve ilgili sosyopolitik sorunlar hakkında sahip oldukları anlayışı ifade eder. Bu aynı zamanda insanların belirledikleri hedeflere ulaşabilmeleri için uygun davranışsal seçeneklerin ya da seçimlerin farkında olmaları gerekliliğine vurgu yapar (Zimmerman, 1990a). Bireylerin kendi ortamlarında kontrolü sağlayabilmesi için verilen bağlamdaki seçeneklerini öğrenmeleri gerekir. Bu, bağlamın normlarını ve değerlerini anlamaları gerektiğini gösterir. İlgili normlar ve değerler, işbirlikçi karar verme, toplu (kişisel çıkarlara karşı) çıkarlara bağlılık

veya karşılıklı yardımı kapsar (Zimmerman, 1995). Bireylerin, kendileri için önemli olan ortamlarda etkili bir şekilde etkileşimde bulunabilmeleri için bu durumu oluşturan nedensel unsurları anlamaları gerekir, bu da çevreleriyle ilgili eleştirel farkındalığı geliştirmelerini zorunlu kılar. Eleştirel farkındalık, kişinin arzulanan bir hedefe ulaşmak için gereken kaynakları, bu kaynakları nasıl edineceğini bilmesini ve elde ettikten sonra kaynakları yönetme becerisini ifade eder. Nedensel ajanların anlaşılması, bir kişinin sosyopolitik ortamdaki kontrolünü iyileştiren ya da engelleyen olay, insan ya da nesneleri etkileyen faktörlerin anlaşılmasıdır. Güçlendirmenin etkileşimsel bileşeni, karar verme, problem çözme ve liderlik becerilerini de içerir. Bu beceriler bireylerin bağımsız olmalarına, yaşamlarındaki olayları kontrol etmelerine ve kendi kendilerinin en iyi savunucuları olmalarına yardımcı olurlar. Etkileşimsel bileşen hem çevreyle ilgili bilişsel anlayışı hem de öğrenmeyi içermesine rağmen, bunlar katılım için hazırlık olarak kabul edilebilir çünkü dolaylı olarak sonuçları etkilemek için gereken davranışlarla bağlantılıdır (Zimmerman, 1995).

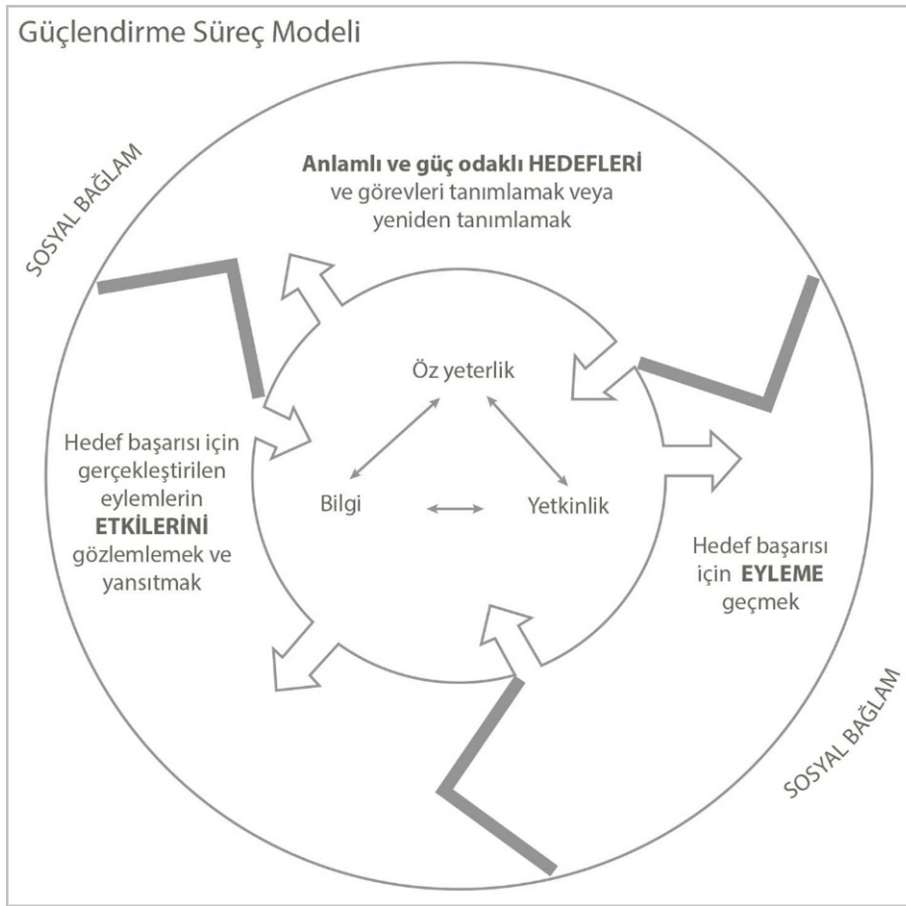
Güçlendirmenin davranışsal bileşeni, toplumsal örgütlenmelere ve faaliyetlere katılım yoluyla sosyal ve politik çevreye etki etmek için gereken belirli eylemleri ifade eder. Mahalle dernekleri, siyasi gruplar, kendi kendine yardım grupları, kilise veya dini gruplar ve hizmet örgütleri gibi topluluk organizasyonlarına katılımı içerir (Zimmerman, 1992). Bu bağlamda psikolojik güçlendirme ile ilgili olması beklenen topluluk aktiviteleri arasında oylama, bir editöre ya da seçilmiş bir memura mektup yazma, mahalle sağlık fuarlarının organize edilmesi ya da suça müdahale etkinliklerinin düzenlenmesi olabilir. Gönüllü bir organizasyondaki katılım düzeyi, örgütsel toplantılara katılımı, üstlenilen liderlik pozisyonlarını, sürenin uzunluğunu ve aylık olarak gönüllü olarak çalışılan ortalama saat sayısını ifade edebilir (Zimmerman, 1995).

Zimmerman'a (1995) göre kontrol elde etme, kaynaklara ulaşma ve kişinin içinde bulunduğu sosyopolitik bağlama dair anlayış güçlendirme sürecinin temel yönleridir (Zimmerman, 1995). Bu anlamda profesyoneller tarafından uygulanan güçlendirme sürecinde:

- Topluluk üyelerinin müdahalenin geliştirme, uygulama ve değerlendirme süreçlerine dâhil edilmesi,
- Araştırmacının da topluluğun bir üyesi olduğu topluluğa dair bir ekokimlik (ortam kimliği) oluşturulması,

- Topluluk üyeleriyle eş ortaklar olarak birlikte çalışılması,
- Topluluk üyeleri için becerilerini geliştirebilecekleri böylelikle bağımsızlıklarını sağlayabilecekleri fırsatlar yaratılması gerekmektedir.

Güçlendirme süreci aynı zamanda bu becerileri geliştirip uygulayacakları, kaynakları geliştirip yönetebilecekleri, diğer bireylerle ortak bir hedef için birlikte çalışabilecekleri, bireyin sosyal destek ağını genişletebileceği ve liderlik becerilerini geliştirebileceği fırsatları da sağlamalıdır (Zimmerman, 1995).

Şekil 4.2. Güçlendirme süreç modeli (Cattaneo ve Chapman, 2010'dan uyarlanmıştır.)

Cattaneo ve Chapman (2010) güçlendirme süreçlerine dair yaptıkları çalışmada Zimmerman'ın bahsettiği süreç ve sonuçları bir model üzerinden açıklarlar (Şekil 4.2). Ortaya koydukları bu modelde güçlendirmeyi, güçten yoksun bir kişinin, gücü artırmaya yönelik, kişisel olarak anlamlı bir hedef belirlediği, bu amaca yönelik olarak harekete geçtiği ve bu eylemin etkisini gözlemlediği ve yansıttığı, gelişen özyeterliliğini, bilgisini ve yetkinliğini hedefini gerçekleştirmesi için kullanması olarak tanımlar. Bu sonucun

gerçekleşebilmesi için tekrarlı bir sürecin işletilmesi, hem bireysel hem de sosyal açılardan ele alınması ve temel bileşenleri üzerinde bir mütabakat sağlanması gerekmektedir. Güçlendirmeye dair bu temel bileşenler aşağıdaki şekildedir:

Özyeterlilik, bireyin kendi yeterliliği ve becerilerine dair inançlarıdır. Zimmerman'ın içsel bileşeni ile ilişkilidir. Ancak Zimmerman'da algılanan kontrol, üstünlük ve denetim odağı gibi bileşenleri de içerdiğini söyleyen Cattaneo ve Chapman bu bileşene dair en baskın elemanın özyeterlilik olduğunu vurgular. Bu anlamda sürecin kalanına dair bir motor görevi üstlenir.

McWhirter (1991) ve Zimmerman'da (1995) nasıl sorusu ile ilişkili olan bilgi, modelde güç dinamiklerinin uygulandığı, amaca ulaşmak için olası yollar, gerekli kaynaklar ve onların nasıl elde edileceğine dair bilgiyi içeren sosyal bağlamı anlama olarak tanımlanmaktadır. Gerekli bilginin türü süreçte tanımlanan hedeflere bağlıdır.

Bir hedefe ulaşmak için ne gerektiği bilindiğinde göreve dair mevcut beceriler belirgin hale gelmektedir. Yetkinlik, beceri eksikliklerinin belirlenmesi ve güçlendirme sürecinin kilit unsuru olarak yeni becerilerin öğrenilmesi ile ilgili olan süreçtir. Zimmerman (1995) bu bileşeni etkileşimsel bileşende başka elemanlarla birlikte ele almıştır ancak Cattaneo ve Chapman'a göre bir şeyin nasıl yapılacağını bilmek ile ne yapacağını bilmek arasındaki fark yetkinliğin ayrı bir başlıkta incelenmesini gerektirmektedir.

Güçlendirmenin sürecinin temel bileşenleri:

- Anlamlı ve güç odaklı hedef ve amaçlar belirlemek,
- Hedefi gerçekleştirmek üzere aksiyon almak,
- Bu eylemin etkilerinin gözlenmesi ve yansıtılmasıdır.

Sosyal bağlam modelin altı bileşenini ve bunlar arasındaki ilişkiyi etkiler. Çünkü modelin amacı, bireyin yalnızca intrapsişik değişimden ziyade toplumsal nüfuzundaki değişimidir. Farklı derecelerdeki insan etkileşimlerindeki değişime odaklanmak güçlendirme sürecinde sosyal bağlamın çok önemli olduğunu vurgular. Bu anlamda güçlendirmeyi tam olarak anlayabilmek için kolektif güçlendirmenin de incelenmesi gerekmektedir.

4.2.2. Kolektif Güçlendirme

Güçlendirme bireysel seviyeden kolektif seviyeye doğru gelişir. Bu gelişimin eleştirel farkındalıktan kolektif eyleme doğru gerçekleştiği görülmektedir (Hur, 2006). Rowlands'e (1995) göre kolektif güçlendirmenin etkinliği bireylerin güçlendirilmesi ile yakından ilgiliyken sadece bireye odaklanmak doğru değildir. Kolektif güçlendirme bireylerin kolektif becerilerinde de gelişimi gerektirir. Aynı şekilde Staples (1990) da kolektif güçlendirmenin bireysel güçlendirme ile yakından bağına kabul ederken ilkinin gerçekleşmesinin kolektif güçlendirmenin gerçekleşmesi için bir teminat olmadığını belirtmektedir. Kolektif güçlendirme insanların ortak bir ilgi etrafında toplanmalarını, hem topluluk içi hem topluluk dışı kaynaklardan yararlanarak ortak amaçları başarmak için birlikte hareket etmelerini gerektirir (Boehm ve Staples, 2004). İnsanlar güçlükleri yenmek için bir araya gelerek sosyal değişim için harekete geçtiklerinde kolektif güçlendirme yaşanır (Staples, 1990). Bu anlamda kolektif güçlendirme kişilerin içinde bulundukları problemden çıkmak, bir engeli aşmak, birbirine yardım etmek, birlikte öğrenmek, kolektif eylem için beceri geliştirmek ve sosyal değişimi gerçekleştirmek için birbirlerine katıldıkları süreci ifade eder (Boehm ve Staples, 2004). Grup kolektif hareket sayesinde güçlenir ancak grubun hareket kabiliyeti karşı çıktığı güç yapıları tarafından engellenebilir (Staples, 1990).

Bireysel güçlendirmede olduğu gibi bu süreç sonunda da elde edilen güçlendirme sonuç bileşenleri bulunmaktadır. Hur (2006) güçlendirme çalışan birçok araştırmacının gerçekleştirdiği çalışmaları analiz ederek topluluk güçlendirmesinin sonuç bileşenlerini ortaya koymuştur. Bunlar kolektif aidiyet (Boehm ve Staples, 2004), sosyal uyum (Peterson, Lowe, Aquilino ve Schnider, 2005), topluluğa katılım (Baillie ve diğerleri, 2004; Zeldin 2004), topluluk oluşturma (Fetterman, 2002), koalisyon oluşturma (Boydell ve Volpe, 2004) ve topluluktaki örgütler üzerindeki kontroldür (Boehm ve Staples, 2004). Bunlar arasından dört temel güçlendirme sonuç bileşenini öne çıkarmaktadır:

Kolektif aidiyet, “akranlarının sosyal ağlarına ait olma” durumunu ve kolektif kimlik geliştirmeyi ifade eder. Bu durum güç yapıları karşısında sosyal ve kolektif dayanışmaya vurgu yapsa da aynı zamanda bireyin özerkliğini gözardı etmez. Kavram topluluğa ait olma, benzerleriyle özdeşleşme olarak da tanımlanabilir (Boehm ve Staples, 2004).

Topluluğa katılım olarak nitelenen ikinci güçlendirme bileşeni topluluk eylemlerine veya değişimin gerçekleşmesi ve güç yapılarını etkilemeye öncülük edecek olaylara ve topluluktaki karar mekanizmalarına dahiliyeti ifade etmektedir (Boehm ve Staples, 2004). Zeldin (2004) topluluğa katılımı, angaje olma olarak ele alarak topluluktaki karar mekanizmalarına katılımı vurgulamaktadır. Hur'a (2006) göre topluluk katılımı aynı zamanda koalisyon kurma (Boydell ve Volpe, 2004) ile de ilişkilendirilmektedir.

Kolektif güçlendirmenin önemli bileşenlerinden birisi de topluluktaki örgütler üzerindeki kontroldür. Topluluk içindeki temsili gruplar üzerinde kontrol kurma ve bu etkililiği yaratmak için gereken gücün kazanılmasını niteler. Temsilci gruplar üzerindeki bu kontrol grup desteğini, fikir savunuculuğunu ve politik kontrolü ifade eder (Boehm ve Staples, 2004).

Topluluk oluşturma, üyeler arasında birlikte çalışma, problem çözme ve sosyal değişim için grup kararları verme yeteneğini artıracak bir topluluk duygusu yaratmayı ifade etmektedir (Hur, 2006; Fetterman, 2002).

Yukarıdaki çalışmalarda güçlendirme bağlamında farklı literatürlerde ortaya konulan süreç ve sonuç bileşenleri araştırılmış, güçlendirmenin farklı seviyelerindeki tezahürleri açıklanmıştır. Ancak güçlendirme çalışıldığı her alanda farklılık gösterdiği ve bu çalışmalar da tasarım dışındaki farklı alanlarda gerçekleştirildiği için yukarıdaki tanımlamalar bu çalışmada birebir olarak araştırılmamış veya bir şablon halinde kullanılmamıştır. Bunun yerine araştırmaya kaynaklık eden güçlendirme literatürü, bağlamsallığı göz önünde bulundurularak yalnızca tasarım araştırmalarında olgunun anlaşılması ve uygulanan katılımcı tasarım projelerine özgü güçlendirme süreç ve sonuçlarının araştırılması için teorik bir zemin oluşturmuştur.

5. METODOLOJİ

Katılımcı tasarım süreçlerinin değerlendirilmesini konu edinen bu çalışmada esas alınan değerlendirme yaklaşımı ve araştırmanın metodolojisi bu bölümde açıklanmaktadır. Bu anlamda öncelikle değerlendirme çerçevesinin nasıl oluşturulacağına dair metodolojiye yön veren ve çerçevesinin ana yapısında kullanılan başlıkları içeren değerlendirme yaklaşımı olarak teori temelli değerlendirme açıklanmış ardından bu değerlendirmeye konu olan süreçlere dair veri toplama ve analiz süreçleri ele alınmıştır.

5.1. Teori Temelli Değerlendirme

Teori temelli değerlendirmenin temel argümanı, bir müdahalenin altında yatan inanç ve varsayımların, aşamalı bir dizi neden ve etkiler (program teorisi, vb.) ile ifade edilebileceğidir (Weiss, 2000). Bu anlamda teori temelli değerlendirmenin amacı, belirlenen olayların gerçekleşip gerçekleşmediğini ve beklenen sonuçların ortaya çıkıp çıkmayacağını görmektir. Weiss (1997) bu değerlendirme yaklaşımının, yalnızca değişimin ne kadar gerçekleştiğini değil, bir dizi adım gerçekleştirildiğinde değişimin nasıl gerçekleştiğini de gösteren bir yol sunduğunu ifade etmektedir. Örneğin teori temelli bir değerlendirme, stajyerlerin öğretilen becerileri öğrenip öğrenmediklerini, becerilerin öğrenilmesinin bir iş aramasına yol açıp açmadığını, bir iş aramasının muhtemel işverenler ile görüşmelere yol açıp açmadığını, görüşmelerin işe alınmasına yol açıp açmayacağı gibi bir dizi sonucun başka sonuçlara olan nedensel etkilerini araştırır (Weiss, 2000).

Teori temelli değerlendirme zaman içinde birçok farklı isimle çalışılmıştır (Funnell ve Rogers, 2011: 23-24, Çizelge 5.1). Terminolojideki bu çeşitlilikte birçok kavram diğer kavramların yerine kullanılmaktadır. Bazı kavramlar arasındaki fark ise kullandıkları yaklaşım farklılığından kaynaklanmaktadır. Literatürde takibi zorlaştıran bu durum için Patton (2012: 234) değerlendirmenin birincil kullanıcıları için hangi terim anlamlı ise onun kullanılmasını önermektedir. Bu doğrultuda tezde yaklaşımı betimlemek için “teori temelli değerlendirme”, değerlendirmeye konu olan süreç ve sonuç bütünü için “müdahale” ifadeleri kullanılmıştır. Değerlendirmenin temellendiği teoriler olarak değişim ve eylem teorileri de 5.1.2. *Teori temelli değerlendirme bileşenleri* bölümünde detaylı olarak açıklanmıştır.

Çizelge 5.1. Teori temelli değerlendirme (Program teorisi) çalışmaları (Funnell ve Rogers, 2011'den uyarlanmıştır.)

Araştırmacı	Uygulama Adı
Argyris, 1970; Fishbein et al., 2001	Müdahale teorisi
Hall and O'Day, 1971	Nedensel zincir
Weiss, 1972; Fitz-Gibbon and Morris, 1975	Teori temelli değerlendirme
Practical Concepts, 1979	Mantıksal çerçeve
Chen and Rossi, 1983	Teori odaklı değerlendirme
Lenne and Cleland, 1987; Funnell, 1990, 1997	Sonuç hiyerarşisi
Lenne and Cleland, 1987; Funnell, 1990, 1997	Program mantığı
Senge, 1990	Akılsal model
Bickman, 1990	Program teorisi
Patton, 1987; Schorr, 1997	Eylem teorisi
Nagarajan and Vanheukelen, 1997	Müdahale mantığı
McDonald and Teather, 1997; Montague, 1998	İşleyiş çerçevesi
Weiss, 1998	Değişim teorisi
Torvatn, 1999	Akıl yürütme zinciri
Ministry of Health, NZ 2002	Müdahale çerçevesi
Douthwaite et al., 2003	Etki yolu
Rogers, 2004	Mantık modeli
Donaldson, 2005	Program teorisi odaklı değerlendirme bilimi
Montibeller and Belton, 2006	Nedensel harita

5.1.1. Teori temelli değerlendirme yaklaşımları

Bazı müdahaleler, açık bir teorik temelde tasarlanmaktadır yani temel aldığı değerler ve varsayımlar okunabilir şekildedir böylelikle bu teori ile varsayımların pratikte gerçekleşip gerçekleşmediği araştırılabilir. Ancak birçok süreç, deneyim, sezgi ve profesyonel kuralların ürünüdür. Teori temelli bir değerlendirici, sürecin altında yatan örtülü

varsayımları ortaya çıkarmak için kazmak zorundadır (Weiss, 2000). Bu noktada teori temelli değerlendirme iki bakımdan diğer yaklaşımlardan farklıdır. Weiss'e (1997) göre ilk neden, sürecin teorik temellerini önceden ortaya koymaya ve değerlendirmeyi yapılandırmaya yardımcı olmak için teorileri kullanmayı amaçlamasıdır. İkinci olarak, teori temelli değerlendirme sonuçlarla ilgili gerçek mekanizmaları tanımlamayı amaçlamaktadır (Weiss, 1997).

Farklı varsayımlar sorgulandığında, teori temelli değerlendirme çoklu teorilere elverişli olması bakımından da kullanışlıdır (Weiss, 2000). Nitekim sadece bir teori izlenen durumlarda bu teori yanlış veya eksikse, değerlendirici önemli eylem zincirlerini kaçırabilir. Nihai sonuç, olumlu sonuçların elde edildiğini gösterse de bu sonuçlar teorinin tanımladığı zincirleme adımlarla gerçekleşmiş değildir. Weiss'e (2000) göre bu durumlarda değerlendirici, başarının nasıl elde edildiğini açıklayamayacaktır. Bu durumdan kaçınmak için çoklu teorilerin üretilebilmesine ve kullanımına olanak sağlayan bu değerlendirmede, sürecin altında yatan değer ve varsayımların ortaya çıkarılması amacıyla iki kaynak tanımlanmıştır. Bunlar sosyal bilimler literatürü ve müdahale paydaşlarının görüşleridir (Weiss, 2000).

Sosyal bilimler kuramları yaklaşımında, değerlendirme çerçevesinin oluşturulması için sosyal davranışı şekillendiren ilkeler hakkında genellenebilir ve doğrulanabilir bilgi sağlamaya çalışan sosyal bilim kuramları kullanılır. Bu tür kuramlar, sosyal programlarla ilgili sosyal fenomenleri ve geliştirmeyi planladıkları sosyal koşulları ele almak amacıyla kullanıldıklarında değerlendirmeye çok katkı sağlayabilir (Donaldson ve Lipsey, 2006: 8). Weiss'e (2000) göre sosyal bilimler kuramlarının avantajı, sistematik olarak toplanan ve analiz edilen bir kanıt kitlesine dayanmalarıdır.

Paydaş görüşü yaklaşımında ise teorinin yani değerlendirme çerçevesinin yapılandırılmasında paydaşların bakış açıları, düşünceleri ve beklentileri kullanılmaktadır. Bu yüzden program paydaşının değerlerini yansıtır (Chen, 1990).

5.1.2. Teori temelli değerlendirme bileşenleri

Değerlendirme çerçevesi, müdahalelerin yol açtığı ve değişime yol açacağı yönündeki yol gösterici varsayımlarla ilgilidir (Donaldson ve Lipsey 2006: 11). Donaldson ve Lipsey'ye

(2006) göre iyi geliştirilmiş ve tamamen eklemlenmiş bir değerlendirme çerçevesi, anahtar değerlendirme sorularını çerçevlendirmek ve duyarlı değerlendirmeleri tasarlamak için çok yararlı olabilir. Değerlendirme tasarımı için detaylandırılmış bir teori değişkenlerin seçimini, ölçümlerin ve gözlemlerin zamanlamasını, uygun bilgilendiricilerin tanımlanmasını ve değerlendirme planının diğer kavramsal ve işlemsel yönlerine ilişkin bilgi verir (Donaldson ve Lipsey, 2006: 13).

Chen (1990, 2012) değerlendirmeyi iki başlık altında ele almaktadır. Bunlar değişim teorisi ve eylem teorisidir. Funnell ve Rogers (2011:149-150) da müdahaleyi değişim ve eylem teorisi olarak ele almanın her iki perspektifin en önemli yönlerinin teoriye dâhil edilmesi bakımından faydalı olduğunu savunsa da aslında iki teorinin birbiri ile etkileşimli bir şekilde geliştirildiğini, ayrı olarak ele alınamayacağını ve aslında tek bir sürecin işletildiğini savunmaktadır.

Tek sürecin iki farklı perspektifine referans veren teorilerden değişim teorisi müdahaledeki nedensel ilişkileri açıkladığından dolayı betimleyici olarak nitelendirilmiştir (Chen, 1990). Bu doğrultuda müdahale hedeflerinin gerçekleşmesi için nedensel süreçlerin ne olduğunu ortaya koyar, süreç, sonuç ve uygulamalar arasındaki nedensellik ilişkisini ve altındaki varsayımları tanımlar (Chen, 1990; Chen 2012). İşlem ve olası sonuçlarının ne olacağını betimleyerek bir müdahalenin nasıl çalıştığını açıklayan ve bu yüzden nedensel (betimsel) teori olarak da adlandırılan değişim teorisi, hedeflenen sonuçlar ile problem durumu ve müdahalenin kendi ürettiği sonuçlar arasındaki ilişkiyi “neden” sorusu kapsamında açıklamaya çalışmaktadır. Diğer yandan değişim teorisinde ortaya konulan sonuç zinciri sayesinde süreçten doğrudan etkilenmeyen ancak müdahalenin başarısı için önemli olan uzak hedeflerin de değerlendirmeye dâhil olması sağlanmaktadır (Funnell ve Rogers, 2011: 151). Patton’a (2012: 239) göre ise değişim teorisinin amacı araştırmacılara faaliyet, çıktı, ara sonuç ve nihai hedefler arasındaki bağlantılar hakkındaki varsayımları vermektir. Bu anlamda nedensellik ilişkisini tanımlamak için:

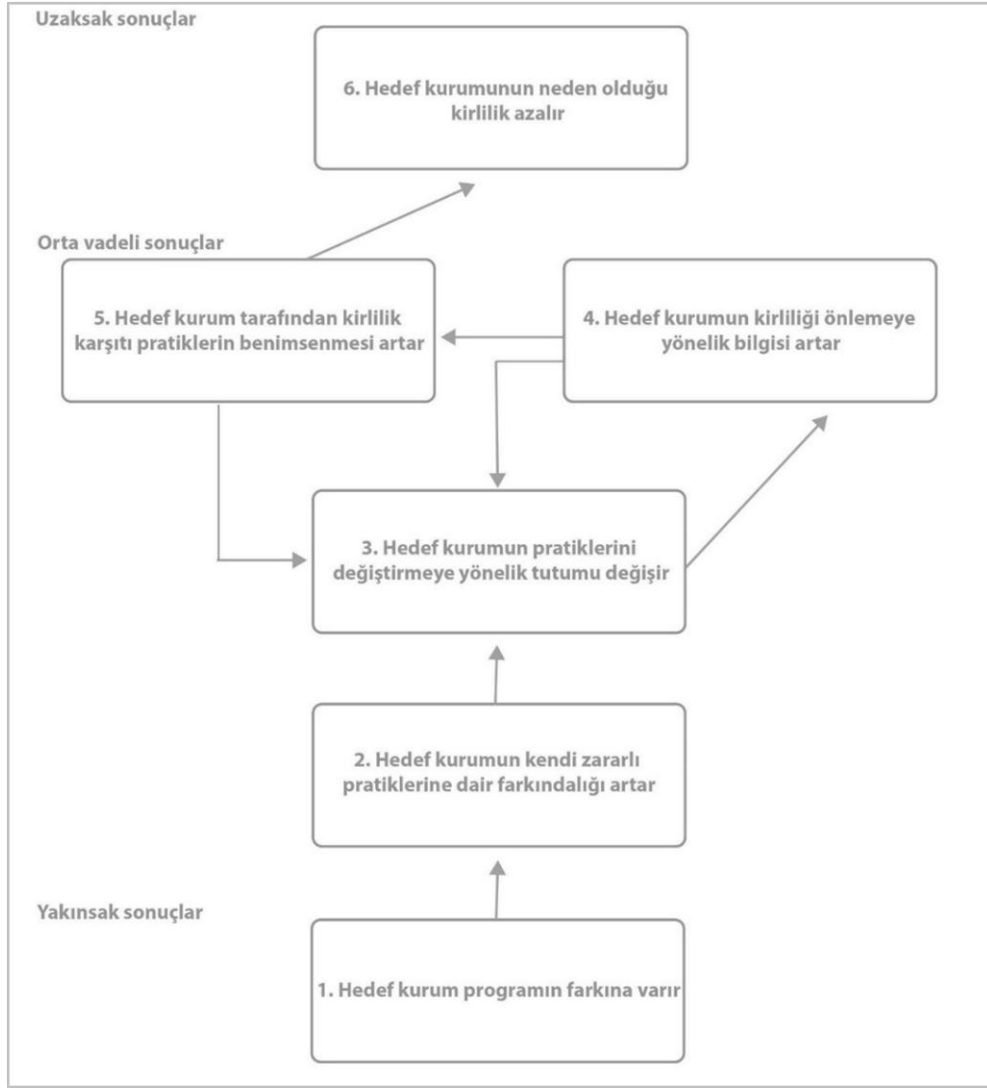
- Eylemler sonucu nasıl etkiler?
- Bu sonuçlara neden olan varsayımlar nelerdir?
- Hedeflenen sonuçlar problem durumunu nasıl etkiler? gibi sorulara yanıt aranır (Chen, 1990).

Değişim teorisindeki sonuç zincirini oluşturmak için temel bileşenler, hedef (karşılanmamış ihtiyaçlar), sonuçlar (hedeflerin somut, ölçülebilir yönleri), aktiviteler (Chen, 2012) ve varsayımlardır (basamakları birbirine bağlayan nedensel mekanizmalar) (Patton, 2012: 241). Kanada hükümetince hazırlanan değişim teorisi raporunda varsayımlar nedensel ilişkinin kurulabilmesi için gerekli olay ya da durumlar olarak tanımlanmaktadır. Örneğin “yeni bilgi tutum değişimine neden olur, tutum değişimi davranışı etkiler” cümlesi bir eğitim programı varsayımı olarak verilebilir.

Bunların yanı sıra Chen (2012) belirleyici faktör bileşenini tanımlar. Her programın bir ihtiyacı karşılamak amacıyla bir müdahaleyi geliştireceği bir mekanizmaya ihtiyacı vardır. Bu mekanizma belirleyici faktör (determinant) ya da ara değişken olarak adlandırılır. Tasarım araştırmalarında her proje için farklı belirleyici faktörler olabileceğinden bu başlık değişim teorisi bileşeni analizde yer almamıştır. Süreç ve sonuç arasındaki nedensel ilişkiye etki eden faktörler eylem teorisinde ele alındığı gibi değişim teorisinin bir bileşeni olarak da konumlandırılabilir.

Eylem teorisi ise en genel olarak istenen hedeflere ulaşılması için ne yapılması gerektiğine ve nasıl daha iyi yapılacağına dair tanımlamaların yapıldığı bölümdür. Bu yüzden kuralcı (kuralcı) olarak da nitelenen eylem teorisi, aksiyon odaklıdır, müdahale kurgusunu ve uygulama stratejilerini içerir. Eylem teorisi, değerlere göre müdahale yapısının, aktivitelerin, uygulama süreçlerinin ve sonuçların ne olması gerektiğini belirtir. Hangi hedeflerin veya sonuçların incelenmesi gerektiği ve müdahalenin “nasıl” tasarlanması ve uygulanması gerektiği konusunda rehberlik sağlar. Kısaca eylem teorisi personel, kaynak ve destek kuruluşların, hedef kitleye ulaşmak ve müdahaleyi gerçekleştirebilmek için düzenlenmesine yönelik sistematik bir plandır. Böylelikle insanların belirli koşullar altında nasıl davranacağına dair önerilerde bulunarak değer yargılarını görünür kılar (Chen, 1990). Eylem teorisi aşağıda yer alan sorulara yanıt arar:

- Değişimin gerçekleşmesi için hangi kaynakların kullanımına ihtiyaç var?
- Değişim teorisini etkinleştirmek için ne yapılacaktır?
- Hangi yöntem ve stratejiler uygulanacak (Topluluk tabanlı aktiviteler mi? Eğitim programları mı?)
- Kim hedefleniyor ve neden?

Şekil 5.1. Basitleştirilmiş değişim teorisi (Funnell, 2000'den uyarlanmıştır.)

Funnell ve Rogers'a (2011: 201) göre eylem teorisinin temel bileşenleri kaynaklar, aktiviteler, stratejiler, çıktılar, program içi faktörler (program çalışma yönteminin özellikleri ile ilgili varsayımlar), program dışı faktörler (sonuca ulaşılmasını etkileyecek diğer dış etkenler hakkındaki varsayımlar) ve başarı kriterleridir. Çalışmada sonuçlar kazanımlara dair kriterler olarak ele alındığından ayrıca başarı kriterleri tanımlanmamıştır.

5.1.3. Araştırmada teori temelli değerlendirme kullanımı

Katılımcı tasarımı temelde diğer araştırma yaklaşımlarından ayıran özellik sadece bilgi ekseninde değil farklı katmanlarda da yarattığı değerlerdir. Değerlendirme çalışmalarında da açıklandığı üzere bu değerlerin oluşması için gerekli ön koşul katılımcının güçlendirilmesidir. Bu doğrultuda yaklaşımın katılımcı güçlendirmesi perspektifinde ele

alınması, katılımın süreçteki paydaşlarda değişimi hedefleyen bir müdahale olarak tanımlanmasına, böylelikle bu müdahalenin süreç ve sonuçlarının araştırılmasına olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda çalışmada teori temelli değerlendirme hem katılımcı tasarım süreçlerinin altında yatan değerleri ve hedefleri hem de bunların uygulama ve sonuçlara yansımalarını görünür kılmak amacıyla kullanılmıştır. Teori temelli değerlendirmede tanımlanan başlıklar (hedefler, varsayımlar gibi) çerçevenin ana yapısı olarak çalışmada yer alırken değerlendirme çerçevesinin yapılışına dair iki yaklaşım da çalışmanın metodoloji kurgusunda etkili olmuştur.

Çalışmada, teori temelli değerlendirmede tanımlanan sosyal bilimler kuramları ve paydaş görüşü yaklaşımlarının her ikisi de kullanılmıştır. Nitekim güçlendirme bağlamsal bir olgu olduğundan salt güçlendirme teorisinin kullanılması tasarım araştırmalarına özgü durumların ve fırsatların gözden kaçırılmasına sebep olabilmektedir. Öte yandan sadece paydaş görüşleri yaklaşımı ile güçlendirme odaklı değerlendirme çerçevesi kurgulandığında ise olgunun salt araştırmacının tanımladığı biçimde araştırılması böylelikle güçlendirmeye dair esasların göz ardı edilmesi mümkündür. Nitekim Ertner, Kragelund ve Malmberg (2010) politik-etik perspektifte yer alan “güçlendirme”ye dair yaptıkları çalışmada güçlendirmenin gerçekleşmemesinin nedenlerinden biri olarak tasarımcının reflektif uygulamaları olduğunu belirtir. Uygulamacı, hâkim sosyoekonomik paradigmanın (neoliberalizm) söylemsel gücünü süreçte bilinçdışı bir şekilde uyguladığı teknik, metot ve yöntemlerle, süreçteki tavır ve tutumlarıyla katılımcılar üzerinden yeniden üretmektedir (Ertner ve diğerleri, 2010). Bu güce sahip uygulamacı süreçteki bütün sorumluluğu üstlenmektedir. Bu durum katılımcının süreçlerde aktif bir şekilde rol alıp, karar verme mekanizmalarında sorumluluk sahibi olmasının önünü keserek katılımcıların güçlendirilmesi önünde bir engel teşkil etmektedir. Diğer yandan Joseph de (2010: 78) sunduğu argümanda araştırmacı/tasarımcıların sürece dair metodolojilerinin daha çok bağlı oldukları kurumlar ya da önceki deneyimleri üzerinden belirlendiğini dile getirmektedir. Bu yüzden sadece araştırmacı/tasarımcı perspektifinden değerlendirmeyi kurgulamak da yine aynı söylem ile güçlendirmeyi tanımlamak anlamına geleceğinden değerlendirme çerçevesi kurgulanırken ilk olarak literatür araştırması ile sosyal bilimler kuramı yaklaşımı uygulanmıştır. Katılımcı tasarımı diğer kullanıcı araştırmaları yaklaşımından ayıran ve bütün ilkelerdeki hedeflerin gerçekleştirilmesi için önkoşul olan güçlendirme teorisi değerlendirme çerçevesinin teorik temellerini oluşturmuştur. Böylelikle mevcut değerlendirme çalışmalarını doğuran salt pratikleri olduğu gibi kabul ederek çalışmak

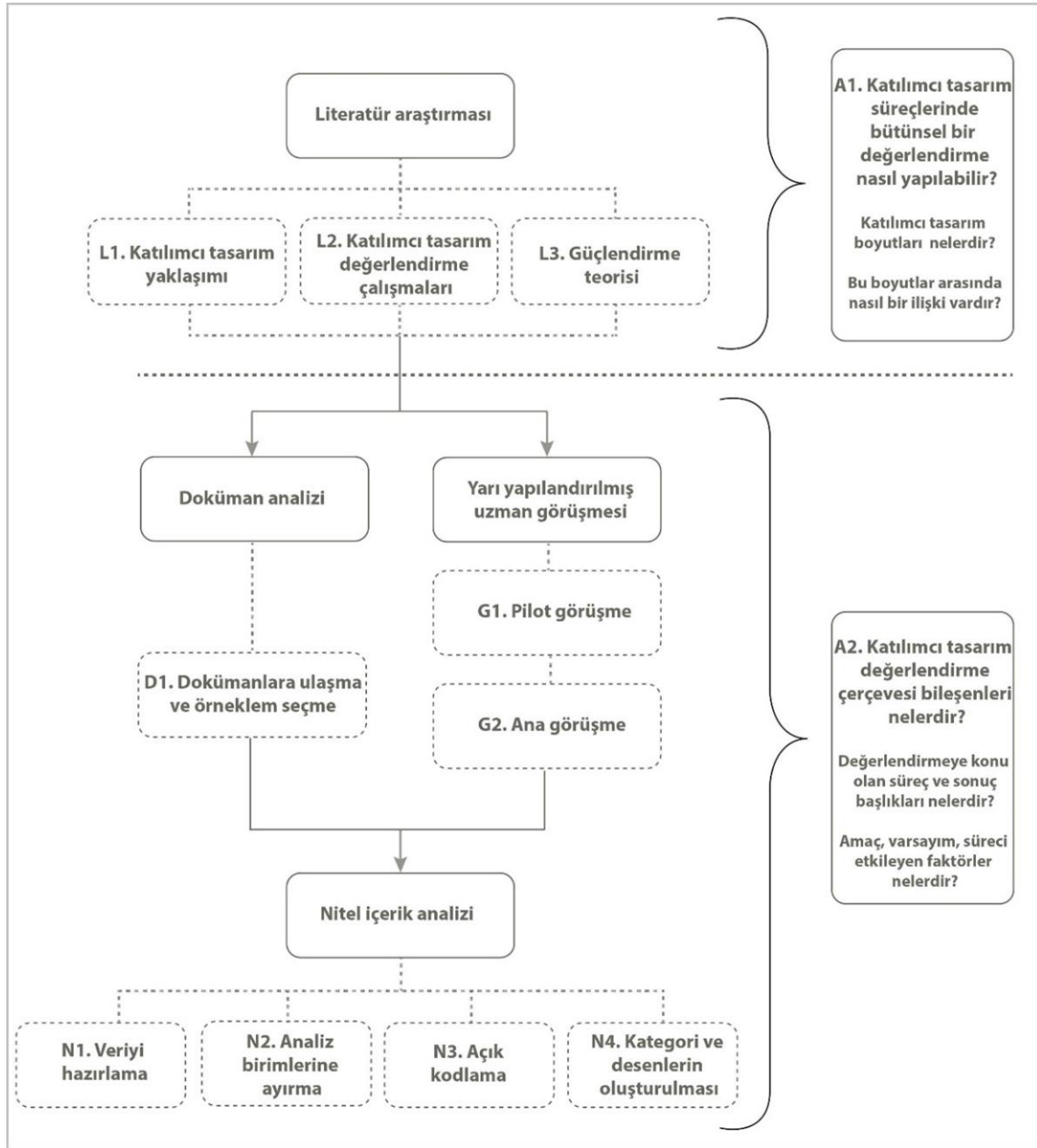
reddedilmiş, teoriler aracılığı ile güçlendirme detaylı olarak betimlenerek mevcut pratikler yeni bir perspektiften araştırılmış ve keşfedilmiştir.

Şekil 5.2. Teori temelli değerlendirme yaklaşımlarının çalışmada kullanımı

Sosyal bilimler yaklaşımına ek olarak mevcut pratikleri güçlendirme perspektifinden çalışmak ve içkin olan durumları gün yüzüne çıkarmak için bu müdahalenin başlıca aktörleri olan katılımcı tasarım araştırmacılarının görüşlerine başvurulmuştur. Bu paydaş görüşlerine ulaşmak için ise metodolojinin ikinci ve üçüncü basamaklarını oluşturan doküman analizi ve uzman görüşmeleri uygulanmış, katılımcı tasarım yaklaşımının uygulandığı tasarım projeleri toplanmıştır. Bu bağlamda projeler sadece ürün tasarımı ile sınırlandırılmamış, farklı tasarım disiplinlerinden de projeler örneklemelere dâhil edilmiştir. Bunun başlıca nedeni tasarımın ölçeğinde yaşanan değişimdir. Tasarlama eylemi, artık fiziki nesnelerin yanı sıra servis ve sistem tasarımını da kapsayarak bu tasarım ürünleri üzerinden pratiklerin tasarlanmasını da konu edinmektedir. Ortaya konulan bu tanım hem mevcut ürün tanımını değiştirmekte hem de farklı tasarım alanları arasındaki sınırları belirsizleştirmektedir. Bu doğrultuda çalışmada kullanılan projeler, disiplinler açısından bir ayrıma tabi tutulmamış, tasarım alanlarında katılımcı tasarım yaklaşımının uygulandığı bütün projeler örnekleme dahil edilmiştir. Ayrıca çalışmada “ürün” sadece fiziki bir nesneyi değil tasarlama süreci sonucunda ortaya çıkan servisleri ve sistemleri tanımlamak için de kullanılmıştır. Böylelikle yaklaşımın uygulandığı farklı tasarım alanlardaki ve farklı ölçeklerdeki projelerin bütünü araştırılmış, buradaki paydaş görüşleri analiz edilerek ortaya konulan bulgularda tasarıma özgü başlıklar açıklanarak değerlendirme çerçeveleri oluşturulmuştur.

5.2. Metodolojinin Basamakları

Şekil 5.3. Metodolojinin basamakları

Katılımcı tasarım değerlendirme çerçevesini katılımcı güçlendirmesi perspektifinden kurgulayan çalışma üç aşamalı şekilde kurgulanmıştır. Teori temelli değerlendirmede de bahsedildiği üzere nitel araştırmada farklı kaynak ve farklı yöntem kullanımı araştırmanın geçerliğinin ve güvenilirliğinin sağlanmasında büyük önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra Denzin (1970) farklı birey ve ortamlardan farklı yollarla veri toplamanın ortaya çıkacak önyargı ve yanlış anlamaların da önüne geçebileceğini belirtmektedir. (Yıldırım ve

Şimşek, 2013: 102). Bu anlamda çalışmada ilk olarak gerçekleştirilen literatür araştırmasında değerlendirme modelinin teorik çerçevesi çizilmiştir. Sonrasında dökümanlar toplanmış, uzmanlarla görüşmeler yapılmış, toplanan proje dökümanları ve görüşme metinleri teori temelli değerlendirmede sunulan şemsiye yapı ışığında birimlere ayrılarak nitel içerik analizine tabi tutulmuştur (Şekil 5.3).

5.2.1. Literatür araştırması

Araştırmada gerçekleştirilen literatür taraması üç alt basamaktan oluşmaktadır. İlk basamakta katılımcı tasarım ve katmanları araştırılırken ikinci adımda bu katmanlar arası ilişki ve yaklaşıma dair değerlendirme literatürü taranmıştır. Üçüncü adımda ise bütünsel bir değerlendirme için güçlendirme teorisi literatürü taranmıştır.

5.2.2. Doküman analizi

Araştırmanın ikinci basamağında, bir önceki basamakta ortaya konulan teori temelli değerlendirme başlıkları dâhilinde teorik çerçevenin tasarım araştırmaları bağlamı ile ilişkileri araştırılmaktadır. Nitekim güçlendirme teorileri birçok alanda kullanımı olan ve her uygulandığı bağlamda farklılıklar gösteren bir teorik çerçevedir. Bu anlamda sosyal bilimler alanında yapılan çalışmalar ışığında ortaya konulan güçlendirme teorisi farklı alanlardaki süreç ilkelerini ve sonuç bileşenlerini açıklasa da bu yapıların tasarım alanındaki karşılıkları, sürecin nasıl işletildiği ve hangi sonuçları doğurduğu gibi sorular cevapsız kalmaktadır. Bu nedenle çalışmanın bu aşamasında güçlendirme odaklı değerlendirme çerçevesi bileşenlerinin tasarım pratiği ile ilişkisini araştırmak ve güçlendirmeyi tasarım araştırmaları bağlamında anlamak için katılımcı tasarım projeleri incelenmiştir. Bu bölümde cevap aranan araştırma sorularının alt soruları aşağıdaki gibidir:

- Güçlendirme süreçleri katılımcı tasarım süreçlerinde ne şekilde ele alınmaktadır?
- Güçlendirme katılımcı tasarım sürecinde nasıl sağlanmaktadır?
- Hangi aktivite ve stratejiler katılımcının hangi bağlamda güçlendirilmesini sağlamaktadır?
- Bu süreçlere kaynaklık eden varsayımlar nelerdir?
- Katılımcı güçlendirme süreçlerine etki eden faktörler nelerdir?

Bu sorulara cevap bulabilmek için doküman analizi gerçekleştirilmiştir. Katılımcı güçlendirmesi göz önüne alındığında süreçte bu kazanımları gözetken proje ve araştırmacıların sayıca az ve farklı coğrafyalarda olması bu kişilere doğrudan erişimi sınırlarken doküman analizi bu anlamda doğrudan ulaşamayacak kişiler yerine dokümanlara erişimi mümkün kılarak konuya dair veri toplama imkânı yaratmaktadır. Diğer yandan proje raporları süreç ve sonuçlar gözden geçirilerek ve organize edilerek hazırlanan ve sistematik olarak kaydedilen dokümanlar olduğundan üzerinden zaman geçmiş olsa bile sabit kaldığı için nitelikli veri sunmaktadır (Bowen, 2009). Bu anlamda araştırmanın geçerliğini ve güvenilirliğini artıran doküman analizi, geniş örneklemi mümkün kılması, bireysel ve özgün dokümanlar edilmiş belgeleri araştırma imkânı vermesi, araştırmacının varlığından etkilenmeyen ve düşük maliyetli bir veri toplama yöntemi olması bakımından araştırmada tercih edilmiştir. Diğer yandan yetersiz detay, erişimden kaldırılma, önyargılı seçicilik gibi dezavantajları da bulunan doküman analizi, farklı kaynaklardan veri toplama yöntemleri ile desteklendiğinde araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğinin artması sağlanacaktır. Bu amaç doğrultusunda gerçekleştirilen görüşmeler için doküman analizi aynı zamanda destekleyici bir görev de üstlenmiştir. Nitekim dokümanlar seçilirken ön okuma aşamasında sürece dair göze çarpan bazı ifadeler bir sonraki aşamada gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerde derinlemesine veri alabilmek için sondaj elemanları olarak kullanılmıştır. Araştırmada yürütülen doküman analizi temelde iki basamaktan oluşmaktadır: Dokümanlara ulaşma ve örneklem seçme, veri analizi.

Dokümanlara ulaşma ve örneklem seçme

Araştırmada ne tür dokümanların kullanılması gerektiği ve bu dokümanlara nasıl ulaşılacağına dair sorular araştırma problemi ışığında cevaplanmalıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 218). Katılımcı tasarımda güçlendirme süreçlerine dair bir değerlendirme çerçevesi oluşturmak için değerlendirmeye tabi sürecin nasıl işlediğini ve süreç sonunda katılımcının nasıl kazanımlar elde ettiğini araştırmak amacıyla katılımcı tasarım proje raporlarına ulaşmak amaçlanmıştır. Salt proje raporları bazı kurumlarca yayınlandığı gibi birçok proje süreci araştırmacılar tarafından yazılan makalelerde ele alınmaktadır. Bu anlamda bu proje dokümanlarına ulaşmak için iki yol izlenmiştir. İlk olarak katılımcı tasarım konferanslarının yapıldığı günden bu yana temel platformlardan olan “PDC conference (<http://pdcproceedings.org/>)” sitesi; katılımcı, işbirlikçi tasarım odaklı

CoDesign dergisi, ve diğer tasarım dergi ve konferanslarının katılımcı tasarım temalı olanlarından projeleri açıklayan makale ve bildiriler toplanmıştır. Bunun yanı sıra farklı bağlamlarda (sağlık, çevre gibi) da uygulanan katılımcı tasarım projelerinin de göz ardı edilmemesi için katılımcı tasarım projeleri Google Scholar üzerinden araştırılmış, erişilen proje makaleleri doküman havuzuna eklenmiştir.

İkinci olarak ise örnekleme genişletebilmek amacıyla sürdürülebilirlik ve sosyal tasarım ve sosyal inovasyon bağlamında etkinlik gösteren, katılımcı tasarım süreçlerinin projeler aracılığı ile araştırıldığı araştırma laboratuvarları (Living Lab networku gibi) ve araştırma platformlarından (DESIS Network, sustainable everyday explorations gibi) toplanan proje raporları veya kitapları önceden oluşturulan havuza eklenmiştir. Araştırma laboratuvarları ve platformları aracılığı ile uygulanan projeler ortak değerleri gözeterek benzer pratikler ortaya koysalar da daha detaylı ve sistematik olarak raporlanmışlardır. Diğer yandan farklı dergi ve bildirilerden oluşan ve raporlara oranla daha az detay içeren proje makaleleri de farklı uygulamalardan örneklerle örnekleme pratik biçimlerini zenginleştirmişlerdir.

Proje havuzu oluşturulurken gözetilen en önemli kriter, katılımcı kazanımlarını süreçte ya da süreç sonunda gözetilen sosyal fayda odaklı, katılımcılarla birlikte geliştirilen projeler olmasıdır. Proje seçiminde gözetilen diğer önemli bir kriter de katılımcının süreç içinde (problem tanımı, prototipleme ya da uygulama gibi) aktif katılımında bulunmasıdır. Bu kriterler ışığında makale, proje bilgilerini içeren internet sayfaları ve proje raporlarından oluşan 254 doküman toplanmıştır.

Bowen'a (2009) göre araştırmacıların bu dokümanları kullanırken dikkat etmesi gereken noktalar vardır. Nitekim belgelerin kesin, doğru ve eksiksiz olduğu gibi bir kabulle hareket edilmemeli, belgelerin doğruluğu, güvenilirliği ve temsiliyeti de değerlendirilmelidir. Bu anlamda dokümanın yazılış amacı, biçimi ve hedef kitlesi önem taşımaktadır (Bowen, 2009). Bu eleştiri ışığında bakıldığında havuzda yer alan çalışmalar, genellikle proje yöneticisi ve/veya uygulayıcısı olan araştırmacılar tarafından yazılı olarak hazırlanmış ve paylaşılmış birincil kaynaklardır. Sosyal fayda güden katılım sürecini diğer araştırmacılarla paylaşmak amacıyla projeyi kayıt altına alan bu çalışmalar çeşitli otoritelerce kontrole tabi tutularak akademik platformlarda yayınlanmıştır. İnternet üzerinden ulaşılan ve kamusal nitelikte olan bu belgeler güvenilirlik, doğruluk ve temsiliyet bakımından çalışmaya uygun yapıdadır.

Bowen'a (2009) göre araştırmacının dikkat etmesi gereken bir başka konu dokümanların araştırma amacına yapısal olarak uygunluğudur. Araştırmacı, araştırma sorusu ve amacını sürekli göz önünde bulundurarak dokümanın seçici mi (sürecin belirli bir kısmına mı odaklı) yoksa konuyu bütün ve kapsamlı bir biçimde mi ele aldığını değerlendirmelidir. Nitekim düzensiz (seçici) çalışmalar bir olgunun bütününe dair araştırmacıya net bir görüş sağlamayacaktır. Bu anlamda havuzda toplanan çalışmalar incelendiğinde havuzdaki 254 doküman arasında sürecin belirli bir kısmına odaklanan ya da katılımcı tasarım sürecini farklı odaklarda ele alarak projeyi özet halinde geçen çalışmalar bulunmaktadır. Bu bağlamda süreç-kazanım ilişkisinin tam okunamadığı, projeye kısmi olarak ve/veya özet halinde yer veren detaysız, düzensiz ve seçici çalışmalar analiz kapsamından çıkarılarak çalışmanın amacına uygun 97 dokümandan oluşan bir örneklem belirlenmiştir.

Çizelge 5.2. Döküman analizi yapılan proje bilgileri

Proje Adı	Proje Amacı
Aging together	Teknoloji aracılığı ile yaş alan bireyler için yeni pratik biçimleri geliştirmek, keşfetmek
Alzheimer 100	İngilteredeki demans hastalığı zorluklarının üstesinden gelmek için daha insan odaklı yaklaşımlarla sağlık ürün ve servisleri geliştirmek
BOSOP	Ayakta tedavi gören hasta bilgilerinin genellenebilir hale getirilmesine yönelik bir servis iyileştirme tasarımı
CIMULACT	Horizon 2020 programı için inovasyon ve araştırma ajandasını oluşturmak
Cooks River Sustainability Initiative	Yerel sürdürülebilirlik inisiyatifinin su politikaları ile ilgili hedeflerini belediyeler ve diğer yerel kurumlar ile koordinasyon ve iş birliği sağlayarak gerçekleştirmek
Creative capacity building	Kamboçyada kırsal kesimde yaşayan işçilerin tasarlama becerilerini geliştirerek gündelik sorunlarına kendilerinin çözüm bulmasını sağlama
Creative citizens	Milan'daki yerel halkın servis tasarımı hakkında bir anlayış kazanmaları, mevcut servisleri ve yenilerini geliştirmek, günlük yaşam problemlerine yönelik hizmet tasarımı için yarı kamusal bir çalışma alanı yaratmak

Çizelge 5.2. (devam) Döküman analizi yapılan proje bilgileri (devam)

Proje Adı	Proje Amacı
Curriculum design	Yenilikçi bir müfredat ve eğitim yazılımı tasarımı ve öğretmenlerin sorgulamaya dayalı öğrenme gibi mesleki becerilerini geliştirmek
Denmark Hospital	Takip protokolünü yeniden tasarlamak ve yeni elektronik beyaz tahta teknolojileri ile desteklemek
Diabetics 1	Yenilikçi sağlık hizmetleri tasarımı
Disrupting Dementia	Demanslı bireyler hakkındaki mevcut kabulleri yıkmak, farklı beceri ve yönlerini de ortaya çıkarmak
ezSIS	Hizmet kurumları ve birlikte çalıştıkları yaşlılara iş birliği olanağı tanıyan, bilgiye erişimlerini artıran ezSIS hizmetinin geliştirilmesi, yaşlılara uygun sanal hizmet merkezi tasarlanması
Feeding Milan	Şehirdeki yüksek kalite taze yiyecek talebi ile kırsal arasındaki ilişkiyi güçlendirerek yeni bir tarım-besin zinciri oluşturmak
Fiskars Village	Tasarım ve zanaatkar ağırlıklı bir kasabadaki olası işbirliklerinin ve iş fırsatlarının ortaya çıkarılması
Fitwits MD	Doktorlara obeziteyi açıklaması ve önlenmesi konusunda yardımcı olacak bir servis tasarlamak
Green Camden	Camden'daki karbon emisyonunu azaltacak yeni yaşam ve çalışma pratikleri tasarlamak
GrowBot Garden	Küçük ölçekli tarım bağlamında robotik ve algılama teknolojilerinin kullanımını araştırmak, tarım teknolojisinin olası geleceklerini keşfetmek
Helsinki Central Library	Helsinki merkez kütüphanesinin tasarımının bir parçası olarak makerların 2020'deki kamusal maker alanlarını tasarlamaları
Herrgards Women's Association	Farklı etnik kökenlerdeki toplumdan dışlanan kadınların becerilerini ortaya çıkararak onları sosyoekonomik bir kaynağa dönüştürmek ve toplumla entegrasyon sağlayacakları ortamlar oluşturmak
Inclusive Agriculture 2017	Kırsal Kamboçya'daki engelli insanların tarımsal geçim kaynaklarına erişimini sağlayan teknolojileri tasarlamak
Interactive Board Game	Yerel okuldaki çocuklara verilen kodlama eğitimi ile tasarlama ve yapma becerilerini geliştirme

Çizelge 5.2. (devam) Döküman analizi yapılan proje bilgileri (devam)

Proje Adı	Proje Amacı
iSchool	Yaygın teknolojilerin ve yeni eğitim anlayışlarının sağladığı fırsatlara dayalı yeni öğrenme alanları tasarlamak
Jacob House	Yaş alan nüfusla birlikte belediye destekli bir bakımevi tasarlamak
KLIV	Yoğun bakım ünitesinde çalışanların pratiklerinin teknoloji aracılığı ile nasıl geliştirilebileceği, yeni pratikler yaratılacağına imkanlarının araştırılması (Kendi ürettikleri videolar ile enformel öğrenme imkanlarının tasarlanması)
Life 2.0	Yaşlıların bağımsız yaşamaları için kendi bölgelerinde yaşayan insanlarla bir araya getiren ve sosyal etkileşim için yeni fırsatlar sunan hizmetler tasarlamak (Yaşlıların sosyal etkileşimlerini iyileştirmek için yeni teknolojiler tasarlamak)
Litirum	Sosyal medya platformları aracılığı ile ilkokuldaki gençler arasında formal ve informal öğrenme pratikleri arasında yeni pratikler geliştirmek
LNTK	Mevcut toplu konut projesinin ve gelecekçi yaşam çevrelerinin tasarlanması
Makes me mad	Ayrımcılığa tabi tutulan nüfusa dair farkındalık yaratmak
meSch	Kültürel miras alanları ve nesnelerle olan deneyimleri tasarlamak
Neighbourhood Networks	İnsan, teknoloji ve kentsel çevre arasındaki eleştirel etkileşimi hızlandırmak için katılımcı tasarımı uygulamak, sakinlerin bölge sorunlarını teknoloji aracılığı ile yaratıcı biçimde ifade etmelerini sağlamak
Next Bengaluru	Bengaluru bölgesinin demokratik, yaşanabilir ve sürdürülebilir bir yer olarak tasarlanması
Prosthetic Leg Project	Dezavantajlı çocuklarla birlikte destekleyici ekipman tasarlamak (Protez)
Spring Creek	Topluluğun bilgi teknolojisini kullanma kapasitesini artırarak yerel topluluk problemlerini çözme yeteneklerini geliştirmek

Çizelge 5.2.(devam) Döküman analizi yapılan proje bilgileri

Proje Adı	Proje Amacı
SWING	Değişen hastane yapısına uygun yeni bakım pratikleri keşfetmek ve geliştirmek (yeni teknolojiler aracılığı ile iş organizasyonunun yeniden tasarımı)
SWOT-MOBILE	Brüksel başkent bölgesindeki bekleme alanlarında dayanışma içinde yaşanacak mobil evlerin birlikte yaratımı için bir model geliştirilmesi ve test edilmesi
TDCSP	Toplum temelli çocuk sağlığına yönelik bir bilişim sistemi tasarımı
Teen-scape	Tasarım düşüncesini tasarım odaklı olmayan bu çok kültürlü okulla tanıştırmak, tasarım iş birliği yolları keşfetmek
The Presence Project	Yaş alan nüfusun yabancılaşmasını ve toplumdaki izolasyonunu azaltabilmek için teknolojinin imkanlarını araştırmak
ThinkDigiTank	Siyasi ve kültürel düşünce üretmeyi amaçlayan İtalyan oluşumlarını destekleyen işbirlikçi bir dijital platform tasarlamak
VJs	VJ lerin canlı performans deneyim ve pratiklerini iyileştirmek ve desteklemek üzere interaktif teknoloji tasarımı
Welcome to Saint-Gilles	Saint-Gilles mahallesinde yaşayan insanların sosyal ihtiyaçlarını karşılamak ve sosyal uyumu geliştirmek için küçük tasarım müdahaleleri tasarlamak
Worthplay	Yaşlılar için anlamlı, çekici, oynanabilir dijital oyunlar tasarlamak
Yaşayan Sokak	Sokağın sosyal kültürel ve ekonomik değer yaratma potansiyeline sahip olan sokakların potansiyelini kullanıcı ve aktivite çeşitliliği ile ortaya çıkarma, sosyokültürel ve ekonomik yapıyı canlandırmak

Veri analizi

Araştırma soruları ışığında seçilen 69 makale, 9 kitap içindeki 18 kitap bölümü, 5 web sitesi, 4 elektronik kitapçık ve 1 proje raporunu içeren toplamda 97 dokümanda incelenen 43 katılımcı tasarım projesi nitel içerik analizine tabi tutulmuştur (Çizelge 5.2, Ek 2). Veri analizinde benimsenen yaklaşım ve aşamaların detayları 5.2.4 *Nitel içerik analizi ve yapısı* bölümünde açıklanmaktadır.

5.2.3. Uzman görüşmesi

Doküman analizinde elde edilen projelerin yanı sıra farklı projelerde doğrudan bu süreçleri uygulayan araştırmacılarla dokümanlarda yer almayan detaylara ulaşılması (değişim teorisindeki varsayımlar ya da eylem teorisindeki stratejiler gibi) ve katılımcı tasarım süreçlerine dair derinlemesine veri toplanması amacıyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmada doküman analizinin yanı sıra görüşme yönteminin de uygulanması elde edilen verilerin karşılaştırılması imkânını vererek geçerlik ve güvenilirliği de artırmaktadır. Aynı zamanda diğer araştırma yöntemlerine göre esnek bir yapıda olan uzman görüşmesi ile araştırılan konuya dair farklı stratejiler uygulanarak daha çok ve nitelikli veri toplanabilmektedir. Buna ek olarak süreci birebir uygulayan araştırmacılarla görüşülerek veri kaynağı da teyit edilmektedir. Bu anlamda araştırma amacı ile örtüşen bir yöntem olarak uzman görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmede uzmanların sürece dair geliştirdikleri stratejiler güçlendirme odaklı katılımcı tasarım süreç ilkelerinin uygulanma biçimlerini, gerçekleştirilen aktiviteler müdahale basamaklarını, değerlendirme sonucunda elde edilenler ise güçlendirme sonucunun alt başlıklarının ortaya konulması amacıyla sorgulanmaktadır. Doküman analizinden farklı olarak uzman görüşmelerinde katılımcı tasarım süreç değerlendirmesi de sorgulanan başlıklar arasındadır.

Görüşmelerde genellikle iki yaklaşım gözlenmektedir: yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşme. Yıldırım ve Şimşek'e (2013) göre bunlar bir doğrunun iki ucunda yer almaktadır. Yapılandırılmış görüşmede önceden hazırlanmış soru ve cevaplar görüşmecilerden alınan verilerin benzerlik ve farklılıklarını karşılaştırmak için kullanılmaktadır. Diğer yandan keşfe yönelik olarak da tanımlanan yapılandırılmamış görüşmede ise önceden belirlenmiş soru ve cevaplar bulunmamakta, araştırmacı konuya yönelik problem ve özel alanları keşfetmeye çalışmaktadır. Araştırmacı görüşmede probleme yönelik bir durum tespit ettiğinde durumu detaylandırarak daha derin veri elde edebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 148). Çalışmada her iki ucun ortasında yer alan yarı yapılandırılmış görüşme yaklaşımı kullanılmıştır. Patton'ın (2002) görüşme formu yaklaşımı olarak da anlattığı bu yaklaşım "benzer konulara yönelmek yoluyla değişik insanlardan aynı tür bilgilerin alınması amacıyla" uygulanmaktadır (Patton, 2002: 343). Araştırmacının konu ve başlıklara dair listeler vardır. Bu liste ışığında hazırladığı ana soruların yanı sıra derinlemesine bilgi sahibi olmak için kendiliğinden olarak ek sorular da sorulabilir. Sorular arasında bir hiyerarşi ve düzen olmak zorunda değildir, araştırmacı

görüşme esnasında soruların sıralarını değiştirebilir. Burada hazırlanan görüşme formunun amacı konuya dair bütün noktalara değinmek, bütün sorulara cevap aldığını kontrol etmektir. Bu anlamda ilk olarak görüşme esnasında kullanılacak görüşme formu hazırlanmıştır. Bu görüşme formunu hazırlarken:

- Konuya odaklı ve açık uçlu soruların sorulmasına,
- Soru içinde yönlendirme yapmamaya,
- Her soruyu kendi içinde ele alarak çok kapsamlı sorular olmamasına,
- Soruların mantıklı bir biçimde akışta yer almasına dikkat edilmiştir.

Yıldırım ve Şimşek'in (2013) önerdiği diğer bir görüşme formu geliştirme ilkesi olan hazırlanan soruların küçük bir grup ile denenmesi stratejisi de dikkate alınarak bir pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. Pilot görüşme sonucunda görüşme formu ve görüşme bağlamında değişikliklere gidilmiştir.

Pilot görüşme

Güçlendirme olgusunu katılımcı tasarım bağlamında anlayabilmek amacıyla gerçekleştirilen çalışmada öncelikle ideal bir süreç ve katılımcı kazanımı üzerine odaklanılmıştır. Bu yüzden hazırlanan görüşme formunun ve görüşme stratejilerinin geçerlik ve güvenilirliğini denemek amacıyla iki uzmanla pilot çalışması gerçekleştirilmiştir. Hazırlanan görüşme formu ile bu ideal süreç ve kazanımların neler olabileceğini görüşmecilerin betimlemelerinin sağlanmasına çalışılmıştır (Ek 5). Ana görüşmenin gerçekleştirileceği örneklemde olan bu görüşmecinin sosyal fayda odaklı en az iki katılımcı tasarım süreci yönetmiş olması gözetilmiştir.

Veri kaydı ve araştırma ortamı

Görüşmeci ile görüşme randevusunu ayarlamak için iletişim e-posta üzerinden kurulmuş olup, öncelikle çalışmanın amacı ve neden kendisi ile görüşüldüğü açıklanmıştır. Bu açıklamanın yanı sıra çalışmayı ve gizlilik esaslarını anlatan bilgilendirme ve izin formu e-postaya iliştirilerek gönderilmiştir. Alınan geri bildirim doğrultusunda görüşme vakti ayarlanmıştır. Konuyu açıklayan, aynı zamanda soruların ve sorulara dair açıklamaların da bulunduğu bir doküman görüşmeci ile paylaşılarak akışı oradan takip etmesi sağlanmıştır. Görüşmeci farklı şehirde yaşadığından dolayı görüşme online görüşme platformu (Skype)

üzerinden gerçekleştirilmiştir. Görüşme öncesinde görüşmecinin onayı alınarak görüşme esnasında ses kaydı alınmıştır. Alınan ses kaydı deşifre edildiğinde, araştırmacının aldığı notlara ek olarak, görüşmeden elde edilen veriyi yeniden gözden geçirme imkanı sağlamıştır.

Görüşme prosedürü

Görüşme çalışmanın amacının açıklanması ile başlamış, çalışmanın odağını oluşturan güçlendirmeye dair kavramların açıklanması ile de devam etmiştir. Sonrasında katılımcı tasarım süreçleri eylem araştırmasının dört aşaması üzerinden anlatılarak her adımın görevleri görüşmeciye açıklanmıştır. Katılımcı tasarım süreçlerini açıklayan bu akış şemasında katılımcı kazanımları ve yaklaşımın genel hedefleri arasındaki ilişki de gösterilerek sözel olarak açıklanmıştır (Ek 5).

Kapsamlı bilgilendirme bölümünden sonra görüşme formunda iki bölümde yer alan sorular kısmına geçilmiştir. İlk bölümde katılımcıların edinmesi öngörülen kazanımlar sorgulanmaktadır. Güçlendirme teorisinde yer alan kazanımlara dair başlıklar açıklanarak bu başlıklar altında katılımcı tasarım süreçlerinde nelerin yer alabileceğini düşünmeleri ve cevaplamaları istenmiştir. Üç başlık için de aynı strateji uygulanarak sonrasında görüşme formunun ikinci kısmına geçilmiştir. Sürecin sorgulandığı bu kısımda ilk bölümdeki kazanımlara nasıl erişilebileceğine dair sorular sorulmuştur. Dört basamakta ele alınan süreçte hangi eylemlerin hangi kazanımlar ile ilişkili olarak uygulandığı araştırılmıştır.

Pilot görüşme sonuçları

Pilot görüşme sonucunda elde edilen veriler ana çalışmaya dâhil edilmemiş olup, aşağıda gözlemlenen durumlar uygulanacak uzman görüşmesini geliştirmek amacıyla kullanılmıştır.

Görüşmeciler için tanıdık olmayan terim ve açıklamaların kullanılması

Görüşme esnasında görüşmeciye daha önce tanıdık olmayan bir literatür üzerinden konu hakkında bilgi vererek onunla ilgili fikir üretmesini beklemek görüşmecinin bazı tanımları anlamaya daha çok yoğunlaşmasına ve dikkatini sorulara yönlendirememesine neden

olmuştur. Nitekim tanımlar görüşmeciye verildiğinde de bu tanımları kendi deneyimleri ile anlamlandırmaya ve deneyimlerini bu tanımlar üzerinden açıklamaya çalışırken bu kavramlar üzerinden sürecin nasıl olması gerektiğine dair fikir üretimi ikinci planda kalmıştır. Bu anlamda detaylı bilginin paylaşımının görüşmeci üzerindeki olumsuz etkisinin kaldırılması için çalışmanın amacı anlatılırken görüşmecinin aşına olduğu kavramlar üzerinden güçlendirmenin kısaca açıklanmasına karar verilmiştir.

Soruların görüşmeci deneyimleri ile ilişkilendirilmemesi

Görüşmede ideal bir kurguya yönelik soruların sorulması görüşmeciye kendi deneyimlerinden uzaklaştırarak bağlamı ve sorulan soruyu anlamaya zorlamıştır. Böylelikle strese giren ve motivasyonu bozulan görüşmeci zaman zaman soruyu doğru mu anladığını araştırmacıya sormuştur. Görüşmeci soruları yine ideal bir kurgu için ürettikleri fikirler üzerinden değil kendi deneyimleri üzerinden cevaplamayı tercih etmiştir. Fikir geliştirmekten ziyade açıklama ve deneyim aktarımı olarak gerçekleşen bu görüşme sonucunda görülmektedir ki ideal bir süreç kurgusu yerine görüşmecilerin kendi katılımcı tasarım projesi deneyimlerine dair soruların geliştirilmesi daha çok ve nitelikli veri elde edilmesine neden olacaktır. Bu anlamda bir sonraki adımda görüşmecilerden, revize edilen görüşme formatına uygun şekilde proje süreci anlatıları toplanmıştır.

Görüşme formundaki süreç ve kazanımların farklı bölümler olarak ele alınması

Proje sürecinde görüşmecinin ayrı şekilde düşünmediği kazanımları ve ona neden olan aktiviteleri ayrı bölümler halinde ele almış olmak görüşmecide akıl karışıklığına ve görüşmenin akışında ve nedensel ilişkilerin kurulmasında kopmalara neden olmuştur. Bu yüzden süreç ve sonuçları ayırmadan görüşmecinin projeyi kendi akışı içerisinde anlattığı esnada sorular sorularak bu nedensellik ilişkisinin araştırılmasına karar verilmiştir.

Pilot görüşmede elde edilen veriler ışığında görüşme formu yöntem konusunda uzman akademisyenlerden yardım alınarak yeniden düzenlenmiştir (Ek 5 ve Ek 6).

Ana görüşme

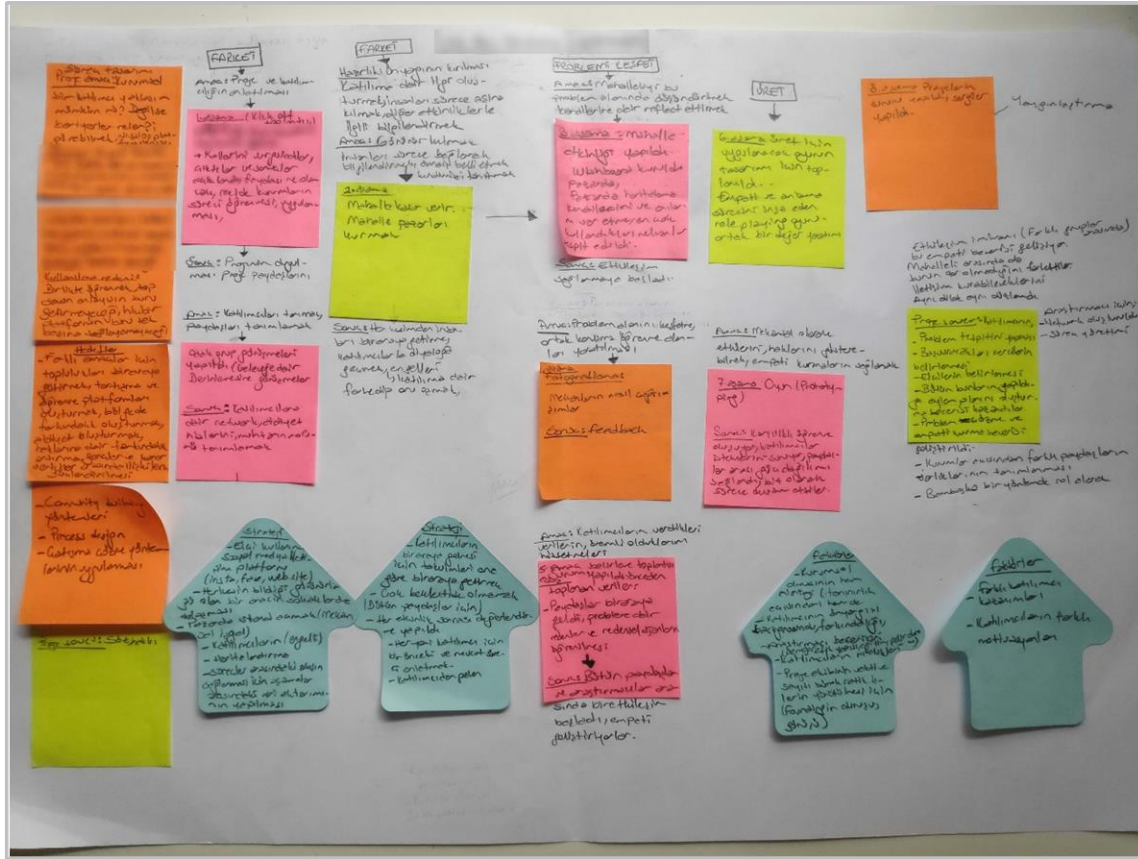
Araştırmacının bir uygulamacı olarak kendiliğinden gelişen durumlara karşı geliştirdiği raporda yer almayan stratejilerin, bir güçlendirme müdahalesi olarak katılım aktivitelerinin neden olduğu sonuçlar ve bu sonuçlar arası ilişkinin değişim teorisinin keşfedilmesi amacıyla uzman görüşmesi revize edilen form ışığında uygulanmıştır.

Veri kaydı ve araştırma ortamı

Görüşmecilerin belirlenmesinde iki strateji uygulanmıştır. Bunlar sosyal fayda tasarımı projeleri aracılığı ile araştırmacılara ulaşmak ve o araştırmacının önerebileceği diğer araştırmacılarla temasa geçmektir. Görüşmecilerin belirlenmesi için ilk önce sosyal fayda konusunda bilinirliği ve görünürlüğü olan platformlar, dernekler ve STKlar araştırılarak projeler ve ulaşılabilen araştırmacılar incelenmiştir. Daha sonrasında platforma e-posta aracılığı ile ulaşılarak çalışmaya katılmak isteyip istemeyecekleri sorulmuştur. Katılmak isteyen oluşumlar bünyesinde deneyimli bir araştırmacıya yönlendirmiş, bu yönlendirme sonucu projelerin yürütücüsü olan görüşmecilere ulaşılmıştır. Çalışmanın amacını ve gizlilik koşullarını açıklayan bir belge görüşmecilerle paylaşılmış (Ek 3 ve Ek 4), görüşme randevuları yine e-posta aracılığı ile ayarlanmıştır.

Proje süreçlerinin görüşmeci ile takip edilebilmesi ve sürecin derinlemesine araştırılması için görüşmede süreç haritaları kullanılmıştır (Resim 5.1). Bu haritalar araştırmacı için konunun bütün alt başlıklarının araştırıldığından emin olması ve not alması için kullanılırken görüşmecilerin sürecin aşamalarında unuttukları detayları hatırlamalarına ve görüşme boyunca hatırladıkları notları eklemelerine olanak sağlamıştır. Grafiksel ve metinsel kayıt tutmak için haritalar bir iletişim aracı olarak üzerine tartışılacak bir materyal yaratmış, görüşmenin detaylandırılmasını ve derinleşmesini teşvik etmiştir. Görüşmecinin verdiği cevaplar not kağıtlarına yazılarak A3 kağıt üzerine yapıştırılmıştır. Farklı not kağıtları ile farklı süreç bileşenlerinin not edilmesi için bir kod oluşturulmuştur. Görüşmeci ile birlikte oluşturulan harita, olaylar ve sonuçları bir arada göstererek görüşmecinin ilişkileri görmesine ve sürece dair değerlendirme yapmasına imkân sağlamıştır.

Yüz yüze gerçekleştirilen görüşmeler görüşmecinin de izni alınarak ses kaydına alınmıştır. Görüşmeler, dikkatin dağılmaması için daha az kalabalık ve ses kaydı için sessiz mekânlarda gerçekleştirilmiştir.

Resim 5.1. Ana görüşmede oluşturulan süreç haritalarından bir örnek

Görüşme prosedürü

Görüşme kısaca çalışmanın amacı ve görüşmeciye neden kendileri ile görüşüldüğü anlatılarak başlamıştır. Araştırmacının önceden bilgi topladığı projeler ve görüşmecinin önerdiği projeler üzerinde tartışılarak bu projeler arasından araştırma amacına en uygun proje incelenmek üzere birlikte seçilmiştir. Sonrasında görüşme esnasında geliştirilecek haritanın amacı ve nasıl yapılacağı görüşmeciye açıklanmıştır. Aşağıda detaylı olarak açıklanan görüşme formu görüşmeciye kısaca özetlenmiş ve görüşmecinin proje sürecini bu sorular ışığında anlatması istenmiştir.

Bölüm 1: Proje bilgileri ve amaç

Görüşme formunun ilk bölümünde yer alan görüşmeci ve proje bilgilerine dair sorular süreç girdilerini tanımlamaktadır. Öte yandan projede katılımcı tasarım uygulanma nedenine dair soru projede katılımcı yaklaşımdan beklentileri ve sürece sağlayacağı katkıları ortaya çıkarmak ve katılımcı güçlendirmesinin nasıl ele alındığını keşfetmek amacıyla sorulmuştur. Bu soru aynı zamanda katılımcılığın hangi perspektifte ele alındığını açıklamaktadır.

Bölüm 2: Proje süreci

Görüşmenin ikinci bölümünde projede uygulanan strateji ve etkinliklere, bunların amaç ve sonuçlarına dair sorular sorulmuştur. Bu sorularda güçlendirmeye dair nasıl (stratejiler) bir sürecin kurgulandığını, neler (aktiviteler) aracılığı ile uygulanıldığını, bunlara etki eden faktörlerin neler olduğunu araştırılmaktadır. Diğer yandan bu aktivitelerin nasıl gerçekleştirildiğine dair sorular katılımcı-araştırmacı, katılımcı-katılımcı, katılımcı-araç etkileşimini ve anlık sonuçları keşfetmeye yöneliktir.

Bölüm 3: Değerlendirme

Görüşme formunun son bölümünde proje çıktıları ve sonuçlarına dair sorular sorulmuştur. Bu sorular projenin orta ve uzun vadeli etkilerini ve katılımcı kazanımlarını keşfetmeye yöneliktir. Değerlendirmeye dair sorular ise süreç ve sonuç arasındaki nedensellik ilişkisini, bu etki ve kazanımların nasıl gerçekleştiğini araştırmak amacıyla sorulmuştur.

Görüşmede dikkat edilen hususlar

Pilot görüşmeler sonucunda elde edilen veriler ışığında, uyguladıkları proje süreci üzerinden uygulayıcının kolayca anlayabileceği sorular hazırlanmıştır. Öte yandan Yıldırım ve Şimşek (2013: 155), her ne kadar sorular açık ifade edilmiş bir şekilde sorulsa da görüşmecinin soruyu farklı anlama ihtimali için alternatif sorular ve sondaj soruları hazırlanması gerektiğini ifade ederler. Bu çalışmada bu tür durumların önüne geçmek amacıyla doküman analizinden elde edilen bazı veriler aydınlatmaya yönelik sondajlar olarak kullanılmış, bu örnekler üzerinden aydınlatıcı alternatif sorular hazırlanmıştır. Diğer yandan “Nasıl?” sorusu ile görüşmeciden alınan cevaplar detaylandırılmaya çalışılmıştır.

Görüşmeye proje ve görüşmeci bilgilerine dair sorularla başlayarak görüşmecinin konuşmaya teşvik edilmesi sağlanmıştır. İlerleyen bölümlerde sorulan sorularla görüşmecinin süreci anlatması sağlanarak projeye dair vereceği bilgiyi deneyimi ile ilişkilendirmesi böylelikle konuşma motivasyonunu görüşme esnasında sürdürmesi amaçlanmıştır.

Görüşmecinin proje detaylarını paylaştığı bu görüşmelerde araştırmacının aktif dinleme becerisi ön plana çıkmaktadır. Nitekim gereksiz yerlerde akışa müdahale görüşmecinin dikkatinin dağılmasına neden olmaktadır. Bu anlamda görüşme formu gözetilerek anlatı içinde cevapsız kalan sorular, görüşmeci diğer konuya geçmek için ara verdiğinde sorulmuştur.

Görüşmede ele alınan proje, bir süre önce gerçekleştirilmişse bazı detaylar görüşmeci tarafından atlanabilmektedir. Bunun engellenebilmesi için kimi görüşmelerde görüşme esnasında görüşmeci bu dokümanlardan yararlanmış kimi görüşmeciler de daha sonra incelenmek üzere dokümanı dijital ve/veya baskı şeklinde araştırmacıya vermiştir.

Örneklem

Görüşmeciler amaca yönelik kartopu örnekleme yoluyla belirlenmiştir. Görüşmeciler seçilirken katılımcı süreçlerden ne beklediklerini bilmeleri ve bu doğrultuda süreçte strateji geliştirebilecek, stratejiyi yorumlayabilecek, süreci yönetebilecek deneyime sahip olmaları dikkate alınmıştır. Uyguladıkları projelerin temel hedefi güçlendirme olmasa dahi katılımcının güçlendirilmesini kaygı edinen en az iki katılımcı proje yönetmiş, süreçte olmasa dahi sonuç ve çıktıda sosyal faydayı gözetten araştırmacılarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu örnekleme uyan 14 uzman ile 13 proje hakkında görüşme yapılmıştır. Görüşmeler, görüşmeciye göre 60-131 dakika aralığında sürmüştür. Bütün görüşmelerin ortalaması 81 dakikadır.

Projeler seçilirken dikkat edilen en önemli kriter katılımcının aktif olarak katılması ve sosyal fayda gözetten bir tasarım projesi olmasıdır. Bu anlamda sadece ürün tasarımı bağlamında değil tasarımın diğer disiplinlerinden olan mimarlık ve şehir bölge planlama bölümlerinde yürütülen tasarım projeleri de sürece dâhil edilmiştir. Bu projelerden iki tanesi sosyal faydayı gözetten katılımcı tasarım projeleri olmalarına rağmen kullanıcı ile

gerçekleştirilmediği için örneklemden çıkarılmıştır. Toplamda 12 görüşmeci ile görüşülen 11 katılımcı tasarım projesi analiz edilmek üzere seçilmiştir.

Çizelge 5.3. Görüşmeci örneklem bilgileri

Uzmanlık Alanı	Deneyim	Proje amacı
Ürün tasarımı	5 Proje	Yerel bir STK ile bölgenin ve bölgede oturanların sorunlarını çözmek, bölgenin potansiyelini ortaya çıkarmak
Şehir Bölge Planlama	3 Proje	Yerel bir bölgedeki olası kentsel dönüşüm projesinde yerel halkla birlikte bölgeyi tasarlamak
Ürün tasarımı (Sosyal girişimcilik)	4 Proje	Sosyal girişim hızlandırma programı tasarlamak
Şehir Bölge Planlama	100+ Proje	Yerel bir kamusal alanın potansiyelini ortaya çıkarmak, alanı katılımcı ile birlikte tasarlamak
Mimarlık	6 Proje	Mahalle sakinlerinin mekân aidiyetini artırmak, bölge için sürdürülebilir çözümler üretmek
Şehir Bölge Planlama	6 Proje	Mahalle sakinlerinin mekân aidiyetini artırmak, bölge için sürdürülebilir çözümler üretmek
Mimarlık	20 Proje	Atıl okul bahçelerini kullanıcıları ile birlikte yeniden tasarlamak
Deneyim tasarımı	6 Proje	Yemek israfını önlemek için alternatif çözümler geliştirmek
Ürün tasarımı (Sosyal tasarım)	3 Proje	Erken çocukluk dönemi için yenilikçi fikirler üretmek
Ürün tasarımı (Sosyal tasarım)	30 Proje	Çocuklar tarafından çocuklara yazılmış bir hikâye kitabı geliştirmek
Ürün tasarımı (Sosyal tasarım)	30 Proje	Bölgede yaşayan kadınları bir araya getirmek, birlikte yerel değerlerin ortaya konulduğu nesneler tasarlamaları,
Şehir Bölge Planlama	3 Proje	Yerel bir bölgedeki olası kentsel dönüşüm projesinde yerel halkla birlikte bölgeyi tasarlamak

Çizelge 5.3. (devam) Görüşmeci örneklem bilgileri

Uzmanlık Alanı	Deneyim	Proje amacı
Şehir Bölge Planlama	3 Proje	Araç trafiğinin işgal ettiği kamusal alanların kısa vadede yayaya tahsis edilmesi için alternatif çözümler üretmek
Deneyim tasarımı	2 proje	Dezavantajlı gruba dahil yetenekli çocukların yetenek ve fırsatlarına dair farkındalığı artırma

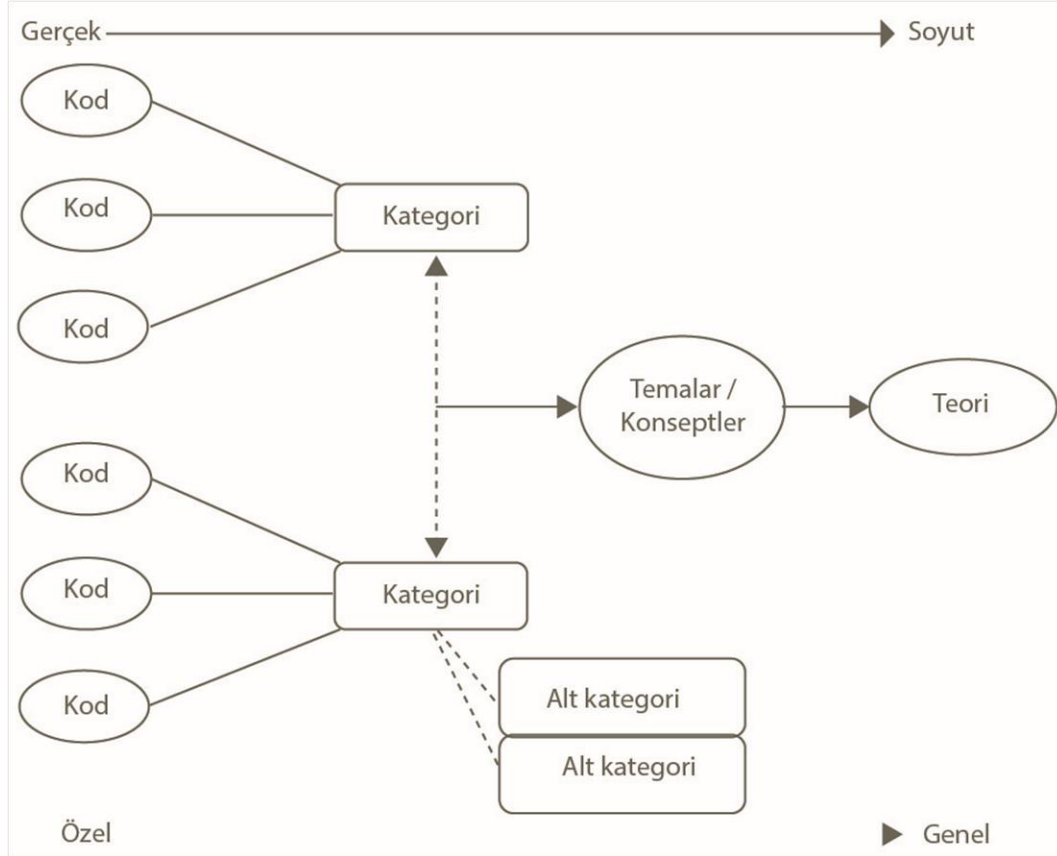
Görüşme Analizi

Seçilen 12 görüşme öncelikle deşifre edilmiş, metin haline getirilmiştir. Bu görüşme metinlerine ek olarak, bazı görüşmeciler atlanan bir detayın kalmaması için proje detaylarını içeren dökümanları da tezin araştırmacısına yönlendirmiştir. Bunlara ek olarak bazı projelerde tezin araştırmacısı tarafından görüşmelere hazırlık amacıyla toplanan dökümanlar da haritalarla birlikte destekleyici dökümanlar olarak analizde kullanılmıştır. Bu anlamda uzman görüşmelerinde 12 adet görüşme metni nitel veri analiz programı (MAXQDA) kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz esnasında destekleyici doküman olarak 11 proje için 12 adet süreç haritası ve 4 proje için 6 internet sitesi, 2 e-kitap, 3 makaleye de başvurulmuştur. Görüşme analizinin detayları bir sonraki bölümde detaylı olarak anlatılmaktadır

5.2.4. Nitel içerik analizi ve yapısı

Doküman analizi ve görüşmelerden elde edilen verilerin analizi için nitel içerik analizi yaklaşımı kullanılmıştır. Nitel içerik analizi temelde çok miktardaki yazılı veya sözlü materyali benzer anlamda tanımlanmış kategoriler altında sınıflandırma yöntemidir. Bu yöntemin en alt basamağı olan kodlar, yazılı veya görsel verinin bir kısmı için özetleyici, göze çarpan, özünü belirten nitelikler için atanan sembolik kelime veya kısa ifadedir. Kodlama sayesinde ortak nitelikleri olan veriler sistematik bir şekilde düzenlenerek ve gruplanarak bir sistemin bir parçası haline getirilir (Saldana, 2009:8). Bu gruplandırmanın başlangıç seviyesi kategorilerdir. Kategoriler analitik sürecin birincil ürünüdür, açıklayıcı bir niteliğe sahiptir ve esas olarak tema/desen geliştirme sürecinin başında bulguları sınıflandırmak için kullanılır (Vaismoradi, Jones, Turunen ve Snelgrove, 2016).

Kategoriler metinde açıkça ifade edilen düşüncelere dayanırken tema/desenler daha örtük ve soyut düzeydeki yapılardır. Tema/desen, ortak bir referans noktası olarak araştırma konusu ile ilgili tekrarlayan fikirleri birleştiren daha üst düzey genellenebilir kodları içerir (Vaismoradi ve diğerleri, 2016).

Şekil 5.4. Nitel sorgulama için kod-teori modeli (Saldana, 2009'dan uyarlanmıştır.)

Analizin temelini oluşturan bu yapılara ulaşmak için iki yaklaşım sergilenmektedir. Hsieh ve Shannon'ın (2005) geleneksel ve yönlendirilmiş olarak isimlendirdiği bu yaklaşımlar birçok çalışmada (Martin ve Hannington, 2012; Yıldırım ve Şimşek, 2013; Cho ve Lee, 2014) tümevarım ve tümdengelim yaklaşımları olarak açıklanmaktadır. Bu iki yaklaşım arasındaki fark ilk kodların nasıl geliştirildiği ile ilgilidir (Hsieh, Shannon, 2005). Bu yaklaşımlardan tümevarımcı yaklaşımda analize tabi veri setinin sistematik bir şekilde okunması sonucunda, daha sonra tüm veri setinin analiz edilmesi için, aşamalı bir biçimde kod veya kategoriler ortaya çıkmaktadır. Araştırmacı bu yaklaşımda olguya dair daha detaylı ve zengin bilgi sahibi olmaktadır. Tümdengelimci yaklaşımda ise araştırmacı verileri analiz etmeye başlamadan önce ilk kodlama şemasını geliştirmek için mevcut teoriyi ya da önceki araştırmaları kullanır. Böylelikle kod ve kategoriler teorik bir

çerçeveye bağlı olarak analizden önce üretilmektedir (Martin ve Hannington, 2012: 40-41). Analiz ilerledikçe ek kodlar geliştirilir, ilk kodlama şeması gözden geçirilir ve yeniden düzenlenir. Bu yaklaşımda araştırmacı mevcut teoriyi genişletebilir ya da daraltabilir. Mayring (2000) bu farkı basamaklar üzerinden açıklar. Tümevarımcı yaklaşım basamakları aşağıdaki gibidir:

- Araştırma sorusu,
- Kategori ve soyutlama seviyelerinin belirlenmesi,
- Veriden tümevarımcı kategorilerin geliştirilmesi,
- Kategorilerin gözden geçirilmesi,
- Metin üzerinden yapılan son çalışma ve
- Sonuçların yorumlanması.

Tümdengelimci yaklaşımda 2. ve 3. basamaklar aşağıdaki gibidir:

- Teorik tabanlı kategorilerin tanımları,
- Kodlama kurallarının teorik temelli formülasyonu.

İki yaklaşımda bazı basamaklar değişse de kodlamanın temel yapısı (analiz biriminin seçilmesi, kategorilerin oluşturulması temaların inşası) aynı kalır. Bu temel yapı ve nitel içerik analizinin her iki yaklaşımın da uygulanmasına yönelik sağladığı esneklik (Cho ve Lee, 2014) göz önünde bulundurularak araştırmada her iki yaklaşım da kullanılmıştır (Şekil 5.5). İlk olarak tümdengelimci yaklaşımla analiz birimlerine ayırma basamağında teori temelli değerlendirmede ortaya konulan başlıklar (hedefler, varsayımlar, aktiviteler vb.) ışığında metinler parçalanmış, kodlanacak ifadeler seçilmiştir. Ancak bir müdahalenin süreç ve sonucunu ele alan bu genel çerçevede metin parçalara ayrılırken güçlendirme teorisi gözetilmemiştir (Resim 5.2). Çünkü güçlendirme bağlamsal bir olgudur ve farklı bağlamlarda yürütülen farklı süreçler farklı sonuçlara neden olmaktadır. Bu anlamda tümevarımcı bir yaklaşımla katılımcı tasarım süreçlerinde güçlendirme olgusunu araştırırken a priori bir kod listesi ya da matriksi kullanılmadan ifadelere açık kodlama yapılmıştır. Elde edilen bu kodlar ışığında kategori ve desenler ortaya konulmuştur.

Şekil 5.5. Nitel içerik analizi yapısı

Veriyi hazırlama

Doküman analizinde toplanan belgeler analiz edilmek üzere proje başlıklarına göre klasörleştirilmiştir. Ancak bir projeye dair birden fazla doküman olması aynı projeye ait birçok defa tekrarlanan analiz birimlerine ve kodlara neden olacağından belgeler proje ile ilgili en kapsamlı belgeden başlamak üzere daha özellikli detaylara giren dokümanlara doğru hiyerarşik bir metin kurgusu gözetilerek tek bir doküman haline getirilmiştir. Böylelikle tekrarlanan analiz birimi ve kodların kontrolü kolaylaştırılmış, tekrarlayan birimler azaltılmaya çalışılmıştır. Deşifre edilen görüşme içeriklerinde ise konuşma ifadelerinin bazıları noktalama işaretleri ve cümle tamamlama ile daha anlaşılabilir bir yapıya dönüştürülerek analize hazır hale getirilmiştir.

Analiz birimlerine ayırma

Nitel veri analizinin ilk basamağı olan analiz birimlerine ayırma veriyi indirgeme bakımından önemli bir adımdır. Bu birimler doküman ya da görüşme deşifrelerinin tamamı olabileceği gibi bir kısmı da olabilir. Burada amaç, araştırma soruları gözetilerek elde edilen ham verinin hangi yönüne odaklanılacağına ve hangi verinin analizde kullanılacağına karar vermektir (Cho ve Lee, 2014). Bu anlamda bu araştırmada çalışılan doküman ve deşifreler projenin farklı perspektiflerine dair bilgileri de kapsadığından araştırma sorularına hizmet etmeyecek birçok ham veri ortaya çıkmaktadır. Bu verileri indirgemek ve daha odaklı bir analiz gerçekleştirmek amacıyla metinler satır satır okunarak araştırma çerçevesini oluşturan teori temelli değerlendirme bileşenleri (Çizelge

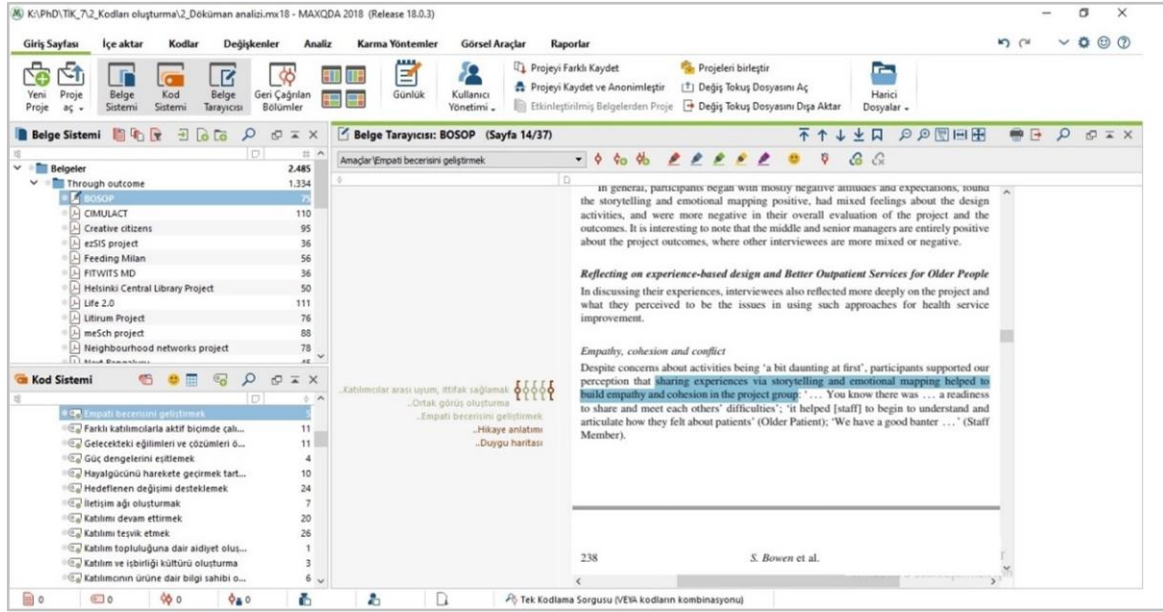
5.4) ışığında parçalara ayrılmıştır. Ham veri analiz birimlerine ayrılırken bir sonraki aşamada kullanılmak üzere yanlarına çeşitli notlar alınmıştır. Seçilen analiz birimleri açık kodlama yapılmak üzere bir sonraki aşamaya hazırlanmıştır.

Çizelge 5.4. Teori temelli değerlendirme bileşenleri

Değişim Teorisi	Eylem teorisi
Hedef (Amaçlar)	Girdi
Varsayımlar	Aktiviteler (Araştırmacı davranışları ve aktiviteler)
Aktiviteler (Araştırmacı davranışları ve aktiviteler)	Program içi faktörler (İçsel faktörler)
Sonuçlar (Kazanımlar)	Program dışı faktörler (Dışsal faktörler)
	Sonuçlar (Kazanımlar)

Açık kodlama

Açık kodlama araştırmacının verileri analitik olarak parçaladığı ve yorumladığı bir süreçtir. Araştırmacıya verilere yansıyan olguyu düşünme ve yorumlama fırsatı verir. Bu anlamda olaylar/durumlar benzerlikleri ve farklılıkları bakımından birbiri ile karşılaştırılarak kavramsal etiketler verilir. Bu yolla kavramsal olarak benzeyen olay ya da durumlar kategorileri oluşturmak üzere gruplanır. Bu kodlar kategorilerde alt kategorilerin de ortaya konulması için temel bir görev üstlenir (Corbin ve Strauss, 1990). Çalışmada değerlendirme çerçevesi bileşenleri olan hedef, girdi, aktiviteler (araştırmacı davranışları ve bunları uygulamak için kullanılan yöntem, teknik ve araçlar, stratejiler), program içi faktörler, program dışı faktörler, kazanımlar, varsayımlar başlıkları altında oluşturulan analiz birimleri anlamlarına göre etiketlenilmiş, güçlendirme olgusunu katılımcı tasarım süreçlerinde tüm detaylarıyla araştırabilmek için önceden hazırlanan herhangi bir kod listesi kullanılmamıştır (Resim 5.2).

Resim 5.2. MAXQDA programında açık kodlama işlemi

Analiz birimleri incelendiğinde farklı biçimsel ve anlamsal özelliklere sahip analiz birimleri olduğu gözlenmiş, bu ifadeler yapışöküme uğratarak kodlama gerçekleştirilmiştir. Üç çeşit analiz birimi gözlenmiştir: basit ifadeler, birleşik ifadeler ve anlamsal olarak çoklu durumlara referans veren ifadeler.

Basit cümleler bağımsız cümleler olarak sadece bir durum, davranış ya da kazanımı açıklamaktadır. Örneğin, "... HWA üyeleri, İsveçli tekstil zanaat grupları ile Paris'teki benzer kadın gruplarını Skype üzerinden bir araya getiren bir telekonferans oturumu yaptık" (Herrgards Women's Association) cümlesinde sadece araştırmacının yaptığı bir davranış anlatılmaktadır. Ancak birleşik bazı ifadelerde neden-sonuç ilişkisi kurulmakta olup bu tür ifadeler değerlendirme çerçevesindeki birden çok bileşene dair veri sunmaktadır.

"Konfeti (gerçekleştirilen veri analiz sürecine verilen ad) maddiliği, verilere somutluk kazandırarak ThinkDigiTank çalışma grubu arasında karşılıklı anlayışı ve farkındalığı sağlamıştır" (ThinkDigiTank).

Yukarıda verilen örnekte araştırmacı ve katılımcıların gerçekleştirdikleri veri analizi işlemi problem durumunu görünür kılma davranışını anlatmaktadır. Aynı zamanda da bu davranışın katılımcıda neden olduğu farkındalık kazanımından bahsetmektedir. Bu tür çok

bileşeni açıklayan birleşik ifadeler (cümleler) diğer analiz birimlerinin yorumlanması ve kodlanmasında da referans olarak kullanılmıştır. Örneğin problem durumunu görünür kılmaya dair gerçekleştirilen bir aktivite ifadesi, katılımcının problem durumuna dair farkındalık gelişimi kodu altında da etiketlenmiştir. Yani ThinkDigiTank projesindeki ifadeden yola çıkarak diğer aktivite ifadelerinin de aynı kazanımı beraberinde getirdiği yorumlanmıştır. Bu anlamda aktivitenin kendisi kazanımın göstergesi görevini üstlenmiş, kodlamalar bu şekilde yapılmıştır. Bu durum genellikle araştırmacı ya da görüşmeciler tarafından birebir olarak kaydı tutulmayan bu yüzden de metinlerde gösterge olarak bir ifadesi bulunamayan bilişsel kazanımlar başlığı altında yaşanmaktadır. Ancak gerçekleştiğine dair bir göstergesi bulunmayan diğer kazanımların yorumlanmasında da bu yaklaşım uygulanmıştır.

Bu tür birleşik ifadelerin yanı sıra anlamsal olarak da birden fazla davranış ya da kazanıma referans veren cümleler bulunmaktadır.

“Birbirlerinin süreçlerini kontrol ettiler. Biz sadece aralarda bir araya gelip hepsinin neler hangi aşamadayız dedik... O ona dedi ki şurayı biraz yoğun yapmışsın. O da dedi ki ben bunu nasıl yapıcım kadınların toplanması da ona yaradı” (Görüşmeci projesi).

Yukarıda verilen örnek ifadede katılımcılar birbirlerine dair bir aidiyet geliştirirken aynı zamanda kolektif çalışma becerileri gelişmiş ve bir topluluk haline gelmişlerdir. Bu anlamda bu cümle birden çok kazanıma referans vermektedir. Bu tür çok anlamlı cümleler gerçekleştiğini nitelediği bütün kazanımlar altında etiketlenerek kodlanmıştır.

Kategorilerin ve desenlerin oluşturulması

Açık kodlama sonucunda ortaya çıkan kodlar örgütlenecek kategoriler oluşturulmuştur. Bu sınıflandırma esnasında kodlar benzerliklerine göre kendilerini temsil edecek daha soyut başlıklar altında toplanmıştır. Bu işlem esnasında kodların diğer kodlarla farkı sürekli denetlenmiş, birbiri içine dâhil olan kodlar farklı kategoriler oluşturularak ve yeniden birçok kez düzenlenerek ayrıştırılmıştır. Ancak bir önceki bölümde de belirtildiği gibi analiz birimlerinin içiçe geçmiş anlamsal yapıları bazı kategoriler için bu farklılaştırma işlemini sınırlı hale getirmiştir. Özellikle birbirinin öncülü ya da ardılı olan bileşenleri kategorize ederken bu durum yaşanmıştır. Analiz sonucunda ortaya çıkan kategorilerden

bazıları Çizelge 5.5’te görülmektedir. Bu kategoriler ve bunlara ait alt kategoriler detaylı olarak bulgular bölümünde alıntılarla birlikte açıklanmıştır. Çalışmanın doküman analizinden gelen alıntılar orijinal proje isimleri ya da temalarına göre verilen adlarla birlikte verilirken uzman görüşmelerinde proje ve görüşmeci bilgilerinin gizli tutulması koşulunu gerçekleştirmek adına anonim olarak “görüşmeci projeleri” referansı altında alıntılanmıştır.

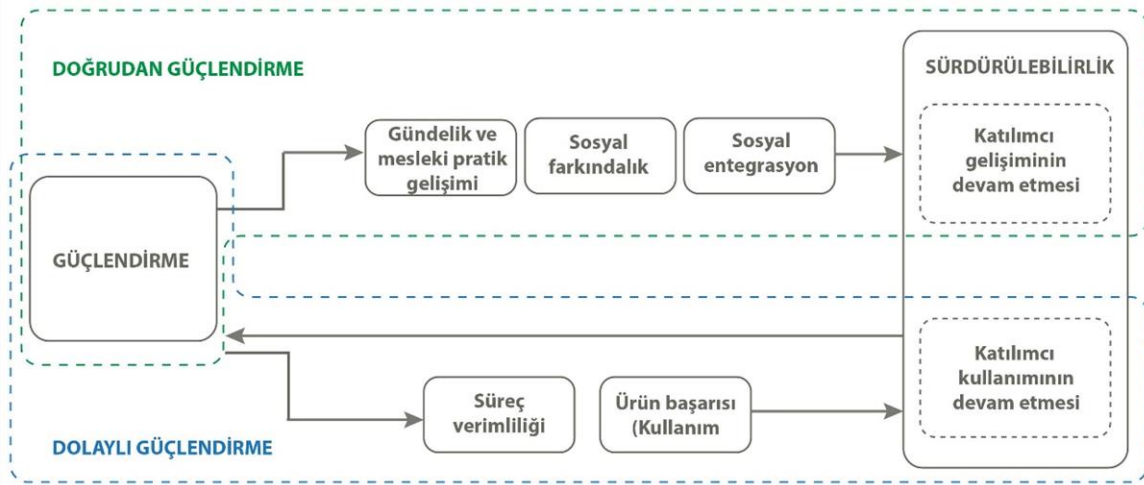
Çizelge 5.5. Analiz sonucu oluşan kategori ve alt kategoriler

Kategori	Alt kategori	Alt alt kategori	Kod
Katılımcılar için fırsat yaratma	Karşılaşma alanları yaratma	Farklı uzmanlıklardan paydaşlarla (profesyoneller) bir araya getirme	Konuşmalar düzenleme
			Çalıştaylar düzenleme
			Alan gezileri düzenleme
		Dış paydaşlarla (halk) karşılaşma alanları yaratma	Konferans ve forumlara katılmasını sağlama
			Fuarlara katılmasını sağlama
			Süreç ve sonucu fiziki mekânlarda ve dijital ortamlarda sergileme
			Proje tanıtım etkinlikleri düzenleme
		Güç sahibi kurum ve kişilerle diyalog alanları yaratma	Belediyelerle bir araya getirme
			Sermaye sahipleri ile bir araya getirme

Kategori oluşturma sürecinde teori temelli değerlendirme başlıklarında farklı kodlar alan iki farklı desene rastlanmıştır. Bu desenlerin odaklarına farklı problem alanlarını aldıkları ve bu anlamda amaçları bakımından farklılaştıkları tespit edilmiştir. Amaçlardaki bu farklılıkların sürecin uygulanması ve sonuçlarına kadar devam ettiği görülmektedir. Bu tutarlılık doküman analizi ve uzman görüşmeleri aracılığı ile elde edilen 54 projenin 50’sinde net olarak gözlemlenirken dört projede amaçlar ile süreç ve sonuçlar arasında zaman zaman farklılaşma olduğu görülmüştür. Bu bağlamda bu projeler amaçları gözetilerek desenler altında konumlandırılmış, yerleştirildiği desenin karakteristik özelliklerinin görüldüğü süreç ve sonuç bileşenleri değerlendirmeye dâhil edilmiştir. Güçlendirme olgusunun ele alınış biçimi, amaçlar ve bu amaçlar doğrultusunda şekillenen bu desenler bir sonraki bölümde açıklanmaktadır.

6. KATILIMCI TASARIM YAKLAŞIMINDA GÜÇLENDİRME ODAKLI DEĞERLENDİRME

Tasarım araştırmalarında farklı problem alanları farklı projeleri gerekli kılarken süreçler de bu proje amaçlarına göre şekillenmektedir. Gerçekleştirilen analizde projelerde güçlendirmenin nasıl ele alındığı öncelikle proje amaçları üzerinden araştırılmıştır. Süreç ve sonuçların belirleyen bu başlık incelendiğinde birbirinden farklı iki desene rastlanmıştır (Şekil 6.1).

Şekil 6.1. Katılımcı tasarım proje amaçları ve desen ilişkisi

6.1. Doğrudan Güçlendirme

Doğrudan güçlendirme deseninde temel amaç katılımcının güçlendirilmesidir. Araştırmanın örneklemini oluşturan 54 projeden 26 projede bu desen saptanmıştır. Bu projelerin genellikle yerel müdahaleler olduğu gözlemlenmiştir. Bu yüzden katılımcıların süreci deneyimleyecek ve yönlendirecek olan kullanıcılar olduğu görülmektedir. Katılımın genellikle tarafların organik olarak bir araya gelmesiyle ya da katılımcının talebiyle gerçekleştiği saptanmıştır.

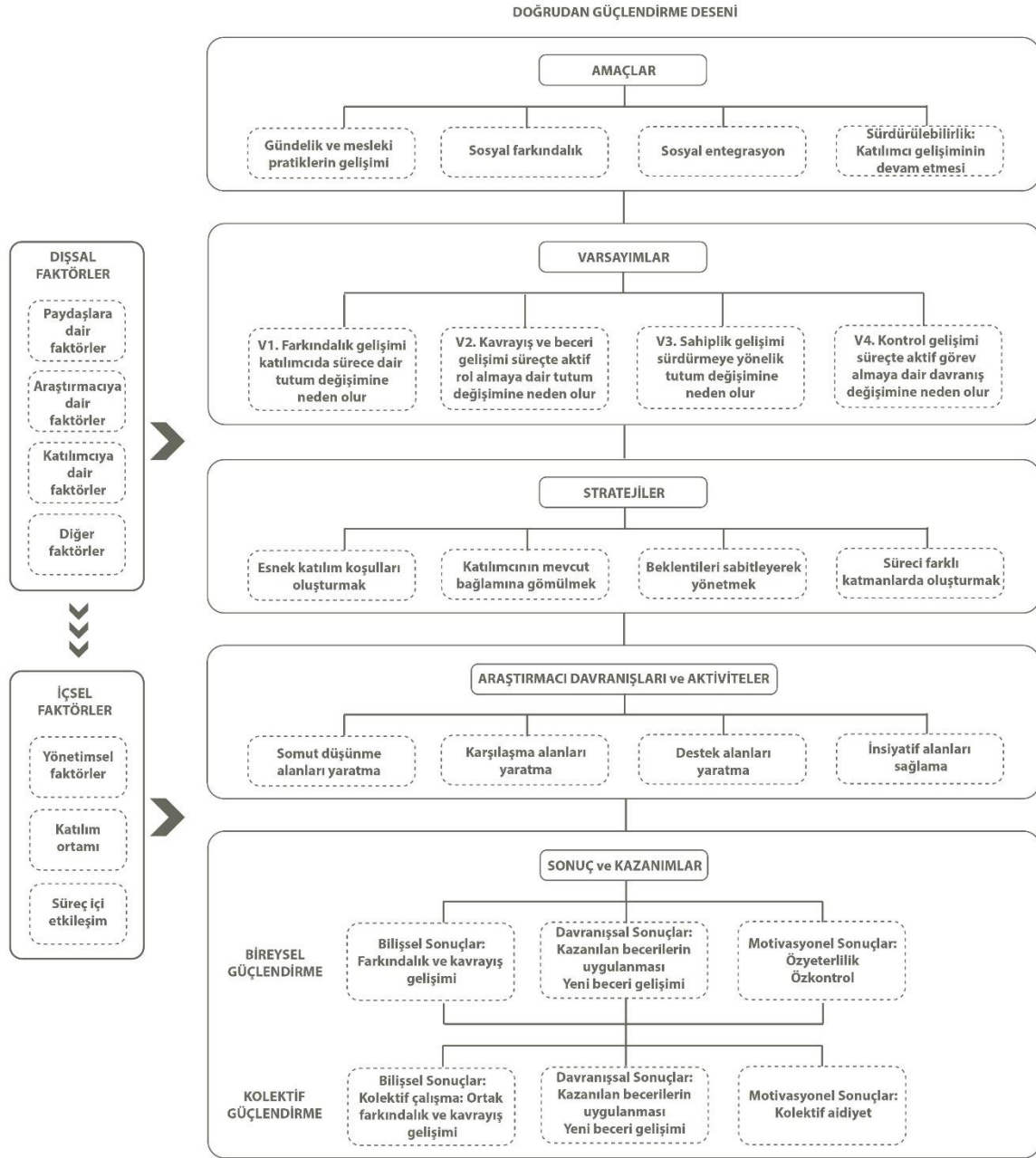
Katılımcının güçlendirilmesini önceleyen bu desende varılmak istenen sonuç, nihai bir ürün değil katılımcının güçlendirildiği pratiklerdir. Dolayısıyla bu pratiklerin oluşmasını mümkün ve devamlı kılacak altyapılar bu desende tasarımın konusunu oluşturmaktadır. Bu doğrultuda süreç sonunda sadece o anki ihtiyaca yönelik tamamlanmış ve tözselleştirilmiş fiziki nesne veya servislerden ziyade katılımcıların sonradan da müdahale edebileceği ve

geliştirebileceği açık uçlu altyapılar tasarlanarak katılımcılar için kazandıkları bilgi ve becerileri süreç sonrasında da uygulama ve geliştirme fırsatı yaratılması amaçlanmıştır. Tasarlanan bu altyapılar genellikle teknolojiye ve sosyal bağlama dairdir.

Bu pratiklerin oluşumu için altyapıların yanı sıra katılımcı süreçlerin de açık uçlu bir biçimde, esnek katılım koşullarında gerçekleştirildiği gözlemlenmiştir. Açık gündem ile hareket edildiği görülmektedir. Projeler araştırmacının belirli bir teknolojinin uygulanması gibi önerilerle başlatılmamıştır. Salt bir ürün ya da teknoloji ışığında karar verilmemiş, süreçteki problem önerileri tasarımcının seçtiği bir teknoloji ya da bir servis olarak değil, katılımcıların önerileri doğrultusunda belirlenmiştir. Sadece problem durumu değil, süreçteki metodolojinin de katılımcı müdahalelerine açık olduğu gözlemlenmiştir. Sürecin bir sonraki aşamasına katılımcı önderliğinde birlikte karar verilmiştir. Kararların ortak ya da katılımcılar tarafından verilmesi süreçte gücün merkezi olmadığına göstergesi olarak nitelenebilir.

Araştırmacı bu süreçlerde genellikle danışman olarak konumlansa da zaman zaman katılımcılarla birlikte süreçte katılımcı olarak yer aldığı gözlemlenmiştir. Bu anlamda katılımcı hiyerarşilerden ziyade süreçte akışkan rollerin yer aldığı söylenebilir. Nitekim katılımcılar da süreçte kullanıcı değil potansiyel ortaklar olarak konumlanmıştır. Katılımcılar inisiyatif olarak birden çok rolü deneyimlemiş, farklı rollerde görev almışlardır. Katılımcıların imcece usulü kendi aralarında iş birliği yaptıkları gözlemlenmiştir. Bu anlamda bazı projelerde güçlendirmenin bir göstergesi olarak süreçte katılımcıların öne çıktığı görülmüştür.

Genellikle katılımcıların sürecin bütün aşamalarına katıldığı gözlemlenmiştir. Bu tür esnek koşullar zaman gerektirdiğinden bazı işbirliklerinin uzun süreli olduğu gözlemlenmiştir. Ancak bazı projeler günlük müdahaleler şeklinde gerçekleştirilmiştir. Bu anlamda proje zamanının katılımcıda hedeflenen güçlendirme amacına göre değiştiği söylenebilir. Doğrudan güçlendirme desenine dair katılımcı tasarım değerlendirme bileşenleri Şekil 6.2'deki gibidir.

Şekil 6.2. Doğrudan güçlendirme deseni bileşenleri

6.1.1. Amaçlar ve girdiler

Proje dökümanlarındaki araştırmacının amaç ifadeleri soruşturulduğunda proje ve güçlendirme amaçlarının aynı olduğu saptanmış ve bu ifadeler dört başlık altında toplanmıştır. Bu amaçlar ile katılımcı gruplarının doğrudan ve karşılıklı bir ilişki içinde olduğu gözlemlenmiştir. Bu yüzden tespit edilen amaç ifadeleri katılımcılarla ilişkileri ile birlikte ele alınmıştır.

Gündelik ve mesleki pratiklerin gelişimi

Doğrudan güçlendirme deseninde ilk tespit edilen amaçlar günlük ve mesleki pratiklerin geliştirilmesidir. Bu gelişim projenin konusuna göre değiştiğinden dolayı bağlamsaldır. Ancak araştırılan projelerde bu gelişimin beş biçimde hedeflendiği görülmüştür. Bunlar enformel öğrenme, teknolojiyi kullanma, problem çözme, aksiyon alma ve topluluk oluşturmadır. Örneğin iki projede mesleki pratiklerin gelişimi, enformel öğrenme ve teknolojiyi kullanma üzerinden hedeflenmiştir. Diğer yandan birçok projede problem çözme ve aksiyon almaya dair amaç cümleleri tespit edilmiştir. Örneğin LNTK projesindeki katılımcıların yeni yaşam komplekslerinin tasarlanmasında aktif görev alabilmeleri için tasarım süreçlerine dair kavrayış geliştirmeleri ve mimari çizimleri okuyabilmeleri problem çözme amacına bir örnek olabilecekken Neighbourhood networks projesinde kullanılan teknolojinin imkanlarını keşfetme amacı teknolojiyi kullanma başlığına örnek olarak verilebilir.

“...asıl amaç, konut sakinlerinin gelecekteki ev tasarımı tartışmalarına katılmak için mimarların sunumlarını anlamalarına yardımcı olmaktır” (LNTK).

Sosyal farkındalık

Bir diğer proje amacının sosyal farkındalığı geliştirme olduğu tespit edilmiştir. Bu farkındalık ve kavrayışın iki biçimde amaçlandığı tespit edilmiştir. Bunlar toplumsal problemlere dair farkındalık geliştirme ve sosyal ve kültürel değerleri keşfetmedir. Toplumsal problemlere dair farkındalık kazandırmanın iki seviyede hedeflendiği görülmüştür. İlk seviyede yer alan projelerde bireysel farkındalık amaçlanmıştır. Örneğin toplumsal ayrımcılığa dair gerçekleştirilen Makes me mad projesinde dezavantajlı gruba üye bireylerin gündelik yaşam pratiklerini analiz etmeleri ve ırkçı söyleme dair farkındalık kazanmaları amaçlanmıştır. Bir diğer seviyede ise topluluk farkındalığı yani kamuoyu oluşturma amaçlandığı gözlemlenmiştir. Bu anlamda gündelik yaşam içinde görünürlüğü azalmış ya da hiç görünür olmayan bir probleme dair katılımcıların topluluk olarak bilinçlendirilmeleri ve bu problemi görünür kılmaları amaçlanmıştır. Bu seviyedeki projelerin katılımcılarına örnek olarak ise genellikle kamusal hizmetlere ulaşımı olmayan (vatandaşlar) bireyler verilebilir.

“Araç işgal etmiş kaldırımlar yüzünden güvenli ve konforlu bir şekilde yürüyemiyoruz ve bu bizim en temel hakkımız yayalar olarak. Biz istedik ki bunu farkedelim ve buna karşı bir harekete geçelim hep beraber. Çünkü herkesin ortak sorunu tüm Türkiye’de” (Görüşmeci projesi).

Farkındalığın gelişmesinin amaçlandığı diğer bir başlık sosyal ve kültürel değerlerdir. Bu projeler mekân ve çevresel bileşenler gibi maddi olan kültürel varlıklarındaki değerlerin yanı sıra maddi olmayan insan ilişkilerindeki potansiyellerin ortaya çıkarılmasını hedefler. Bu proje örneklerinde genellikle heterojen ancak kolektif potansiyele sahip, topluluk olarak tanımlanabilecek belirli bir yerde ikamet eden ya da çalışan katılımcılar yer almıştır. Örneğin tasarımcı ve zanaatkâr çoğunluklu bir topluluğun yaşadığı kasabada işbirlikleri ve iş fırsatlarını araştıran Fiskars Village projesinde katılımcıların toplu halde bu potansiyele dair farkındalık geliştirmeleri amaçlanmıştır.

“... Amaç, heterojen bir tasarım odaklı insan grubunun ortamında var olan potansiyel hakkında farkındalık yaratmaktır” (Fiskars Village).

Sosyal entegrasyon

Doğrudan güçlendirme deseninde yer alan bir başka amaç bireylerin toplumla bağını kurma ve geliştirmeleri ve sosyal entegrasyondur. Bu amaçta özellikle dezavantajlı ya da marjinal gruplara üye bireylerin topluma kazandırılmasının hedeflendiği tespit edilmiştir. Bu anlamda proje hedeflerinin bireylerin kendi bilgi, beceri ve deneyimlerine dair yansıtma yapması ve bunların değerli olduğu bağlamları keşfetmesi olduğu gözlemlenmiştir. Böylelikle sosyal hayatla bağları zayıflamış olan bu bireylerin yeniden değerli ve aktif hissetmeleri amaçlanmıştır. Örneğin Jacob House projesinde yaşlı bakım evinde kalan bireylerle katılımcı bir süreç yürütmek diğer insanlarla buluşmaları, toplumsal bağlarını dijital teknolojiler üzerinden yeniden sağlamaları amaçlanmıştır.

“... bir tasarım ekibi, Jacob House sakinlerinin topluluklarına katılmaları ve ev dışındaki dünya ile iletişim halinde olmalarını teşvik etme yollarını araştırdı” (Jacob House).

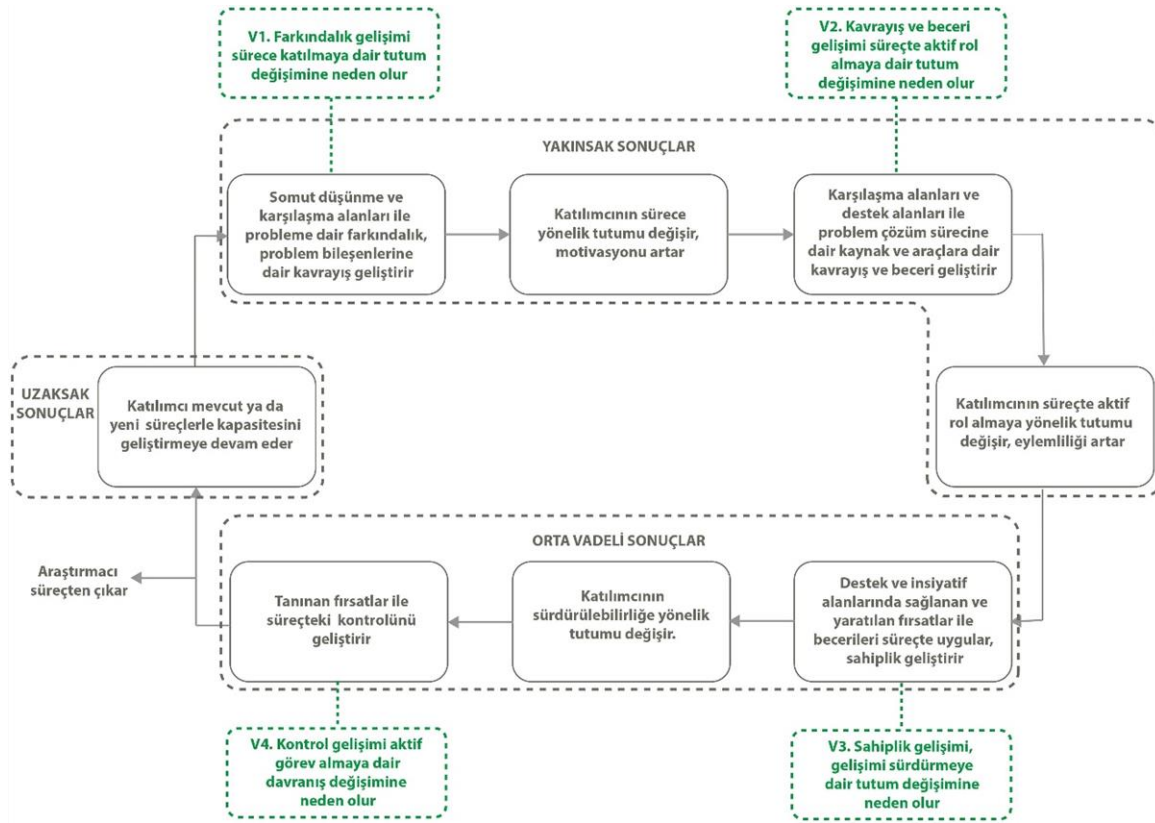
Sürdürülebilirlik: Katılımcının gelişiminin devam etmesi

Yapılan analizler sonucu ortaya konulan sürdürülebilirlik amaçlarından ilki katılımcının gelişim sürecinin devamlılığı üzerinedir. Bu başlıkta süreç boyunca geliştirilen kapasitenin, araştırmacı projeden çıktıktan sonra da gelişiminin devam etmesi amaçlanmıştır. Yani güçlendirmeyi önceleyen bu desende yer alan projelerin nihai amacı katılımcının farkındalığını artırıp, bilgi ve becerisini geliştirerek gelişim süreçlerinin devamlılığının sağlanması ve bireysel ölçekte olan bu gelişimin toplumsal ölçğe yayılmasıdır.

“Süreç arabulucuları olarak kaybolduktan sonra bile, organizasyonda sürdürülebilir olabilecek teknoloji planlaması ve öğrenmeyi teşvik etmenin yollarını bulmaya odaklanarak, organizasyon içinde pratikte uzun vadeli değişimler için çaba sarf ediyoruz” (Spring Creek).

6.1.2. Varsayımlar

Varsayımlar genellikle müdahalelerin en soyut temellerini oluşturduğundan bu başlığa dair soruşturma ilk olarak araştırmacıların konumlandıkları teorik çerçevede, sonrasında ise uyguladıkları aktivite veya stratejilerin amaç cümlelerinde gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra projenin sonuç kısmında varsayımlara ya da varsayımların doğrulanmasına dair araştırmacı ifadeleri araştırılmıştır. Giriş ve sonuçta saptanan ifadeler uygulanan strateji ve eylemlerle tutarlılık açısından da soruşturularak saptanan varsayımlar doğrulanmıştır. Doğrudan güçlendirme deseninde süreç ve katılımcı kazanımları arasındaki nedensellik ilişkisini ortaya koyan bu varsayımlar iki başlık altında toplanmıştır. Ulaşılan varsayımlar herhangi bir hiyerarşi içinde verilmemiş olup varsayımların sırası projelerde uygulanan aktivite ve stratejiler gözetilerek tezin araştırmacısı tarafından yordanmıştır.

Şekil 6.3. Doğrudan güçlendirme deseni sonuç zinciri ve varsayımlar

Varsayım 1: Farkındalık, kavrayış ve beceri gelişimi katılımcıda tutum değişimine neden olur

Analiz edilen projelerde araştırmacıların strateji ve davranışlarını temellendirdiği ilk varsayım araştırmacıların katılımcının bilgi ve beceri gelişiminin sağlanarak yaşam pratiklerinin geliştirilmesi olduğu saptanmıştır.

“... katılımcıların günlük kullanımdaki araçlarını hassas şekilde ayarlamaya (tasarımlarını yapma) devam etmelerine izin verecek doğru soyutlama seviyesini bulmak için daha fazla çaba harcanması gerektiğine inanıyoruz” (Aging together).

“Sosyal inovasyonla ilgili sıkça bahsedilen tasarımcıların rolü, toplulukların günlük çabalarını kolaylaştıracak yeni becerilerle güçlendirildiği kapasite geliştirmeyi desteklemektir. Tasarımcı sahneyi terk ettiğinde, bu kapasite topluluklar içinde kalacaktır” (Herrgards Women’s Association).

Yukarıda verilen ifadelerde vurgulanan araştırmacı görevleri araştırmacının yaratacağı fırsatlarla, katılımcının kapasitesinin geliştirilerek tutum ve davranış değişiminin gerçekleşeceği ve bu davranışların devam edeceği varsayımını belirtmektedir. Bu anlamda araştırmacının bu davranış ve tutum değişimini iki alt varsayıma dayandırdığı yorumlanmıştır.

Varsayım 1.1: Farkındalık gelişimi sürece katılmaya dair tutum değişimine neden olur, katılımcının motivasyonu artar

Araştırmacının ilk olarak yansıtma alanları aracılığı ile katılımcıda probleme dair farkındalık yaratmayı amaçladığı gözlemlenmiştir. Araştırmacının bu davranışını farkındalığın katılımcıda sürece yönelik tutum değişimine neden olacağı varsayımına temellendirdiği çıkarımı yapılmıştır. Böylelikle katılımcıda motivasyonu artırarak sürece gönüllü ve istekli olarak katılma yönelimi oluşturulabileceğinin araştırmacı tarafından gözetildiği yorumlanmıştır. Nitekim aşağıda verilen ifadede araştırmacı yansıtmanın yani farkındalığın davranış değişiminin ilk adımı olduğunu belirterek bu varsayıma dair bir ipucu vermektedir.

“Bu ifade potansiyel yansıtıcı söylemin davranışsal değişikliklere yol açığının kanıtlarını göstermektedir” (Creative capacity building).

Süreçte uygulanan katılımcının mevcut bağlamına gömülmek stratejisinin de bu varsayıma hizmet ettiği yorumlanmıştır. Nitekim katılımcı ile katılımcıya anlamlı gelecek problemlerin keşfinin bu farkındalığı yarattığı ve bu tutum değişimine neden olduğu projedeki sonuç ifadelerinden çıkarılabilmektedir.

Varsayım 1.2: Kavrayış ve beceri gelişimi süreçte aktif rol almaya dair tutum değişimine neden olur, katılımcının eylemliliği artar

Projelerde katılımcıda davranış değişimi için farkındalığın yanı sıra sürece ve olanaklarına dair kavrayış ve beceri geliştirmenin önemi de vurgulanmıştır. Bu vurgu ile kavrayış ve beceri gelişiminin katılımcıdaki tutum değişimini destekleyeceği ve böylelikle katılımcının süreçteki eylemliliğini artıracığı varsayımına temellendiği çıkarımı yapılmıştır. Nitekim araştırmacı süreçte karşılaşma ve danışma alanları yaratarak katılımcıda olanak ve kaynaklara dair bir kavrayış ve beceri geliştirmeyi hedeflemiştir. Bu gelişimle birlikte

katılımcının özyeterliliğinin de arttığı bazı projelerde ifade edilmiştir. Hem bilişsel hem de motivasyonel sonuçlardan yorumlandığı üzere kazanım sağlayan katılımcının eylemliliğinin artması, aşağıdaki araştırmacı ifadesiyle varsayımı doğrulamaktadır.

“Bu gözlemler, katılımcıların kendileri için anlamlı bir şekilde tasarım yapabilmeleri için öğrenmenin ve söz konusu olan konulara yansıtma yeteneğinin önemini göstermektedir” (Denmark Hospital).

Varsayım 2: Kontrol ve sahiplik gelişimi katılımcıda tutum ve davranış değişimine neden olur

“Ortak araştırmacıların kendilerini ifade edecekleri ve kontrol altına alacakları bir alan yaratmak için proje sahipliği başından beri geliştirilmiştir” (Makes me mad).

“...katılımın diğer aktörler tarafından üstlenilmeye hazır olduğu açık uçlu bir tasarım sürecini teşvik etmelidirler” (ThinkDigiTank).

Süreçteki kazanımları ile süreçte aktif rol almaya başlayan, eylemliliği artan katılımcının süreç kontrolünü eline alması gerekliliğine yönelik yukarıdaki ifadelerin kontrol ve sahiplik gelişiminin katılımcıda davranış değişimine ve sürdürülebilirliğe dair tutum değişikliğine neden olacağı varsayımı üzerine temellendiği çıkarımı yapılmıştır. Bu varsayım iki alt varsayım şeklinde ele alınmıştır.

Varsayım 2.1: Sahiplik gelişimi, gelişimi sürdürmeye dair tutum değişimine neden olur, motivasyonu artır

“Sürdürülebilirliği teşvik etmek açısından, topluluk gruplarını tasarımcıları değil, projelerin sahibi olarak görmeliyiz. Topluluklar, projelerini tasarımcılarla paylaşır. Tasarımcılar katılımcıların dünyalarına girerler ve hizmetlerinin sahipliğini üstlenmeden geliştirmekte olan rolleri oynarlar” (Spring Creek).

Süreçte eylemliliğini artıran katılımcının süreç ve sonuca dair sahipliğinin artırılması için araştırmacıların uygulama fırsatları yarattığı ya da tanıdığı gözlemlenmiştir. Araştırmacının bu stratejisinin süreç ve sonuca dair sahiplik gelişiminin sürdürülebilirliğe dair tutum değişimine neden olduğu varsayımı üzerine temellendiği yorumlanmıştır.

Nitekim yukarıdaki araştırmacı cümlelerinde bu varsayımın açıkça ifade edildiği görülmektedir.

Varsayım 2.2: Kontrol gelişimi aktif görev almaya dair davranış değişimine neden olur

Süreç ve sonuca karşı sahipliği artan katılımcının süreçteki kontrolünün geliştirilmesi için araştırmacının süreçten kendini çekerek katılımcıya fırsat tanıdığı görülmektedir. Araştırmacının bu davranışının, katılımcının süreç üzerindeki kontrolünü artırarak süreci yürütme ve gelişimi devam ettirmeye yönelik davranış değişimine neden olacağı varsayımına temellendiği yorumlanmıştır. Nitekim aşağıda verilen araştırmacı ifadesinde katılımcının kontrolünün gelişmesi ile süreçte daha aktif bir şekilde davrandığı görülmektedir.

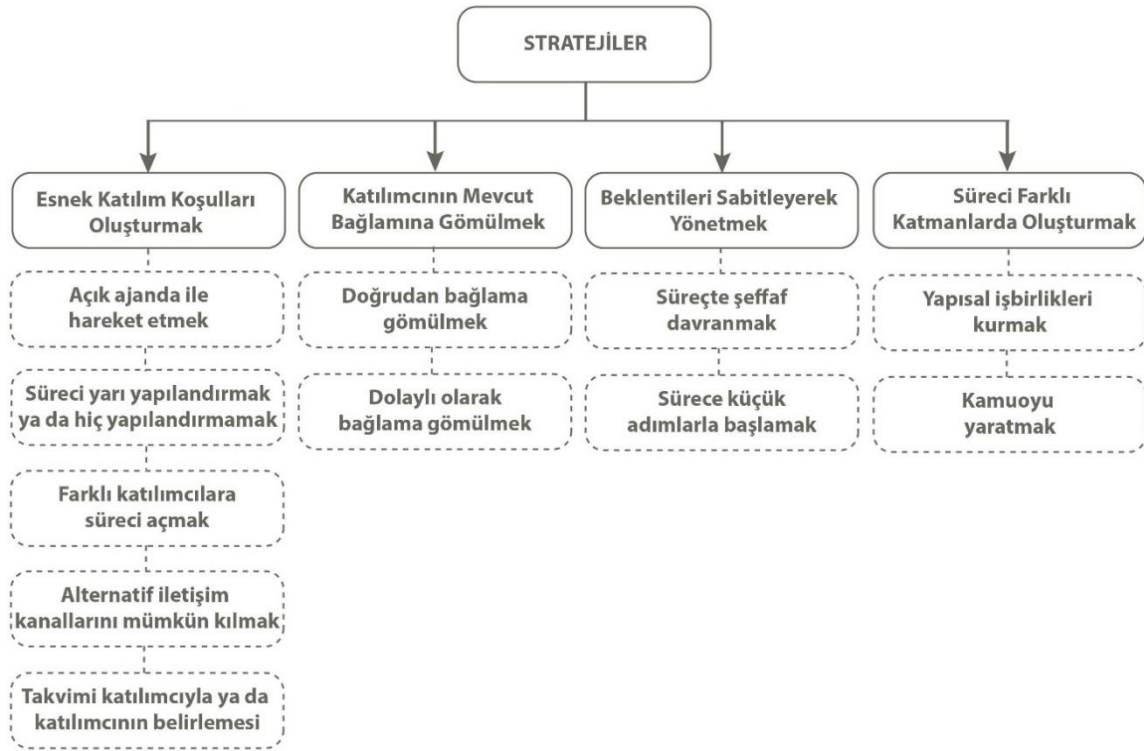
“Açıklık bırakarak ve olasılıkların araştırılabileceği bir alan yaratarak, hemşireler şu anda paylaşılan ve kararlaştırılan hedefe katkıda bulunabildiler” (Denmark Hospital).

6.1.3. Stratejiler

Stratejiler, projelerde hedeflenen kapasite gelişiminin sağlanması için araştırmacının uygulamaya koyduğu tasavvurlar olarak açıklanabilirler. Bunlar araştırmacı ve katılımcı davranışlarına zemin hazırlayan soyut fikirlerdir. Araştırmacının süreç kurgusu ifadeleri araştırıldığında bu stratejilerin dört başlıkta toplandığı görülmüştür (Şekil 6.4).

Esnek katılım koşulları oluşturmak

Doğrudan güçlendirmeyi amaçlayan bu projelerde araştırmacı sürece dair koşulları esnek tutarak katılımcıya hareket alanı sağlamayı hedeflediği yorumlanmıştır. Böylelikle araştırmacının katılımcının becerilerini ve kavrayışını geliştirmesini, böylelikle kendisi süreçten çıktıktan sonra da katılımcının bu gelişimine devam etmesini sağlamayı amaçladığı gözlenmiştir. Araştırmacının uyguladığı bu strateji dört alt stratejiden oluşmaktadır.

Şekil 6.4. Doğrudan güçlendirme deseni araştırmacısının uyguladığı stratejiler

Açık ajanda ile hareket etmek

Bu stratejide araştırmacının katılım sürecini başlatması ya da o sürece dahil olması bir hedef doğrultusunda gerçekleşse de araştırmacının problem durumuna dair bir ön kabulle sürece başlamadığı, herhangi bir durum, problem ya da aracının gündemi belirlemesine izin vermediği gözlemlenmiştir. Ele alınacak problem durumunun katılımcının gündemi ya da pratikleri doğrultusunda belirlenmesi gözetilmiştir. Bu durumun katılımcıya projeyi ve süreci belirlemek için geniş bir yetki alanı sağladığı görülmüştür.

Mevcut durumdaki uygulamalara ve örgütsel değişime odaklanarak tasarım durumunu açık uçlu olarak çerçevelemek, sağlık uzmanlarının - teknoloji ya da onun uygulama biçimleri gibi kısıtlayıcı gündemler olmadan- işyerinde günlük öğrenmeye nasıl katılmak istediklerini tartışmayı ve keşfetmeyi yararlı bulduğu zengin bir ortam yarattı (KLIV).

Metodolojik olarak süreci yarı yapılandırmak ya da hiç yapılandırmamak

Açık ajanda ile sürece başlamanın tamamlayıcısı olan bu stratejide süreçte ele alınacak problem durumu ve bu durumun ne şekilde ele alınacağı belli olmadığı için araştırmacının metodolojik olarak da süreci doğaçlamanın mümkün olduğu bir şekilde bıraktığı

görülmüştür. Araştırmacı ve katılımcı durumu nasıl ele alacaklarına karar verdiklerinde (süreç) prototipleme ile deneme-yanılma, yanıldığında yeni bir yöntem deneyerek süreci yürüttükleri gözlemlenmiştir.

Farklı katılımcılara süreci açmak

Araştırmacının gündem ve metodolojinin yanı sıra katılımcılar konusunda da açık bir görüşle hareket ettiği tespit edilmiştir. Bu stratejide araştırmacı, katılım amacını paylaşarak bu amaç ile ilgili kişilerin bir araya gelmesini hedeflemiştir. Amaç bir ürün ortaya çıkarmak değil, katılımcıların belirlediği problem durumu konusunda birlikte çalışmak olduğundan bu doğrultuda süreci herkesin katılımına açmıştır. Araştırmacı bunu farklı araç ve platformlar üzerinden yapmıştır. Projelerde kullanılan duyuru biçimleri basılı materyaller, birebir görüşmeler, elçiler kullanarak, e-posta ve sosyal medya olarak tespit edilmiştir.

“Deney, proje ağlarının, devam etmekte olan projede yer alan aktörlerin ötesinde verilen kararlarla ilgilenen, bir dizi kişiye açık olması için tasarlandı” (Cooks river sustainability initiative).

Alternatif iletişim kanallarını mümkün kılmak

Bu araç ve platformların yanı sıra katılımcılarla süreç içinde de etkileşimi sağlayabilecek alternatif iletişim kanallarını da mümkün kılarak katılımcı için erişilebilir bir pozisyonda konumlanmıştır.

Takvimi katılımcı ile belirlemek ya da katılımcının belirlemesi

Araştırmacı zamanlamayı da katılımcı kararına açmıştır. Proje takviminin de çoğunlukla katılımcının uygun zamanları doğrultusunda kurgulandığı gözlemlenmiştir. Katılımcı istemediği zamanlarda sürece katılmak zorunda bırakılmamıştır.

Katılımcının mevcut bağlamına gömülmek

Esnek bırakılan sürecin nasıl işletilebileceği ile ilgili olan bu stratejide, araştırmacının katılımcının bağlamına gömülerek katılımcı için gerçekten önemli olan durumları birlikte

çalışıp tespit ederek birlikte bu soruna çözüm bulunması hedeflenmiştir. Böylelikle katılımcılar kendi bağlamlarını fark edip problemlerine ve çözüm yollarına dair kavrayış geliştirmiş, süreci sahiplenmiş ve kendi hayatları üzerindeki kontrolü almış olacaklardır. Araştırmacı süreçten çıktıktan sonra da etkisini devam ettirecek bir süreç yaşanması için araştırmacının birçok projede katılımcıların mevcut bağlamına gömüldüğü gözlenmiştir. Bu strateji beş alt stratejiden oluşmaktadır.

Doğrudan bağlama gömülmek

İlki süreç başladığından itibaren katılımcının bağlamında bulunmak, yaşamaktır. Araştırmacının stratejide projeye dair herhangi bir kaygı gütmenden katılımcıyı tanımak ve karşılıklı bir ilişki kurmak için çeşitli sosyal aktiviteler gerçekleştirdiği, katılımcıları dinlediği, onlarla empati kurduğu gözlenmiştir. Araştırmacının buradaki amacının dokuyu bozmadan o sosyal yapıya dâhil olmak, karşılıklı güvenin gelişmesi için hem kendisine hem de katılımcıya zaman tanımak olduğu tespit edilmiştir.

Örneğin, LNTK süreci boyunca takıma katılmaya çalışan tasarım akademisyenleri vardı, ancak ya sadece sosyal hizmet uzmanları ile etkileşim içindeydiler ya da sakinlerle iletişimlerinde yukarıdan aşağıya (otoriter) bir iletişim biçimi kullanmışlardı. Bu durumdan kaçınmak için, yazar, gündemsiz olarak sadece sakinlerin ihtiyaçlarını gözeterek onlarla ilgilenmek için zaman harcadı (LNTK).

Araştırmacının bazı projelerde tanışma ve birlikte yaşama sürecini geçerek doğrudan katılımcının bağlamını ve pratiklerini tanımak için katılımcı pratiklerine şahit olabileceği durumlar yarattığı gözlemlenmiştir.

“SCWC ile bugüne kadarki saha çalışmamız görüşmeler ve gözlemlerle ilgiliydi. Grubun gelecekteki amaç ve planlarını tartıştığı düzenli aralıklarla yapılan toplantılara katılmaya başladık. Son sekiz ayda, SCWC ile sekiz kez buluştuk” (Spring Creek).

Araştırmacıların gözlem yapmanın yanı sıra mevcut pratiklere gömülmek için katılımcılarla birlikte sürece katılarak, sorunu birlikte keşfederek ve birlikte çözüm arayarak süreci katılımcılarla birlikte yaşadıkları tespit edilmiştir.

“...proje ekipleri, yolculuğun onları ilginç bir yere götüreceğine güvenerek, diğerlerini takip etti. Katılımcıların ne yapmak istediklerini veya yapmakta iyi oldukları şeyleri bulmaya çalıştılar ve bunu tasarım araştırması için bir temel olarak kullandılar” (Jacob House).

Dolaylı olarak bağlama gömülmek

Doğrudan bağlama gömülmenin mümkün olmadığı durumlarda ise araştırmacının katılımcıların gündelik hayatlarında kullandıkları mekânları kullanarak ya da katılımcılardan güven duyulan insanları sahadaki temsilleri olarak konumlandırarak bağlama gömülmeyi amaçladığı görülmüştür. Nitekim araştırılan projelerde karşılıklı güven, katılımcı için anlamlı bir problem ve her iki tarafın da kendilerini rahatlıkla ifade edebilecekleri ortamın oluşturulması gerçek bir katılımın gerçekleştirilebilmesi için ön koşul olarak belirlendiği için araştırmacı dolaylı olarak bağlama gömülmeyi amaçlamıştır.

“...hani ordaki mesela oyunlarla başka şeylerle değil ya oturup kahvehanede okey oynayarak insanların evlerinde kısır günlerine katılarak yani gündelik hayatın içine” (Görüşmecî projesi).

Beklentileri sabitleyerek yönetmek

Katılımcılar için anlamlı olan bu projelerde süreçten beklentinin bu anlam ile doğru orantılı olduğu gözlemlenmiştir. Bu anlamda oluşabilecek aksiliklere ya da hatalara karşı katılımcının motivasyonunun düşmemesi ve süreçten kopmaması için katılımcı beklentilerini yönetmenin çok önemli olduğu araştırmacılar tarafından proje metinlerinde ifade edilmiştir.

Süreçte şeffaf davranmak

Bu anlamda araştırmacının uyguladığı gözlemlenen ilk strateji katılımcılara karşı şeffaf olmaktır. Bu alt stratejide araştırmacının süreç başında orda bulunma nedenini ya da farkındalık geliştirme projelerinde olduğu gibi hedefleri nispeten araştırmacı tarafından belirlenmiş projelerin amaçlarının katılımcılarla paylaşıldığı, tartışıldığı ve birlikte bir anlaşma yapıldığı saptanmıştır. Bu anlaşma belirlenirken araştırmacının katılımcı

beklentilerini daha gerçekçi bir seviyede konumlandırmayı gözettiği tespit edilmiştir. Bu ortak ve gerçekçi mutabakat sayesinde katılımcılar süreçte ne ile karşılaşacaklarına dair bir kavrayış geliştirebilecek, beklentilerini kendileri ayarlayabileceklerdir. Araştırmacının bu şeffaflığı süreç boyunca da devam ettirdiği gözlemlenmiştir. Süreçte gelişim aşamaları, farklı durumlardan kaynaklı yaşanan sıkıntıları ve nedenlerini katılımcılarla paylaşarak yine ilerleyen zamanlara dair ortak kararlar alarak beklenti yönetimi gerçekleştirilmiştir.

Sürece küçük adımlarla başlamak

Araştırmacının sürece küçük ve ilişkili adımlarla başlayarak sağlanan anlaşmaya dair beklentilerin ne yönde ilerlemesi gerektiği test edilerek sürece devam edildiği saptanmıştır.

Süreci farklı katmanlarda oluşturmak

Araştırmacı bu stratejide öngörülen değişim için gerekli koşulları katılımcının dahil olduğu süreç dışında, farklı mecralarda oluşturmayı gözetmiştir. O nedenle bu strateji doğrudan katılımcı ile ilişkili değil ancak katılımcı kazanımlarının gerçekleşmesi için uygun sistemik şartların oluşturulması ile ilgilidir. Bu stratejinin iki alt stratejiden oluştuğu gözlemlenmiştir.

Yapısal işbirlikleri kurmak

İlki proje amaçları doğrultusunda mevcut sistemin yapısının değiştirilmesi için yapısal işbirlikleri kurmaktır. Bu işbirlikleri belediye gibi yerleşik sistem yapısına sahip güç kurumları ile gerçekleştirilmiştir.

Kamuoyu yaratmak

Diğer strateji ise kamuoyu yaratmaktır. Burada, kalıcı değişimin gerçekleşmesi için kurum ya da bireylerle doğrudan ilişki kurmak yerine soruna ve değişimin gerekliliğine dair kamuoyu oluşturularak yapılan projenin ve değişimin meşruiyetini ilan etmek amaçlanmıştır.

“...(i) sorun meselesinin anlaşılması ve bu konudaki örgütsel kapasitenin geliştirilmesi yoluyla daha sürdürülebilir kaynak yönetimi biçimlerinin sürdürülmesi için örgütler içinde baskı oluşturmak ve (ii) kamuoyu inşa ederek siyasi sermaye ve sürdürülebilir uygulamaya bağlılık geliştirmek” (Cooks river sustainability initiative).

6.1.4. Araştırmacı davranışları ve aktiviteler

Benimsenen stratejiler ışığında araştırmacı tarafından geliştirilen müdahalelerdir ve araştırmacı tarafından katılımcılarla birlikte uygulanır. Araştırmacının süreçteki aktivite ve eylemlere dair ifadeleri araştırıldığında iki yaklaşım sergilediği görülmüştür. Katılımcılara fırsat yaratma yaklaşımında temelde araştırmacının süreçte aktif olarak çalışmasını ve katılımcıya sürekli araç, kaynak ve ortam sağlama çabasını nitelemektedir. Diğer bir yaklaşım olarak araştırmacıların kendilerini süreçten çekerek katılımcılara hareket alanı sağladıkları görülmüştür. Stratejilerde açıklanan kurgunun sürece davranışsal yansıması olarak nitelenebilir. Araştırmacının bu yaklaşımları incelendiğinde üç başlığa ait aktivite grubu saptanmıştır. Bunlar problem durumu, süreç işleyiş ve süreç olanakları, olasılıklara dair aktivitelerdir.

Problem durumunun keşfine dair aktivitelerde katılımcının çevresindeki veya içinde bulunduğu bağlamdaki problemleri keşfetmesi, bunlara karşı farkındalık geliştirmesi amaçlanmıştır. Gerçekleştirilen aktivitelerin, süreçte kullanılan yöntem ve araçların problem durumuna göre özelleştiği gözlemlenmiştir.

“Dolayısıyla keşfette problem belirleme aşamasında bir fotoğraflama yürüyüşü yapmak istedik. Fotoğraflama yürüyüşü yöntemi çoğunlukla zaten katılımcı yöntem olarak geçiyor. Çünkü mahalleliyi alıyorsunuz mahallede yürütüyorsunuz, eline bir foto makinesi veriyorsunuz, istediğinizi soruyorsunuz” (Görüşmecı projesi).

Süreç işleyiş ve olanaklarına dair aktiviteler başlığında araştırmacının, katılımcıda sürece dair beceri ve kavrayış gelişimini hedeflediği gözlemlenmiştir. Sürece dair bu konular iki başlık altında toplanmıştır. Mevcut potansiyellere dair fırsatlar başlığında, araştırmacının katılımcıların bireysel potansiyellerine, sürecin sağladığı kişisel fırsatlara ve içinde bulundukları toplulukla bir araya geldiklerinde yapabilecekleri şeylere karşı kavrayış ve beceri kazandırmayı amaçladığı tespit edilmiştir. Katılım sürecine dair fırsatlar başlığında

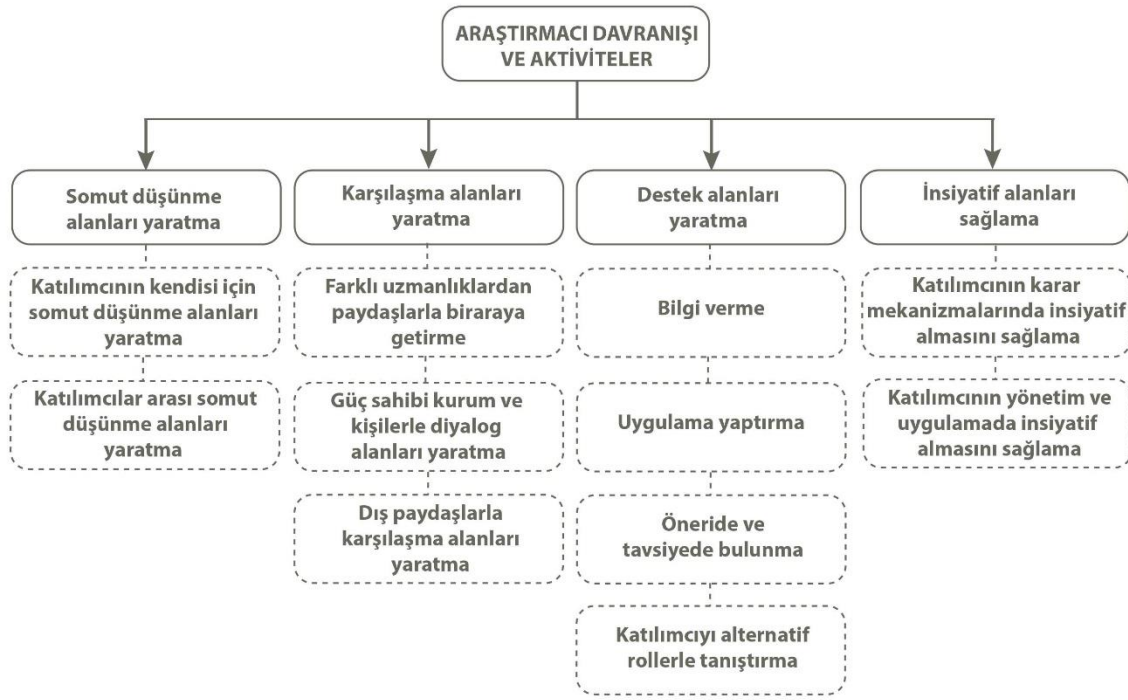
ise katılımcının, süreçte yaptığı etkinliklere, süreçteki kaynak kullanımına ve bunların sonuçlarına dair bir değerlendirme yaparak kavrayış geliştirmesinin hedeflendiği tespit edilmiştir.

Günümüzde üretim şekilleri değiştikçe birbirine bağlayan bir üretim şeyi yok. Bu üretimi başka bir şekilde tekrar yaratmamız gerekiyor. Bunun geçtiği yollardan bir tanesi kültür üretimi kültür üretiminden kastımız aslında yani ortak yaşamı bir araya getirip bunu kolektif olarak yapabileceği farklı arayüzler yaratmak. Yani etkinlik o yüzden önemli (Görüşmeci projesi).

Olasılıklara dair fırsatlara dair aktiviteler ise araştırmacının, katılımcının çözüme dair olasılıkları keşfetmesi ve çözüm alanlarını yaratmasına dair sunduğu fırsatları nitilemektedir.

“... öğrenmeye yardımcı olarak kullanılan video, işbirlikçi bir ortamda sıklıkla kullanılmıştır ve böyle bir ortam, personelin faaliyetlerini koordine etmelerini ve birbirleriyle ilişki kurmaları için yeni yollar bulmasını gerektirmiştir” (KLIV).

Araştırmacının yukarıdaki üç başlıkla ilgili bilgi ve kavrayış geliştirmeye dair yarattığı ve tanıdığı fırsatları dört şekilde gerçekleştirdiği tespit edilmiştir (Şekil 6.5). Bu dört başlık katılımcının etkileşime girdiği süreç özneleri ve etkileşime geçme biçimleri gözetilerek belirlenmiştir.

Şekil 6.5. Doğrudan güçlendirme deseni araştırmacı davranışları ve aktiviteler

Somit düşünme alanları yaratma

Somit düşünme alanları ile katılımcının kendisi ve çevresi (dışsal koşullar) ile iletişime geçmesi, diğer katılımcılarla etkileşim kurması sağlanmıştır. Kendi içinde ve diğer katılımcılarla birlikte problem durumu, süreç ve sonuca dair beceri ve kavrayış geliştirmesine yönelik uygulanan aktivitelerdir. Araştırmacının bu başlıkta genel olarak soyut durum, düşünce ve kavramları somut hale getirerek eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme ve yansıtıcı düşünme fırsatları yarattığı gözlemlenmiştir. Araştırmacının somut düşünme alanlarına dair aktiviteleri iki şekilde uyguladığı görülmüştür.

Katılımcının kendisi için somut düşünme alanları yaratma

Katılımcının içsel olarak gerçekleştirdiği düşünme süreçleri konularının genellikle içinde bulundukları problem durumları, kendilerinin süreçteki katkıları ve bireysel fırsatlara dair olduğu gözlemlenmiştir. Bireysel olarak farkındalık ve kavrayışın gelişmesi için araştırmacının günlük tutma, yansıtıcı not alma, videoya çekme ve izletme ve görüşme gibi genellikle bireysel yansıtıcı düşünme yöntem ve araçları kullandığı tespit edilmiştir. Ancak bu kullanılan yöntem ve araçların problem durumuna göre özelleştiği de gözlemlenmiştir.

Örneğin ırkçı söyleme dair bir problemde davranış haritalandırma veya günlük tutma gibi yöntemler kullanılırken altyapıya dair fiziki bir problemi görünür kılmak için araştırmacının geliştirdiği sınır nesneleri veya fotoğraflama yürüyüşü kullanılmıştır.

...yani kaldırım bandını üretirken biz sorunun daha görünür olması yani çünkü biz ilk başta standart dışı olmasından yola çıktık kaldırımların. Bunu nasıl daha görünür hale getirebiliriz derken işte bu bant fikri ortaya çıktı. Ve insanlara yolladığımız zaman onlar birebir kendileri ölçsünler gerçekten bu durumun ne kadar standart dışı olduğunu birebir kendileri tespit etsinler istedik. Yani aslında uygulamalı olarak yani deneyimleyerek bunu keşfetmelerini istedik (Görüşmeci projesi).

Katılımcılar arası somut düşünme alanları yaratma

Bireyin içinde bulunduğu problem durumunu, bireysel yetenekleri ve fırsatları içsel olarak keşfetmesinin yanı sıra araştırmacının katılımcıları bir araya getirerek katılımcılar arası etkileşim yaratmayı böylelikle kavrayış ve beceri gelişimini hedeflediği tespit edilmiştir. Bu etkileşimlerin konularının da yine problem, süreç ve çözümle ilişkili olduğu gözlemlenmiştir. Araştırmacı burada somut düşünme alanlarını ortak kavrayışın gelişimi için kullanmıştır. Bireysel somut düşünme araç ve yöntemlerinden farklı olarak araştırmacı burada etkileşimi mümkün kılacak, katılımcıları ortak bir amaç etrafında toplayacak ve birlikte hareket etmelerini sağlayacak çalıştay veya etkinlikler düzenlemiştir. Bu çalıştay ve etkinliklerde alan gezisi, video, belgesel ve film izleme, fikir kartları, rol yapma, senaryolaştırma, toplu tartışma, beyin fırtınası ve prototipleme uygulanan araç ve tekniklere örnek olarak verilebilir.

“Film gösterimi boyunca, SMS kanalı katılımcılar ve araştırmacılar tarafından aktif olarak kullanıldı ve gösterimi kesintiye uğratmadan kamusal alanda hem sorular sorabiliyor hem de yorum yapabiliyorlardı” (GrowBot Garden).

Karşılaşma alanları yaratma

Araştırmacının katılımcılar ile farklı gruplardan insanları bir araya getirerek karşılaşma alanları yarattığı gözlemlenmiştir. Bu aktivitelerde sürece katılan kişilere bağlı olarak aktivite amaçlarının değişkenlik gösterdiği tespit edilmiştir. Bu anlamda katılımcı ile bir araya getirilen paydaşlar problem çözümüne sağladığı katkı ve nitelikleri bakımından üç başlık altında toplanmıştır.

Farklı uzmanlıklardan paydaşlarla bir araya getirme

Belirli uzmanlıkları olan ve araştırmacının sürece katkı sağlayacağını düşündüğü profesyoneller ile katılımcılar bir araya getirilir. Genellikle araştırmacı aracılığı ile sürece belirli süreler içinde dâhil edilirler. Bu paydaşların sürece katılım amacı, araştırmacı ve katılımcı ile mesleki bilgilerini paylaşarak onlarda probleme, sürece veya çözüme dair kavrayış yaratmak, onlara olasılıkları göstermek ve katılımcının bu bilgi ve becerileri içselleştirerek kendi yolunu bulmasını sağlamaktır. Bu karşılaşma alanlarının, düzenlenen çalıştay, konuşma ve alan gezilerindeki kolektif alıştırma ve diyaloglar aracılığı ile yaratıldığı gözlemlenmiştir.

“Götürüp o deneyimin transferini sağlamak yani. Tutup da herkesi götürmek çok mümkün değil ama bak bunun yapıldığı yerlerde de şu olmuş dedirtmek için ve farklı insanlarla tanışırma şeyi oluyor. Deneyim sahibi olan başka insanlarla tanıştırıyoruz” (Görüşmeci projesi).

Güç sahibi kurum ve kişilerle diyalog alanları yaratma

Araştırmacının aynı zamanda mevcut problemde etkisi olan veya çözüm olasılıklarının gerçekleştirilebilmesi için güç sahibi kurum ve bireylerle katılımcıları bir araya getirdiği de gözlemlenmiştir. Burada araştırmacının, katılımcıların problemin çözümü ve değişimin kalıcı olması için gerekli kaynakları tanımlayabilmesini ve ulaşabilmesini amaçladığı ifade edilmiştir. Böylelikle araştırmacı süreçten çıktıktan sonra bir sorunla karşılaştığında katılımcının çözüme dair aksiyon alabilmesi sağlanmış olacaktır. Bu başlıkta araştırmacının tarafları kendisinin de bulunduğu bir ortamda buluşturduğu görülmüştür.

“Örneğin, onları bir mimarlık firması ile temasa geçirdik ve mimarlık firması çalışanlarına bazı Afgan ve Irak yemeklerinin tadına baktıkları bir etkinliğe eşlik ettik” (Herrgards Women’s Association).

Burda 50’ye yakın katılımcımız vardı. Bunlar yine 60-65 yaş arası hem mahallenin dönüşmesini isteyen hem istemeyen kişilerdi. Hem de kurumlardan oluşan bir ekip vardı. Biz bu kurumlardan oluşan ekibi özellikle dağıttık. Her masaya 2’şer 3’er çünkü önemli olan şey farklı görüşlerin bir araya gelmesi ve insanların bunu öğrenmesiydi (Görüşmeci projesi).

Dış paydaşlarla karşılaşma alanları yaratma

Karşılaşma alanları yaratılan bir başka tarafın da dış paydaşlar olduğu gözlemlenmiştir. Bu paydaşlar ne katılımcı ne de uzman olarak sürece katılmamış ancak proje bağlamında yer alan bireylerdir. Bu paydaşlar bir projede mahalle sakini olabilirken bir projede geliştirilmek istenen teknolojiye ilgi duyan bireyler de olabilmektedir. Bu karşılaşma alanlarında araştırmacının, katılımcının süreçte geline aşamayı, sonucu ya da süreci diğer paydaşlarla paylaşmasını sağlayarak diğer paydaşlarla birlikte fikirlerin, olasılıkların geliştirilmesini hem de katılımcının kendi katkılarını süreçle ilişkilendirmesini, katkısının değerli olduğunu görmesini ve katılımcının sürecin kontrolünü almasını amaçladığı gözlemlenmiştir. Bu karşılaşma alanları genellikle katılım alanları dışında farklı mecralarda gerçekleştirilmiştir. Örneğin katılımcıların konferans, forumlar ve fuarlarda projelerini sunmaları veya dijital platformlarda ya da fiziki mekânlarda sergiler açmak gibi yöntemlerin dış paydaşlarla karşılaşma alanları yaratmada kullanıldığı gözlemlenmiştir.

“Bu araştırmanın halka açık sergileri, demans hastalarına tanı konulduktan sonra İngiltere toplumuna çok şey sunabileceğini göstererek demans algısını değiştirmeye yardımcı oluyor” (Disrupting Dementia).

Destek alanları yaratma

Katılımcı ve araştırmacının en yoğun etkileşime girdiği alanlardır. Diğer alanlarda araştırmacı mümkün kılan rolünde iken burada aktif olarak katılımcı ile etkileşime giren danışman rolünde olduğu gözlemlenmiştir. Bu alanlarda araştırmacının katılımcıya destek olduğu, danışmanlık yaptığı görülmüştür. Bu danışmanlığı beş şekilde gerçekleştirdiği saptanmıştır.

Bilgi verme

Bilgi vermeye dair aktivitelerde araştırmacının katılımcıya çözüm ve olasılıkları keşfetmeye yönelik araçlara dair bilgi verdiği gözlemlenmiştir. Burada amaç katılımcıda çözüm yollarına dair bilgi geliştirerek beceri kazandırmaktır. Bu aşamada araştırmacının katılımcılarla diyalogu ön plana çıkarken araştırılan projelerde örnek değerlendirmesi ve farkındalık çalıştayları gibi yöntemlerin de uygulandığı görülmüştür.

“...mesela konuşmacı davet edeceksin konuşmacı ile konuşurken şunlara dikkat etmelisin işte o adamı neden seçtiğini anlatmalısın. Gelişmede kendinden bahsetmelisin sonuçta da olumlu bitirmelisin olumlu geri dönüşünüzü bekliyoruz gibi. Yani bildiğimiz herşeyi aktarıyorduk” (Görüşmeci projesi).

Uygulama yaptırma

Uygulama yaptırma adımı anlatılan bilginin beceriye dönüşümünün gerçekleşmesi amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra katılımcıda var olan potansiyelin geliştirilmesinin de hedeflendiği gözlemlenmiştir. Araştırmacının bu aşamada iki yol izlediği görülmüştür. Bunlardan biri öğrenilen ya da mevcut bilgiyi proje sürecinde kullanmasını sağlamakken (fırsat tanıma başlığında ele alınmaktadır) diğeri yapay problem durumları yaratarak becerisini geliştirmesini sağlamaktır.

Sonra biz kumaşlardan vermeye başladık o kâğıt süreci bitti. Sonra artık dedik ki kumaş sürecine geçelim. Sonra bilen bi kadın dedi ki bakın böyle yapabiliriz. Artık şey sanki bir ARGE gibiydi. Kumaş üzerinde deneyip çarpı mı yapsak. İşte nakışın tekniğini belirlemeye başladılar. Diğeri dedi ki ben bilmiyorum bana öğretir misin diğeri hanıma söylüyo biz bi yandan öğreniyoruz (Görüşmeci projesi).

Öneride ve tavsiyede bulunma

Araştırmacının danışman olarak yaptığı diğeri bir davranışın katılımcıya öneride bulunma ve tavsiye verme olduğu saptanmıştır. Doğrudan sürece müdahale etmek yerine gerektiğinde ya da katılımcının talebi doğrultusunda araştırmacının tavsiyelerde ve önerilerde bulunduğu ifade edilmiştir. Böylelikle katılımcının kavrayış ve becerisinin geliştirilmesi sağlanmıştır.

“Biz (Civic Nexus araştırmacıları), Spring Creek’e -çok fazla programlama bilmeden web sayfalarını düzenlemek için çevrimiçi WYSIWYG editörleri olan- Wiki’leri kullanarak düşük kaliteli modeller yapmalarını böylelikle bunları prototiplerle uygulayarak sonucunu görmelerini önerdik” (Spring Creek).

Katılımcıyı alternatif rollerle tanıştırma

Araştırmacının aynı zamanda katılımcıyı süreçteki alternatif rollere de yönlendirdiği görülmüştür. Böylelikle süreçteki mevcut fırsatlardan yararlanmasını sağlayarak beceri gelişimine katkıda bulunmayı hedeflediği bildirilmiştir.

İnisiyatif alanları sağlama

Fırsat tanıma olarak açıklanabilecek bu davranışta katılımcının süreçte kazandığı bilgi ve becerileri geliştirebilecekleri, uygulayacakları alanları araştırmacıların yoklukları ile sağlayarak katılımcıların sürecin kontrolünü almaları sağlanmıştır. Araştırmacının katılımcılara hareket alanını iki şekilde sağladığı görülmüştür.

Katılımcının karar mekanizmalarında inisiyatif almasını sağlama

Bunlardan ilki katılımcının karar mekanizmalarında inisiyatif almasını sağlamaktır. Araştırmacının katılımcıya sağladığı bilgi ve beceriler ile bu inisiyatifin bilişsel temelini sağlarken uyguladığı stratejilerle ve süreçte kendi inisiyatifini azaltarak katılımcının karar mekanizmalarında aktif rol almasını sağladığı görülmüştür. Bu kararların proje konusu, süreç işleyişi ve çözüme dair kararlar olduğu görülmüştür.

“Hem Ag-Tech film gecesi hem de Organik Konferans ve Expo'da, teknik tanımlar, çalışma uygulamalarının ve ortamların tanımları, motive edici değerler ve araştırma politikaları araştırmacılar ve katılımcılar arasındaki diyalogda ortaklaşa belirlenmişti. Sonuç olarak, projenin kimliği, konusu ve kapsamı gerçek zamanlı olarak gelişti” (GrowBot Garden).

“Sizin için önemli olan nedir? İlk toplantıda sordum. Çoğu kişi için alışılmadık ve farklı bir deneyim olan araştırma gündeminin açıklığını yapı eksikliği olarak yorumladılar” (Makes me mad).

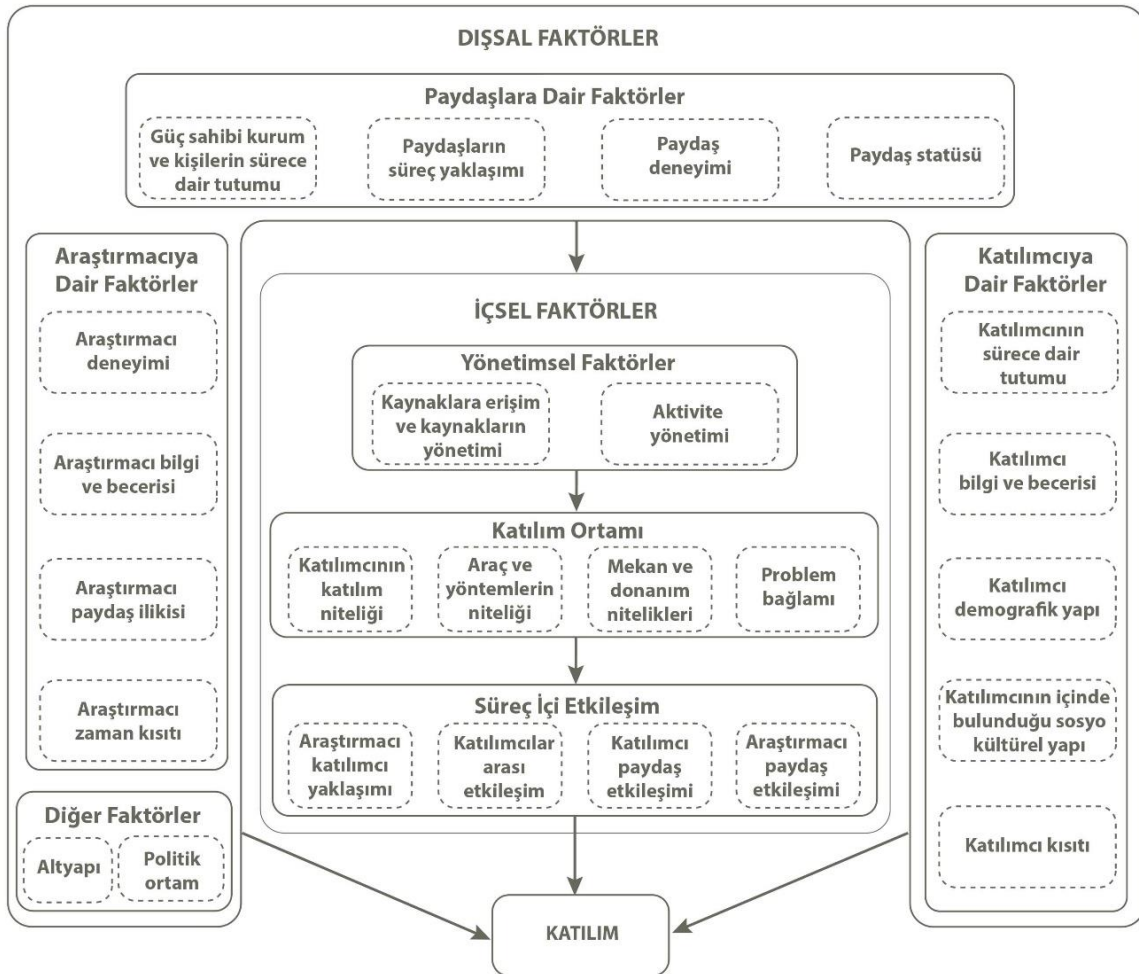
Katılımcının yönetim ve uygulamada inisiyatif almasını sağlama

Katılımcıya diğer bir fırsat tanıma biçiminin de katılımcının sürecin yönetimi ve uygulanmasında aktif rol alması olduğu saptanmıştır. Bu fırsatta katılımcının normal

koşullarda araştırmacının yaptığı eylemleri kendisinin yaptığı görülmektedir. Bu eylemler proje dökümantasyonu, etkinlik düzenleme şeklinde yönetsel nitelikte olabileceği gibi bunların araştırma yapma, senaryo geliştirme gibi tasarım süreçlerine dair uygulamaları da kapsadığı gözlemlenmiştir.

“Üç (öğretmen) katılımcı, geliştirilmekte olan öğrenme ortamı tasarımının tatbikatının yapılması ve 'öğrenci katılımı', 'iş birliği' ve 'yansıtıcı sorgulama' gibi konulardaki düşüncelerini yazılı olarak sunması gibi belirli roller için sorumluluk üstlendi. Bu, öğretmenlerin öğrenme ortamına aidiyetlerinin artmasına neden oldu” (Curriculum design).

6.1.5. Dışsal faktörler

Şekil 6.6. Doğrudan güçlendirme deseni faktörler arası ilişkiler

Süreçte katılımcı kazanımlarının gerçekleşmesinin araştırmacı strateji ve davranışlarının yanı sıra başka durumlara da bağlı olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda araştırmacının sürece dair ifadeleri araştırılmış, projelerde tespit edilen bu durumlar dışsal ve içsel faktörler olmak üzere iki başlık altında gruplanmıştır (Şekil 6.6). Dışsal faktörler, süreci etkileyen ancak süreçten etkilenmeyen, öznelerin beraberinde getirdiği tutum ve nitelikler, çevresel koşullar olarak tanımlanabilir. Araştırmacılara dair, katılımcılara dair, paydaşlara dair ve diğer olmak üzere dört alt kategoriden oluşmaktadır.

Paydaşlara dair faktörler

Paydaşların beraberlerinde getirdikleri nitelik ve durumlar dört alt başlıkta gruplandırılmıştır. Bu alt kategoriler güç sahibi kurum ve kişilerin tutumu, paydaşların süreç yaklaşımı, paydaş deneyimi ve paydaş statüsüdür.

Güç sahibi kurum ve kişilerin sürece dair tutumu

Bunlardan ilki araştırmayı fonlayan ya da sürece destek veren güç sahibi kurum ve kişilerin sürece dair tutumlarıdır. Bu paydaşların sürece dair tutumları öngörülen değişimin ne ölçüde gerçekleşebileceğine ve sürecin uygulanma aşamalarına ve biçimlerine etki ettiği saptanmıştır. Bu kurum ve kişilerin sürece dair olumlu tutumlarının ve süreci geliştirmek için gösterdikleri çabanın katılımcı motivasyonunu artırdığı projelerde ifade edilmiştir. Örneğin bir araştırmacı projesinde süreci fonlayan kurumun süreçteki aksiliklere dair gösterdiği esnekliğin araştırmacının hem katılımcıya dair yaklaşımında hem de sürece dair aldığı kararlarda etkisi olduğu belirtilmiştir.

Paydaşların süreç yaklaşımı

Diğer bir faktör farklı uzmanlıkları ve bağlantıları aracılığı ile kaynak sağlayabilecek paydaşların sürece yaklaşımlarıdır. Bu yaklaşım paydaşların sürece dahil edecekleri kaynaklarla veya sürece bu kaynakları nasıl dahil edecekleri ile ilişkilidir. Her iki paydaşın tutum ve yaklaşımlarının sürece dahil edilecek kaynaklara ne ölçüde erişim sağlanacağını ve nasıl yönetileceğini belirlediği saptanmıştır.

”Ayrıca, bakım destek çalışanlarının desteklediği araştırmacı, projede yer alan herkesin çalıştay boyunca her an fiziksel ve duygusal olarak güvende kalmasını sağlamıştır” (Disrupting Dementia).

Paydaş deneyimi

Paydaş faktörlerine dair bir diğer faktör paydaş deneyimidir. Paydaş deneyim iki başlık altında toplanır: sürece dair ve katılımcıya dair deneyimler. Daha önceden katılımcı bir süreç yönetmiş ve/veya katılımcı grupla çalışmış paydaşların deneyimlerinin sürece olumlu etki ettiği ifade edilmiştir. Örneğin bir görüşmecisi projesinde paydaşların süreç ve/veya katılımcılara dair daha önceden deneyimlerinin olmasının süreçte ortaya çıkabilecek sorunları azaltarak süreci olumlu etkileyebileceği belirtilmiştir.

“...daha önce göçmenlerle de çalıştı. LGBT ile de çalıştı. Böyle marjinal gruplar konusunda deneyimi var. Hani benim deneyimim olmayan bir alandı. O yüzden bu konuda çalışan insanlarla ilerlemek istedim” (Görüşmecisi projesi).

Paydaş statüsü

Paydaş statüsünün de araştırmacıya karşı katılımcıların süreçteki tavır ve tutumlarını etkilediği bildirilmiştir. Bu anlamda tanınırlığı yüksek bir kurumla iş birliği içinde bir süreç yürütmenin avantajları bazı çalışmalarda ifade edilmiştir.

Araştırmacılara dair faktörler

Araştırmacılara dair dışsal faktörler dört başlık altında toplanmıştır. Bunlar araştırmacı deneyimi, araştırmacı bilgi ve becerisi, araştırmacı paydaş ilişkisi, araştırmacının zaman kısıtıdır.

Araştırmacı deneyimi

Araştırmacının üç başlığa dair deneyiminin sürece etkisi olduğu bildirilmiştir: katılımcı grupla çalışma deneyimi, problem bağlamı deneyimi ve süreç deneyimi. Özellikle yapılandırılmamış bir sürecin gerçekleştirilmesi ve süreçte çıkabilecek sıkıntıların öngörülebilmesi için süreç yönetimi konusunda araştırmacı deneyimlerinden birçok

projede bahsedildiği görülmüştür. Öte yandan araştırmacıların katılımcı grupla olan çalışma deneyiminden ve proje bağlamına dair deneyiminin süreci etkilediği tespit edilmiştir. Bu konuda deneyimsiz olan araştırmacıların süreçte yanlış kararlar verdiğine yönelik öz eleştiriler saptanmıştır. Bu olumsuz etkinin aşılması amacıyla bazı projelerde uzman kişilerden bu konuda destek alındığı ifade edilmiştir.

“Bununla birlikte, daha önce çocuklarla çalışma tecrübesine sahip olmayan ekip, katılımcı bir tasarım süreci tasarlamak için Lee tarafından yönlendirildi” (Teen-scape).

Tam tersi durumda, bir projede araştırmacının katılımcı gruba dahil olan bir kişi olarak katılım grubuna dair deneyiminden dolayı kimi zaman ön kabullerle hareket ederek yanlışlar yaptığı belirtilmiştir. Ancak araştırmacının her iki tarafı temsil eden bir ara rol ile süreçte bulunmasının sürece genel olarak olumlu etkileri olduğu belirtilmiştir.

Araştırmacı bilgi ve becerisi

Diğer taraftan araştırmacının çalışılan problem bağlamı, süreç ve katılımcı beceri ve bilgisinin de süreci etkilediği bazı çalışmalarda ifade edilmiştir. Örneğin bir görüşmecisi projesinde araştırmacının çalışılan konuya dair teknik bilgisini eksik olduğunu katılımcılarla paylaşması sayesinde katılımcıların süreci daha çok sahiplendikleri ve süreç yönetiminde daha çok inisiyatif aldıklarının gözlemlendiği belirtilmiştir.

“Topluluk gruplarında sahipliğin gelişmesi için gerekli tohumların yerleştirilmesi hedefi, teknik tasarım becerilerinin ötesine geçen yeni bir dizi beceri ve yeterlilik gerektirir” (Spring Creek).

“Emek zaman bir de bence bir profesyonel altyapıyı da gerektiriyor o kişileri bir araya getirmek ve oradaki çatışmaları çözmek” (Görüşmecisi projesi).

Araştırmacı ve paydaş ilişkisi

Araştırmacı ve paydaşların önceden gelen kişisel ilişkilerinin de hem araştırmacının süreci daha kolay gerçekleştirmesinde hem de katılımcının sürece daha rahat katılması üzerinde etkisi olabileceği ifade edilmiştir.

Araştırmacı zaman kısıtı

Öte yandan araştırmacının zaman kısıtının da projenin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için bir kısıt olduğu belirtilmiştir.

Katılımcılara dair faktörler

Katılımcıya dair faktörler beş alt başlık altında toplanmıştır. Bunlar katılımcının sürece dair tutumu, katılımcı bilgi ve becerisi, katılımcı kısıtları, katılımcı demografik yapısı, katılımcının içinde bulunduğu sosyokültürel yapıdır.

Katılımcının sürece dair tutumu

Bunlardan ilki katılımcının katılıma dair tutumudur. Katılımcı tutumunun beş alt bileşeni tespit edilmiştir. Bunlardan ilki katılımcının problem bağlamına dair farkındalığıdır. Örneğin bir görüşmeci projesinde farkındalık seviyesi yüksek olan katılımcıların bazılarının hâlihazırda bu konu ile ilgili yürüttükleri çalışmalar bulunduğundan bunun yeni başlatılacak projeye dair katılım tutumlarını olumsuz etkilediğinden bahsetse de bazı katılımcıların probleme dair farkındalıklarının projenin öneminin kavramasına ve motivasyonlarının artmasına neden olduğu ifade edilmiştir. Farkındalığın yanı sıra katılımcının problem bağlamına karşı ilgisinin de katılıma dair tutumu olumlu etkileyebileceği belirtilmiştir. Katılımcı tutumunun bir diğer bileşeni katılımcı beklentileri olarak tespit edilmiştir. Katılımcının ilgi ve farkındalığı ile doğru orantılı olduğu ifade edilen bu bileşende katılımcının farkındalığı ve ilgisi ne kadar yüksekse o kadar beklenti içine girdiği ve süreçte kendini o şekilde konumlandığı ve bu tutumun süreçteki esnekliğini etkilediği bildirilmiştir. Öte yandan katılımcıların önceki katılım deneyimlerinin niteliğinin tutumlarını etkileyecek bir başka faktör olan ön yargılara neden olduğu bildirilmiştir. Ancak bu önyargıların sadece katılımcıların katılım deneyimleri aracılığı ile değil çalışılan problem alanına dair yaşantılar aracılığı ile de oluştuğu ve süreci olumsuz etkilediği bildirilmiştir.

“İnsanlar bilmiyor katılmak istemiyorlar korkuyorlar. Yani ne olacak mahallenin dönüşümle ilgili zaten çok hassas noktaları var önyargıları var” (Görüşmeci projesi).

“Bir katılımcı, ortak bir tasarım çabasında iyi niyetler olsa da, bu araştırmayı kendi faydaları için kullanacak olan “küçük ölçekli tarıma karşı çalışacak” şirketler olacağını iddia etti. O geliştirilen herhangi bir yeniliğin, topluluğun çıkarlarına aykırı şekillerde iş birliği yapılarak kullanılacağına inanıyordu” (GrowBot Garden).

Katılımcı bilgi ve becerisi

Katılımcıların problem alanına dair bilgi ve becerilerinin sürece katılımı kolaylaştırdığı belirtilmiştir. Katılım becerisi gelişmiş, aktif olan katılımcıları ideal olarak tanımlayan araştırmacılar katılımcıların bu becerilerini mevcut süreçte de kullanarak süreci kolaylaştırabileceklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca diyalog kurma, empati kurma, karşılıklı öğrenme, toplu hareket etme gibi birçok durumu mümkün kılan sosyal becerilerin de katılım süreçlerini etkileşim anlamında kolaylaştırdığı, böylelikle süreci olumlu etkilediği belirtilmiştir.

“Bu projede, katılımcıların yerel ve bölgesel tartanlarla ilgili bilgileri, dokuma becerilerini ve dokuma tekniğini ve tartan endüstrisinde çalışma deneyimlerini bilmek büyük bir avantajdı” (Disrupting Dementia).

Katılımcı demografik yapı

Katılımcının demografik yapısı da katılıma etkisi ifade edilen faktörler arasındadır. Katılımcının bu özellikleri yaş, ekonomik durum ve eğitim düzeyi olarak tespit edilmiştir. Bu özelliklerden yaş katılımcının yaşam koşulları ile ilgili olarak süreci etkilemektedir. Örneğin bir görüşmecisi projesinde genellikle yaş alan bireylerin katılım için ayıracak zamanlarının bol olması ve katılımı bir sosyalleşme mecrası olarak görmelerinden dolayı projeye katıldıklarını belirtmiştir. Diğer yandan reşit olmayan gençlerle çalışılan bir görüşmecisi projesinde ise katılımcı ve ebeveynin farklı düşüncelerde olmasından kaynaklanan sorunların katılımı sınırladığından bahsetmiştir. Diğer bir görüşmecisi ise projesinde araştırmacı ve katılımcı arasındaki yaş farkının karşılıklı güvenin daha rahat oluşmasında etkili olduğundan bahsetmiştir. Ekonomik durum ve eğitim düzeyi başlıklarının ise katılımcının projeye karşı ilgisini ve katılım tutumunu etkilediği ifade edilmiştir.

Varolan bir topluluk üzerinden bişeyleri başlatabilmek daha kolay olurdu diye düşündüm ama böyle bir süreçte mahallelinin gelir durumu, bir projeye ne kadar bağlı oldukları, hayatını geçirmek için bu projeye ne kadar ihtiyacı olduğu gibi birçok etmen var... Bu projeyi X şehrinin daha alt gelir grubuna sahip bir mahallesinde yapsaydık bana göre katılımcı sayısı daha fazla olacaktı (Görüşmeci projesi).

Katılımcının içinde bulunduğu sosyokültürel yapı

Süreci etkileyen katılımcıya dair diğer bir başlık katılımcının içinde bulunduğu sosyo-kültürel yapıdır. Bu yapıya dair faktörler topluluğun yapısına göre ikiye ayrıldığı görülmüştür: kurumsal yapılar ve toplumsal yapılar. Her iki yapıda da topluluğa dair hiyerarşiler ve sosyo kültürel pratiklerin katılım sürecini etkilediği ifade edilmiştir. Özellikle toplumsal yapılardaki grup liderleri-üyeler, kadın-erkek gibi hiyerarşilerin katılım ortamının gerektirdiği demokratik tavırla taban tabana zıt olması nedeni ile katılımcıların katılım dereceleri ve biçimleri üzerinde olumsuz etki yarattığı belirtilmiştir. Öte yandan komşuluk yapmak ya da bir topluluk olmak gibi sosyokültürel pratiklerin de katılım süreçlerinde kimi zaman olumlu kimi zaman olumsuz sonuçları olduğu proje raporlarında ifade edilmiştir. Örneğin bir görüşmeci projesinde mahalle olma olgusunun katılım ortamının kolayca kurulmasına faydası olduğunu belirtirken bir başka proje olan HWA'da katılımcıların kültürel olarak toplu halde hareket etmelerinin ve topluluğun bireyden daha önemli olduğu inancının katılımcıların bireysel gelişimlerine ket vurduğu dile getirilmiştir.

Katılımcı kısıtları

Katılımı etkileyen bir başka faktör katılımcı kısıtlarıdır. Bu kısıtlar fizyolojik, iletişimsel ve zamana dair kısıtlar olarak gruplandırılmıştır. Özellikle yaş alan ya da bir rahatsızlığı olan bireylerin fiziksel olarak sürece katılırken zaman zaman zorlandıkları ifade edilmiştir. Diğer yandan dil kısıtı özellikle dezavantajlı grupların katıldığı süreçlerde yanlış anlaşılmalara neden olduğundan süreci olumsuz etkileyen faktörler arasındadır. Diğer taraftan katılımcının zaman kısıtının da projenin gerçekleşmesini zorlaştıran faktörlerden biri olduğu bildirilmiştir.

Diğer faktörler

Süreç dışı faktörlerden sonuncusu da hiçbir özneye ait olmayan tamamen çevresel koşullardır. Bunlar diğer kategorisi altında bulunan altyapı ve siyasi politik ortam olarak tespit edilmiştir.

Altyapı

Altyapı, katılımcı araştırmacı ya da paydaşların ulaşımını sağlayabilecekleri araç gereç, karayolu ya da yol durumunu betimlemektedir. Bu anlamda altyapı yetersizliğinin ya da yokluğunun katılımın bütün öznelerinin sürece katılımını olumsuz etkilediği ifade edilmiştir.

Politik ortam

Diğer yandan yurtdışından gelecek paydaşların, katılımın gerçekleştiği ülkenin siyasi ortamını güvenli bulmadığından dolayı projeye katılımlarını iptal ettikleri iki görüşmeci projesinde ifade edilmiştir.

6.1.6. İçsel faktörler

Süreç dışı faktörlerden etkilenen ve süreç içinde gerçekleşen durumlarla ilişkili olan içsel faktörlerin üç başlık altında toplanabileceği gözlenmiştir. Bunlar yönetsel faktörler, katılım ortamı ve süreç içi etkileşimdir. Bu faktörler arasında süreç içinde değişen dinamik bir yapı bulunmaktadır.

Yönetsel faktörler

Süreci etkilediği gözlemlenen ilk faktör katılımın yönetsel boyutu ile ilişkilidir. Bu faktörlerin dış faktörlerden sürece kaynak sağlayacak olan paydaş ve güç kurumlarının yaklaşım ve tutumlarından etkilendiği görülmüştür. Kendi içinde iki başlık altında toplanmıştır: kaynaklara erişim ve kaynakların yönetimi ile aktivitelerin yönetimidir.

Kaynaklara erişim ve kaynakların yönetimi

Kaynaklara erişim ve kaynakların yönetimi başlığında projenin insan kaynağı, bütçe, zaman ve araç-gereçlerin sürece etkisi araştırılmıştır. Bütçe ve zaman kısıtının katılım ortamı bileşenlerinin niteliği (kullanılacak mekân, araç) ve araştırmacının katılımcıya yaklaşımı (daha yapılandırılmış süreçlerde daha otoriter bir şekilde süreci yürütmesi gibi) üzerinde olumsuz etkileri olabildiği çıkarımı yapılmıştır. Diğer yandan gerekli araçlara, insan kaynağı olarak ekip üyelerine ve uzman kişilere erişim, süreci mümkün kılan ya da kolaylaştıran bir faktör olarak belirtilmiştir.

“Hibe fonu, girişimin geliştirilmesini ve yürütülmesini desteklemiştir. Belirlenen eylemlerin uygulanması için ek finansman, katılan belediyeler ve eyalet hükümeti tarafından sağlanmıştır” (Cooks river sustainability initiative).

Aktivite yönetimi

Bir diğer yönetsel faktör olarak süreci etkileyen aktivite yönetiminde aktivitelerin gerçekleştirilmesinin ve bu koşulların sürece etkisi araştırılmıştır. Süreçteki uzman kişilere erişim ve bütçe ile yakından ilgisi olan bu faktörün sürece etki ettiği aşağıdaki araştırmacı ifadesinde de belirtilmektedir.

“Herhangi bir tasarımın etkinliği, öğrenmeyi teşvik etmek için araçlar ve insanlar arasında üretken bir sinerji yaratmak için bu sınıf etkinliklerinin düzenlenmesine bağlıdır” (Curriculum design).

Katılım ortamı

Süreci etkileyen diğer bir faktör katılım ortamı olarak saptanmıştır. Katılım ortamının dışsal faktörlerden dolayı olarak, yönetsel faktörlerden de doğrudan etkilendiği görülmüştür. Bu anlamda kaynaklara erişim ve aktivite yönetiminin katılım ortamında yer alacak bileşenlerin niteliğini ve durumunu etkilediği saptanmıştır. Katılım ortamı bileşenleri mekân, mekânsal donanım, kullanılan araç-gereç ve yöntemler, katılımcı ve problem bağlamıdır.

Katılımcının katılım nitelikleri

Katılımcı başlığında katılımcı çeşitliliği, katılım durumu ve katılım biçiminin sürece etkisi araştırılmıştır. Katılımcı çeşitliliği farklı uzmanlıklardan ya da arka planlardan gelen katılımcıları nitelemektedir. Bu anlamda katılımcı çeşitliliğinin, bütün görüşlerin duyulması ve her bireyin sürece getirdiği bilgi açısından sürece çok olumlu etkileri olduğu belirtilse de bazı projelerde süreç yönetimini zorlaştırabildiği ifade edilmiştir. Katılım durumu katılımcıların sürece katılım devamlılığını temsil etmektedir. Bazı projelerde aynı katılımcılar projenin sonuna kadar devam ederken bazı projelerde farklı aşamalara farklı katılımcıların katıldığı ve bu durumun sürece olumsuz etki ettiği ifade edilmiştir. Örneğin bir görüşmecî projesinde, bazı katılımcıların sürece devam etmemelerinin kendi kazanımları ve diğer katılımcıların motivasyonu üzerinde olumsuz etki yarattığı ve katılımcılar arası etkileşimi olumsuz etkilediği belirtilmiştir.

Katılım biçimi katılımcının sürece ücretli ya da ücretsiz olarak yer almasını betimlemektedir. Bu katılım şeklinin sürece etkileri olduğu bazı projelerde ifade edilmiştir. Örneğin Makes me mad projesinde marjinal gruplara üye genç kadınların projeye katılımı ücretli olarak yapılmıştır. Çünkü hali hazırda zaman ve maddi kaynakları kısıtlı olan bu katılımcıların bu sürece vakit ayıramayabilecekleri göz önünde bulundurularak cüzi bir miktar karşılığında projeye katılımları sağlanmıştır. Böylelikle sürece ayırdıkları vakitte tam olarak sürece konsantre oldukları ve motivasyonlarının arttığı bildirilmiştir. Diğer yandan katılımcının herhangi bir karşılığı olmadan sürece zaman ve emek harcamasının katılımcının beklentisini yükselttiği bu yüzden de beklenti kontrolünün zorlaştığı bazı araştırmacılar tarafından dile getirilmiştir.

Tüm HWA müdahaleleri, çok sayıda paydaşın harekete geçirilmesini, katılımcıların zamana ve kaynaklara yatırım yapmalarını gerektirdi. Bunun, beklentilerin genellikle oldukça yüksek olması ve bu durumun prototipin gerçek sonuçlarıyla ilgili bir dizi soruna yol açması, başarısızlıkların kabul edilmesi ve yönetilmesinin zorlaşması gibi sonuçları olmuştur (Herrgards Women's Association).

Araç ve yöntemlerin niteliği

Ortamı oluşturan bileşenlerden araç ya da yöntemlerin niteliğinin katılımcının sürece katılmasında ve katılımcılar arası etkileşimde önemli bir rol üstlendiği ifade edilmiştir. Örneğin görüşmecî projelerinden birinde gerçekleştirilen fotoğraflama yürüyüşüne

katılımın az olduğu bu durumun etkinliğin yaş alan bireyler için biraz fazla uzun olabileceğinden kaynaklanabileceği belirtilmiştir.

Mekân ve donanım nitelikleri

Mekânın katılımı etkileyen önemli faktörlerden biri olduğu bu durum üzerine geliştirilen stratejiler aracılığı ile yorumlanmıştır. Nitekim katılıma teşvik etmek ve motivasyonun devamlılığının sağlanması için katılımcılar için anlamlı ve kritik olabilecek mekânları kullanmak araştırmacının uyguladığı bir strateji olarak stratejiler bölümünde açıklanmıştır. Bu ilişkiden yola çıkararak mekânın süreci etkilediği varsayılmıştır. Diğer yandan mekânın sadece coğrafî konumu değil düzenlemesi ve mekân içinde kullanılan donanımın da katılım sürecini etkilediği ifade edilmiştir.

“...bişeyimiz var, ortak çalışma alanımız orada bi ocuk alanı var. ocuk alanı hem kullanılan mobilyalar hem de alan olarak daha uygun böle bi atölye. Orada uyguladık aktiviteyi” (Görüşmeci projesi).

Problem durumu

Fiziki ortamın yanı sıra katılım ortamını oluşturan bir başka etken olarak problem durumu ya da proje konusunun katılımcıların kazanımları üzerinde etkisi olduğu aşağıdaki şekilde örneklenmiştir.

Aslında projenin kendisi yani o parçaları bir bütün haline getirdiğimiz için. Hepsi bireysel bir proje yapsaydı büyük ihtimalle orada yine egolar çıkacaktı ortaya yani. Onunkinin daha iyi olması orada sıyracaktı onu ama burada yan mahalle çirkin gözüktünce onun da ürünü çirkin gözüktüğü için hepsi herkesin iyi olması için hepsi çalıştı yani (Görüşmeci projesi).

Süreç içi etkileşim

Süreçteki birçok öznenin birbiri ile kurduğu bireysel ilişkilerin süreci etkilediği gözlemlenmiştir. Bu anlamda bu etkileşim eşitleri kurulma biçimlerine göre dört başlık altında toplanmıştır.

Araştırmacının katılımcı yaklaşımı

Güçlendirme süreçlerini etkileyen en önemli faktörlerden olan araştırmacının katılımcı yaklaşımında, araştırmacının mesleki pratikleri doğrultusunda bir otorite olarak hareket etmesi ve bunu katılımcı süreçlere de aktarması ya da tam tersi araştırmacının kendini herhangi bir pozisyonda konumlamadan davranmasının süreçteki etkileri araştırılmıştır. Birçok çalışmada otoriter yaklaşımın süreci olumsuz etkilediği bunun yerine empatik bir yaklaşımın süreçte karşılıklı güvenin kurulmasında olumlu etkisi olduğu ifade edilmiştir.

“Bu alçakgönüllülük süreciyle -bir uzman gibi davranmadan, isteksizliklerine karşı gelmeden ve kendi tasarım teklifimi savunmadan- hemşirelerin bana saygı duymaya başladığı görülmüyordu” (Denmark Hospital).

Katılımcılar arası etkileşim

Katılım ortamındaki katılım durumu, kullanılan araç-gereçlerin niteliği gibi bileşenlerden etkilenen katılımcılar arası etkileşim başlığında ise bu özneler arasında kurulan diyaloglar, gerçekleştirilen öğrenmeler ve birbirlerinin motivasyonlarına etkileri araştırılmıştır. Bu doğrultuda katılımcılar arasındaki olumlu etkileşimin grup motivasyonunun yükselmesinde etkili olduğu böylelikle diğer katılımcıların süreçteki devamlılığını da pozitif yönde etkilediği araştırılan projelerde ifade edilmiştir.

“Evet, ama aralarında böyle hani yapar mıyız yapamayız diyen olsa bile yani başta bizim motivasyonu düşük gördüğümüz her an bırakabilir dediğimiz kadınlar da vardı. Ama o birliktelikten çok etkilendikleri için daha motivasyonları arttı” (Görüşmeci projesi).

Katılımcı paydaş etkileşimi

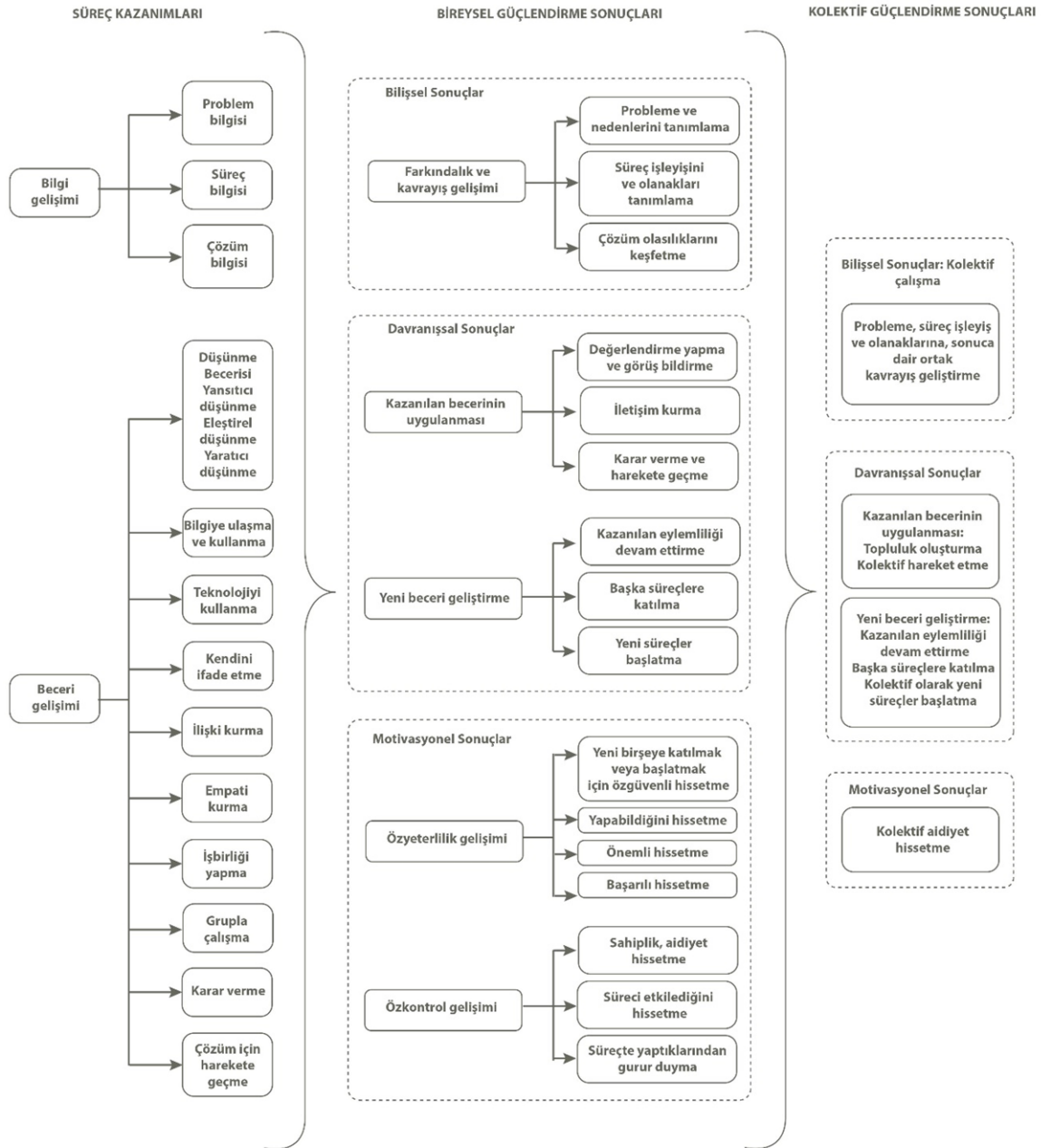
Katılımcılar ve paydaşlar arası etkileşim de süreci ve sonuçları etkileyen diğer bir başlık olarak saptanmıştır. Nitekim kaynak olarak nitelenen paydaşlarla katılımcılar arasındaki bir sorunun süreci de sekteye uğrattığı, katılımcıların motivasyonları üzerinde de olumsuz yönde etki yarattığı belirtilmiştir.

Araştırmacı paydaş etkileşimi

Ayrıca metinlerde araştırmacı paydaş arasındaki uyumun da sürecin işleyişini kolaylaştırması bakımından olumlu bir etkisi olduğu ifade edilmiştir.

6.1.7. Sonuçlar ve kazanımlar

Bu başlıkta süreç içinde uygulanan stratejiler ve gerçekleştirilen aktivitelerin katılımcı üzerindeki sonuçları araştırılmıştır. Bu anlamda güçlendirme sürecinin sonunda katılımcılarda bilgi ve beceri gelişimine dair kazanımların gerçekleştiği çıkarımı yapılmıştır. Katılımcının bilgi ve beceriye dair bu kazanımları araştırmacının sonuçlara dair gözlem ifadeleri, katılımcının süreç içinde gerçekleştirdiği eylemlerin anlatıldığı ifadeler ve katılımcının süreç değerlendirme ifadeleri araştırılarak tespit edilmiştir. Bu ifadeler güçlendirme sonuç bileşenleri olan motivasyonel, bilişsel ve davranışsal sonuçlar olmak üzere üç kategoride ele alınmıştır (Şekil 6.7). Bu sonuçlar bireysel ve kolektif olmak üzere iki seviyede güçlendirmenin gerçekleştiğini göstermektedir. Sonuçlar üzerinden incelendiğinde katılımcının problem bağlamı, süreç ve çözüm ve olasılıklara dair olmak üzere üç konuda bilgi gelişimi sağladığı tespit edilmiştir. Diğer yandan sürecin asıl vurgusu olan beceri gelişiminde 10 ana beceri gelişimi tespit edilmiştir. Bunlar düşünme becerileri (yansıtıcı düşünme, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme), bilgiye ulaşma ve kullanma, teknolojiyi kullanma, kendini ifade etme, ilişki kurma, empati kurma, iş birliği yapma, grupla çalışma, karar verme ve çözüm için harekete geçme becerileridir.

Şekil 6.7. Doğrudan güçlendirme deseni kazanım ve sonuç ilişkisi

Bireysel güçlendirme sonuçları

Bireysel güçlendirme katılımcının kendisine dair süreçten elde edilen sonuçlardır. Bu güçlendirme yukarıda da belirtildiği gibi üç başlık altında incelenmiştir.

Bilişsel sonuçlar: Farkındalık ve kavrayış gelişimi

Bu başlıkta katılımcıda bilişsel olarak meydana gelen sonuçlar yer almaktadır. Katılımcıda bilgi ve beceri gelişimine dair bu sonuçlar üç başlık altında toplanmıştır. Bunlardan ilki problem durumlarına dair farkındalık geliştirmedir. Katılımcının problem ve bunları oluşturan bileşenlerini tanımlayabilir hale gelmesi bu sonucu ifade etmektedir. Bu sonucu ortaya çıkaran düşünce sürecinde yansıtıcı, eleştirel düşünme becerilerinin kullanıldığı ve geliştirildiği yorumlanmıştır. Bu farkındalık ve kavrayışın altyapı ve çevresel sorunlar, mesleki pratiğe dair sorunlar ve gündelik sorunlar olmak üzere problemler üç başlık altında geliştiği gözlenmiştir.

“... çeşitli kuruluşlardan ve çeşitli hiyerarşik seviyelerdeki aktörler, havza düzeyinde sürdürülebilir kentsel su yönetimi geliştirilmesinde yer alan bağlam, karmaşıklıklar ve karşılıklı bağımlılıklar konusundaki anlayışlarını ve bilgilerini artırdılar” (Cooks river sustainability initiative).

“... tasarımcı olarak pratiklerine katılmamız, hemşirelere uygulamalarını yansıtmak için daha fazla zaman verilmesi ve mevcut pratiklerinin katmanlarını görünür kılan deney ve somut yansıtımlarla meşgul olma, ilgilenme fırsatı verilmesi anlamına geliyordu” (KLIV).

Süreçte katılımcıda geliştiği gözlemlenen bir başka kavrayış sürecin işleyişi ve olanaklarına dair kavrayıştır. Bu kavrayış sürecin sunduğu kaynaklar ve olanaklar şeklinde iki başlık altında araştırılmıştır. Kaynaklara ve kullanımlarına dair başlıkta katılımcıların çözüm için gerekli, insan, araç, yöntem ve sürece dair kavrayış geliştirmesi ve bu kaynakları kullanma yönetme kavrayışı yer almaktadır. Eleştirel düşünme, bilgiye ulaşma ve kullanma, teknolojiyi kullanma becerisi ile yakından ilişkili olan bu kavrayışa konu olan kaynakların problem durumuna göre farklılık gösterdiği saptanmıştır. Kimi projelerde insan kaynakları ve yönetimine dair kavrayışın kazanıldığı saptanırken kimi projede kullanılacak teknolojiye ya da tasarım süreci ve bileşenlerine dair bir kavrayış geliştiği gözlemlenmiştir.

“Çöpçü avının (düzenlenen etkinlik) sonunda katılımcılar teknolojiyi kullanabileceklerini hissettiler ve potansiyel kullanımları karşısında etkilendiler” (Neighbourhood networks).

“Personelin kendi pratiklerini tasarlama geleneklerinin üzerine bunu tamamlayan bir yansıtma pratiği geliştirdikleri sonucuna varıyoruz” (KLIV).

Sürecin sunduğu bir başka olanak bireysel ve kolektif potansiyellere dairdir. Süreçte birçok insanın bir araya gelmesinin ve etkileşimin mümkün kıldığı, katılımcıların kendilerinin ve diğer katılımcıların yetenek ve katkılarına, bireysel imkânlara, kolektif pratiklerin katkılarına ve diğer katılımcı ve paydaşların düşüncelerine dair geliştirdiği kavrayışlardır. Bu farkındalık ve kavrayışların gerçekleşmesi katılımcıların kendi performansına dair yansıtıcı düşünme, diğer öznelerle ilişki ve empati kurma, iş birliği yapma, kendini ifade etme becerilerinin geliştiğinin belirtisi olarak yorumlanmıştır.

Son bilişsel sonuç olarak katılımcıda sonuca dair kavrayış geliştirdiği saptanmıştır. Sonuca dair kavrayışın konusunun geliştirilen bir sistem olabileceği gibi katılımcıların pratik gelişimleri de olabildiği gözlemlenmiştir. Bu anlamda yeni bir altyapı/sisteme dair kavrayış geliştirmek yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme ve bilgiye ulaşma ve kullanmanın göstergesi olarak yorumlanırken, katılımcıların mevcut pratiklerinin gelişimine dair kavrayış geliştirmesi bu süreçte yansıtıcı düşünmenin kullanıldığına işaret etmektedir.

“...deneyler mükemmel çözümler olmaktan uzak olsa da çoğu topluluk üyesi bu fikirlerin evde uzun süre yaşamaya dair engellerin üstesinden gelmek için önemli bir bakış açısı sunduğunu düşünüyor” (Aging together).

“...topluluk için önemli bir tema, paylaşılan kaynakları yönetmek için nasıl yollardan yararlanılabileceği ve nasıl yollar geliştirileceği idi. Topluluk, bina sakinleri için bir çalışma grupları modeli geliştirdi” (Aging together).

Davranışsal Sonuçlar

Davranışsal sonuçlar, bilgi ve becerinin harekete geçirilmesi ve kullanılması ile ilişkilidir. İki başlığa yönelik davranışsal sonuçların ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. İlk olarak süreçte bilişsel temelleri atılan becerinin uygulanmasına yönelik davranışlar ele alınmıştır. Bunlar araştırmacı davranışları, stratejileri, yöntem ve teknikler karşısında katılımcının süreçte gerçekleştirdiği davranışlardır. Bu başlık altında dört ana katılımcı davranışı tespit edilmiştir.

Katılımcının sergilediği davranışlardan ilki değerlendirme yapma ve görüş bildirmedi. Düşünme becerilerinin kullanılması ile erişilen yargı ve kavrayışlar doğrultusunda katılımcının bunu topluluğun diğer üyeleri ile paylaştığı ve toplu tartışmalara katıldığı gözlemlenmiştir. Bu anlamda bu davranış üzerinden düşünme becerilerinin yanı sıra kendini ifade etme, ilişki kurma, iş birliği yapma ve bilgiye ulaşma ve kullanma becerilerinin uygulandığı yorumlanmıştır.

“Bu açık yansıtma ve diyalog atmosferi, gösterimin ardından da devam etti. Katılımcılar, video kliplerle ilgili düşüncelerini coşkuyla paylaştı. Yanıtların çoğu eleştireldi” (GrowBot Garden).

Süreçteki davranışsal sonuçlardan biri de katılımcının etrafı ile iletişim kurma davranışıdır. Bu davranışın alt başlıkları olarak kişiler arası ağ oluşturma, karşısındakine fikrini directmeme ve aktif dinleme davranışları tespit edilmiştir. Katılımcının süreç içinde gerçekleştirdiği bu davranışlar üzerinden katılımcının ilişki kurma, empati kurma ve kendini ifade etme becerilerini kazandığı söylenebilir.

“Katılımcılar, ortak bir zemin bulmak için, farklılıklarına rağmen değil, farklılıklarını kabul ederek ve öğrenerek birbirlerini dinleyebildiler” (Denmark Hospital).

Davranışsal sonuçlardan bir diğeri de karar verme ve harekete geçme olarak saptanmıştır. Karar verme, bir kavrayışa ya da yargıya ulaşma bakımından düşünme becerilerinin aktif olarak kullanıldığının bir göstergesi iken bu kararları uygulama davranışı çözüm için harekete geçme becerisinin gelişimi ile ilgili olarak yorumlanmaktadır. İki konuya dair karar verme ve harekete geçme davranışının uygulandığı gözlemlenmiştir. Bunlardan ilki sonuç ve olasılıklara dair bir karara varma ve bu kararı uygulamadır.

“Katılımcılar, hemşire olan araştırmacının tasarım önerisini (bütün durumlara uyan tek bir takip planını) yarım saat sonra ikinci tasarım atölyesinde reddetti, çünkü teklif farklı çalışma ortamlarına uymuyordu” (Denmark Hospital).

Karar verme ve harekete geçme davranışının sergilendiği bir diğer başlık kaynakları kullanma ve yönetmedir. Katılımcının problem ve çözüme dair farkındalık kazanarak sürece uygun kaynağı belirlemesi yansıtıcı, eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerine

referans verirken bunları uygulaması yine çözüm için harekete geçme, teknolojiyi kullanma, bilgiye ulaşma ve kullanma becerisinin geliştiği şeklinde yorumlanmıştır.

“Çeşitli uzmanlıklara sahip yaşlılar düşünce geliştirme çalıştayında kazandıkları deneyimler ile kendi çalışma grupları ve bizimle yapılan atölye çalışmalarında bir Loppukiri takviminin ne olması gerektiği konusunda beyin fırtınası yaptılar” (Aging together).

“Ancak aynı zamanda, bir çıkartma kampanyası, bir web sitesi, bir araştırma raporu, konferans sunumları, kitap bölümleri ve basmakalıp hakkındaki eğitim atölyeleri dâhil olmak üzere, araştırmamızla izleyicileri farklı şekillerde çekmek için çeşitli sunumlar yaptık” (Makes me mad).

Öte yandan sürdürülebilirliğe dair davranışlar yeni beceri geliştirme başlığı altında gruplandırılmıştır. Araştırmacının süreçten çıkması ile kontrolü alan katılımcıların yeni beceri geliştirme davranışlarını araştırır. Katılımcının kazanılan eylemlilik halini devam ettirmesi ve başka süreçlere katılması bu davranışsal sonuçlar kategorisinde yorumlanmıştır.

“Çalıştaydan cesaret alan iki katılımcı o zamandan beri kaynak departmanında çalışan bir sanat grubuna katılmıştır” (Disrupting Dementia).

Motivasyonel sonuçlar

Katılımcının kendi yetkinliklerine dair inançlarını temsil eder. Katılım süreçlerinde katılımcının becerilerine dair inancını niteleyen özyeterliliğinin geliştiği saptanmıştır. Bu kazanımın gerçekleştiği katılımcının farkındalık, başarı ve özgüven ifadelerinden, yeni şeylere katılmak ve aksiyon almak için heyecanlı ve özgüvenli hissetmelerinden, süreçteki yapamam tutumunun pozitif olarak değişmesinden ve kendi katkılarını olumlu olarak tanımlayabilmeleri üzerinden yorumlanmıştır. Özyeterliliğe dair bazı araştırmacı ifadeleri de bu motivasyonel sonucun gerçekleştiğini desteklemektedir.

“Proje yakın zamanda demans tanısı konulan kişilerin öz saygılarını, kimliklerini ve itibarlarını geliştirmek için yeniden bağlantı kurmasına yardımcı oldu” (Disrupting

Dementia).

“Katılımlarının önemini kabul ettiler – katılımcıların katılımları ve katkıları olmadan başarılamazdı” (Denmark hospital).

Katılımcının kendi hayatında ve toplumsal alanda fark yaratabileceğine dair inancı olarak tanımlanabilecek özkontrol gelişimi de motivasyonel sonuçlardan biridir. Özkontrole dair gelişim katılımcının süreçte yaptıklarına dair bir aidiyet geliştirmesi, yaptıkları ile gurur duyması, etki yarattığını hissetmesi ve hedeflenen gelişime devam etmesi ile tanımlanmıştır. Genellikle karar verme ve çözüm için harekete geçme becerisinin bu sonuçta etkili olduğu dile getirilmiştir.

“Çocuklar kendi oyun alanlarını (neredeyse veya yeterince) etkileyebileceklerini ve proje sırasında çok fazla tasarım kararı aldıklarını düşünüyorlardı” (Interactive board game).

“..biz bunu X’te sergileyecektik mesela ama projeyi çok sahiplendikleri için kendi dükkanlarının önünde sergilenmesini istediler. O yüzden biz X’te sergilemeden direkt oraya göndermek zorunda kaldık. Bu bayağı onların gurur duyduğu bi iş oldu” (Görüşmeci projesi).

Kolektif güçlendirme

Kolektif güçlendirme, bireysel güçlendirmenin bileşenleri üzerine temellenir ve katılımcının kendisini hem bireysel olarak geliştirmesi hem de diğer katılımcılarla birlikte sürece katılarak kazanım sağlaması olarak açıklanabilir. Ancak sadece onların gerçekleşmesi ile oluşmaz, kendi sonuç bileşenlerine sahiptir.

Bilişsel sonuçlar: Kolektif çalışma

Problem çözme süreçleri kolektif bir ortak kavrayış oluşturma, problem belirleme ve çözüm arama durumuna dönüştüğünde kolektif güçlendirmenin bilişsel sonuçlarından gelişmiş olduğu ifade edilmiştir. Bu sonuçlar iş birliği yapma, grupla çalışma ve ilişki kurma becerilerinin kazanıldığına dair bir gösterge olarak yorumlanmıştır.

Davranışsal sonuçlar

Kolektif güçlendirmenin davranışsal sonuçları da iki başlık altında toplanmıştır. Bunlardan ilki kazanılan becerilerin kolektif olarak uygulanmasıdır. Bu başlığa dair ilk davranış topluluk oluşturmaktır. Benzer şekilde kişilerin kendileri için kişiler arası ağ oluşturma davranışı, ortak bir amaç etrafında örgütlenmeye ve katılımcılar arası gelişen bir ağa dönüşmeye başladığında topluluk inşasının gerçekleştiği ifade edilmiştir. İlişki kurma ve grupla çalışma becerilerinin gelişimi topluluk oluşturma sonucu üzerinden yorumlanabilir. Bu kolektif çalışma ve topluluk olma durumu kazanılan becerilerin geliştirilmesine dair diğer bir sonuç olan kolektif hareketi mümkün kılar.

“Okulun 100. yüzyılın kutlamalarının bir parçası olarak, önceki tasarım etkinliklerine katılan üyeler tarafından öğrenciler tarafından kurulan Öğrenci Ses Komitesi hocalarla da konuşarak okullarını eko okul temasında geliştirmek için bir proje başlattı” (Teen-scape).

Kolektif olarak başka süreçlere katılmak, kazanılan eylemlilik halini devam ettirmek ve kolektif olarak yeni süreçler başlatmak davranışları yeni beceri gelişimi başlığı altında sınıflandırılabilir.

“Katılımcı tasarım süreci, düşünce kuruluşlarının örgütsel uygulamalarındaki değişiklikleri etkinleştirerek yeni iş birliği biçimlerini tetikledi. ThinkDigiTank grubu sorunları ile izole biçimde değil birlikte yüzleşmeye, ortaklaşa çalışmaya başladı” (ThinkDigiTank).

Motivasyonel sonuçlar

Süreç boyunca elde edilen bu kolektif bilişsel ve davranışsal kazanımlar, motivasyonel kazanım olarak tanımlanan kolektif aidiyetin göstergesi olarak yorumlanmıştır.

6.1.8. Süreç ve sonuç ilişkisi

Analiz sonucu ortaya konulan değerlendirmede, süreç içinde katılımcının güçlendirilmesini hedefleyen projelerdeki süreç ve sonuç bileşenlerinin alt başlıkları araştırılmıştır. Doğrudan güçlendirme deseninde ele alınan amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilen projeler için bir süreçte nelerin yapılabileceğini ve bunların hangi sonuçlara neden

olduğunu açıklayarak bir değerlendirme çerçevesi oluşturan bu analizde süreç bileşenlerinin katılımcının güçlendirilmesi ile ilgili sonuçlara doğrudan etkisi olduğu görülmüştür. Örneğin araştırmacı stratejilerinden esnek katılım süreçleri oluşturma, süreçte uygulanacak aktivitelerin niteliklerini belirleyerek demokratik bir ortamda güçlendirmenin gerçekleştirilmesini sağlamıştır. Bu stratejide katılımcıya güçlü bir yetki alanı sağlanarak katılımcının düşünme, karar verme, bilgiye ulaşma ve kullanma, çözüm için harekete geçme gibi becerilerinin geliştirilmesinin hedeflendiği görülmektedir. Nitekim araştırmacı, süreçte katılımcının ihtiyaç duyduğu bilgi ve becerileri somut düşünme alanları, karşılaşma alanları ve destek alanları yaratarak katılımcıda bilişsel ve davranışsal sonuçların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Sonrasında ise araştırmacı süreçten kendini geri çekip (inisiyatif alanları sağlama davranışı ile) sürecin geri kalanını katılımcılara bırakarak beceri gelişiminin devamını, kontrol ve sahiplik oluşumunu sağlamıştır. Böylelikle katılımcının süreci yürütmeye veya gelişimi sürdürmeye yönelik davranışsal sonuçları ortaya çıkmıştır. Katılımcının bilgi ve beceri gelişimine dair bu sonuçlar özkontrol ve özyeterlilik gelişimini beraberinde getirmiştir. Araştırmacının bu stratejide uyguladığı inisiyatif alanları sağlama davranışı sadece bireysel değil kolektif seviyede de herhangi bir otorite figürü olmadan katılımcıların kendi aralarında iletişim kurmalarına, organik olarak bir topluluk oluşturmalarına, birlikte çalışma ve hareket etmelerine, birbirlerine karşı aidiyet geliştirmelerine neden olmuştur.

Öte yandan katılımcının mevcut bağlamına gömülmek daha çok katılımcıların ilgilendiği ve belirlediği problem durumlarının çalışılması ve çözüme kavuşturulması için uygulanan bir stratejidir. Bu strateji katılımcıların çevresini ve içinde bulundukları problemleri ve çözüme dair kaynakları anlamaları bakımından katılımcı için süreci anlamlı kılar, çözüm için harekete geçmesini sağlar. Bu anlamda katılımcı sürece dair organik bir aidiyet geliştirir, araştırmacı ile daha şeffaf ve güvene dayalı bir ilişki kurar, katılım motivasyonunu süreç boyunca koruyabilir. Bu durum hem bireysel hem de kolektif seviyedeki bilişsel, davranışsal ve motivasyonel sonuçlar üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir.

Beklentileri sabitleyerek yönetmek katılımcının sürecin sunduğu olanakları ve süreçteki katkılarını gerçekçi bir şekilde değerlendirmesi bakımından hem bilişsel hem de motivasyonel sonuçlar üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Süreci farklı katmanlarda oluşturmak stratejisi diğer strateji ve aktivitelerden bağımsız olarak araştırmacının

sonuçların ortaya çıkması için gerekli koşulları oluşturması ile ilişkili olduğundan katılımcı kazanımları ve sonuçlar üzerinde dolaylı bir etkisi olduğu yorumlanabilir.

6.2. Dolaylı Güçlendirme

Araştırılan 54 projenin 28'inde dolaylı güçlendirme desenine rastlanmıştır. Bu desende nihai bir ürün veya ürün fikri ortaya koyma çabası ön plandadır. Katılım, araştırmacının kullanım bilgisine ulaşması ve katılımcının süreci sahiplenip ürün fikrine ya da tasarlanan ürün kullanımını devam ettirmesi için bir araç olarak işlev görür. Bu anlamda karşılıklı öğrenme ve sürdürülebilirlik başlıkları bu desende ön plana çıkmaktadır. Karşılıklı öğrenme bilgi ve beceri gelişiminin karşılıklı aktarım durumunu betimlerken sürdürülebilirlik sahipliğin gelişmesi ve ürünün kullanımı ile ilişkilendirilmiştir. Bu anlamda katılımcının süreç içinde güçlendirilmesi ürün tasarımına hizmet ederken asıl güçlendirme tasarlanacak ürün üzerinden katılımcının yaşam kalitesinin artırılmasıdır.

Bu anlamda proje amaçları ile güçlendirme amaçları birbirinden ayrılmaktadır. Analiz edilen projelerde proje amaçlarının iki başlık altında toplandığı görülmektedir. Bunlar yeni pratikler geliştirerek katılımcının yaşam kalitesini artırmak, mevcut pratikleri iyileştirerek katılımcının güçlendirilmesini sağlamaktır. Projeler incelendiğinde iki aracı üzerinden bu amaçları gerçekleştirmenin hedeflendiği görülmüştür. Bu sosyal fayda odaklı araçlar olarak mekân ve üründür. Mekân, sosyal alan, çalışma alanı ve yaşam alanı tasarımı projelerini kapsamaktadır. Burada katılımcı ile birlikte tasarlanan bu mekânlar aracılığı ile katılımcının güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Ürün başlığında ise ürün, servis, uygulama ve sistemler üzerinden katılımcının güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu araçlar mevcut iken geliştirilebileceği gibi yeni ürünlerin tasarlanması da sürecin amacı olabilir. Bu vurguda yeni ürün geliştiren projeler örnek olaylar ve deneyimler üzerinden araştırmacı tarafından analiz edilerek sonuç ürüne ulaşmaya çalışılmıştır. Burada katılımcılarda fırsatlara dair bir farkındalık oluşur. Diğer yandan mevcut pratik ya da ürünü geliştiren projelerde altyapı, pratikler, bağlam ve kaynaklar analiz edilerek problem durumu araştırılır. Burada katılımcı ile etkileşim gerçekleşir, katılımcıda probleme dair farkındalık artar.

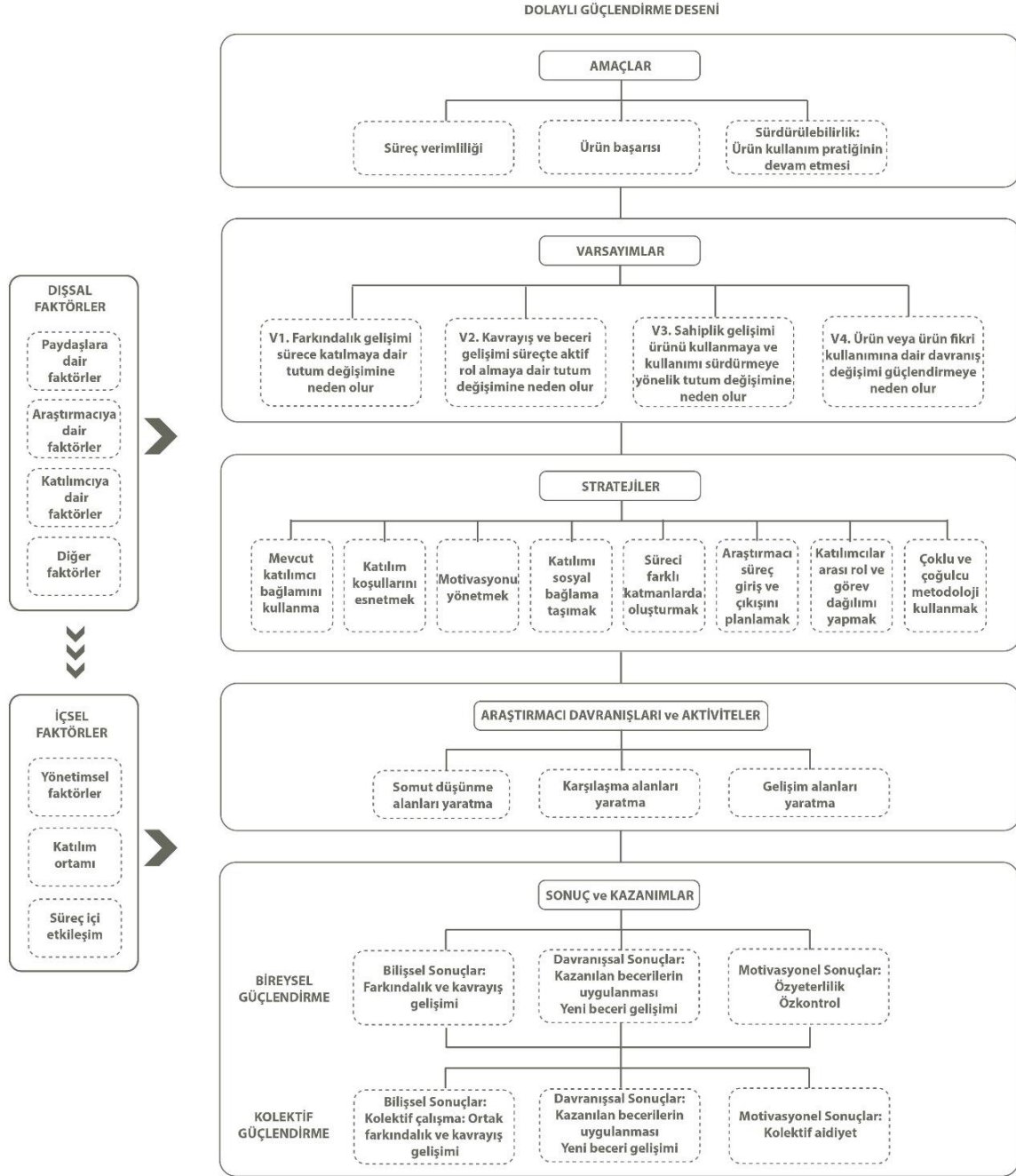
Araştırmacı açısından kullanım bağlamına dair bilgi edinmek temel motivasyon iken katılımcının temel motivasyonunun çoğunlukla kişisel iletişim ağı kurmak, problemlere çözüm ararken araçlara dair bilgi ve beceri kazanmak olduğu görülmüştür.

Bu desende güç araştırmacı tarafından kontrollü bir şekilde dağıtılmıştır. Araştırmacının bu süreçlerde yönetici ve/veya kolaylaştırıcı olarak görev aldığı görülmüştür. Bu anlamda süreç araştırmacı tarafından yapılandırılmış, kurgulanmıştır. Araştırmacılar genellikle problem alanını anlamak için katılım öncesinde araştırma yapar. Olası problem durumlarına araştırmacı karar verir, katılımcı ile problem durumları arasından bir ya da birkaçı netleştirilir.

Proje adımları önceden bellidir. Faaliyetler ve beklenen sonuçlar açıkça belirtilir. Süreç kümülatiftir, önceki adım çıktıları geliştirilmek üzere bir sonraki adımın girdilerini oluşturur. Çok odaklı, genellikle yapılandırılmış ve projenin amacına (bilgi edinmeye) yönelik araç ve teknikler kullanılmıştır. Ancak katılımcıya problemi tanımlaması için dışarıdan uygulanan ya da verilen araçlar katılımcılara dair belirli bir yargıyı ya da davranış kalıbını öngörmekte ve içermektedir. Bu da katılımcıyı kendi pratiklerinden başka bir pratiği uygulamaya, başka bir bağlama götürür. Böylelikle araştırmacı katılımcının süreçteki davranışlarını da kurgulamış olur. Projenin hedefi belli olduğundan araştırmacıda geliştirilecek teknolojiye ve katılacak kullanıcılara dair bir ön kabul mevcuttur. Katılımcılar bu kriterler doğrultusunda seçilmiştir.

Bu projelerde geliştirilen ürün ya da fikirlerin genellikle daha geniş ölçekte uygulanması öngörülmektedir. Bu anlamda lider kullanıcıların yanı sıra bu ürünün kullanımının yayılması için çeşitli kullanıcı grupları da sürece dahil edilerek ürünün geniş çapta kabul görmesi ve yayılma süresinin azaltılmasının sağlanması öngörülmektedir. Araştırmacı öngörüsünün yanı sıra katılımcılar için de bu süreç gündelik hayat dışında fazla mesai gerektirdiğinden ve projeye bağlılık sağlamak zor olduğundan genellikle farklı aşamalarda farklı katılımcılarla çalışıldığı gözlemlenmiştir. Bu süreçte katılımcı çeşitliliğini sağlamıştır.

Katılımcıların sürecin belirli aşamalarına katıldığı gözlemlenmiştir. Katılımcıdan alınan veriler genellikle araştırmacılar tarafından yorumlanmış, katılımcıya sunulmuş, katılımcının değerlendirilmesi alınarak yeniden araştırmacı tarafından ele alınmıştır. Tasarım kararlarında son sözü genellikle araştırmacıların söylediği gözlemlenmiştir. Projede çıkan fikirlerin uygulanması söz konusu ise seçici bir kurul ya da araştırmacı hangi fikrin uygulanacağına karar vermiştir.

Şekil 6.8. Dolaylı güçlendirme deseni bileşenleri

6.2.1. Amaçlar ve girdiler

Dolaylı güçlendirme deseniinde süreçte güçlendirmenin üç alt başlıkta ele alındığı görülmektedir. Bunlar süreç verimliliği ve ürün başarısı (ürün kullanımı), ürün başarısındaki kullanım ve sürece aidiyet gelişimi ile ilişkilendirilen sürdürülebilirliktir.

Süreç verimliliği

Süreç verimliliği, katılımcıyı sürece dâhil ederek tasarlama süreçlerinde kısa zamanda en çok ve en güvenilir veriyi toplayarak çözüm olanaklarını keşfetmek ile ilgilidir. Bu anlamda yapılan analiz sonucunda bazı projelerde probleme ya da ürünün kullanım bağlamına dair farkındalığın geliştirilmesi ile katılımcının daha güvenilir veri vermesinin amaçlandığı gözlemlenmiştir. Diğer yandan sürece dâhil edilen araç ve yöntemler ile katılımcının kavrayış (bilgi aracılığı ile) beceri gelişimi desteklenerek katılımcın çözüm olanaklarına dair nitelikli ve fazla sayıda fikir çıkarılması amaçlanmıştır. Bu anlamda en verimli bilginin elde edilebileceği genellikle ürünün birebir kullanıcısı olan lider kullanıcıların süreçte yer aldıkları gözlemlenmiştir. Güçlendirme bu amaç başlığındaki projelerde bir hedef değil araç olarak yer almaktadır.

Ürün başarısı

Ürün başarısında kullanıcı ihtiyaçları uyumlu ile ürünlerin tasarlanması ve bu tasarlanan ürünlerin kullanımı amaçlanmaktadır. Bu amaçta ürün altında ele alınan araçlar, fiziki nesne, mekân, servis ve sistemleri kapsamaktadır. Bu doğrultuda ürün başarısı veya ürün kullanımı ifadelerinde bu araçlar nitelenmektedir. Kullanım bağlamına, katılımcı pratiklerine ve beklentilerini anlamaya odaklanılır. Veri niteliğini artırması için farkındalık kazandırma ve bilgi beceri geliştirme amaçlanmıştır. Böylelikle kısa zamanda gerçek kullanıcılardan temsili bir grup ile kullanıcı ihtiyaçlarına uygun bir ürün tasarlanırken süreçte verilen bilgiler ve gerçekleştirilen aktiviteler aracılığı ile katılımcıda ürüne ve kullanımına dair bir kavrayış geliştirilerek kullanıma dair zemin hazırlanmış olur.

Sürdürülebilirlik: Ürün kullanım pratiklerinin devam etmesi

Araştırılan projelerde güçlendirmenin gerçekleştirilmesinin bir başka amacının sürdürülebilirlik olduğu saptanmıştır. Bu amaç bir önceki amaç olan ürün başarısı üzerinden kurgulanır, ön koşulludur. Katılımcı ihtiyaçları ile uyumlu tasarımlar ile kullanım davranışı gözetilse de bu durum sadece fiziki sağlamlıkla ilgili değildir. Bu noktada katılımcının süreç içinde ürüne ve onu kullanmaya dair geliştirdiği tutum çok önemlidir. Sonuç ürünün kullanılması için gerekli benimsemenin oluşması, ürünün içselleştirilme durumunun gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu da katılımcının o ürüne dair

fikir sahibi olması, faydalarını ve önemini kavraması, kişisel olarak kendisi ile ilişkilendirmesi anlamına gelmektedir. Önemliliğe dair kavrayış süreçteki bilgi ve beceri gelişimi ile ilişkiliyken kişisel uyumluluk katılımcının verdiği verinin ürüne yansması ve katılımcının bunu algılaması ve ona hissettiği aidiyet ile ilgilidir. Süreçte katılımcı ile birlikte uyumlu ve anlamlı ürünlerin geliştirilmesi ile bu şartlar yerine getirilerek ürün kullanımı davranışının sürdürülmesi amaçlanmıştır. Böylelikle kullanım gerçekleşerek katılımcının ürün aracılığı ile güçlendirilmesinin sağlanmaya çalışıldığı gözlemlenmiştir.

6.2.2. Varsayımlar

Dolaylı güçlendirme deseninde, gerçekleştirilen süreç ve uygulamalar soruşturulduğunda katılımcının sürece dahil edilerek ürün tasarlama ve ürün kullanma kapasitesinin artırılması ile kullanım davranışının gelişeceği, kullanım davranışı ile de katılımcının güçlendirileceği varsayımına temellendiği yorumlanmıştır. Araştırmacının proje amaç ifadeleri ve projenin teorik çerçevesi üzerinden çıkarım yapılan bu kapsamlı varsayım süreç etkinlikleri gözetilerek bir dizi alt varsayım halinde ele alınmıştır (Şekil 6.9).

Varsayım 1: Farkındalık gelişimi sürece katılmaya dair tutum değişimine neden olur, katılımcının motivasyonu artar

Bu varsayımlardan ilkinin, doğrudan güçlendirme modelinde de uygulanan, farkındalık gelişiminin katılıma dair tutumu değiştirmesi ve motivasyonu artırması olduğu yorumlanmıştır. Nitekim katılımcıda beklenen tutum ve davranış değişikliğinin, katılımcının kendisi ile ilgisini kurabildiği bir konuda, motivasyonu yüksek bir şekilde çalışması ile gerçekleşebileceği birçok projede dile getirilmiştir. Bu anlamda somut düşünme alanları yaratma aktiviteleri incelendiğinde katılımcıda bir farkındalık ve kavrayış yaratarak hem motivasyonu artırmaya hem de katılımcının proje konusunu anlamlandırmasına yardımcı olarak bu varsayım hizmet ettiği çıkarımı yapılmıştır.

“John Shotter (2000), katılımcı araştırmanın amacını; “katılımcıların pratiklerini başlattıkları ve sürdürdükleri bağlamlara dair kendiliğinden diyaloglara katılmaktır” şeklinde ifade etmiştir (130). Böylelikle, katılımcılar onları (mevcut pratiklerini) görerek yeni pratiklerin başlangıcını da görebilirler” (VJs).

Varsayım 2: Kavrayış ve beceri gelişimi süreçte aktif rol almaya dair tutum değişimine neden olur, katılımcının eylemliliği artar

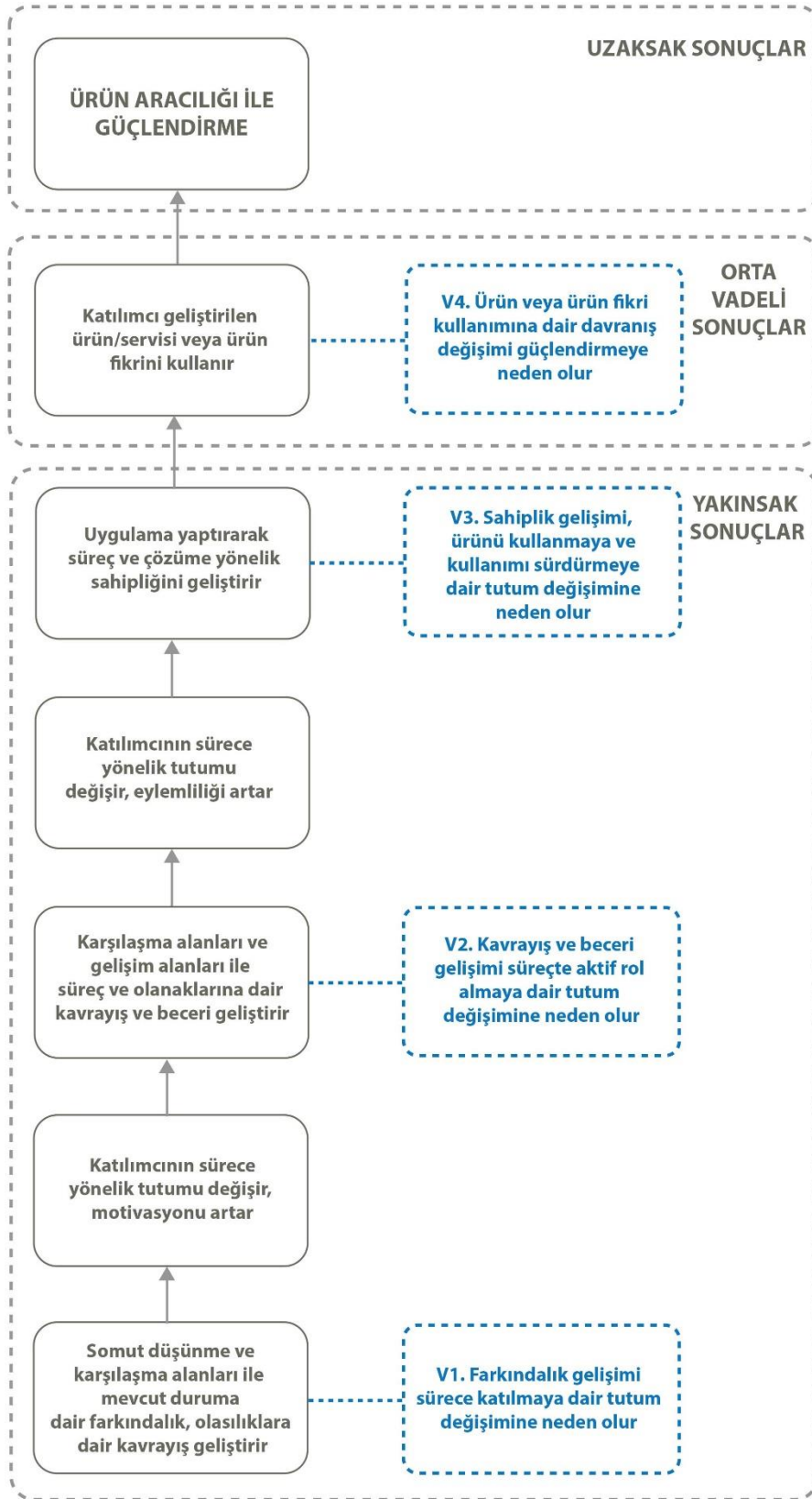
“Clement ve Van den Besselaar (1993), katılımcı tasarım girişimlerinin sürdürülmesi sorununu ele almaktadır ve çalışmalarından, kullanıcıların “animatör” olmaları (yani motive etme ve eylemi başlatma) için kapasitelerini geliştirmeleri gerektiği, proje grubunun dışındaki kilit aktörlerin ise bunu öğrenip önemsemesi gerektiği sonucuna varmıştır” (iSchool).

“Bilgiye erişim, vaka çalışmalarında harekete geçme kapasitesi için de önemli bir gereklilikti” (TDCSP).

Yukarıda verilen araştırmacı ifadelerinde de belirtildiği üzere katılımcının eylemliliğini artırmak için bilgi ve beceri gelişiminin gerekliliği vurgulanmıştır. Bu varsayım ışığında değerlendirildiğinde araştırmacının karşılaşma, bilgilendirme ve uygulama alanları yaratma davranışının bu varsayıma hizmet ettiği yorumlanmıştır. Nitekim kavrayış ve farkındalığı gelişen katılımcının beceri gelişiminin desteklenmesi için uygulanan aktivite ve etkinliklerin katılımcının sürece aktif katılımını destekleyerek ürün tasarımları için gerçekleştirildiği birçok projede araştırmacılar tarafından ifade edilmiştir.

Varsayım 3: Sahiplik gelişimi ürünü kullanmaya ve kullanımı sürdürmeye dair tutum değişimine neden olur

Dolaylı güçlendirme deseninde en açık ve yalın biçimde ifade edilen bu varsayımda süreçte sahiplik gelişiminin katılımcıda ürün veya ürün fikri kullanımının sağlanmasına yönelik tutum değişimine neden olduğu işaret edilmektedir.

Şekil 6.9. Dolaylı güçlendirme deseni sonuç zinciri ve varsayımlar

... tabi biz sürdürülebilirlik kapsamında katılımcı tasarımın ne kadar önemli olduğunu öngörüyoruz zaten çünkü paydaşları tarafından benimsenmeyen gelecek senaryolarının aslında çok da sürdürülebilir olmayacağını paydaşların kendi katkılarının da olduğu gelecek senaryolarının daha gerçekleşme umudunun olduğunu ve sadece gerçekleşme umudunun değil gerçekleştirdikten sonra da sürdürülebilir olma umudunun daha fazla olduğunu biliyorduk (Görüşmecı projesi).

“Tüm süreç boyunca mülkiyeti ve bağlılığı desteklemek, proje sona erdikten sonra katılımcı tasarım girişiminin sürdürülmesi için önemlidir” (Litirum).

Yukarıdaki araştırmacı ifadelerinde de belirtildiği üzere katılımcıda sahipliğin geliştirilmesi sürdürülebilirliğin hedeflendiği projelerde bir gereklilik olarak tanımlanmıştır. Bu durumda araştırmacının katılımcının aidiyet ve sahipliğinin gelişimi için yarattığı uygulama alanlarının bu varsayıma temellendiği yorumlanmıştır.

Varsayım 4: Ürün veya ürün fikri kullanımına dair davranış değişimi güçlendirmeye neden olur

“Böyle bir işbirlikçi ve katılımcı yaklaşım benimseyen bu tasarım faaliyetlerinin amacı, kültürel miras profesyonellerinin projede yaratılacak araç setinin tasarımını etkilemelerine ve şekillendirmelerine olanak tanıyarak, kendi kültürel miras kurumları ve müzelerinde etkileşimli enstelasyonları gerçekleştirmelerini ve özelleştirmelerini sağlamaktır” (meSch).

“İşbirlikçi ve şeffaf bir tasarım süreci, kullanıcı topluluğunun yalnızca ilk tartışmanın ve tasarımın bir parçası olmalarını sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda süreç ve sonuçtaki tasarım çözümün(lerin) sahipliğini alarak zamanla ihtiyaç doğdukça onu hayata geçirmelerini isteyen bir süreçtir” (FitWits MD).

Dolaylı güçlendirme deseninde güçlendirmeye hizmet eden bu son varsayımın bu projelerin yaratmayı hedeflediği sosyal fayda ile ilişkili olduğu gözlenmiştir. Nitekim yukarıda verilen araştırmacı ifadelerinde de bu projelerde sürdürme ile gelişen ürün (fikrini) kullanma davranışının katılımcıda yeni pratikler geliştirmeye neden olacağı böylelikle katılımcının güçlendirilmesinin amaçlandığı vurgulanmaktadır.

6.2.3. Stratejiler

Dolaylı güçlendirme deseninde araştırmacının hem tasarım sürecinin işlerliği hem de katılımcıların güçlendirilmesi ile ilişkili olarak bazı stratejileri uyguladığı gözlemlenmiştir. Bu stratejiler sekiz başlık altında sınıflandırılmıştır.

Mevcut katılımcı bağlamını kullanmak

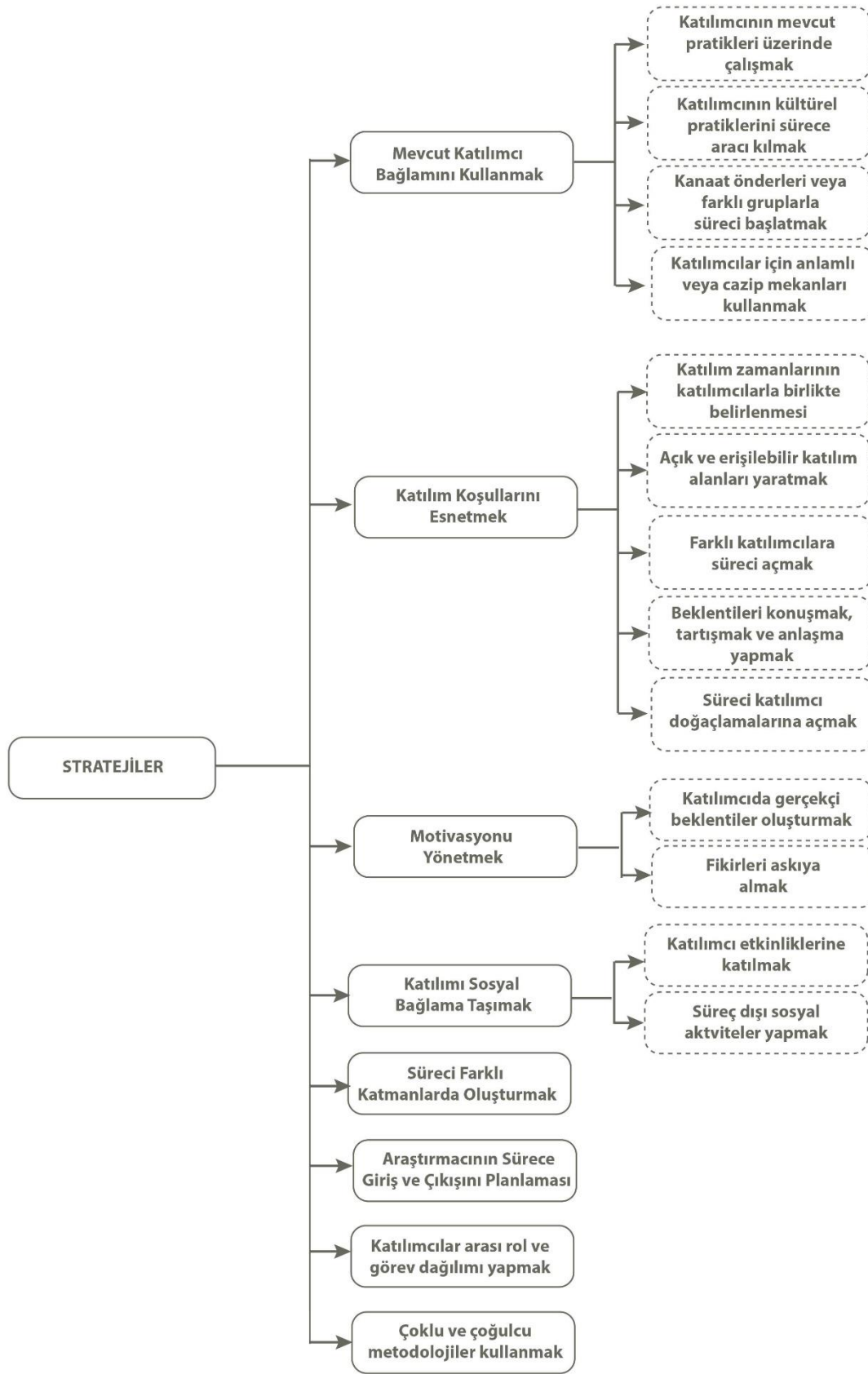
Katılımcıyı sürece çekmek ve süreci ve sonucu katılımcı için anlamlı kılmaya dair geliştirilen bu stratejinin projelerde dört biçimde uygulandığı gözlemlenmiştir. Bunlar katılımcının mevcut pratikleri üzerinde çalışmak, katılımcının kültürel pratiklerini katılıma aracı kılmak, kanaat önderleri ve farklı demografik gruplar üzerinden katılımı gerçekleştirmek ve katılımcılar için anlamlı veya cazip mekânları kullanmaktır.

Katılımcının mevcut pratikleri üzerinde çalışmak

Bunlardan ilki problem belirlerken ya da çözüm sürecinde katılımcının mevcut pratiklerini kullanmaktır. Araştırmacının etnografi çalışmalarına kaynaklık eden bu stratejide proje konusunu katılımcı için anlamlı kılarak süreçteki aidiyetini geliştirme dolayısıyla sürece katılımını teşvik ve devam ettirmenin amaçlandığı gözlemlenmiştir.

Katılımcının kültürel pratiklerini sürece aracı kılmak

Katılımcının kültürel pratiklerini sürece aracı kılma stratejisinin de benzer bir yaklaşımla uygulandığı tespit edilmiştir. Ancak kültürel pratiklerin aracı kılınması durumunun içerikle değil daha çok sürecin uygulanış biçimiyle ilgili olduğu gözlemlenmiştir. Örneğin TDCSP projesinde tasarlanan sistemin uygulanması ve yaygınlaştırılması için topluluk ritüelleri festivalleri sürece aracı kılınmıştır. Ya da anadilde iletişim kurmak bu stratejiye bir örnek olarak gösterilebilir.

Şekil 6.10. Dolaylı güçlendirme deseni araştırmacısının uyguladığı stratejiler

Kanaat önderleri veya farklı demografik gruplarla süreci başlatmak

Bu başlıkta en çok kullanılan diğer bir strateji de kanaat önderi veya farklı demografik özellikteki gruplar üzerinden katılımı başlatmaktır. Özellikle yerel projelerde uygulandığı tespit edilen bu alt stratejide amaç dışardan gelen araştırmacının topluluk tarafından kabulü ve karşılıklı güven oluşturmaktır. Stratejinin bu süreci kısaltarak süreç verimliliğini sağladığı ifade edilmiştir.

“Sürekliliği sağlamak için gereken bir diğer unsur, fikir ve inisiyatifleri bir adım öteye götürmeye istekli, motive ve proaktif insanların “yerel kahramanların” aktif katılımıdır” (Welcome to Saint-Gilles).

Katılımcılar için anlamlı veya cazip mekânları kullanmak

Bu başlıktaki son strateji katılımcı için anlamlı veya cazip mekânları kullanmaktır. Yerel gruplar için topluluğun kullandığı mekânlar anlamlı olarak tanımlanabilirken, karma katılımcı gruplarında şehrin önemli bir noktasına yakın olan ya da ulaşılması kolay bir mekânın cazip olarak nitelenebileceği projelerde görülmektedir. Katılımcıyı sürece dahil olmaya teşvik etmek ve devamlılığını sağlamak için uygulandığı tespit edilmiştir.

“Ortak tasarım etkinliklerinin çoğu, bir müze veya başka bir miras alanı bağlamında yerinde gerçekleşti. Bu, özellikle tasarım ve teknoloji geliştirme için farklı ortamlara alışık olmayan ekip üyeleri için ilham vericiydi” (meSch).

Katılım koşullarını esnetmek

Katılımcıda aidiyet oluşturmaya yönelik en önemli adımlardan biri olduğu tespit edilmiştir. Nitekim süreçlerde bazı projelerde katılımcının bu aidiyeti göstermediği araştırmacılar tarafından dile getirilmiş bunun nedeni olarak ise çok kurgulanmış süreçler gösterilmiştir. Bu anlamda araştırmacının bazı koşulları esneterek bu otoriter tavrı yıkmaya çalıştığı gözlemlenmiştir.

Katılım zamanlarının katılımcılarla birlikte belirlenmesi

Bu koşullardan ilki katılım zamanıdır. Araştırmacının süreçteki aktivitelerin zamanlarını katılımcı ile belirleyerek böyle bir strateji izlediği görülmüştür.

Açık ve erişilebilir katılım alanları yaratmak

Araştırmacının aktivite zamanlarının yanı sıra katılımcı için açık ve erişilebilir alanlar yaratarak da katılım zamanları konusunda koşulları esnettiği görülmektedir. Araştırmacının burada süreç dışı etkileşimi de mümkün kılarak süreç işleyişini esnettiği görülmektedir.

Farklı katılımcılara süreci açmak

Açık ve erişilebilir alanlar yaratmak aynı zamanda süreci farklı katılımcılara da açmayı mümkün kılmıştır. Nitekim bu katılım alanları süreç başında istihdam edilen katılımcıların dışında başka dış paydaşların da sürece katılmalarını mümkün kılmıştır.

“... herkese SMS, akıllı telefon veya internet aracılığı ile bu kentsel boşlukları tespit etme, eşleme ve dahası alandaki bilgileri paylaşma ve gelecekteki olası kullanımla ilgili fikirleri tartışma olanağı veren bir uygulamanın geliştirilmesi” (Next Bengaluru).

Beklentileri konuşmak, tartışmak ve anlaşma yapmak

Araştırmacının aynı zamanda katılımcı beklentilerini ve proje hedeflerini de kimi zaman konuşarak ve tartışmaya açarak süreç ajandasında kısıtlı ölçüde esneklik sağlayabildiği gözlemlenmiştir.

Süreci katılımcı doğaçlamalarına açmak

Bunun yanı sıra süreci katılımcı doğaçlamalarına açarak da bu aidiyeti kazandırmanın amaçlandığı araştırmacılar tarafından ifade edilmiştir.

“Bir tasarımcı birkaç fikir önerdiğinde bir katılımcının “Aslında ne olduğunu biliyor musun, hiçbirinden hoşlanmadım” dediğini ve kendisinin de “Doğru, başka bir şeyi tasarlayalım” dediğini ifade etti” (Diabet type 1).

Motivasyonu yönetmek

Bu stratejinin katılımcının sürece karşı ilgisini ve bağlılığını geliştirmek amacıyla uygulandığı ifade edilmiştir. Nitekim dolaylı güçlendirme deseninde problem durumu araştırmacı tarafından verildiği için katılımcının bu durumu içselleştirip çalışması için beklentisinden ziyade sürece olan bağlılığı ve motivasyonu ön plana çıkmıştır. Bu anlamda araştırmacı bu strateji ile birlikte katılımcının sürece ve ürüne bağlılığını ve motivasyonunu artırmaya çalışmıştır. Bu strateji iki alt başlıktan oluşmaktadır. Katılımcıda gerçekçi beklentiler oluşturmak ve fikirleri askıya almaktır.

Katılımcıda gerçekçi beklentiler oluşturmak ve fikirleri askıya almak

Katılımcı beklentilerini uygulanabilir durumlar üzerinde yoğunlaştırarak katılımcının süreçten kopmaması amaçlanmıştır. Diğer yandan toplanan fikirlerin indirgenmesi aşamasında bazı fikirlerin gözardı edilmesinin katılımcıda yaratacağı motivasyon düşmesinin önüne geçmek için fikirleri askıya almak stratejisinin uygulandığı araştırmacılarca ifade edilmiştir. Bu uygulama ile fikir süreçten tamamen çıkarılmaz, tasarımın tekrarlayan döngüsü içinde kendine bir yer bulmak üzere askıya alınır.

Yani bu işlerin biraz doğasında olan kaynak zaman şeyleri yüzünden. Hani öyle bile olsa o tasarımların hakikaten geliştirilmesi anlatılması, şimdi yapılsa bile ileriye dair fikirler onlar. Sonrasında belki geri dönülür ya da sonrasında aynı şekilde değil ama başka fikirler doğurabilir diye o şeyi de açık tutmaya çalışıyoruz (Görüşmecı projesi).

Katılımı sosyal bağlama taşımak

Bu stratejinin araştırmacı ve katılımcı arasındaki karşılıklı güven ilişkisinin geliştirilmesi için gerekli olduğu araştırmacılar tarafından projelerde sıklıkla ifade edilmiştir. Bu stratejinin iki farklı amaç için iki farklı şekilde gerçekleştirildiği gözlemlenmiştir.

Katılımcı etkinliklerine katılmak

Bunlardan ilki, araştırmacının olası problem durumlarını belirlemek ve katılımcının bağlamını keşfetmek için katılımcı etkinliklerine katılmak şeklinde gerçekleştirdiği etnografik eylemlerdir. Bu durum araştırmanın bir parçası olarak işlev görse de katılımcı ve araştırmacının birbirlerini tanıma durumları çoğunlukla bu bağlamda gerçekleştiğinden

karşılıklı güven oluşumuna da hizmet ettiği bildirilmiştir.

Süreç dışı sosyal aktiviteler yapmak

Diğer bir alt strateji olan süreç dışı sosyal aktiviteler yapmanın bütün öznelere süreç dışında vakit geçirerek birbirlerini tanımalarının da güven inşasında etkili olduğu araştırmacılar tarafından belirtilmiştir. Bu güvenin katılımcının süreci anlamlandırması ile yakından ilgili olduğu da gözlemlenmiştir. Aynı zamanda katılımcının emek ve kaynak harcadığı süreçteki motivasyonunu ve ivmesini korumak böylelikle katılımcıyı süreçte tutmak amacıyla gerçekleştirilen eylemleri ifade eder.

“Oturumlar sabahları yapıldı ve tüm grup daha sonra birlikte öğle yemeği yeme fırsatı buldu. Katılımcı tasarım aktivitesinin yaşlılar için daha geniş bir sosyal bağlamda yerleştirilmesi, katılımdaki ilgilerini sürdürmenin anahtarıydı” (ezSIS).

Süreci farklı katmanlarda oluşturmak

Araştırmacıların süreç yönetiminde uyguladığı bu strateji farklı derecede problem ya da çözüme etki eden paydaşları sürece dahil etmektir. Sürdürülebilirlik gözetilerek uygulanan bu stratejide farklı paydaşların sürece dahil edilmeleri ve süreç içinde sahipliğin geliştirilmesinin fikrin hayata geçirilmesi veya öngörülen değişimin gerçekleşmesi için önemli olduğu dile getirilmiştir.

“Dahası, katılımcı tasarım inisiyatiflerinin sürdürülebilirliği için önemli olan sonuçların yaygınlaştırılması ve siyasi katılım gibi repertuarın dışında sayılan faaliyetler kullanılmıştır” (Litirum).

Araştırmacının sürece giriş ve çıkışını planlaması

Araştırmacının sürece girişinin planlanmasında amaç dışarıdan gelen birisi olarak araştırmacının katılımcılarla arasında karşılıklı güven ilişkisinin kurulmasını sağlayacak durumların kurgulanmasıdır. Nitekim katılımcı açısından bir emek ve vakit gerektiren bu sürecin verimli bir şekilde işleyebilmesi için bu ilişkinin önemli bir rol oynadığı araştırmacılar tarafından sıkça ifade edilmiştir. Katılımcının süreçten çıkışının planlanması

stratejisinin ise sürdürülebilirliğin amaçlandığı projelerde vurgulandığı tespit edilmiştir. Araştırmacı katılım sürecinden çıktıktan sonra da geliştirilen ürün ya da fikirlerini katılımcının gerçek hayatta uygulaması için gerekli koşulların süreç içinde oluşturulmasını ifade eder. Araştırmacının bu koşulları süreç içinde oluşturarak kendi çıkış sürecini planlamasını böylelikle katılımcının araştırmacıya bağımlılığını azaltmayı hedeflediği gözlemlenmiştir. Sürdürülebilirlikle ilgili birçok projede gözetilmesine rağmen bu stratejinin bazı projelerde düzgün uygulanmadığı belirtilmiştir.

“... tasarımcılar bir projeye nasıl girdiklerini, bir projede nasıl davrandıklarını ve en önemlisi bir projeyi nasıl bıraktıklarını bilmelidirler. Bizim durumumuzda, mevcut organizasyondaki girişimleri teşvik etmek ve proje içindeki ve dışındaki önemli aktörlerin girişimleri benimsemelerini sağlamak için çaba gösterilmiştir” (Litirum).

Katılımcılar arası rol ve görev dağılımı yapmak

Birçok araştırmada uygulandığı tespit edilen bu stratejide amaç bütün katılımcıların fikrinin duyulabilmesi ve herkesin sürece eşit koşullarda ve eşit miktarda katılımını mümkün kılmak olduğu ifade edilmiştir. Böylelikle hem süreçte farklı görüşlere ulaşma, hem daha verimli bir süreç işletme, hem de katılımcıların süreçte dağıtılan rol ve görevleri yerine getirirken sürece ve çözüme bir aidiyet geliştirmesi sağlanmış olacaktır.

“Roller, her gruptaki iş birliğini organize etmek ve yönetmek için faydalı oldu ve ekip çalışması beklenmedik bir şekilde herhangi bir kritik sorun olmadan sorunsuzca yürüdü” (CIMULACT).

“Önceden tanımlanmış roller, öğrencilerin etkinlik boyunca odaklanmalarına yardımcı oldu ve zengin bir veri kümesi oluşturarak bulgularını belgelemelerini sağladı” (Litirum).

Çoklu ve çoğulcu metodolojiler kullanmak

Araştırmacının katılımı mümkün kılmak adına özellikle heterojen gruplarla çalışmak için uygulanan bu stratejide her katılımcının sürece katılabilmesi için gerekli koşulların oluşturulması amaçlanmıştır. Böylelikle bütün katılımcıların bilgisine erişim mümkün hale gelirken diğer yandan da birçok katılım ve çözüm aracını süreçte kullanmanın katılımcının

bilgi ve beceri gelişimi ile de ilişkilendirilebileceği düşünülmüştür. Nitekim katılımcıların farklı yöntem ve araçlara dair kavrayış geliştirirlerken diğer yandan onlar üzerinden de farklı becerilerini geliştirme imkânı buldukları araştırmacılar tarafından ifade edilmiştir.

“... katılımcıların günün büyük çoğunluğu için tek başına veya küçük gruplar halinde çalışmaları, en derin yetkinlik alanlarıyla ilgili değerlendirmeleri ve çözümleri ifade etme fırsatına sahip olmalarını sağlamış, atölye sonuçlarımızdan yola çıkarak da bunun yararlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır” (Helsinki Central Library).

6.2.4. Araştırmacı davranışları ve aktiviteler

Şekil 6.11. Dolaylı güçlendirme deseni araştırmacı davranışları ve aktiviteler

Araştırmacının süreçte uyguladığı bütün davranışlar ve aktiviteler, uygulanan yöntem ve araçlar bu başlık altında toplanmıştır. Bu kategorideki sonuçlar proje metinlerinde araştırmacının eylemlerine, katılımcıların dâhil olduğu aktivitelere ve katılımcı eylemlerine dair ifadeler üzerinden tespit edilmiştir. Bunlar araştırmacının katılımcının kontrollü katılımı için yarattığı ortamlar ve bu doğrultuda gerçekleştirdiği aktivitelerdir. Doğrudan güçlendirme başlığında olduğu gibi araştırmacılar bu desende de kavrayış ve beceri gelişimini mevcut durum, süreç ve çözüm konuları üzerinde odaklamıştır. Yalnız dolaylı güçlendirme deseninde problem durumu yerine mevcut duruma dair kavrayış ve beceri gelişimi söz konusudur. Çünkü genellikle araştırmacının katılımcı bağlamında

gözlemlediği ve tespit ettiği ancak katılımcının farkında olmadığı durumların bu başlıkta ele alındığı tespit edilmiştir. Bu davranışlar katılımcının etkileşime girdiği süreç öznelere ve gerçekleştirdikleri aktiviteler gözetilerek üç gruba ayrılmıştır (Şekil 6.11).

Somut düşünme alanları yaratma

Araştırmacının süreçte uyguladığı ilk aktivitelere dair olduğu gözlemlenmiştir. Katılımcının kendi içinde düşünmesinin ve diğer katılımcılarla etkileşiminin gözetildiği bu etkinliklerde araştırmacının farkındalık ve kavrayış gelişimini, soyut durum ve fikirleri araçlar veya aktiviteler üzerinden somutlaştırarak yaratmaya çalıştığı tespit edilmiştir.

Katılımcının kendisi için somut düşünme alanları yaratma

Bireylerin içsel olarak gerçekleştirdikleri aktivitelerin konusu mevcut durumlar, katılımcının kendisinin ve diğer katılımcıların süreçteki katkıları, kaynaklar ve çözüm olasılıklarıdır. Araştırmacının bu aktivitelerde genelde katılımcıya yansıtma yaptıracak ya da içinde bulunduğu duruma eleştirel bir bakış açısıyla bakmasını sağlayacak araçlar ve metotlar kullandığı gözlemlenmiştir.

İnsanların, bir adım geri giderek mevcut durumun ne olduğunu ve ne olabileceğini bir görmelerine yardım etmenin bir yolu olarak rol oynamayı ve rol yapmayı denedik”, diye belirtiyor van Diemen, “özellikle yaşamlarının sözel olarak ifade etmekte zorlandıkları bölümleri ile iletişime geçebilmeleri için”. Grup, bu nedenle, görüntüleri, fikirleri ve hatıraları ifade etmek için görsel araçları da kullandı... (The Presence Project).

Katılımcılar arası somut düşünme alanları yaratma

Araştırmacının kolektif sinerjiyi ve potansiyelleri ortaya çıkaracak süreçler için de somut düşünme alanları yarattığı gözlemlenmiştir. Katılımcılar arası diyalogun ve iş birliğinin amaçlandığı bu aktivitelerde tasarlanacak ürüne dair ortak bir kavrayış ve çözüm fikri oluşturmak amaçlanmıştır. Bu alanlarda genel olarak tasarlanacak ürünün temsilleri üzerinden kullanım ve teknik detayların tartışıldığı beyin fırtınası, senaryolaştırma, prototipleme ve süreç için geliştirilen araç ve tekniklerin kullanıldığı tespit edilmiştir. (Ek 7.)

Karşılaşma alanları yaratmak

Araştırmacıların, süreçte katılımcıların farklı paydaşlarla diyaloga girmeleri için gerçekleştirdikleri aktivitelerdir. Bu karşılaşma alanlarında sürece sundukları katkılar bakımından iki çeşit paydaş grubu tanımlanmıştır.

Farklı uzmanlıklardan paydaşlarla bir araya getirme

Farklı uzmanlıklardan gelen paydaşlar, sürece uzmanlıkları ile katkıda bulunan, genellikle kaynaklar ve çözüme dair olasılıklar bakımından katılımcıda bilgi ve beceri gelişimini destekleyen kişiler olarak tanımlanmıştır. Bu paydaşlar aynı zamanda süreci mümkün kılan teknik uzmanları da kapsamaktadır. Farklı uzmanlıklardan gelen bireylerle katılımcılar arasında diyalog alanları yaratmak için sunum, alan gezisi, toplantı ve konuşma gibi aktivitelerin düzenlendiği projelerde gözlemlenmiştir.

“Farklı yapıcı alt kültürlerden temsilcilerin toplanması fikirlerin çapraz doğrulanmasına izin verdi” (Helsinki Central Library).

Dış paydaşlarla karşılaşma alanları yaratma

Araştırmacının katılımcılarla bir araya getirdiği bir diğer grup proje dışı paydaşlardır. Bu grupta bulunanlar projeye süreç boyunca dâhil olmayan ancak görüşleri ile genellikle çözüm olasılıklarına katkıda bulunan paydaşlardır. Projenin yaygınlaştırılması ve katılımcıların kendilerini ve diğer katılımcıları süreçle ilişkilendirmeleri amacıyla düzenlenen bu aktivitelerde final etkinlikleri, sergi ve festivaller gibi etkinliklerden yararlanıldığı gözlemlenmiştir. Dijital platformlar da bu karşılaşma alanlarının yaratılması için projelerde kullanılmıştır.

Gelişim alanları yaratma

Gelişim alanları katılımcının araştırmacı ve proje kurgusu dâhilinde kazanması beklenen beceri ve kavrayışın gelişmesi için araştırmacının katılımcı ile birebir etkileşime geçtiği durumlardır. Bu durumlar araştırmacı tarafından iki şekilde gerçekleştirilmiştir.

Bilgi verme

Bunlardan ilki araştırmacının aktif olarak rol aldığı katılımcının ise alıcı olarak konumlandığı bilgilendirme aktiviteleridir. Bu aktivitelerin konusunun problem alanı, süreç ve tasarım önerileri (çözüm olasılıkları) olduğu gözlemlenmiştir. Örneğin araştırmacının kendi inisiyatifinde gerçekleştirdiği etkinlikleri, katılımcı ile paylaştığı analiz sonuçlarını veya tasarım önerilerini katılımcıya sunduğu aktiviteler problem alanına dair bilgilendirme alanları olarak tanımlanmıştır. Problem çözme araçlarına dair enformel eğitimlerin yer aldığı aktiviteler de bu başlık altında ele alınmıştır.

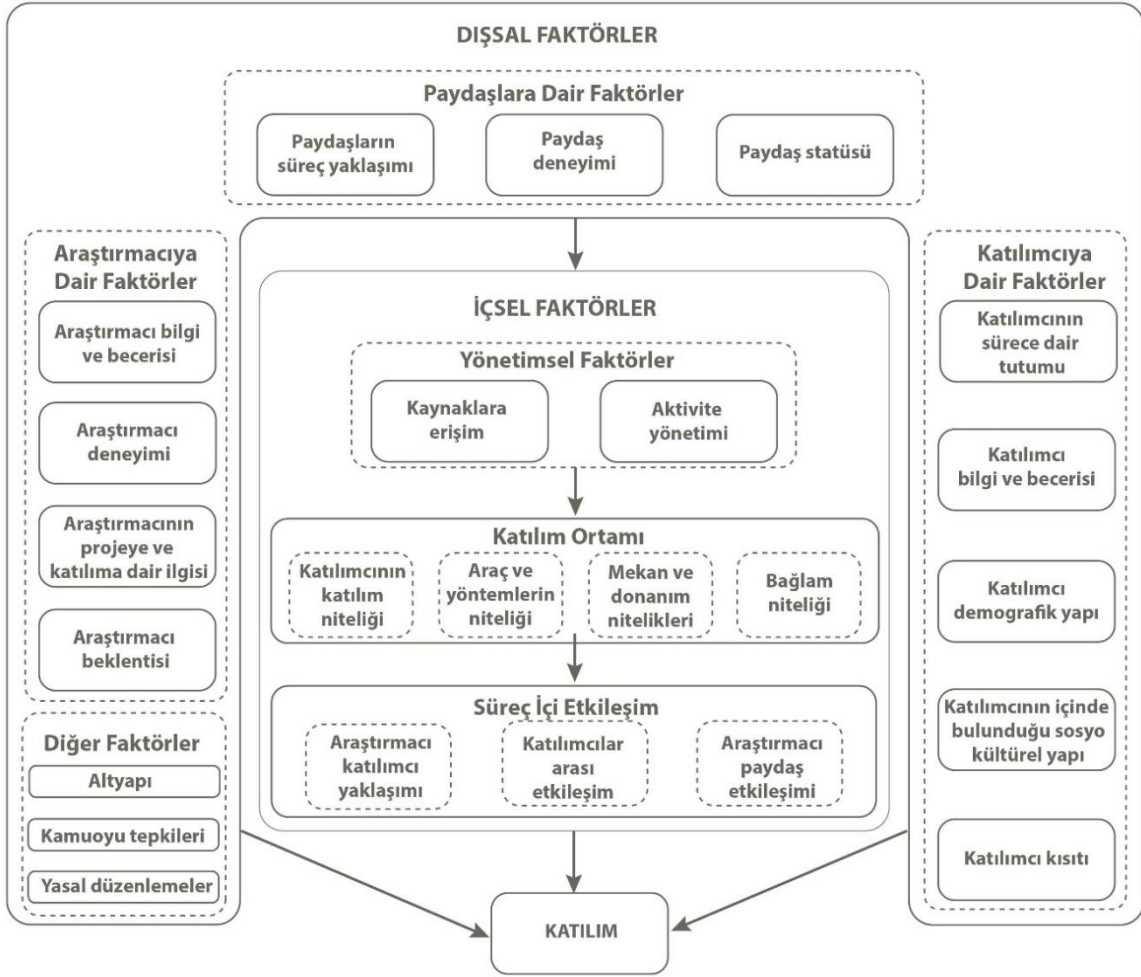
“... enformel “hikaye anlatımı” görüşmesi yapılması ve dijital ses kayıt cihazlarının kullanılmasına yönelik bir eğitim oturumunun ardından hemşire Anne ve SCCCC katılımcıları hasta hikayeleri topladılar, araştırmacılar ise personel hikayeleri topladı” (BOSOP).

Uygulama yaptırma

Gelişim alanlarının diğer bir adımı ise katılımcıya uygulama yaptırmadır. Bu durumlarda katılımcının kazandığı bilgi ve becerileri kullanması için katılımcıya ortamlar yaratmıştır. Ancak bu ortamlar tasarımcı kontrolünde kurgulanmış ortamlardır. Araştırmacının katılımcıya izin verdiği ölçüde ve aşamalarda bu uygulamalar yaptırılır. Bu başlık altında yer alan katılımcı davranışları bireysel, diğer katılımcılarla veya süreçteki diğer tüm öznelerle birlikte gerçekleştirilebilir. Kontrollü bir şekilde katılımcı inisiyatiline açılan bu alanlarda, probleme birlikte karar verme, araştırma yapma, alternatifler arasından seçim yaptırma, içerik üretme, proje uygulamasını yapma gibi etkinliklerin katılımcı tarafından gerçekleştirildiği analiz edilen projelerde gözlemlenmiştir. Uygulama alanlarında gerçekleştirilen aktiviteler proje konusuna bağlı olduğundan bağlamsal olarak nitelenmiştir.

... veliler öğretmenler hani çocukların dahil olması noktasında daha böyle risk teşkil etmeyecek. Yani çocukları engellemek de zor olabiliyor şantiyede olduğundan. Ama biraz onları yani dâhil olsun istiyoruz da o uygulamanın tehlikeli durumlarından da uzak tutmaya çalışarak. Ama bir yer boyanacaksa falan onların da yapabileceği neler olabilir diye düşünmek açmak. Onları da biraz dâhil etmeye çalışıyoruz (Görüşmecî projesi).

6.2.5. Dışsal faktörler

Şekil 6.12. Dolaylı güçlendirme deseni faktörler arası ilişkiler

Dolaylı güçlendirme deseninde süreci etkileyen dışsal faktörler süreçteki öznelere ait durum ve niteliklerle çevresel koşullardır. Bu değişkenler dört başlık altında gruplandırılmıştır.

Paydaşlara dair faktörler

Doğrudan güçlendirme deseninde de yer alan paydaşlara dair faktörlerle benzeşmektedir. Tek fark paydaş tanımlamasının değişmesidir. Diğer desende güç sahibi kurum ve kuruluşler aynı başlık altında incelenirken, bu desende bu öznelere paydaş olarak tanımlanmıştır. Bu anlamda üç başlıkta ele alınan paydaşlara dair başlıklar paydaşların süreç yaklaşımı, paydaş deneyimi ve paydaş statüsüdür.

Paydaşların süreç yaklaşımı

Üç başlıkta toplanan paydaşlara dair faktörlerden ilkinin paydaşların süreç yaklaşımı olduğu gözlemlenmiştir. Analiz edilen projelerde genellikle güç sahibi kurumlar olan bu paydaşların sürece kaynak sağlayarak süreci mümkün kıldıkları ifade edilmiştir.

“Katılımcı tasarım faaliyetleri için yeterli kaynakların ayrılmasını sağlamak için katılımcı tasarımın kuruluşun yüksek düzeylerinde desteklenmesi gerekmektedir” (Prosthetic Leg Project).

Paydaş deneyimi

Süreci etkileyen bir diğer faktörün paydaş deneyimleri olduğu tespit edilmiştir. İncelenen projelerde bu deneyimlerin bağlama ve katılıma dair olduğu gözlemlenmiştir. Bu deneyimlerin sürecin yürütülmesinde destek sağladığı ifade edilmiştir.

“Şimdi sadece proje diye bakma. (Kurum adı) diye bak... yığınla proje yaptık Kartal’da. Her bir etkinlik bişey doğuruyor” (Görüşmecî projesi).

Paydaş statüsü

Paydaşların statüsünün de süreçteki bazı kısıtları kaldırarak daha rahat bir süreç yürütülmesine olanak sağladığı araştırmacılar tarafından ifade edilmiştir. Örneğin bir okulla birlikte gerçekleştirilen projelerde kısıtlar özel kurumlar tarafından finanse edilen projelerde olduğu kadar ön planda olmamaktadır.

Araştırmacıya dair faktörler

Süreçteki bir diğer özne olarak araştırmacının beraberinde getirdiği durum ve niteliklerin de süreci etkilediği birçok projede ifade edilmiştir. Bu ifadeler de dört ana başlıkta toplanmıştır.

Araştırmacı bilgi ve becerisi

Süreci etkilediği ifade edilen en önemli faktör araştırmacının bilgi ve becerisi olarak tespit edilmiştir. Bu bilgi ve beceri üç başlık ile ilişkili olduğu gözlenmiştir. Problem alanı bilgisi, süreç bilgi ve becerisi ve katılımcı bilgisidir. Bu başlıklardan sürece dair bilgi ve becerinin işleyişi kolaylaştırdığı birçok projede ifade edilirken, problem alanına dair bilginin de araştırmacı ve katılımcı arasında bir ilişki ve ortak dilin oluşmasında yardımcı olabileceği belirtilmiştir.

“Birlikte yaratım zorludur, çünkü hem tasarımcılar hem de bizim durumumuzda tıp uzmanları kendi uzmanlık alanları dışında çalışmaya çağırılırlar” (FitWits MD).

“Bir tasarımcı olarak temel ayrıcalıklardan birinin, şikayetleri önerilere dönüştürme yeteneği olması gerektiğini ve bu araştırmayı kesinlikle daha fazla araştırmaya layık olan özel yöntem ve araçlar tasarlayarak desteklememiz gerektiğini anladık” (Creative citizens).

Araştırmacının katılımcıya dair bilgisinin de araştırmacı ve katılımcı arasındaki ilişkide kolaylaştırıcı bir işlev gördüğü ifade edilirken bu bilginin bir ön kabul veya varsayım yaratmasının iki özne arasında gerçek bir ilişki kurulmasını zorlaştırdığı da dile getirilmiştir. Nitekim araştırmacının katılımcıya ön kabuller üzerinden yaklaşması ve ona bazı davranış kalıplarını uygun görmesinin gerçek katılımcıyı tanımmasını engellediği projelerde belirtilmiştir.

Temel sorun, jenerik bir grup yaşlı için bağlamından koparılmış bir teknoloji tasarlamaya çalışıyor olmamızdı. Katılımcılarımızın kronolojik yaşlarına rağmen, çalışmamızda esasen onlar AG topluluğunun aktif üyeleri olarak hareket ettiler. Bu öğrenme topluluğu içerisinde, yaş değil, öğrenme, katılımcı grubunu karakterize eden şeydi (Life 2.0).

Araştırmacı deneyimi

Araştırmacıya dair süreci etkileyen bir başka nitelik araştırmacının deneyimidir. Problem alanına dair, katılımcıya dair, sürece dair olmak üzere üç başlıktaki deneyimlerin sürece etkisi olduğu tespit edilmiştir.

“Bununla birlikte, zaman kısıtlamaları nedeniyle, sağlanan malzemelerin kalitesi ve mimari/ kentsel projeleri gözden geçirme konusundaki deneyim eksikliği bazen teklifler hakkında kapsamlı bir anlayış ve derinlemesine bilgi alışverişinin inşasını engellemiştir” (Swot-Mobile).

Araştırmacının projeye ve katılıma dair ilgisi

Araştırmacının projeye ve katılıma dair ilgisinin de motivasyon ve sürece bağlılık açısından olumlu etkisi olduğu gözlemlenmiştir. Bu ilginin araştırmacının sürece ve katılımcılara yaklaşımı üzerinden de süreci etkilediği projelerde gözlemlenmiştir.

“... her iki tarafın motivasyonu yüksekti, komşuyduk, yakındık, dünya görüşü olarak da benziyorduk ve geleceği değiştirmek konusunda isteklerimiz vardı” (Görüşmeci projesi).

Araştırmacı beklentisi

Araştırmacının bu ilgisinin araştırmacı beklentisi olarak da sürece yansıdığı ve beklentilerin süreçteki olumsuzluklar karşısındaki tutumu etkilediği araştırmacılar tarafından bildirilmiştir.

“Gençler ve tasarımcılar arasında bir tasarım alanı yaratmanın (Iversen ve Smith, 2012), beklentilerimizin çok yüksek olduğu zamanlarda sorunlu olduğunu gördük” (Diabet type 1).

Katılımcıya dair faktörler

Sürece katılan bir diğer özne olarak katılımcının nitelik, koşul ve durumlarına dair süreci etkilediği tespit edilen faktörler beş başlık altında ele alınmıştır.

Katılımcının sürece dair tutumu

Katılımcıya dair faktörler arasında en belirgin süreci etkileyen faktörün tutum ve tutuma etki eden diğer faktörler olduğu tespit edilmiştir. Bu alt bileşenlerden katılımcının önceki katılım ve problem bağlamı deneyiminin sürece dair tutumu etkilediği belirtilmiştir.

“Düşük deneyim seviyesi ya da problem çözme ve bilgi işleme yeteneklerinin azalması nedeniyle, bu projedeki yaşlı yetişkinler katılımcı perspektifindeki fırsatlardan faydalanmamıştır” (BOSOP).

Katılımcı tutumu üzerinden sürece etki eden bir başka faktörün katılımcının problem bağlamına ilgisi olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılar için problem bağlamı anlamlı olduğunda sürece katılım konusunda istekli olma tutumunun geliştiği araştırmacılar tarafından da ifade edilmiştir.

“Yiyeceklerin kökenine ve kalitesine özen gösteriyorlardı ve bu nedenle meraklı olma eğilimindeydiler ve önerimizi “fikir paylaşım duraklarında” memnuniyetle karşıladılar, bu de yüzden genel olarak fikirlerimizi eleştirmeden iyi niyetler göstermişlerdi” (Feeding Milan).

Yukarıdaki araştırmacı ifadesinden katılımcı ilgisinin projeye katılım bakımından olumlu, farklı fikirlerin üretilmesi açısından ise olumsuz bir etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim projeye ilgileri katılımcıların projedeki çözüm önerilerini olduğu gibi kabul etmelerine, eleştiri ve sorgulama yapmamalarına neden olmuş böylelikle projeyi olumsuz da etkilemiştir. Bu durumun katılımcı beklentisi ile de yakından ilişkili olduğu söylenebilir. Nitekim katılımcının konuya olan ilgisinin beklentiyi artırması ya da yanlış beklentilere neden olması süreci araştırmacının kurguladığı yapıdan uzakta konumlandırmasına, araştırmacı katılımcı arasında ortak bir anlayışa varmada sıkıntı yaşanmasına neden olduğu araştırmacılar tarafından ifade edilmiştir. Bu durum katılımcının ilgi ve beklentisinin projenin katkısına dair farkındalık seviyesi ile de ilişkili olduğu çıkarımı yapılmıştır.

... zaten proje yaptığı için zaten deneyimi olduğu için zaten sivil toplum örgütü olarak deneyimi olduğu için bunun ne kadar önemli bir fırsat olduğunu hemen gördü. Elinden gelen en iyi şekilde destek oldu. Biz onları birgün önceden çağırdığımızda dahi ne yapıp ne edip geldiler (Görüşmecî projesi).

Yukarıdaki faktörlerle ilişkili olarak süreci etkileyen bir diğer alt faktör katılımcı ön yargı ve varsayımları olarak belirlenmiştir. Nitekim bu ön kabul araştırmacılara, projeye ve paydaşlara dair olabilmektedir.

“Tasarıma daha yakın olan sakinler arasında bile, tasarımcılar katıldı çünkü Camden Belediyesi bağlantıyı kurdu ve bu anlamda geliştirilen teklifleri derhal uygulamaya konması için Camden Konseyi finanse edecek gibi bir varsayım vardı” (Green Camden).

Tutumu etkileyen dolayısıyla katılımcının süreçteki performansını etkileyen diğer alt faktörün katılımcı özgüveni olduğu tespit edilmiştir. Özgüveni düşük olan katılımcıların süreçte görüşlerini ifade etmekte zorlandıkları, katılmak istemediği veya çekingen davranışlar sergilediği araştırmacılar tarafından dile getirilmiştir.

Katılımcı bilgi ve becerisi

Katılımcıya dair diğer süreci etkileyen önemli faktörlerden biri de katılımcı bilgi ve becerisidir. Bazı çalışmalarda özellikle katılımcının sürece katılım kapasitesinden bahsedildiği tespit edilmiştir. Bu beceri ve yeteneklerin düşünmeye dair olduğu görülürken aynı zamanda sosyal becerilerin de süreci etkilediği ifade edilmiştir.

“Tasarım sınırlamalarını ve potansiyel çözümleri tanımak için bir miktar yetenek gerekir” (ezSIS).

“Sosyal olarak daha az sürece bağlanan katılımcılar (yalnız kalanlar veya grupla öğle yemeği için kalmayanlar), hem bazı oturumlara katılmamış hem de katıldıkları oturumlarda katkı düzeyi açısından tasarım sürecinde daha az meşgul olmuşlardır” (ezSIS).

Dolaylı güçlendirme deseninde ise katılımcının bağlam ve süreç bilgisinin de sürece katılımı ve sürece sağladığı katkıyı etkilediği gözlemlenmiştir.

“Ancak güncel ve geleceğe dair pratiklere derinlemesine hâkim maker katılımcıların olması, gelecekteki pratiklerin özünü sorgulamadan çalışmamızı sağladı” (Helsinki Central Library).

Katılımcı demografik yapı

Katılımcıya dair süreci etkileyen bir başka nitelik içinde bulunduğu ekonomik durum ve yaş faktörleridir. Demografik yapı başlığı altında yer alan bu katılımcı niteliklerden

ekonomik durumun katılım ve katılım motivasyonu ile ters orantılı olduğu ifade edilmiştir. Diğer yandan yaş faktörünün belirli yaş grupları davranışları üzerinden süreci etkilediği ifade edilmiştir.

“... ama genelde çocuklarla yapılan işlerin 2 saati geçtiği noktada ilginin çok çabuk dağılması ki 2 saat blok yapmak bile çok motivasyonu tutmak için zor bişey” (Görüşmeci projesi).

Katılımcının içinde bulunduğu sosyokültürel yapı

Katılımı etkileyen bir başka katılımcı faktörü olarak katılımcının içinde bulunduğu sosyo-kültürel yapı incelenmiştir. Bu başlık iki alt başlık halinde ele alınmıştır. Bunlardan ilki olan katılımcının ait olduğu topluluğa dair sosyal ve kültürel pratiklerin katılımcının sürece katılımında etkili olduğu araştırmacılar tarafından ifade edilmiştir. Öte yandan sürece etki eden bir başka sosyo-kültürel faktör toplumsal değerlerin bir yansıması olarak toplumsal hiyerarşidir. Bu durumun katılımcılar arası etkileşime ve katılımcıların katılım biçimlerine etki ettiği bildirilmiştir.

“Toplum içindeki farklılıklar statü ve rolleri nedeniyle ilk aşamalarda anneleri, konsey üyelerini ve tesis personelinin içeren gruplar, çocukları için ne istediklerini tartışmak için ayrı ayrı toplandı” (TDCSP).

Katılımcı kısıtları

Katılımcıların kişisel nitelik ve tutumlarının yanı sıra dışsal olarak da sürece katılımlarına etki eden faktörler olduğu tespit edilmiştir. Bunlar zaman, kaynak ve dil kısıtı başlıkları altında kategorize edilmiştir. Zaman ve kaynak kısıtı katılımcıların sürece katılımlarını olumsuz etkileyerek, katılımcıların süreçte aktif rol almalarına ve katılım devamlılığına etki ettiği belirtilmiştir. Diğer yandan katılımcılara ait bir başka süreci etkileyen faktörün de iletişim dili olduğu tespit edilmiştir. Süreçteki karşılıklı etkileşimde sıkıntı yaratan dil kısıtının bu anlamda katılımı olumsuz etkilediği bildirilmiştir.

“Her ne kadar katılımcılar bu uygulama projesine yardımcı olmak için gönüllü olmuş olsalar da hastalar ve çalışanlar bunun için zamana veya kaynaklara sahip olmadıkları için paydaşlarla irtibatın araştırmacılar tarafından kurulmasını gerekli kılmıştı” (BOSOP).

Diğer faktörler

Süreç özneleri dışında çevresel koşul ve durumların da süreci etkilediği araştırmacılar tarafından ifade edilmiştir. Bu faktörler üç başlık altında toplanmıştır. Bunlar altyapı, kamuoyundan gelen tepkiler ve projeye dair yasal düzenlemelerdir.

Altyapı

Altyapı başlığındaki ulaşım altyapısı araştırmacı ve katılımcıların sürece erişimlerini etkilerken, fiziki altyapının da projenin uygulanabilirliği bakımından sürece etkileri olduğu araştırmacılar tarafından ifade edilmiştir.

“Yaşlanan fiziksel altyapının ve finansal kaynak eksikliğinin uygulanabilecek olan şeyleri ciddi şekilde sınırlayacağı görüşü vardı” (BOSOP).

Kamuoyundan gelen tepkiler ve proje bağlamındaki yasal düzenlemeler

Altyapı dışında sürece etki eden diğer faktörlerin de kamuoyundan gelen tepkiler ve projeye dair yasal düzenlemeler olduğu tespit edilmiştir.

6.2.6. İçsel faktörler

Süreç işleyişinde bağlı olarak süreci etkileyen içsel faktörler de üç ana başlık altında toplanmıştır.

Yönetimsel faktörler

Dışsal faktörlerle yakından ilişkili olan yönetimsel faktörler yönetsel süreçlere dair durumlardır ve iki başlık altında incelenmiştir. Bunlar kaynaklara erişim ve kaynakların yönetimi ile aktivite yönetimidir.

Kaynaklara erişim

Kaynak yönetimi başlığında kaynakların mevcudiyeti ve kaynaklara erişim ile ilgili durumlar araştırılmıştır. Çalışma ekibi ve teknik uzmanlar projenin insan kaynağını oluştururken diğer kaynaklar olarak araç ve yöntemler, maddi kaynak (bütçe) ve zaman tanımlanmıştır. Bu kaynaklara erişimde yaşanan sıkıntıların süreç yönetimini ve işleyişi olumsuz etkilediği birçok projede araştırmacılar tarafından dile getirilmiştir.

Bu durumda, konsept geliştirme aşamalarını takiben, kültürel miras uzmanları ve teknoloji uzmanları arasındaki beyin fırtınası ve beyin fırtınası oturumları, iç tartışmalar, zaman ve bütçe kısıtlamaları Richard'ın tasarım ekibinin orijinal konsepti değiştirmesine ve değerlendirme için bu pratik çözümü sunmasına yol açtı (meSch).

Aktivite yönetimi

Süreci etkileyen bir diğer yönetsel faktör de aktivitelerin yönetimidir. Süreç yönetimi ile ilgili araç ve etkinliklerin etkin yönetimini, aşamaların uygulanmasını nitelemektedir. Bu faktörlerin katılımcının sürece katılım biçimine, ürüne ve sürece sahiplik hissetmesine etki ettiği araştırmacılar tarafından dile getirilmiştir.

“...ve katılımcıların katılımlarının değerli olduğuna dair algılarını destekleyen ve olumlu şekilde uygulanan ve değerlendirilen ürünler ortaya çıktı” (iSchool).

Katılım ortamı

Katılım ortamı süreç içinde görev alan bileşenlere dair durum ve niteliklerdir. Bu ortama dair nitelik ve durumlar dört başlık altında incelenmiştir.

Katılımcının katılım nitelikleri

Ortam bileşeni olarak katılımcının süreçte yer almasına dair özelliklerin de katılımcılar arası etkileşimi, sürecin işleyişini ve dolayısıyla çözümü etkilediği ifade edilmiştir. Bu özellikler katılımcının süreçte yer alma biçimi (ücretli, ücretsiz), katılımcı çeşitliliği ve katılımcı sayısı olarak tespit edilmiştir.

“... nüfus tartışmasız bir şekilde bölümlere ayrılmıştı: aynı kaliteyi ve adil gıda sistemlerini tercih eden ya da en azından özel olarak dikkat eden insanlar. Bu kod tasarım sonuçlarını etkiledi ve farklı önceliklere sahip insanları nasıl çekeceğinin anlaşılmasını zorlaştırdı” (Feeding Milan).

Araç ve yöntemlerin niteliği

Süreçte yer alan araç ve yöntemlerin niteliğinin katılımcıların sürece katılım biçim ve derinliğini etkilediği tespit edilmiştir. Bunlar üzerinden dolaylı olarak sonucu da etkilediği araştırmacılar tarafından ifade edilmiştir.

“Prototipin özelliklerine ilişkin netlik, daha sonra Julie'ye ve ekibin geri kalanına içerik, form faktörü ve kullanım bağlamına odaklanan senaryoyu geliştirmesini sağladı” (meSch).

Mekân ve donanım nitelikleri

Katılım ortamı başlığında süreci etkilediği tespit edilen bir başka bileşenin mekân ve mekânsal donanımlar olduğu gözlemlenmiştir. Katılımcı etkileşimine uygun, rahat davranabilecekleri, aynı zamanda da ulaşımı kolay mekânların seçilmesi ve mekânsal düzenlemesinin katılımı olumlu etkilediği araştırmacılar tarafından belirtilmiştir.

Ayrıca alan şeffaf bir şekilde tasarlandı - özellikle girişte uygulanan fikir olası görsel engelleri azaltmaktı. Kendi kendine inşa edilmiş iç kısım (geri dönüştürülmüş malzemeden yapılmış taşıma kutuları), herkesin etrafa bakmaya, kalmaya, tartışmaya ve dinlenmeye davet edildiği çok işlevli, konforlu ve misafirperver bir ortamı kolaylaştıracak şekilde tasarlanmıştı (Next Bengaluru).

Bağlam niteliği

Katılım ortamının en son ögesi olarak katılımın bağlamı verilmiştir. Katılımcıya verilen görevin ve katılımın gerçekleştiği ortamı ifade eden katılım bağlamı koşullarının belirsiz ya da karmaşık olmasının katılımcının sürece katılımını olumsuz etkilediği tespit edilmiştir.

“Tüm projenin konusu - araştırma programları - karmaşıktı ve daha bilimsel bir dille ifade edildi, bu uzman olmayan izleyicinin anlamasını zorlaştırdı” (CIMULACT).

Süreç içi etkileşim

Süreci etkileyen içsel faktörlerden bir diğeri sürece dâhil olan özneler arasında gerçekleştirilen etkileşim ve bunların niteliğidir. Bu etkileşim üç başlık altında incelenmiştir.

Araştırmacının katılımcı yaklaşımı

Araştırmacının katılımcı yaklaşımı süreçte katılımcıya dair tutumunu ifade etmektedir. Araştırmacının bir otorite olarak süreçte bulunmasının katılımcı motivasyonu ve aidiyetini düşürdüğü belirtilmiştir.

“... vatandaşları himayeye sokan bir yaklaşımla yaklaşmak, onları hızla kapatır. Bir proje ekibi katılımcılara 'gerçek zamanlı' yardım etme yerine insanları güçlendirme arzusuyla motive edilmediği sürece gerçek dünya etkileşimlerini başaramaz” (The Presence Project).

Katılımcılar arası etkileşim

Katılımcılar arası etkileşimin de süreci etkilediği ifade edilmektedir. Özellikle farklı zamanlarda farklı kişilerin katılması veya diğer katılımcıların performansları gibi durumların katılımcılar arası etkileşimi olumsuz etkileyerek diğer katılımcıların da katılım motivasyonunu düşürdüğü bildirilmiştir.

“Çalışanların moralleri, birkaç personel katılımcının daha az katıldığı işbirlikçi tasarım atölyeleri süresince atölyeleri sırasında bozuldu” (BOSOP).

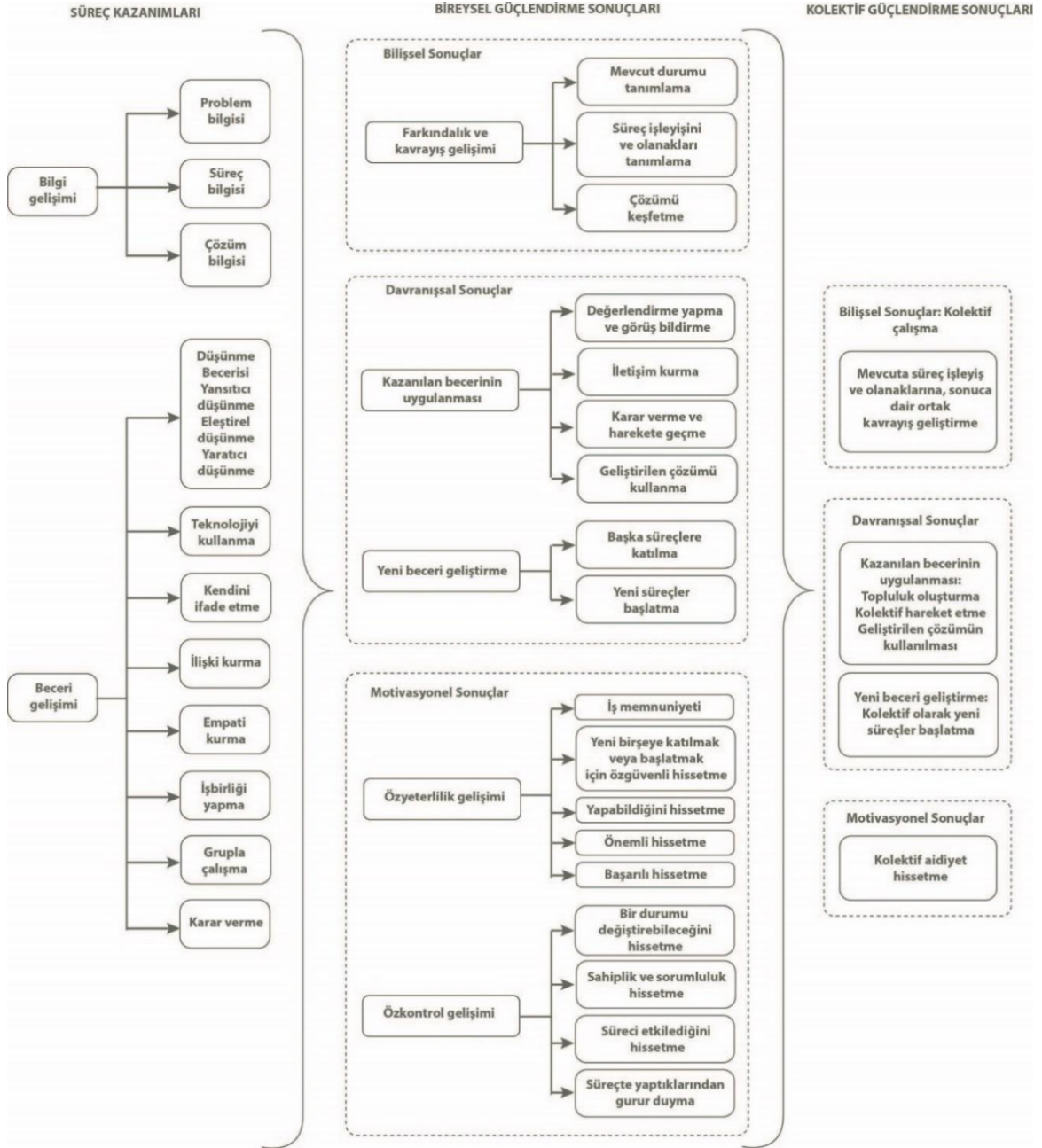
Araştırmacı paydaş etkileşimi

Araştırmacı paydaş arasındaki olumlu etkileşimin de katılımcıya karşılıklı güven anlamında yansıdığı ifade edilmiştir.

“Araştırmamız, katılımcılarımız için anlamlı ve AG (katılımcılara aracılık eden kurum) faaliyetlerine uygun olacak şekilde tasarlanmıştır. Bu iki perspektif AG’nin bize güvenmesi için anahtardı” (Worthplay).

6.2.7. Sonuçlar ve kazanımlar

Dolaylı güçlendirme deseninde sonuçlar genellikle araştırmacının gerçekleştirilen eylemlere ve sonuca dair gözlemlerine ait ifadeleri ışığında araştırılmıştır. Nitekim bu desendeki vurgu ürün tasarımı üzerinden güçlendirme olduğundan katılımcının süreçte geliştirdiği bilgi ve beceriler birçok projede sorgulanmamıştır. Bu anlamda süreçten kazanımlarına dair az miktardaki katılımcı geri dönüşü de bu sonuçların araştırılmasında kullanılmıştır. Bu ifadeler ışığında katılımcının süreçte sekiz temel becerisini geliştirdiği yorumlanmıştır. Bunların düşünme becerileri (yansıtıcı düşünme, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme), teknolojiyi kullanma, kendini ifade etme, ilişki kurma, empati kurma, iş birliği yapma, grupla çalışma ve karar verme becerileri olduğu çıkarımı yapılmıştır. Bu kazanımlara dair katılımcı perspektifindeki sonuçlar doğrudan güçlendirme deseninde olduğu gibi motivasyonel, bilişsel ve davranışsal olmak üzere hem bireysel hem kolektif seviyede üç başlıkta ele alınmıştır (Şekil 6.13).

Şekil 6.13. Dolaylı güçlendirme deseni kazanım ve sonuç ilişkisi

Bireysel güçlendirme

Bilişsel sonuçlar: Farkındalık ve kavrayış gelişimi

Katılımcıda bilgi ve beceri gelişiminin bir göstergesi olarak farkındalık ve kavrayış gelişiminin gerçekleştiği çıkarımı yapılmıştır. Bu çıkarıma süreç içinde gerçekleştirilen aktivitelere ve katılımcı davranışları üzerinden ulaşılmıştır. Bu kavrayış gelişimi mevcut

durumlara dair, süreç ve olanaklarına dair ve çözüme (ürün ve ürün fikrine) dair olmak üzere üç başlıkta toplanmıştır.

Mevcut duruma dair farkındalık gelişimi genel olarak katılımcının içinde bulunduğu durumu ya da dış dünyayı kendisi üzerinden düşünme davranışı olan yansıtıcı düşünme ve sorgulama ve bir yargıya varmayı ifade eden eleştirel düşünme ile ilişkilendirilmiştir.

“Bir görüşmeci dışında bütün katılımcılar kendi işlerini daha iyi kavradıklarını söylediler” (SWING).

“Bu, son ziyaretlerinden bu yana mevcut durumlarına ve gelecek planlarına yansıtma yaptıklarını ve tasarımcıya ihtiyaç duydukları veya yapmak istedikleri şeyler hakkında daha fazla bilgi vermek istediklerini gösteriyor” (Prosthetic Leg Project).

Benzer şekilde süreç ve olanaklarına dair kavrayışın da yansıtıcı düşünme becerisinin gelişimi ile ilişkili olduğu gözlemlenmiştir. Bu kavrayış gelişiminin iki ekseninde yaşandığı tespit edilmiştir. Bunlardan ilki bireysel ve kolektif potansiyellere dair kavrayış gelişimidir. Bu başlıkta katılımın gerektirdiği etkileşim sonucu gelişen insani kavrayışlar yer alır. Diğer katılımcı ve paydaşların duygu ve düşüncelerine dair kavrayış empati kurma ve ilişki kurma becerisinin gelişimi ile ilişkilendirilirken katılımcının kişisel katkı ve yeteneklerine dair davranışı yine yansıtıcı düşünme becerisinin gelişimini işaret ettiği görülmektedir. Bunların yanı sıra katılımcıların sürecin bireysel ve kolektif olarak getirdiği imkanlara dair kavrayış geliştirdiği de araştırmacılar tarafından ifade edilmiştir.

“... birlikte çok farklı şeyler de hani olabileceğini göstermek açısından bu iş birliği iyi bir iş birliği oldu. Dolayısıyla bir sürü farklı aslında proje etkinlik bir sürü farklı bir araya gelme nedeni ortaya çıktı” (Görüşmeci projesi).

Süreç ve olanaklarına dair bir başka başlık ise kaynak ve kullanımlarına dair kavrayıştır. Sürece ve çözüme hizmet eden somut ve soyut kaynakların keşfedilmesi, özelliklerinin ve süreçteki kullanım koşullarının tanımlanmasını niteler. Bu kavrayışın düşünme becerisi (yaratıcı, yansıtıcı ve eleştirel düşünme) ve teknolojiyi kullanma becerisi ile sürece dair bilgi gelişimini işaret ettiği çıkarımı yapılmıştır. Katılımcıda kavrayışın geliştiği kaynaklar

proje konusuna göre değişmekle birlikte bu desende kaynak olarak problem çözme süreç ve araçları ve teknolojinin tanımlandığı görölmektedir.

“Ve teknoloji ile ilgili beceri geliştirdi-Bilgisayar becerileri, sunum yapma gibi... (Proje) bana muhtemelen sahip olduğumu bildiği ancak hiç kullanmak zorunda olmadığım beceriler hakkında fikir verdi” (Alzheimer 100).

Bilişsel olarak kavrayışın geliştiğı son başlık çözüme dairdir. Bu başlıkta çözüm önerileri geliştirmek, alternatifler geliştirmek yaratıcı düşünme becerisinin gelişimine örnek olarak verilebilir. Öte yandan çözüm önerilerinin kişinin mevcut pratikleri ile ilişkisinin kurulması yine yansıtıcı düşünme ile ilişkilendirilebilir. Çözüm proje konusuna göre değiştii için içerik bağlamsaldır ancak geliştirilen ürün ve ürün fikrine (detayları, kullanımı gibi) dair kavrayış ve ürünün pratiklerin gelişimine yansımaya dair kavrayış olarak daha soyut iki başlık altında gruplanabilir.

“Vj projesinde katılımcılar pratiklerinin ve araçlarının geleceğini, dününün bugününü ve tahmin ettikleri geleceği takdir ederek kendilerini tanımlamaya başladılar” (VJs).

“Uygulamalı “yapım” faaliyetleri sayesinde hem öğrenciler hem de gelecek bölge sakinleri fikirlerinin 'uygulanabilirliğini' düşünmeye başladı” (Swot-Mobile).

Davranışsal sonuçlar

Dolaylı güçlendirme deseninde katılımcılarda davranışsal olarak gelişen sonuçlar iki başlık altında ele alınmıştır. Bunlardan ilki kazanılan becerilerin uygulanmasına dair uygulama alanlarındaki davranışlar ve projenin hedefi olan ürün kullanımına dair davranışlardır. Süreçte geliştirilmek istenen beceri proje konusuna göre değişebilse de katılımcıların aktif olarak katıldığı basamaklarda gerçekleştirdikleri davranışlar dört başlık altında toplanmıştır. Bunlar değerlendirme yapma ve görüş bildirme, çözüme ve kaynak kullanımına karar verme ve uygulama, iletişim kurma ve geliştirilen çözümü kullanma davranışlarıdır. Bu davranışlar ilişki kurma, kendini ifade etme, empati kurma, teknolojiyi kullanma ve düşünme becerilerinin gelişimine işaret etmektedir.

Birlikte ele alındığında, katılımcılar farklı dijital üretim yönleri, paylaşımlı atölye çalışmaları, açık inovasyon ve akranlar arası dinamikler hakkında geniş kapsamlı ve derinlemesine bilgi sahibi olmanın yanı sıra yapma (making), akran öğretimi, yetişkin eğitimi, çevre aktivizmi ve kent bahçeciliği gibi konularda katılımcı etkinlikleri organize etme ve kolaylaştırma deneyimi de yaşadılar (Helsinki Central Library).

Yukarıda tanımlanan ilk üç davranış süreç içindeki uygulama alanlarında kazanılan becerilerin uygulanmasına yönelikken geliştirilen ürün ya da ürün fikrinin kullanımı süreç dışında katılımcının gösterdiği bir davranıştır. Ancak bu davranış da süreçte kazandırılan becerilerin gelişimine hizmet ettiğinden bu kategori altında yer almıştır.

“Ellen neredeyse kitaplarını ve karatahtalarını terk ettiğini, bunun yerine etkileşimli beyaz tahtaları, cep telefonlarını ve İnterneti kullandığını söyledi” (iSchool).

“... yerel topluluk, okul odaklı projenin yarattığı yeni dinamikleri hayata geçirerek sosyal inovasyon bağlamında ilk yerel merkezi kendileri kurmayı başardı” (Welcome to Saint-Gilles).

Davranışsal sonuçlarda ele alınan bir başka başlık ise yeni beceri gelişimine dair uygulanan davranışlardır. Projeden sonra katılımcıların bu becerileri hayatlarının farklı alanların da kullanması ile ilgili bu davranışların iki biçimde gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Bunlardan ilki kazanılan beceriler kullanılarak başka bir sürece dâhil olmak ve o süreçte yeni beceriler geliştirmektir. Katılımcıda gözlemlenen diğer davranış ise kazandığı beceriler doğrultusunda yeni bir süreç başlatarak yeni beceriler geliştirmektir.

“Biz Bijlmer'de toplanırken, bazı yaşlı insanlar kendi yeni projelerini geliştiriyor ayrıldığımızı bile fark etmiyorlardı” (The Presence Project).

Motivasyonel sonuçlar

Sürecin katılımcıdaki bilişsel ve davranışsal sonuçlarının yanı sıra motivasyonel sonuçları olduğu da gözlemlenmiştir. Bunlardan özyeterliliğin, kişinin özgüvenli hissetmesi, yapabildiğini hissetmesi, başarılı ve önemli hissetmesi, yaptığı işten memnuniyet duyması durumları üzerinden geliştiği yorumlanmıştır. Motivasyonel diğer bir başlık olan özkontrol gelişimi de bireyin süreç ve sonuca karşı sorumluluk ve sahiplik hissetmesi, süreci

etkilediğini hissetmesi, yaptıkları ile gurur duyması ve bir durumu değiştirebileceğine dair inancı üzerinden yorumlanmıştır.

“2008'den bu yana projeye katılan çocuklar, kendi görüşleri hakkında konuşurken çok daha özgüvenli görünüyordu. Soruları yanıtlarken daha önce olduğu kadar güvenceye ihtiyaçları yoktu” (Prosthetic Leg Project).

Kolektif güçlendirme

Dolaylı güçlendirme deseninde de kolektif düzeyde güçlendirme sonuçları tespit edilmiştir. Bu sonuçlar da üç başlık altında incelenmiştir.

Bilişsel sonuçlar: Kolektif çalışma

Katılımcı süreçlerin beraberinde getirdiği etkileşim ile mevcut durumu ve çözüm önerilerini birlikte keşfetmek ve bu konulara dair ortak kavrayış geliştirmek, kolektif güçlendirmenin bilişsel sonuçlarını oluşturmuştur.

Davranışsal sonuçlar

Davranışsal sonuçlar bireysel güçlendirmede olduğu gibi iki şekilde ele alınmıştır. Bunlardan ilki kazanılan becerilerin uygulanmasına yönelik olan, ortak bir amaç etrafında örgütlenmek yani topluluk oluşturmak, geliştirilen becerilerin toplu bir şekilde uygulanması anlamına gelen kolektif hareket ve geliştirilen ürün ya da ürün fikrinin kolektif olarak uygulanmasıdır. Bunlar kolektif güçlendirmenin süreç içindeki beceri gelişimine dair davranışsal sonuçları olarak tespit edilmiştir.

"... bu karşılıklı birşey oldu yani iki tarafın da kazanımları yüksek oldu bence birlikte çalışma kapasitesi geliştirdik aslında en büyük kazanımları o oldu. Birlikte çalışma kapasitesi” (Görüşmecisi projesi).

Diğer yandan katılımcıların toplu olarak yeni süreçler başlatmaları yeni beceri gelişimine dair davranışsal sonuçlardır.

Motivasyonel sonuçlar

Bu bilişsel ve davranışsal sonuçların gelişmesi ile katılımcıların birbirlerine dair akran olarak geliştirdikleri aidiyet de kolektif güçlendirmenin motivasyonel sonucunu oluşturmuştur.

“... hikaye anlatımı ve duygusal haritalama yoluyla deneyimlerin paylaşılması, proje grubunda empati ve birliktelik geliştirilmesine yardımcı oldu” (BOSOP).

6.2.8. Süreç ve sonuç ilişkisi

Dolaylı güçlendirme deseninde katılımcı tasarım projelerinin analiz edilmesi sonucu ürün tasarımının öncelendiği süreçlerde nelerin yapılabileceği ve bu sürecin katılımcıda nasıl etkileri olacağı açıklanarak bir değerlendirme çerçevesi ortaya konulmuştur. Bu desendeki çerçevede odak noktası ürün tasarımı olduğundan katılımcı güçlendirilmesi bu doğrultuda ele alınmış, dolayısıyla birçok süreç bileşeni ile katılımcı kazanımlarını oluşturan sonuçlar arasındaki ilişki dolaylı olarak kurulmuştur. Nitekim katılımcının bilgi ve beceri olarak güçlendirilmesi süreçte daha nitelikli veri sunması için gerçekleştirilirken sürece ve ürüne dair sahiplik gelişiminin ürün veya ürün fikrinin kullanımı için hedeflendiği görülmektedir. Örneğin araştırmacının somut düşünme alanları, karşılaşma alanları ve gelişim alanları yaratırken katılımcının proje hedefleri bağlamında düşünme becerilerini kullanması, probleme, sürece ve kullanılan kaynaklara, çözüme dair kavrayış ve davranış geliştirmesi hedeflendiği birçok projede belirtilmiştir. Böylelikle hem katılımcı hem de araştırmacı için karşılıklı öğrenme gerçekleşmiş olacaktır.

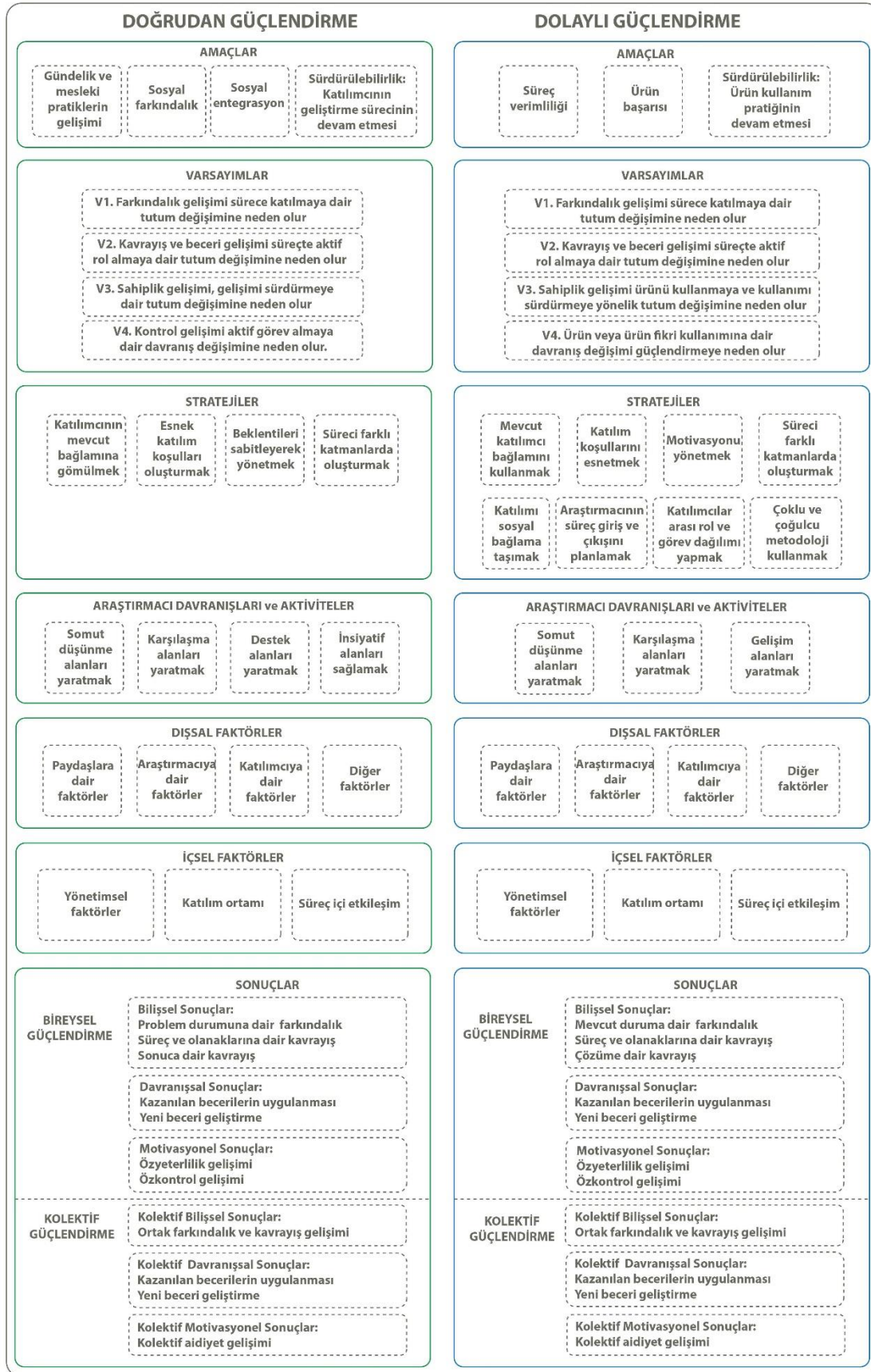
Dolaylı güçlendirme desenindeki diğer stratejilerin de karşılıklı öğrenme amacıyla uygulandığı gözlemlenmiştir. Örneğin mevcut katılımcı bağlamını kullanma stratejisinde araştırmacının, katılımcının mevcut bağlamını hedeflediği ürüne dair bir perspektifte ele alarak hem katılımcıda sürece dair motivasyon artışını hem de kullanım bağlamına dair veri elde etmeyi gözettiği ifade edilmiştir. Aynı şekilde katılımcılar arası rol ve görev dağılımı, çoklu ve çoğulcu metodoloji kullanımı stratejilerinin de katılımcıya karar verme, iletişim kurma, grupla çalışma gibi beceriler ve farklı araçlara dair kavrayış gelişimi için fırsatlar sunarken öte yandan tasarlama süreçlerine veri girişi sağladığı gözlemlenmiştir.

Bunun yanı sıra araştırmacının ürün veya ürün fikrinin kullanımı için katılımcıda motivasyonel sonuçları doğrudan etkileyecek stratejiler uyguladığı da gözlemlenmiştir. Bunların en önemlisi katılım koşullarını esnetmedir. Tüm süreci kurgulayan araştırmacının, katılımcı sahipliğinin gelişmesi için bazı noktalarda uygulamayı katılımcıya bıraktığı görülmüştür. Bu durum aidiyet gelişimini sağlarken kazanılan becerilerin uygulanarak pekiştirilmesine böylelikle katılımcının özyeterlilik ve özkontrolünün gelişmesine etki eder. Araştırmacının süreçten çıkışını planlama stratejisinde de araştırmacının süreçten yavaşça çekilip kontrolü katılımcıya bırakarak aidiyetin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Ancak motivasyonel sonuçların hedeflendiği bu stratejinin uygulanmasında yaşanan sıkıntılar nedeniyle özyeterlilik ve özkontrol gelişimi üzerinde çok da etkili olunamamıştır.

Sonuçlarla doğrudan ilişkili olmayan ancak araştırmacının oluşturduğu katılım alanlarına katılımcının adapte olmasını sağlayan motivasyonu yönetme, katılımı sosyal bağlama taşıma ve araştırmacının sürece girişinin planlanması stratejilerinde de karşılıklı güven oluşumuna vurgu yapılmıştır. Nitekim katılımcının süreçteki performansını etkileyen en önemli faktörlerden biri olduğu belirtilen karşılıklı güvenin oluşmasının katılımcının sürecin imkanlarından yararlanma motivasyonunu artırdığı böylelikle özyeterlilik ve özkontrol gelişimini dolaylı olarak etkilediği söylenebilir. Sürecin farklı katmanlarda oluşturulması da sonuçlar üzerinde dolaylı etkisi olan stratejilerden birisidir. Nitekim bu stratejide araştırmacı hedeflediği değişimin gerçekleşmesi için yapısal işbirliklerine girerek bilişsel, davranışsal ve motivasyonel sonuçların oluşacağı ortamların yaratılmasını sağlamıştır.

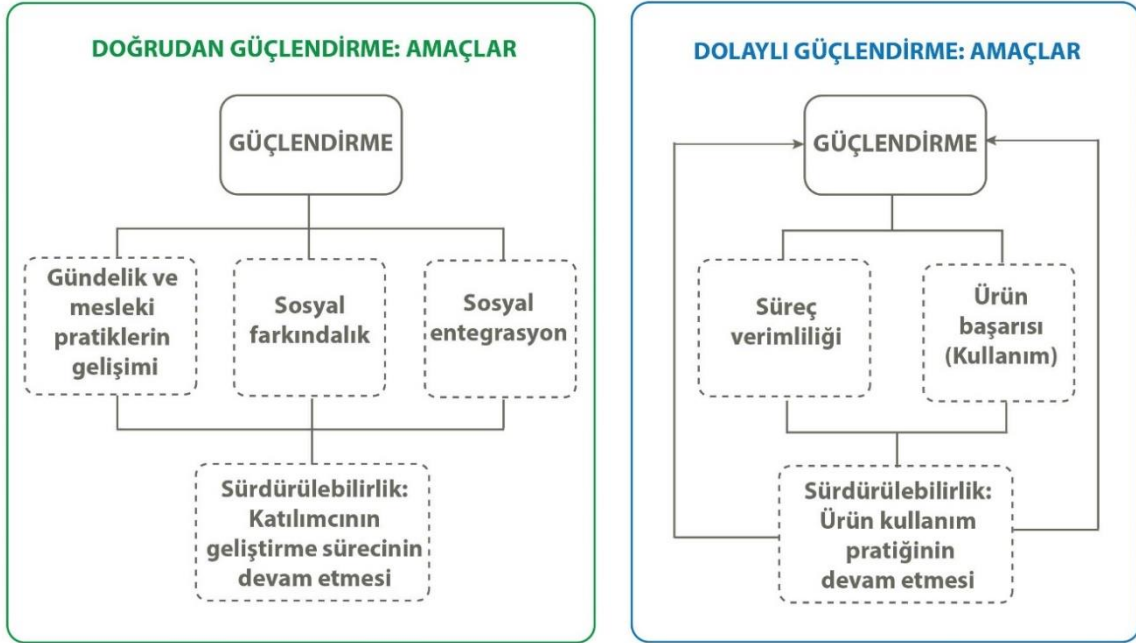
6.3. Doğrudan ve Dolaylı Güçlendirme Desenlerinin Karşılaştırması

Yapılan analiz sonucunda tespit edilen nihai amaçlardaki farklılıkların iki farklı desenin oluşumunda etkili olduğu gözlemlenmiştir. Ancak bu sonuçlara ulaşmak için her iki desende de süreç içinde katılımcının güçlendirilmesi ortak amaç olduğu gözlemlenmiş bu doğrultuda da süreç işleyişinde ve sonuçlarda benzerlikler tespit edilmiştir. Bu bölümde proje amaçlarından başlayan bu farklılık ve benzerliklerin desenlere yansımaları araştırılmış ve tartışılmıştır (Şekil 6.14).

Şekil 6.14. Doğrudan ve dolaylı güçlendirme desenleri süreç ve sonuç bileşenlerinin karşılaştırılması

6.3.1. Amaçlar ve varsayımların karşılaştırılması

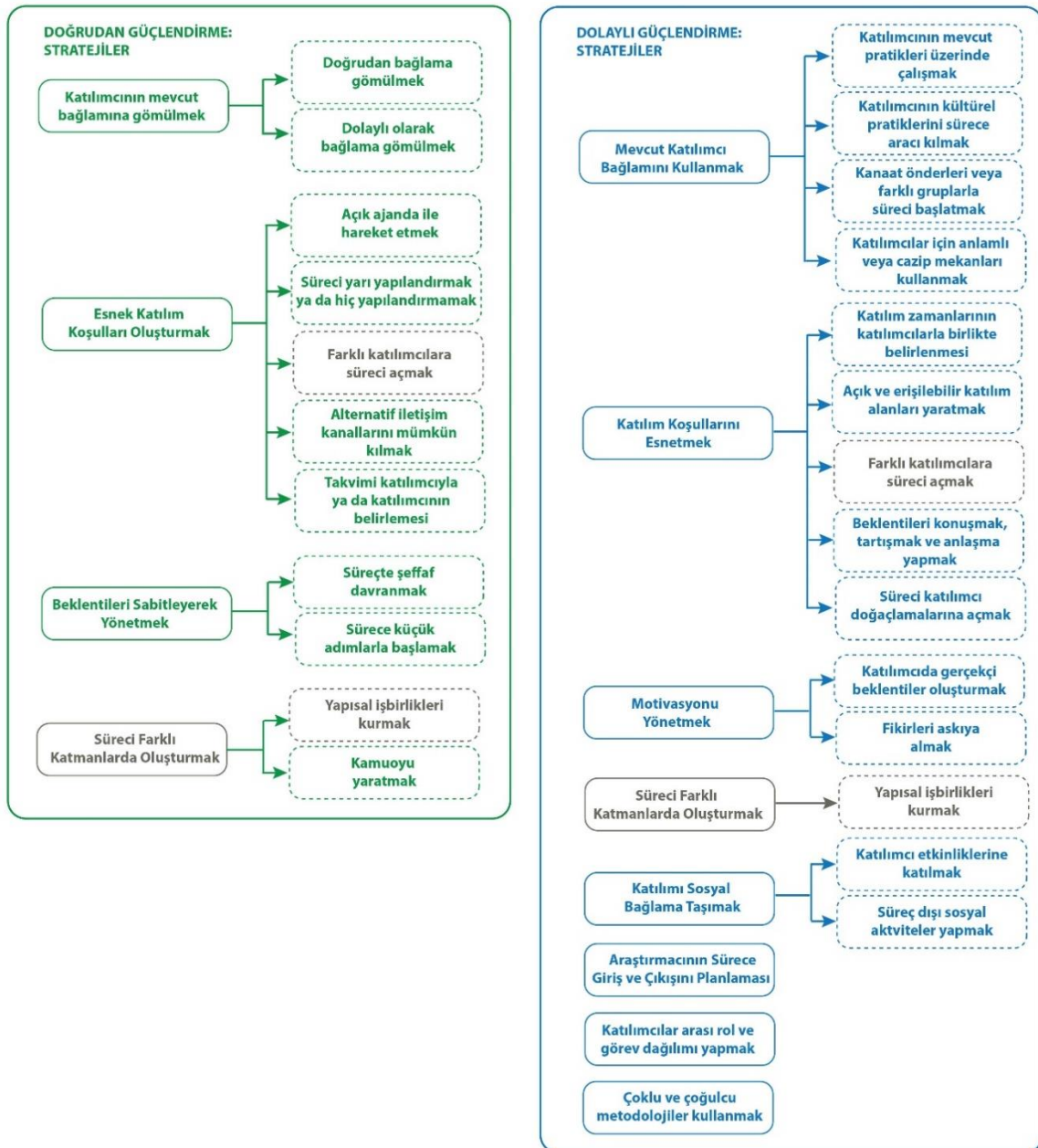
Şekil 6.15. Desenler arası amaçların karşılaştırılması

Doğrudan güçlendirme deseninde asıl amaç güçlendirme olduğundan sürecin temellendiği varsayımlarda da farklılık görülmektedir. Nitekim her iki desenin 1. ve 2. varsayımı katılımcının süreç içindeki güçlendirilmesi ve katılım ile ilişkili olduğundan benzeşse de 3. ve 4. varsayımlarında bu ilkesel farklılık net olarak okunabilmektedir. Örneğin doğrudan güçlendirmede gelişimin sürdürülmesine dair tutum ve davranış değişimi söz konusu iken dolaylı güçlendirmede sahiplik gelişimi ürün kullanımı ile ilişkilendirilmiştir. Nitekim dolaylı güçlendirmenin son varsayımı da iki desen arasındaki farkı göstermektedir.

6.3.2. Stratejilerin karşılaştırılması

Amaçlar ve varsayımlarda gözlemlenen farklılıklar ilkesel olarak nitelenebilirken stratejilerde uygulama biçimleri değişmiştir. Uygulamalar arasındaki bu biçimsel nüansların okunabilmesi için farklı isimlendirmeler kullanılmıştır. Örneğin Şekil 6.16'da görüldüğü üzere araştırmacı stratejilerinde koşulların esnekliğine dair stratejilerde benzerlik göstermektedir. Ancak doğrudan güçlendirme deseninde sürecin kurgusu ve içeriği baştan müdahaleye açık bir şekilde kurgulanmışken dolaylı güçlendirmede belirli koşullarda bu esnekliğin katılımcıya sağlanması adlandırmadaki farklılığın da nedenini

oluşturmuştur. Ayrıca doğrudan güçlendirme deseninde bu esnekliğin amacı katılımcının sürecin kontrolünü alması ve kendi gelişimini devam ettirmesi iken dolaylı güçlendirmede bu esnekliğin katılımcının tasarlanan ürünü ya da ürün fikrini sahiplenmesi ve kullanması olduğu görülmektedir. Bu anlamda doğrudan güçlendirme deseninde gelişimi sürdürmeye yönelik davranış gelişimi gözlenirken diğer desende katılımcıların süreçten çıktıktan sonra gelişimi devam ettirmeye yönelik davranışsal sonuçlarının diğer desene oranla daha az gerçekleştiği görülmektedir.

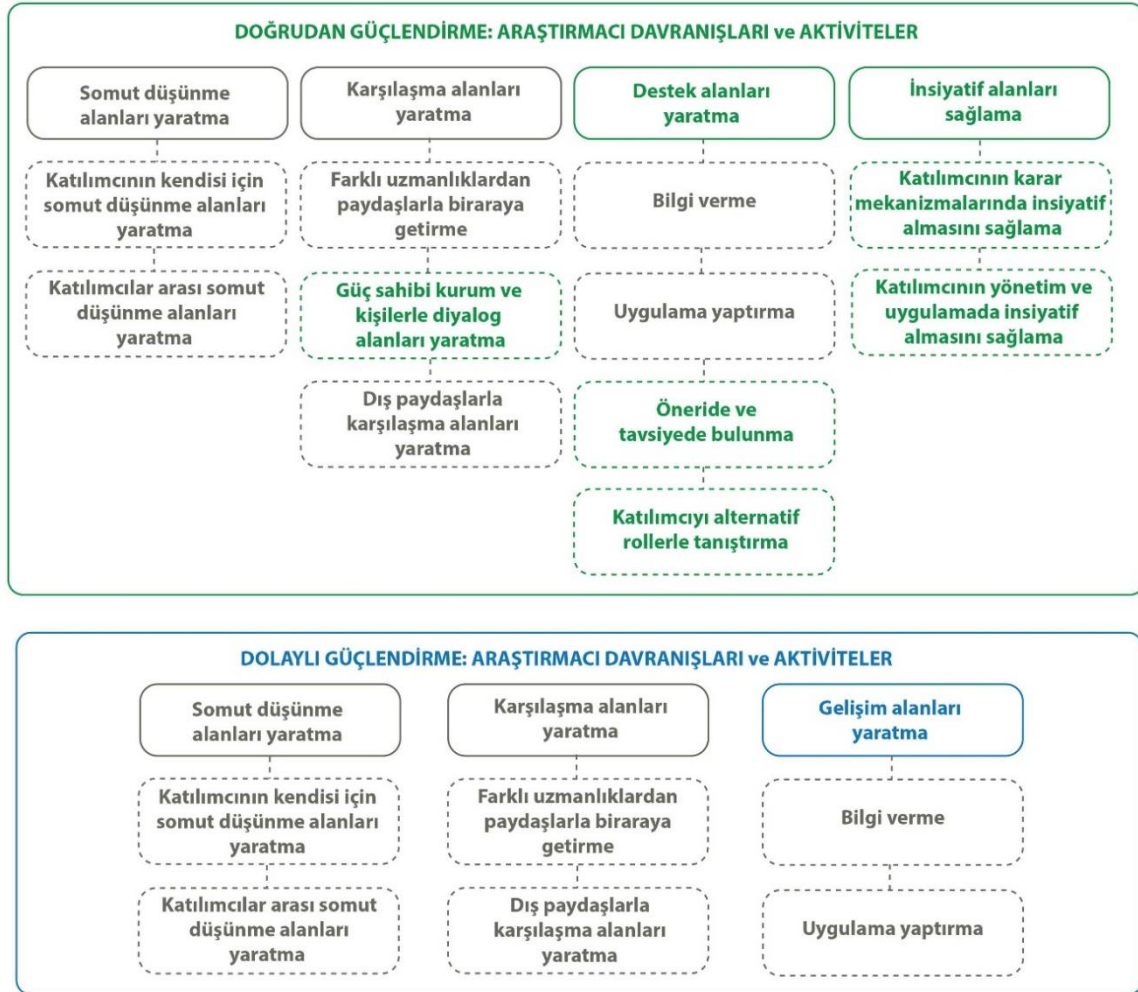
Şekil 6.16. Desenler arası stratejilerin karşılaştırılması

Sonuçlarda gözlemlenen bu değişimin aynı zamanda katılımcının mevcut bağlamına gömülme ve mevcut bağlamını kullanma stratejileri arasındaki farktan da kaynaklandığı düşünülmektedir. Nitekim doğrudan güçlendirme deseninde mevcut bağlama gömülme stratejisi ile katılımcı ile birlikte belirlenen katılımcı için anlamlı problemlere çözüm aranırken katılımcının bu problemi benimsediği ve bu doğrultuda bu koşulları değiştirmek için daha aktif şekilde çalıştığı ve harekete geçtiği gözlemlenmiştir. Diğer desende katılımcı bağlamına dışardan dâhil olan araştırmacının tespit ettiği bir durum, proje konusu olarak belirlendiğinden katılımcının bu konuyu anlamlı bulması ve bunun üzerine çalışması davranışsal sonuçlarda bir farka neden olmuştur. Bu durum her iki stratejinin farklı adlandırılmasında sebebini de oluşturmaktadır. Araştırmacıların bu durumu yönetebilmek için dolaylı güçlendirme deseninde motivasyon yönetimi stratejisi kullandığı görülmektedir. Böylelikle katılımcının sürece devam etmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Öte yandan doğrudan güçlendirme deseninde katılımcının süreci anlamlandırıp sahiplenerek beklentisinin arttığı bu doğrultuda araştırmacının bu desende motivasyon yerine beklenti yönetimi stratejisini uyguladığı görülmektedir.

Süreci farklı katmanlarda oluşturma hedeflenen değişimin gerçekleşmesi açısından her iki desende de yer almaktadır. Ancak iki desendeki uygulama biçimleri arasında farklılıklar gözlemlenmiştir. Örneğin doğrudan güçlendirme deseninde yapısal işbirlikleri oluşturma ve kamuoyu oluşturma halinde uygulanan bu strateji dolaylı güçlendirme deseninde sadece araştırmacının kontrolünde işletilecek şekilde yapısal işbirlikleri kurmak olarak uygulanmıştır. Dolaylı güçlendirme deseninde uygulanan rol ve görev dağılımı yapma, çoklu ve çoğulcu araç ve metodoloji kullanımı, katılımı sosyal bağlama taşıma genellikle katılımcıdan kullanım bağlamına dair bilgi almak için uygulanan stratejiler olarak gözlemlenmiştir. Ancak bu stratejilerin de katılımcı ile karşılıklı güven oluşturarak katılımcının bilişsel, davranışsal ve motivasyonel sonuçları üzerinde etkili olduğu gözlemlenmiştir. Araştırmacının sürece giriş ve çıkışını planlama stratejisinin de karşılıklı güven oluşturma ve katılımcıda sahiplik gelişimin amacıyla uygulandığı görülmektedir. Araştırmacının girişinin planlanması katılımcının sürece katılım biçimi ve derinliği üzerinde etkili olarak sonuçları olumlu etkilediği gözlemlenmiştir. Ancak araştırmacının sürece çıkışının planlanması stratejisi bazı projelerde vurgulansa da bu stratejinin uygulanmasında yaşanan sorunların ya da zaman kısıtı nedeniyle uygulanamamasının katılımcının davranışsal sonuçları üzerinde olumsuz etkisi olduğu belirtilmiştir. Doğrudan güçlendirme deseninde bu güven ve sahiplik araştırmacının esnek katılım koşulları

sağlaması ve katılımcının mevcut bağlamına gömülmesi stratejilerinde amaçlanmış ve gerçekleştirilmiştir. Bu anlamda davranışsal sonuçlar üzerinde bu stratejinin başarılı olduğu görülmektedir.

6.3.3. Araştırmacı davranışları ve aktivitelerin karşılaştırılması

Şekil 6.17. Desenler arası araştırmacı davranışları ve aktivitelerin karşılaştırılması

Araştırmacı davranışları ve aktiviteler bölümünde de sürecin amaçları doğrultusunda bazı farklılıklar ve benzerlikler tespit edilmiştir. Bu anlamda katılımcı için ve katılımcılar arası somut düşünme alanları yaratma ve her iki desendeki alt başlıklardan bilgi verme ve uygulama yaptıрма, katılımcının süreçteki bilgi ve beceri gelişimi için araştırmacının gerçekleştirdiği aktiviteleri kapsamaktadır (Şekil 6.17). Ancak somut düşünme alanlarına konu olan durumların farklı olması doğrudan güçlendirmede bu durumların problem durumu ve olasılıklar şeklinde, dolaylı güçlendirme deseninde ise bu durumların mevcut

durum ve çözüm olarak adlandırılmasına neden olmuştur. Desenlerin giriş bölümünde anlatılan niteliklerle paralellik gösteren bu ayrımda doğrudan güçlendirmede katılımcı bağlamında var olan bir problemin tespiti ve bu soruna dair çoğulcu ve ucu açık olasılıkların keşfi sürecin amacını ve sonucunu oluştururken dolaylı güçlendirmede tasarlanması planlanan bir ürüne dair mevcut durumun araştırılması ve süreç sonunda ona dair ucu kapalı sonlandırılmış çözüm önerilerinin geliştirilmesi bu adlandırmadaki farklılığın temel nedenini oluşturmaktadır.

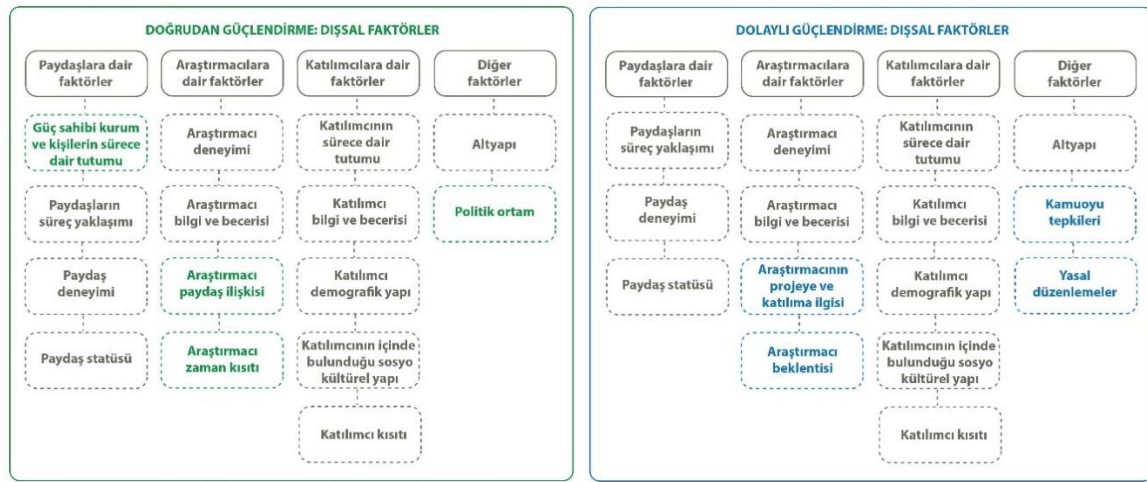
Öte yandan karşılaşma alanları oluşturmada iki desen benzerlik gösterse de doğrudan güçlendirme deseninde güç sahipleri ile katılımcıların bir araya getirilmesi durumu dolaylı güçlendirme deseninde saptanmamıştır. Bu durum yine sürecin amacı ile ilişkilendirilebilir. Doğrudan güçlendirme deseninde katılımcının süreçten çıktıktan sonra da işbirliklerini devam ettirerek yeni beceriler kazanması gözetilirken dolaylı güçlendirme deseninde böyle bir kaygı güdülmemiştir. Bu anlamda insan kaynakları ile birebir iletişime geçmeyen katılımcıda yeni beceri gelişimi dolaylı güçlendirme deseninde daha az gözlemlenmiştir.

İki desen arasındaki diğer bir farklılık gelişim alanları ve destek alanları yaratmaya dair aktivitelerdir. Nitekim doğrudan güçlendirme deseninde araştırmacının üstlendiği roller farklılaşmakta araştırmacı süreçte hem danışman hem de sağlayıcı bazen de katılımcı olarak pozisyon almaktadır. Bu anlamda bilgilendirme ve uygulama yaptırmanın yanı sıra araştırmacının katılımcıları farklı rollerle tanıştırma, öneri ve tavsiye verme gibi davranışlar sergilediği gözlemlenmiştir. Böylelikle katılımcı için destek alanları yaratmaktadır. Öte yandan dolaylı güçlendirme deseninde araştırmacının rolü sabittir, araştırmacı süreçte kolaylaştırıcı olarak görev almaktadır. Bu anlamda araştırmacının süreci hem katılımcı hem de kendisi için kolaylaştırmak adına katılımcıyı geliştirmesi söz konusudur. Bu nedenle araştırmacının süreçte katılımcıyı bilgilendirebileceği ve becerilerini geliştirmek için uygulama yaptırabileceği gelişim alanları yarattığı gözlemlenmiştir. Araştırmacının bu iki desendeki davranışları arasındaki fark davranışsal sonuçların da farklılaşmasında bir etken olarak yorumlanmıştır.

Sonuçlardaki farklılaşmanın en önemli nedenlerinden birinin de diğer bir araştırmacı davranışı olan inisiyatif alanları yaratma olduğu gözlemlenmiştir. Doğrudan güçlendirme deseninde araştırmacının kendisini süreçten çekerek hem kazanılan becerilerin

uygulanması hem de yeni beceri gelişimi için inisiyatifi katılımcılara bıraktığı gözlemlenmiştir. Bu anlamda katılımcıya bir hareket alanı sağlayarak sürecin ve kendi gelişiminin kontrolünü almasını sağlamaktadır. Esnek katılım koşulları oluşturma ile yakından ilişkili olan bu araştırmacı davranışına dolaylı güçlendirme deseninde rastlanılmamaktadır. Nitekim dolaylı güçlendirme deseninde verimlilik ve ürün kullanımı ön planda olduğundan süreç sürekli olarak araştırmacı gözetiminde gerçekleştirilmiştir.

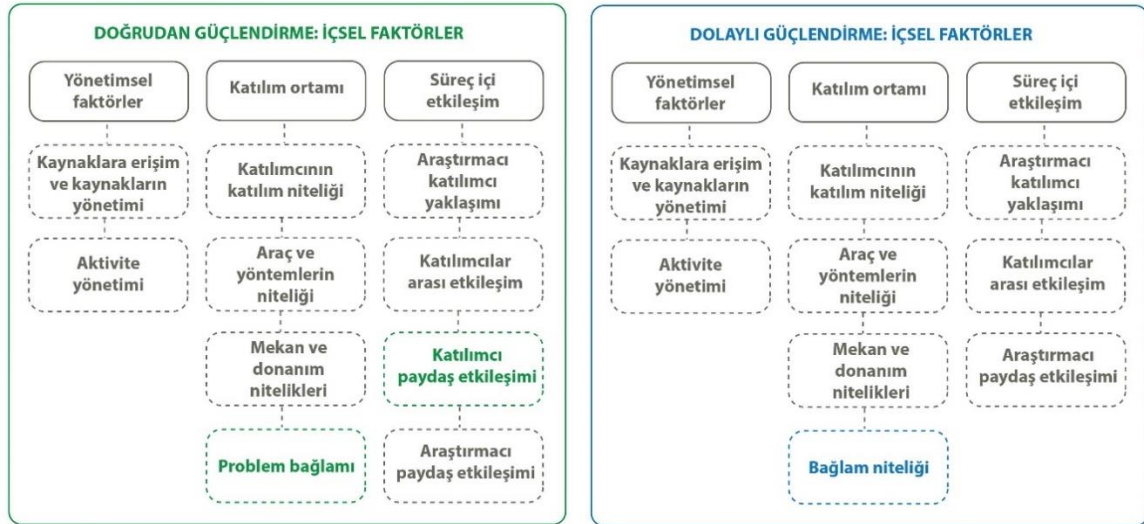
6.3.4. Faktörlerin karşılaştırılması

Şekil 6.18. Desenler arası dışsal faktörlerin karşılaştırılması

Amaç ve varsayımların ortaya koyduğu ilkesel farklılıkların en az hissedildiği bölüm faktörlerdir. Nitekim dışsal faktörler çevresel koşulların ve süreç öznelere berabere getirdiği süreçten bağımsız durum ve nitelikler olduğundan süreçten çok etkilenmemiştir. Sadece öznelere süreçte konumlanma biçimlerine dair paydaş ve araştırmacıya dair faktörlerde küçük farklılıklar gözlemlenmiştir. Örneğin doğrudan güçlendirme deseniindeki güç sahibi kurum ve kişilerin sürece dair tutumu dolaylı güçlendirme deseniinde görülmemektedir. Nitekim doğrudan güçlendirme deseniinde bu paydaşlar ayrı bir kategori olarak sürece destek veren diğer öznelere ayrılırken dolaylı güçlendirmede bu ayrım net bir şekilde okunamamaktadır. Aynı zamanda araştırmacıya dair faktörlerden doğrudan güçlendirme deseniindeki araştırmacı paydaş ilişkisi ve araştırmacı zaman kısıtı da dolaylı güçlendirme deseniinde tespit edilmemiştir. Bu durumun doğrudan güçlendirme deseniinin esnekliği ile ilişkili olduğu yorumlanmaktadır. Araştırmacı süreci esnek bırakarak kendine dair zaman planlamasını da aynı şekilde esnetmiş bu anlamda bazı zamanlarda

araştırmacının zaman kısıtının süreci etkilediği belirtilmiştir. Öte yandan araştırmacı paydaş ilişkisinin gözetilmesi, sınırları net çizilmeyen süreci kolaylaştırması bakımından ilişkilendirilmiştir. Sadece dolaylı güçlendirme deseninde gözlenen araştırmacının projeye ve katılıma dair ilgisi ve beklentisinin de dolaylı güçlendirmenin araştırmacı kontrolünde gerçekleşen bir süreç olarak işletilmesi ile ilişkili olduğu gözlemlenmiştir. Nitekim baskın özne olarak araştırmacının bu beklenti ve ilgisinin süreci etkilediği bu bağlamda ifade edilmiştir. Son olarak çevresel koşullarda belirtilen faktörlerde de iki desen arasında farklılıklar görülmektedir. Doğrudan güçlendirme deseninde politik ortamın katılım süreçlerini etkilediği belirtilirken dolaylı güçlendirme deseninde kamuoyu tepkilerinin ve yasal düzenlemelerin süreci etkilediği belirtilmiştir.

Şekil 6.19. Desenler arası içsel faktörlerin karşılaştırılması

İçsel faktörlerde de iki desen arasında nüanslar gözlemlenmiştir. Bunlardan ilki sadece doğrudan güçlendirme deseninde süreç içi etkileşim başlığında gözlemlenen katılımcı paydaş etkileşimidir. Yukarıda da belirtildiği üzere bu desende araştırmacı katılımcı ile güç sahibi kurum ve kişileri bir araya getirerek bu etkileşimi mümkün kılmakta bu etkileşim ise süreç ve sonuçları etkilemektedir. Dolaylı güçlendirme deseninde araştırmacının bu davranışı gözlemlenmediğinden bu içsel faktör o desende saptanmamıştır. Her iki desende gözlemlenen içsel faktörlere dair bir başlık ise katılım ortamıdır. Doğrudan güçlendirme deseninde problem durumunun katılımcıların süreçlerini olumlu etkilediği belirtilirken dolaylı güçlendirme deseninde hem görev bağlamının hem de katılım bağlamının belirsizliğinin süreci olumsuz etkilediği belirtilmiştir. Doğrudan güçlendirmede durum katılımcılarla birlikte tanımlandığından problem durumu olarak nitelenirken diğer desende

problem araştırmacı tarafından katılımcıya verildiği için görev olarak tanımlanmıştır. İki desen arasındaki etki farkının yine amaçlardaki katılımcı güçlendirmesi olgusunun konumu üzerinden okunması mümkündür.

6.3.5. Sonuç ve kazanımların karşılaştırılması

İki desen arasındaki farklar sonuçlar üzerinden araştırıldığında bireysel güçlendirme seviyesindeki motivasyonel ve bilişsel sonuçların benzerlik gösterdiği görülmektedir. Nitekim yukarıda da belirtildiği üzere bazı strateji ve aktivitelerin benzerlikleri bu sonuçları etkilemektedir. Öte yandan bilişsel sonuçlarda süreç ve olanaklarına dair kavrayış alt başlığında doğrudan güçlendirme deseninin diğer desenden farklılaştığı gözlemlenmiştir. Bunun nedeni olarak araştırmacının sürece dâhil ettiği paydaş ve g sahipleri ve katılımcının onlarla girdiği etkileşim gösterilebilir. Nitekim dolaylı güçlendirme deseninde hem sürece dâhil edilen kaynak çeşitliliğinde ve sıklığında diğer desene göre azalma gözlemlenmiştir. Bunun da süreç ve olanaklarına dair kavrayışta dşe neden olduğu söylenebilir.

Sonuçlar kolektif güçlendirme anlamında karşılaştırıldığında doğrudan güçlendirme deseninde yer alan motivasyonel, bilişsel ve davranışsal sonuçların dolaylı güçlendirmeden farklılaştığı görülmektedir. Bunun nedeni olarak doğrudan güçlendirme deseninde yer alan katılımcıların ortak bir amaç etrafında organik olarak toplanan, konu ile ilgili katılımcılar olması gösterilebilir. Aynı zamanda katılımcıların hepsi için ortak bir anlam ve önem taşıyan bir sürecinde bu sonuçlarda etkili olduğu görülmüştür. Ayrıca doğrudan güçlendirme deseninde yer alan projelerin yerel müdahaleler olmasının topluluğun inşasında, aidiyetinde ve birlikte hareket etme davranışında etkili olduğu yorumlanmıştır.

DOĞRUDAN GÜÇLENDİRME: SONUÇLAR	
BİREYSEL GÜÇLENDİRME	Bilişsel Sonuçlar: Problem durumuna dair farkındalık (14/26) Süreç ve olanaklarına dair kavrayış (24/26) Sonuca dair kavrayış (8/26) Davranışsal Sonuçlar: Kazanılan becerilerin uygulanması (20/26) Yeni beceri geliştirme (8/26) Motivasyonel Sonuçlar: Özyeterlilik gelişimi (11/26) Özkontrol gelişimi (11/26)
KOLEKTİF GÜÇLENDİRME	Kolektif Bilişsel Sonuçlar: Ortak farkındalık ve kavrayış gelişimi (12/26) Kolektif Davranışsal Sonuçlar: Kazanılan becerilerin uygulanması (13/26) Yeni beceri geliştirme (6/26) Kolektif Motivasyonel Sonuçlar: Kolektif aidiyet gelişimi (9/26)
DOLAYLI GÜÇLENDİRME: SONUÇLAR	
BİREYSEL GÜÇLENDİRME	Bilişsel Sonuçlar: Mevcut duruma dair farkındalık (11/28) Süreç ve olanaklarına dair kavrayış (13/28) Çözümüne dair kavrayış (8/28) Davranışsal Sonuçlar: Kazanılan becerilerin uygulanması (16/28) Yeni beceri geliştirme (2/28) Motivasyonel Sonuçlar: Özyeterlilik gelişimi (9/28) Özkontrol gelişimi (11/28)
KOLEKTİF GÜÇLENDİRME	Kolektif Bilişsel Sonuçlar: Ortak farkındalık ve kavrayış gelişimi (5/28) Kolektif Davranışsal Sonuçlar: Kazanılan becerilerin uygulanması (5/28) Yeni beceri geliştirme (2/28) Kolektif Motivasyonel Sonuçlar: Kolektif aidiyet gelişimi (3/28)

Şekil 6.20. Desenler arası sonuçların frekanslarla karşılaştırılması

İki desendeki sonuçlara dair farklar niteliğin yanı sıra nicelik olarak da frekanslar üzerinden gözlemlenmektedir. Nitekim Şekil 6.20’de de görüldüğü üzere doğrudan güçlendirme deseninde hem bireysel hem de kolektif güçlendirme seviyesindeki sonuçların daha çok projede tespit edildiği yanlarındaki frekans değerleri üzerinden okunmaktadır. Doğrudan güçlendirme deseninde temel amaç bu olduğu için bunun gözlemlenmesi normal iken dolaylı güçlendirmede de tasarım için geliştirilen katılımın yanal çıktısı olarak süreç içi güçlendirmenin sonuçları frekanslardaki düşüşten okunabilmektedir.

7. SONUÇ

Bu bölümde ilk olarak araştırmanın amaçları, yapısı ve elde edilen sonuçların bağlamsal ilişkileri ve katkıları araştırma soruları ışığında sunulmuştur. Sonrasında araştırmayı kısıtlayan koşullar açıklanmış, bölüm gelecek araştırmalar için öneriler sunularak sona erdirilmiştir.

7.1. Araştırma Sorularının Yeniden Ziyaret Edilmesi

Bu araştırma katılımcı tasarım yaklaşımının değerlendirilmesini konu edinmiştir. Literatürde bahsedilen eleştirilerden yola çıkarak katılımcı tasarımın bütünsel, açık ve sistematik bir şekilde değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda üç aşamalı bir metodoloji uygulanmıştır. Değerlendirmenin bütünsellik niteliği ile ilişkili olarak yürütülen literatür araştırmasında katılımcı tasarımın tarihçesi, farklı boyutlar ve uygulamaları, yaklaşıma dair değerlendirme çalışmaları ve güçlendirme teorisi araştırılarak çalışmanın teorik altyapısı oluşturulmuştur. Öte yandan teori temelli yaklaşımda ortaya konulan başlıklar açık ve sistematik bir değerlendirme için şemsiye bir yapı olarak kullanılarak, buna dair başlıklar metodolojinin diğer iki basamağı olan doküman analizi ve uzman görüşmeleri aracılığı ile ortaya konulmuştur. Bu iki basamakta araştırmacıların uyguladığı katılımcı tasarım projeleri incelenerek farklı projelerin sistematik bir şekilde değerlendirilmesi için kullanılabilecek çerçeve ortaya konulmuştur. Bu araştırma temelde iki araştırma sorusu ekseninde gerçekleştirilmiştir.

7.1.1. Katılımcı tasarım yaklaşımı bütünsel olarak nasıl değerlendirilebilir?

Katılımcı tasarımın uygulandığı ilk yıllardan günümüze farklı uygulamalara kaynaklık etmesi literatürde çok katmanlılığının bir göstergesi olarak ele alınmıştır. Bu anlamda yaklaşımın her yönüyle açık ve sistematik bir şekilde değerlendirilmesi bu katmanların tespitini ve katmanlar arası ilişkinin araştırılmasını gerektirmektedir. Bunun için 2. bölümde katılımcı tasarımın farklı boyutları ve bunların yansıması olarak ortaya çıkan farklı katılımcı uygulamalar araştırılmış, katılımcı tasarımın değer yarattığı boyutlar olarak üç perspektif açıklanmıştır. Her biri kendi içinde farklı hedeflere sahip bu perspektifler politik, teorik ve pragmatik perspektiflerdir.

Bu çalışmada, literatürde bağımsız olarak ve özellikle pragmatik perspektif yoğunluklu ele alınan katılımcı tasarım yaklaşımın, bütünsel bir şekilde değerlendirilebilmesi için bu perspektifler arasında bütünlüğü sağlayacak temel bir ilişki araştırılmıştır. Gerçekleştirilen literatür araştırmalarında bu ilişkinin varlığına rastlanmazken bölüm 3.4’te farklı alanlardaki değerlendirme çalışmaları bir araya getirilerek bu ilişki kurulmaya çalışılmıştır. Bunun sonucunda çalışmalarda farklı isimlendirmelerle değişkenler şeklinde ele alınan güçlendirmenin, bütün perspektiflerdeki en temel hedef olduğu, perspektifler arası temel ilişkiyi sağladığı çıkarımı yapılmıştır. Bu doğrultuda değerlendirme çerçevesinin teorik odağı güçlendirme olarak belirlenmiştir. Böylelikle sistem çalışmaları ve organizasyonel değişim alanlarında yordanan bu ilişkinin tasarım araştırmalarındaki varlığı araştırılarak katılımcı tasarım yaklaşımına dair bütünsel bir değerlendirmenin nasıl yapılabileceği soruşturulmuştur.

Güçlendirmenin araştırıldığı bu çalışmada yapılan analizler sonucunda doğrudan ve dolaylı güçlendirme olarak iki farklı desene ulaşılmıştır. Amaçlar bağlamında farklılaşan bu iki desende katılımcı tasarımın farklı boyutlarına odaklanıldığı gözlemlenmiştir. Bu farklı perspektiflerdeki amaçların güçlendirme ile ilişkisi, ortaya konulan desenlerdeki süreç ve sonuç bileşenleri üzerinden araştırıldığında katılımcı tasarımın diğer perspektiflerindeki hedeflerin de gerçekleşmesi için öncelikle güçlendirmenin gerçekleşmesi gerekliliği ortaya konulmuş, böylelikle hem diğer alanlarda kurulan hem de tasarım araştırmalarındaki varlığı araştırılan bu ilişki kanıtlanmıştır. Örneğin doğrudan güçlendirme deseninde, bireysel güçlendirme gündelik ve mesleki beceri gelişimi, sosyal farkındalık ve sosyal entegrasyon, gelişime dair sürdürülebilirlik başlıkları altında hedeflenerek politik perspektif hedeflerinden kolektif güçlendirmenin gerçekleştirildiği görülmektedir.

Öte yandan teorik perspektifte vurgulanan karşılıklı öğrenmenin de güçlendirmenin bilişsel sonuçları ile ilişkilendiği gözlemlenmiştir. Nitekim dolaylı güçlendirme deseninde ürün başarısı başlığı altında ele alınan kullanım bağlamı ve kullanıcı ihtiyaçları verisine ulaşma, araştırmacı tarafındaki öğrenmenin konusunu oluşturmaktadır. Bu doğrultuda karşılıklı öğrenmenin gerçekleşmesi için öncelikle katılımcının mevcut duruma, kaynaklara ve çözüme dair kavrayış geliştirdiği yani bilişsel olarak güçlendirildiği gözlemlenmiştir. Bu güçlendirme süreci esnasında araştırmacının katılımcılarla girdiği etkileşimler ve katılımcının ortaya koyduğu materyaller, prototipler, dökümanlar, vb aracılığı ile de araştırmacıda kullanım bağlamına dair bir kavrayış geliştiği ve öğrenmenin araştırmacı

perspektifinden de gerçekleştiği görülmektedir.

Doğrudan güçlendirme deseninde bu karşılıklı öğrenme odağının daha çok katılımcı bilgisinin geliştirilmesine kaydđđı görülmektedir. Nitekim katılımcının bilgi ve beceri gelişiminin gözetildiği bu süreçlerde bireysel ve kolektif güçlendirmenin bilişsel sonuçları bu öğrenmenin katılımcı tarafında gerçekleştiğini göstermektedir. Araştırmacı perspektifinden bakıldđđında ise katılımcıda güçlendirme sağlanarak daha açık ve nitelikli bir iletişimin söz konusu olduğu, katılımcının kendini ve bağlamını araştırmacı ile paylaşarak araştırmacının öğrenmesine katkıda bulunduğu araştırmacı ifadeleri ışđında sylenabilir.

Buna ek olarak dolaylı güçlendirme deseninde, pragmatik perspektif ile güçlendirme olgusu ilişkisi süreç verimliliği, ürün (fiziki nesne, mekan, servis ve sistem) başarısı hedefleri altında rahatlıkla okunmaktadır. Nitekim kullanıcının ihtiyaçları ile uyumlu bir ürünü daha kısa bir zamanda verimli bir şekilde geliştirmek için araştırmacının öncelikle katılımcının güçlendirilmesini (mevcut duruma, sürece ve czme dair kavrayış gelişimini) sağlayacak stratejiler ve aktiviteler uyguladığı görülmüştür. Böylelikle kullanıcının süreçte daha nitelikli veri sunması sağlanmıştır. Buna ek olarak pragmatik hedeflerden ürün veya ürün fikrinin kullanımının gerçekleşmesi için katılımcı sahipliğinin artırılması gerekliliği desenin varsayımları arasında yer almaktadır. Bu doğrultuda araştırmacının süreci bazı noktalarda esnettiği ve süreçte katılımcı için uygulama alanları yarattđđı böylelikle güçlendirmenin motivasyonel sonuçları ile ilgili olarak katılımcıda sahiplik gelişimini hedeflediği görülmektedir. Böylelikle araştırmacının, katılımcıyı bilişsel, davranışsal ve motivasyonel olarak güçlendirerek pragmatik hedeflerini gerçekleştirdiği dolaylı güçlendirme süreç ve sonuç bileşenlerinden okunabilmektedir.

Güçlendirmenin katılımcı tasarım yaklaşımında bir temel oluşturması, yaklaşımda bütünsel bir değerlendirme için bu olgunun esas olduğu sonucunu doğurmaktadır. Bu bağlamda çalışma, hem bu ilişkiyi kurması hem de bu ilişkiyi esas alan bütünsel bir değerlendirme erevesi ortaya koyarak farklı katılımcı tasarım uygulamaların değerlendirilmesini mümkün kılması bakımından katılımcı tasarım ve tasarım araştırmaları literatürüne önemli bir katkıda bulunmaktadır. Nitekim literatürde, değerlendirmelerin sadece problem hedefleri odağında ve tekil olarak gerçekleştirildikleri böylelikle sadece katılımcı tasarımın pragmatik perspektifine hizmet ettiği ve aslında yaklaşımın çok katmanlı yapısının

sunabileceği birçok fırsatın kaçırılmasına neden olduğu ifade edilmektedir. Bu eleştirilerden yola çıkarak ortaya konulan bu çalışmada katılımcı tasarımın farklı perspektiflerine odaklanan farklı uygulamaların değerlendirilmesi de bütünsellik niteliği çerçevesinde mümkün kılınmıştır. Örneğin pragmatik perspektifteki kaygılara odaklanan işbirlikçi tasarım incelendiğinde bu uygulamadaki hedeflerin dolaylı güçlendirme deseninde ele alınan amaçlarla paralellik gösterdiği bu anlamda bu desende ortaya konulan değerlendirme çerçevesi ile bu uygulamadaki süreç ve sonuçların değerlendirilebileceği görülmektedir. Aynı şekilde politik perspektifteki kaygılara odaklanan agonistik yaklaşımın da katılımcıların güçlendirilmesi amacıyla uyguladığı süreçlerin doğrudan güçlendirme desenin konusunu oluşturduğu bu doğrultuda bu desende yer alan süreç ve sonuca dair başlıklarla bu uygulamanın değerlendirilebileceği gözlemlenmiştir.

7.1.2. Katılımcı tasarım değerlendirme çerçevesinin bileşenleri nelerdir?

Bir önceki araştırma sorusunda değerlendirmenin teorik çerçevesi olarak belirlenen güçlendirme literatürü 4. bölümde detaylı bir şekilde ele alınmış ve bunun sonucunda hem bir sürece hem de bir sonuca referans veren bu olgunun bağlamsal olduğu; sürecin nasıl gerçekleştiği, sonuçlarının ne olacağı ve hangi düzeylere ulaşacağının ele alındığı bağlama göre değiştiği anlaşılmıştır. Bu doğrultuda katılımcı tasarım bağlamında güçlendirme olgusunu araştıran bu değerlendirmenin açık ve sistematik olması için gerekli yapısal bileşenler ve bunların alt başlıkları bu araştırma sorusu altında araştırılmıştır. 5.1. bölümde detaylı olarak ele alınan teori temelli değerlendirme ile değerlendirme çerçevesinin biçimsel kurgusu belirlenmiştir. Bir müdahale ya da programda uygulanan aktivite ve sonuçların araştırıldığı ve bunlar arasındaki nedensellik ilişkisinin kurulduğu bu yaklaşımda değerlendirme hedefler, girdiler, varsayımlar, aktiviteler, programa etki eden içsel ve dışsal faktörler ve sonuçlar başlığı altında gerçekleştirilmektedir. Süreç ve sonucun detaylı ve ilişkili değerlendirilmesini mümkün kılan bu şemsiye yapı, katılımcı tasarım süreçlerinde güçlendirme odaklı değerlendirme çerçevesinin temel başlıklarını oluşturmuştur.

Açık ve sistematik bir analizi mümkün kılan bu şemsiye yapı altında güçlendirmeye dair tespit edilen başlıklar aracılığı ile tasarım araştırmalarında güçlendirmenin hangi amaçlarla nasıl gerçekleştirildiği açıklanmış, bu durum güçlendirmeye dair müdahalede hangi süreç bileşenlerinin kullanıldığını, bunlardan hangilerinin tasarıma özgü olduğunu ve tespit

edilen desenlerdeki farklılıkların ne olduğunu ortaya koyma fırsatı vermiştir. Bu anlamda güçlendirme literatüründe ortaya konulan süreç bileşenlerinden birçoğunun tasarım proje amaçlarına özelleşerek uygulandığı görülmektedir. Örneğin sosyal hizmetler bağlamında yer alan bileşenlerden biri olarak yetkinlik değerlendirmesinde bireyin farkındalık seviyesinin yükseltilmesinden, güçlü yönlerinin ve başa çıkma becerilerinin geliştirilmesinden bahsedilmektedir. Böylelikle kullanıcının kendisi için en uygun çözümü bulma yetkinliğinde olacağı belirtilmiştir. Bu bileşen doğrudan güçlendirme deseninde sosyal hizmet bağlamındaki amaçla paralel kullanılırken dolaylı güçlendirme deseninde süreç verimliliği ve ürün başarısı için uygulandığı gözlemlenmektedir. Her iki desende de katılımcıların farkındalıklarının geliştirilmesi ve güçlü yönlerinin ortaya çıkarılması için araştırmacıların somut düşünme alanları yarattıkları gözlemlenmiştir.

Diğer süreç bileşeni eleştirel düşünme becerisini de kapsayan bilgi ve becerilerin gelişimi için eğitim vermektir. Katılımcı tasarımda bu bileşen kapsamının eleştirel düşünmenin yanı sıra yaratıcı düşünme, yansıtıcı düşünme, bilgiye ulaşma ve kullanma gibi farklı birçok becerinin de dahil olması ile genişlediği görülmektedir. Aynı zamanda bazıları tasarıma özgü olan bu bilgi ve becerilerin gelişimi için katılımcı tasarım süreçlerinde araştırmacının sadece eğitim vermekle sınırlı kalmadığı, süreçte geliştirdiği materyaller ve yarattığı ortamlarla katılımcılar arasında ve katılımcı paydaş arasında bilgi ve beceri paylaşımını mümkün kıldığı gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda araştırmacının hem doğrudan hem dolaylı güçlendirme deseninde somut düşünme ve karşılaşma alanları yarattığı görülmektedir. Bunun yanı sıra doğrudan güçlendirme deseninde araştırmacının önerilerde ve tavsiyelerde bulunduğu, katılımcı için ve inisiyatif alanları yarattığı da görülmektedir. Dolaylı güçlendirme deseninde de bu karşılaşma ve somut düşünme alanlarına ek olarak araştırmacının katılımcı ile birebir etkileşime girdiği, bilgi verdiği ve uygulama yaptırdığı gelişim alanları yarattığı gözlemlenmiştir. Bu anlamda tasarım bağlamında bu süreç bileşeninin kapsam ve pratik bakımından farklılaşarak uygulandığı görülmektedir.

Öte yandan ortak bir amaç ve eylem için kolektiflik oluşturma ilkesinin özellikle doğrudan güçlendirme deseninde benzer şekilde uygulandığı görülmektedir. Nitekim salt katılımcı güçlendirmesini hedefleyen bu desende araştırmacı süreçten çıktıktan sonra da katılımcıların kendi bağlamlarında ve başka bağlamlarda çözümü aramaları ve uygulamaları için bu kolektiflik bir gereklilik halinde ortaya konulmuştur. Bu anlamda araştırmacının süreçten kendini çekerek kontrolü katılımcılara bırakması, inisiyatif alanları

sağlaması ile kolektivite geliştirme bileşenini uyguladığı görülmektedir. Dolaylı güçlendirme deseninde ise hedef araştırmacının çerçevesini belirlediği proje kapsamında katılımcıların olabildiğince çok nitelikli fikir üretmeleri ve bunlar arasından ortak bir çözüme ulaşılması olduğundan katılımcıların kolektif bir şekilde eyleme geçmeleri bir gereklilik olarak tanımlanmamış, bu süreç bileşeni daha çok kişisel ilişkiler ağı geliştirmek şeklinde dolaylı güçlendirme deseninde uygulanmıştır.

Lee'nin (2001) ek olarak tanımladığı bir diğer süreç bileşeni güç paylaşımli ilişkilerdir. Zimmerman'ın da (1995) katılımcılarla eş ortaklar olarak çalışılması şeklinde ifade ettiği bu süreç bileşeni özellikle doğrudan güçlendirme deseni süreç niteliklerinden gücün merkezi olmaması durumu ile ilişkilendirilebilir. Nitekim demokratik değerlerin gözetildiği ve sürecin bu değerler ışığında kurgulandığı bu desende araştırmacının kendisini hiçbir zaman bir otorite olarak tanımlamadığı aksine inisiyatifi katılımcıya bırakarak bu bileşeni uyguladığı gözlemlenmiştir. Öte yandan dolaylı güçlendirme deseninde daha yönlendirilmiş projeler genellikle kısıtlı zaman ve bütçe ile gerçekleştirildiğinden bu güç paylaşımının süreçte kısıtlı ve kontrollü bir şekilde yapıldığı gözlemlenmiştir. Bu anlamda tasarım problemlerinin durumu ile ilişkili olarak bu bileşenin dolaylı güçlendirme deseninde gözetilmediği çıkarımı yapılmıştır. Bu süreç ilkesi Zimmerman'ın (1995) tanımladığı katılımcının bütün aşamalara katılması prensibi ile de yakından ilişkilidir. Nitekim doğrudan güçlendirme deseninde araştırmacı gücü katılımcı ile paylaşarak süreci katılımcı müdahalelerine açmış, katılımcının her aşamada aktif rol almasını sağlamıştır. Ancak dolaylı güçlendirme deseninde yukarıda bahsedilen kısıtlar nedeni ile katılımcı sadece araştırmacının belirlediği aşamalarda sürece katılabilmektedir. Bu sonuçlardan her iki süreç bileşeninin doğrudan güçlendirme deseninde gözetildiği görülürken dolaylı güçlendirme deseninde bu ilkelerin daha arka planda kaldığı gözlemlenmiştir.

Cattaneo ve Chapman'ın ortaya koyduğu (2010) diğer süreç bileşenlerinin de benzer şekillerde doğrudan güçlendirme deseninde uygulandığı ancak dolaylı güçlendirme deseninde, anlamlı amaçlar belirleme dışındaki adımların süreçte öncelenmediği görülmektedir.

Farklı literatürlerden derlenen bu süreç bileşenlerinin yanı sıra desenlerde tasarım bağlamına özgü başka süreç bileşenleri de tespit edilmiştir. Örneğin sürecin devam etmesi ya da çözümün kullanılması için araştırmacıların katılımcı tasarım süreçlerinde sahiplik geliştirme konusuna eğildikleri, bu doğrultuda sorumluluğu paylaşma ve inisiyatif verme prensibini benimsedikleri görülmektedir. Güç paylaşımli ilişkilerle çok yakından alakalı olan bu bileşendeki fark bireyin sadece yaşamının kontrolünü alması amacıyla değil tasarlanan altyapı ya da ürünlerin de kullanımı için aidiyetin de geliştirilmesidir. Bu ilke tasarıma özgü bir başka süreç bileşeni olarak tespit edilen yaparak güçlendirmeye de referans vermektedir. Diğer güçlendirme süreçlerinde bireyler içinde bulundukları duruma ve kaynaklara dair eğitim görerek kavrayış geliştirirken katılımcı tasarımda bireylerin bu problemlerin çözümüne aracılık edecek altyapı veya ürünleri tasarladıkları görülmektedir. Bu anlamda güçlendirme için katılımcıların tasarladıkları araçları kullanmak tasarıma özgü bir süreç ilkesi olarak belirlenmiştir.

Bu çerçeve yalnızca süreç bileşenlerinin değil güçlendirmenin tasarıma özgü sonuç bileşenlerinin de literatürle karşılaştırmalı olarak sistemli ve anlaşılabilir bir biçimde ortaya konulmasını mümkün kılmıştır. Örneğin bireysel güçlendirme teorilerinde yer alan içsel, kişiler arası ve davranışsal sonuçlar, daha açık, kapsayıcı ve eşit bir hiyerarşide olmaları bakımından motivasyonel, bilişsel ve davranışsal olarak ele alınmış, bu sonuçların alt başlıkları detaylı bir biçimde araştırılmıştır. Bu doğrultuda eleştirel farkındalık, nedensel ajanları anlama, kaynakları tespit etme ve yönetme gibi literatürde yer alan sonuç bileşenlerinin nelere dair olduğu ortaya çıkarılmıştır. Doğrudan güçlendirme deseninde bu farkındalık ve kavrayış katılımcının mevcut bağlamı ile ilişkili problemler, bunlara neden olan sistemik bileşenler ve çözüm için gerekli insan kaynağı ve altyapı ile ilişkili iken, dolaylı güçlendirme deseninde bu araştırmacının çerçevesini çizdiği probleme ve bu problemin çözümüne dair araçlara dairdir. Öte yandan desenlerde tespit edilen davranışsal sonuçlara bakıldığında, katılım ve başa çıkma davranışının desenlerdeki yeni beceri geliştirme başlığı altındaki davranışlara referans verdiği görülmektedir. Ayrıca tasarım bağlamına özgü olarak farklı projelerin geliştirilmesi ve yeni süreçler başlatmak da bu başlık altında ele alınmaktadır. Doğrudan güçlendirme deseninde bunlara ek olarak kazanılan eylemlilik halinin devam etmesi davranışı da gözlemlenmiştir. Yeni beceri geliştirmeye dair davranışların yanı sıra kazanılan becerilerin uygulanmasına dair davranışlar da bu sonuç altında incelenmiştir.

Kolektif seviyede yer alan sonuç bileşenleri incelendiğinde literatürde yer alan topluluğa katılım başlığı hem bilişsel hem de davranışsal sonuçları kapsadığından bilişsel sonuçlarda kolektif çalışma, davranışsal sonuçlarda da kolektif hareket etme olarak tanımlanmıştır. Buna ek olarak her iki desende gözlemlenen topluluk oluşturma davranışı ve dolaylı güçlendirme deseninde tespit edilen ürün veya ürün fikrinin uygulanması davranışı da kazanılan becerilerin uygulanması başlığı altında yer almaktadır. Bunun yanı sıra yeni beceri geliştirme davranışında bireysel güçlendirme olduğu gibi her iki desende gözlemlenen yeni süreçler başlatmak ve doğrudan güçlendirme deseninde kazanılan eylemliliğin devamı ve başka süreçlere katılmak davranışları tespit edilmiştir. Bu bilişsel ve davranışsal sonuçlar her iki desen için de kolektif aidiyet sonucunu doğurmuştur. Bu sonuç yine doğrudan güçlendirme deseninde dolaylı güçlendirme deseninden daha sık gözlemlenmiştir.

Literatürde kolektif güçlendirmeye dair açıklanan bir başka başlık olarak topluluktaki örgütler üzerindeki kontrol katılımcı tasarım süreçlerinde gözlemlenmemektedir. Tasarım bağlamına özgü olan bu durum katılımcı tasarımın sınırlı bir grup ile gerçekleştirilmesi ve bu gruplar arasında güç farkı olmaması veya probleme çözüm arayışlarının sistemik müdahalelerden ziyade daha çok tasarlanan nesneler aracılığı üzerinden gerçekleştirilmesi olarak yorumlanabilir.

Projeleri sistematik bir şekilde haritalandırarak güçlendirme müdahalelerini ve sonuçlarını açık ve anlaşılır hale getiren bu çerçeve ile tasarım araştırmaları bağlamında güçlendirmeye dair bir bilgi kümesi oluşturularak iki literatürün ilişkilendirilmesi sağlanmıştır. Bu durum tasarım yaklaşımlarında güncel olarak çalışılan sosyal tasarım, sosyal inovasyon ve sürdürülebilir tasarım gibi toplum ve birey faydasını önceleyen yaklaşımlar için de teorik bir altyapı oluşturmaktadır.

Öte yandan bu değerlendirme çerçevesi yapısı itibariyle, süreç ve sonuç arasındaki nedensellik ilişkisinin açıkça kurulmasını sağlayarak literatürdeki faktörel değerlendirme modellerine dair yapılan eleştiriler karşısında bir alternatif sunmaktadır. Araştırmacının bu ilişki dâhilinde süreçte doğaçlama yapmasına da imkân sağlayan bu değerlendirme çerçevesi, bu doğrultuda hem proje süresince bir değerlendirme yapmayı, hem de projenin başında sürecin proje hedeflerine uygun kurgulanmasını mümkün kılmaktadır.

Sonuç olarak katılımcı tasarımın değerlendirilmesi bağlamında yaklaşımın farklı uygulamalarının hepsine nüfuz eden güçlendirme incelenmesi gereken en önemli hedeflerden biridir. Tespit edilen bu durum, politik perspektifle ilgili çalışmaların kısıtlı kalmasına dolayısıyla yaklaşımın politik yönü ile yakından ilişkili bu olgunun görünürlüğünün az olmasına dair yapılan eleştirileri de haklı kılmaktadır. Nitekim süreçteki diğer hedeflerin gerçekleştirilmesi için öncelikle katılımcının güçlendirilmesi, sonrasında sürece nitelikli bir katkıda bulunması veya süreci kendi başına devam ettirmesi beklenmektedir. Bu doğrultuda süreçte göz önünde bulundurulması gereken ilk şey güçlendirmenin gerçekleşmesidir. Dolayısıyla katılımcı tasarımın değerlendirilmesinde de öncelikli olarak araştırılacak durum güçlendirmenin gerçekleşip gerçekleşmediği olmalıdır. Çünkü katılımcı tasarım, ancak süreç ve sonuçları bünyesinde barındıran güçlendirmeyi odağa alan müdahale olarak araştırıldığında yaklaşımın bütünsel, açık ve sistematik bir şekilde değerlendirilmesi mümkün gözükmemektedir.

7.2. Araştırmanın Tasarım Araştırmalarına Katkısı

Bu araştırma, esas olarak, alanda yapılan her çalışma gibi tasarım literatürüne katkıda bulunmayı ve tasarıma dair bilgi kümesini genişletmeyi hedeflemiştir. Bu doğrultuda çalışma katılımcı tasarım süreçlerine güçlendirme perspektifinden bakarak iki farklı desenin varlığını ortaya çıkarmıştır. Analiz sonucunda keşfedilen bu desenler, hem farklı amaçları odağına alan katılımcı tasarım uygulamalarının kendi içindeki işleyiş ve sonuçların araştırılmasını hem de bu uygulamalar arasındaki farklılıkların okunmasını mümkün kılacak değerlendirme çerçeveleri olarak sunulmuştur. Bu çerçevelerde bir yandan güçlendirmenin katılımcı tasarım süreçlerindeki mevcut durumu haritalandırılmış böylelikle güçlendirme olgusunun tasarım araştırmalarındaki görünürlüğünü artırarak bu bağlamda yeni ilişkilerin kurulmasının yolunu açmıştır. Bu bağlamda çerçeveler güçlendirme olgusunun tasarıma özgü olarak gelecekte nasıl ele alınabileceği sorusunu da gündeme getirmektedir.

Öte yandan çalışma sonunda ortaya konulan bu değerlendirme çerçevelerinde hedefler, bu hedefler doğrultusunda süreç kurgusunun altında yatan varsayımlar, araştırmacının uyguladığı stratejiler ve aktiviteler birbirleri ve sonuçlar ile ilişkili ve sistematik biçimde sunulmuştur. Bu doğrultuda her bir desenin sunduğu içerik, farklı amaçlara odaklanan katılımcı tasarım projelerinin kurgulanması için araştırmacının dikkate alabileceği

noktaların altını çizmektedir. Aynı zamanda kurduğu nedensellik ilişkisi ile süreç ve sonuçların tutarlı bir biçimde değerlendirilmesi için ölçütler sunarak tasarım araştırması literatürüne katkıda bulunmaktadır.

7.3. Araştırmanın Kısıtları

Gerçekleştirilen araştırmada literatüre ve metodolojiye bağlı olarak bazı kısıtlarla karşılaşmıştır. Literatüre dair kısıtların başında araştırma konusu olan değerlendirmenin katılımcı tasarım literatüründe az sayıda çalışmada ele alınmış olması gelmektedir. Nitekim bu kısıtlama, çalışmayı diğer literatürlerle beslemeyi zorunlu kılmıştır. Öte yandan katılımcı tasarımı güçlendirme perspektifinden de ele alan yalnızca iki çalışmaya rastlanmıştır.

Metodoloji ile ilişkili kısıtların başında kullanılan materyallerin nitelikleri gelmektedir. Özellikle doküman analizi için farklı kaynaklarda tanımlanan birçok projeye ulaşamamıştır. Bunun başlıca nedeni çoğu projenin gerçekleştirilmesinin üstünden zaman geçtiği için projenin belgelendiği internet sitelerine ve internet kaynaklarına ulaşamamasıdır. Bunun nedeni internet bazlı kaynakların belirli bir süreliğine oluşturulan, geçici kaynaklar olmasıdır. Öte yandan proje araştırmacıları ile gerçekleştirilen görüşmelerde de zamanın etkisi gözlemlenmektedir. Özellikle bir süre önce uygulanan projelerde araştırmacıların projeye dair bazı detayları hatırlamadığı ve proje detaylarından bazılarını atladığı görülmüştür.

Dökümanlara dair bir başka kısıt bazı projelerin Fransızca ve Portekizce gibi tez araştırmacısının hâkim olmadığı dillerde yazılmış olmasıdır. Nitekim bu şekilde olan dökümanlar örneklemden çıkarılmıştır. Diğer yandan İngilizce olarak yazılan bazı proje metinlerinde kullanılan yazım dili zaman zaman projeye dair detayları yorumlamayı zorlaştırmıştır.

Dökümanlara dair bir başka nitelik parçalar halinde bir projeyi ele almalarıdır. Özellikle akademik makalelerde bir projeye dair farklı perspektiflerin (sürecin ayrı sonucun ayrı ele alınması gibi) farklı çalışmaların konusu olmaları, proje bütününe dair yapılan okumayı zorlaştırmıştır.

Hem gerçekleştirilen görüşmelerde hem de doküman analizinde karşılaşılan bir başka kısıt süreçlerin sadece araştırmacı perspektifinden ele alınmasıdır. Nitekim birçok çalışmada proje sürecine dair değerlendirmenin süreç sonunda ayrı bir aşama olarak katılımcılarla birlikte gerçekleştirilmemiş olduğu görülmektedir. Bu anlamda çoğu projede araştırmacının süreç içindeki gözlemlerine ve katılımcılarla girdikleri diyaloglarına dayalı beyanları üzerinden süreç araştırılmış, katılımcı perspektifinden süreç ve sonuç sorgulanamamıştır. Bu durumun proje amaçları ile de yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Özellikle ürün tasarımının ön plana çıktığı projelerde güçlendirmenin ikincil planda olması bu değerlendirmelerin gerçekleşmemesinin nedeni olarak yorumlanmıştır.

7.4. Gelecek Araştırmalara Yönelik Öneriler

Bu araştırmada katılımcı tasarım süreçlerinde güçlendirme olgusu araştırılarak yaklaşımın sadece bu geliştirilen ürünler üzerinden değil süreçlerde de yarattığı sosyal faydaya dikkat çekilmiştir. Bu doğrultuda iki literatür arasında yaratılan bilgi kümesinin farklı çalışmalara da kaynaklık edeceği düşünülmektedir. Nitekim bu çalışmada katılımcı tasarım süreçlerinde güçlendirme yalnızca ürün ya da hizmetlerin kullanıcıları perspektifinden ele alınmıştır. Ancak sadece kullanıcıların bile tasarım problemlerine göre farklılaştığı görülmektedir. Bu anlamda bu özelleşmiş grupların perspektifinden güçlendirme olgusunu incelemek tasarım ve bu gruplar arasındaki etkileşimi artırarak tasarım süreçlerinde farklı imkânların keşfini mümkün kılacaktır.

Öte yandan kullanıcı dışında da birçok özne katılımcı süreçlere dâhil olmaktadır. Bu anlamda bu farklı paydaşların süreçte ne şekilde konumlandığı sürecin bu paydaşlar için nasıl işlediği ve sonuçlarına dair kazanımlarının neler olduğu sonraki çalışmaların konusu olarak ele alınabilir. Bunun yanı sıra güçlendirme hedefini gerek ürün gerekse süreç üzerinden ilan eden sosyal fayda odaklı projeler bu projenin örneklemini oluştururken salt ürün tasarımına odaklanan projeler bu kapsama dâhil edilmemiştir. Ancak karşılıklı etkileşime dayalı her süreçte güçlendirmenin gerçekleşebileceği göz önünde bulundurularak farklı paydaşlarla gerçekleştirilen ürün tasarım projeleri de güçlendirme teorisi ışığında araştırılabilir.

Son olarak katılımcı tasarım süreçlerinde güçlendirmeyi kendi içinde süreç ve sonuç bileşenleri ile araştıran bu çalışmada kurulan bütünsellik ilişkisi kapsamında güçlendirmenin diğer perspektiflere sağladığı katkılarını açıklamak da gelecek çalışmalar kapsamında değerlendirilebilecek bir öneri olarak sunulmaktadır.

KAYNAKLAR

- Abelein, U. and Paech, B. (2015). Understanding the influence of user participation and involvement on system success: A systematic mapping study. *Empirical Software Engineering*, 20(1), 28-81.
- Armenakis, A. A. and Bedian, A. G. (1999). Organizational change: A review of theory and research in the 1990s. *Journal of Management*, 25(3), 293-315.
- Asaro, P. M. (2000). Transforming society by transforming technology: The science and politics of Participatory Design. *Accounting Management and Information Technologies*, 10, 257-290.
- Atkinson, P. (2010). Boundaries? What boundaries? The crisis of design in a post-professional era. *The Design Journal*, 13(2), 137-155.
- Bachore, Z., and Zhou, L. (2009). *A critical review of the role of user participation in IS success*. In Proceedings of the 15th Americas Conference on Information Systems, San Francisco.
- Baker, G. P. and Hacker, P. M. (2005). *Wittgenstein: Understanding and meaning: Volume 1 of an analytical commentary on the philosophical investigations, Part I: Essays*. London: Blackwell Publishing, 15.
- Baillie, L., Broughton, S., Bassett-Smith, J., Aasen, W., Oostindie, M., Marino, B. A. and Hewitt, K. (2004). Community health, community involvement, and community empowerment: Too much to expect?. *Journal of Community Psychology*, 32(2), 217-228.
- Bannon, L. J., and Ehn, P. (2013). Design: Design matters in Participatory Design. In J. Simonsen and T. Robertson (Eds.), *Routledge International Handbook of Participatory Design*. New York: Routledge, 37-63.
- Bano, M. and Zowghi, D. (2015). A systematic review on the relationship between user involvement and system success. *Information and Software Technology*, 58, 148-169.
- Barki, H., and Hartwick, J. (1994). Measuring user participation, user involvement, and user attitude. *MIS Quarterly*, 18(1), 59-82.
- Basballe, D. A., Halskov, K. and Hansen, N. (2016). *The early shaping of participatory design at PDC*. In Proceedings of Participatory Design Conference 2016, Aarhus, 21-24.
- Beck, E. E. (2002). P for Political: Participation is not enough. *Scandinavian Journal of Information Systems*, 14(1), 77-92.

- Bekker, M., and Long, J. (2000). *User involvement in the design of Human-Computer Interactions: Some similarities and differences between design approaches*. In S. McDonald and G. Cockton (Eds.), *People and computers XIV: Proceedings of the HCI 2000*. New York: Springer, 135-147.
- Bergvall-Kareborn, B., and Stahlbrost, A. (2008). *Participatory Design: One step back or two steps forward?* In *Proceedings of Participatory Design Conference 2008*, Indiana, 102-111.
- Björgvinsson, E., Ehn, P., and Hillgren, P.-A. (2010). *Participatory design and democratizing innovation*. In *Proceedings of Participatory Design Conference 2010*, Sydney, 41-50.
- Björgvinsson, E., Ehn, P., and Hillgren, P.-A. (2012). Agonistic participatory design: Working with marginalised social movements. *CoDesign-International Journal of Cocreation in Design and the Arts*, 8(2-3), 127-144.
- Black, J. S. and Gregersen, H. B. (1997). Participative decision-making: An integration of multiple dimensions. *Human Relations*, 50, 859-78.
- Board of International Research in Design. (2008). *Design dictionary: Perspectives on Design Terminology*. (M. Erlhoff and T. Marshall, Eds.) Basel, Boston, Berlin: Birkhäuser Verlag AG, 290-291.
- Boehm, A., and Staples, L. (2004). Empowerment: The point of view of consumers. *Families in Society*, 85(2), 270-280.
- Bodker, S., Gronbaek, K. and Kyng, M. (1993). Cooperative design: Techniques and experiences from Scandinavian scene. In D. Schuler ve A. Namioka (Eds.), *Participatory Design: Principles and Practices*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., 157-176.
- Bossen, C., Dindler, C., ve Iversen, O. S. (2016). *Evaluation in participatory design: A literature survey*. In *Proceeding of Participatory Design Conference 2016*, Aarhus, 151-160.
- Bossen, C., Dindler, C., and Iversen, O. S. (2018). *Program theory for participatory design*. In *Proceeding of Participatory Design Conference 2018*, Hasselt ve Genk.
- Bowen, G. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.
- Boydell, K. M., and Volpe, T. (2004). A qualitative examination of the implementation of a community-academic coalition. *Journal of Community Psychology*, 32(4), 357-374.
- Brandt, E., Binder, T., and Sanders, E. B.-N. (2012). Tools and techniques: Ways to engage telling, making and enacting. In J. Simonsen, and T. Robertson (Eds.), *Routledge International Handbook of Participatory Design*. New York: Routledge, 145-181.

- Brown, M., and Cregan, C. (2008). Organizational change cynicism: The role of employee involvement. *Human Resource Management*, 47(4), 667-686.
- Cabrera, E. F., Ortega, J., and Cabrera, A. (2003). An exploration of the factors that influence employee participation in Europe. *Journal of World Business*, 38, 43-54.
- Cattaneo, L. B., and Chapman, A. R. (2010). The process of empowerment: A model for use in research and practice. *American Psychologist*, 65(7), 646-659.
- Cavaye, A. L. (1995). User participation in system development revisited. *Information & Management*, 28, 311-23.
- Chen, H. (1990). Issues in constructing program theory. *New Directions for Program*, 1990(47), 7-18.
- Chen, H. (2012). Theory-driven evaluation: Conceptual framework, application and advancement. In R. Strobl, O. Lobermeier, and W. Heitmeyer (Eds.), *Evaluation von Programmen und Projekten für Eine Demokratische Kultur*. Wiesbaden: Springer VS, 17-40.
- Cho, J., and Lee, E.-H. (2014). Reducing confusion about Grounded Theory and Qualitative Content Analysis: Similarities and differences. *The Qualitative Report*, 19(64), 1-20.
- Clement, A., Griffiths, M., and van den Besselaar, P. (1992). *Participatory design projects: A retrospective look*. In Proceedings of Participatory Design Conference 1992, Cambridge, 81-89.
- Corbin, J., and Strauss, A. (1990). Grounded Theory research: Procedures, canons and evaluative criteria. *Qualitative Sociology*, 13(1), 3-21.
- Cruickshank, L., and Atkinson, P. (2013). *Closing in on open design: Comparing casual and critical design challenges*. In Proceedings of the 10th European Academy of Design Conference. Gothenburg.
- De Brabander, B. and Thiers, G. (1984). Successful information system development in relation to situational factors which affect effective communication between MIS-users and EDP-specialists. *Management Science*, 30(2), 137-155.
- Dexter, M., Atkinson, P. and Dearden, A. (2013). *Open design and medical products: Irreconcilable differences, or natural bedfellows?* In Proceedings of the 10th European Academy of Design Conference. Gothenburg.
- DiSalvo, C. (2010). *Design, democracy and agonistic pluralism*. In Proceedings of the Design Research Society Conference, Montreal.
- Donaldson, S., and Lipsey, M. (2006). Roles for theory in contemporary evaluation practice: Developing practical knowledge. In I. F. Shaw, J. C. Greene and M. M. Mark (Eds.), *The SAGE Handbook of Evaluation: Policies, Programs and Practices*. London: SAGE Publications, 56-75.

- Dunn, W. N., and Swierczek, F. W. (1977). Planned organizational change: Toward grounded theory. *The Journal of Applied Behavioral Science*, 13(2), 135-157.
- Edstrom, A. (1977). User influence and the success of MIS projects: A contingency approach. *Human Relations*, 30(7), 589-607.
- Ehn, P. (1988). *Work-oriented design of computer artifacts*. Stockholm: Arbetslivscentrum, 248-260.
- Ehn, P. (1992). Scandinavian Design: On participation and skill. In P. S. Adler and T. A. Winograd (Eds.), *Usability: Turning Technologies Into Tools*. New York, Oxford: Oxford University Press, 96-132.
- Elizur, D., and Guttman, L. (1976). The structures of attitudes toward work and technological change within an organization. *Administrative Science Quarterly*, 21, 611-622.
- Ertner, M., Kragelun, A. M., and Malmborg, L. (2010). *Five enunciations of empowerment in participatory design*. In Proceeding of Participatory Design Conference 2010, Sydney, 191-194.
- Fetterman, D. M. (2002). Empowerment evaluation: Building communities of practice and a culture of learning. *American Journal of Community Psychology*, 30(1), 89-102.
- Fischer, G. (2003). Meta-Design: Beyond user-centered and Participatory Design. In J. A. Jacko and C. Stephanidis (Eds.), *Human-Computer Interaction: Theory and Practice*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 88-92.
- Franz, C. R., and Robey, D. (1986). Organizational context, user involvement, and the usefulness of information systems. *Decision Sciences*, 17(3), 329-356.
- Frauenberger, C., Good, J., Fitzpatrick, G., and Iversen, O. S. (2015). In pursuit of rigour and accountability in Participatory Design. *International Journal of Human-Computer Studies*, 74, 93-106.
- Funnell, S. C. (2000). Developing and using a program theory matrix for program evaluation and performance monitoring. *New Directions for Evaluation*, 2000(187), 91-101.
- Funnell, S. C., and Rogers, P. J. (2011). *Purposeful program theory: Effective use of theories of change and logic models*. California: John Wiley & Sons, 23-201.
- Gerrard, V. and Sosa, R. (2014). *Examining participation*. In Proceeding of Participatory Design Conference 2014, Windhoek, 111-120.
- Greenbaum, J. (1993). PD: A personal statement. *Communications of the ACM*, 47.
- Gronbaek, K., Grudin, J., Bodker, S. and Bannon, L. (1993). Achieving cooperative system design: Shifting from a product to a process focus. In D. Schuler and A. Namioka (Eds.), *Participatory Design: Principles and Practices*. New Jersey: Lawrence Erlbaum, 79-98.

- Hartwick, J. and Barki, H. (1994). Explaining the role of user participation in information system use. *Management Science*, 40(4), 440-465.
- He, J. And King, W. R. (2008). The role of user participation in information systems development: Implications from a meta-analysis. *Journal of Management Information Systems*, 25(1), 301-331.
- Hsieh, H. and Shannon, S. (2005). Three approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277-1288.
- Hur, M. H. (2006). Empowerment in terms of theoretical perspectives: Exploring a typology of process and components across disciplines. *Journal of Community Psychology*, 34(5), 523-540.
- Hwang, M. I. and Thorn, R. G. (1999). The effect of user engagement on system success: A meta-analytical integratin fo research findings. *Information & Management*, 35(4), 229-236.
- Ives, B. and Olson, M. (1984). User involvement and MIS Success: A Review of research. *Management Science*, 30(5), 586-603.
- Joseph, F. (2010). *Mnemotechne of Design: Ontology and Design Research Theories*, PhD Thesis, Auckland University of Technology, School of Art & Design, Auckland, 78.
- Kappelman, L. A. and McLean, E. R. (1991). *The respective roles of user participation and user involvement in information system implementation success*. In ICIS 1991 Proceedings, 339-349.
- Kensing, F. and Blomberg, J. (1998). Participatory Design: Issues and concerns. *Computer Supported Cooperative Work*, 7, 167-185.
- Kensing, F. and Greenbaum, J. (2012). Heritage: Having a say. In J. Simonsen and T. Robertson (Eds.), *Routledge International Handbook of Participatory Design*. New York: Routledge, 21-37.
- Kim, E. and Lee, J. (1986). An exploratory contingency model of user participation and MIS use. *Information & Management*, 11(2), 87-97.
- Kraft, P. and Bansler, B. (1992). *The collective resource approach: The Scandinavian experience*. In Proceedings of Participatory Design Conference 1992, Cambridge.
- Kujala, S. (2003). User involvement: A review of the benefits and challenges. *Behaviour & Information Technology*, 22(1), 1-16.
- Kyng, M. (2010). Bridging the gap between politics and techniques: On the next practices of participatory design. *Scandinavian Journal of Information Systems*, 22(1), 49-68.

- Latour, B. (2008). *A cautious Prometheus? A few steps toward a philosophy of design*. In F. Hackne, J. Glynne and V. Minto (Eds.), *Proceedings of the 2008 Annual International Conference of the Design History*. Falmouth: Universal Publishers, 2-10.
- Lee, J. A. (2001). *The empowerment approach to social work practice: Building the beloved community*. New York: Columbia University Press, 34-73.
- Levitt, M. and Richard, S. (2010). Leveraging user expertise through Participatory Design: Beyond observation. *Innovation*, 29(1), 24-27.
- Lin, W. T. and Shao, B. B. M. (2000). The relationship between user participation and system success: A simultaneous contingency approach. *Information & Management*, 37(6), 283-295.
- Locke, E. A. and Schweiger, D. (1979). Participation in decision making: One more look. In B. Staw (Eds.), *Research in Organizational Behavior*. Greenwich: JAI Press, 265-339.
- Locke, E., Schweiger, D. and Latham, G. (1986). Participation in decision making: When should it be used?. *Organizational Dynamics*, 14(3), 65-79.
- Lynch, T., and Gregor, S. (2004). User participation in decision support systems development: Influencing system outcomes. *European Journal of Information Systems*, 13(4), 286-301.
- Marchington, M. and Wilkinson, A. (2000). Direct participation. In S. Bach, and K. Sisson, (Eds.), *Personnel Management: A Comprehensive Guide to Theory and Practice*, (Third Edition). Oxford: Blackwell Publishers Ltd., 340-364.
- Martin, B. and Hannington, B. (2012). *Universal methods of design: 100 ways to research complex problems, develop innovative ideas, and design effective solutions*. Beverly: Rockport Publishers, 40-41.
- Mayring, P. (2000). Qualitative content analysis. *Forum: Qualitative Social Research*, 1(2).
- McKeen, J., Guimaraes, T. and Wetherbe, J. (1994). The relationship between user participation and user satisfaction: An investigation of four contingency factors. *MIS Quarterly*, 18(4), 427-451.
- McWhirter, E. (1991). Empowerment in counseling. *Journal of Counseling & Development*, 69, 222-227.
- Miller, S. (1992). *Political implications of participatory design*. In *Proceedings of Participatory Design Conference 1992*, Cambridge, 93-100.
- Miller, K. I., and Monge, P. R. (1986). Participation, satisfaction and productivity: A metaanalytic review. *Academy of Management Journal*, 29, 727-753.

- Morgan, D., and Zeffane, R. (2003). Employee involvement, organizational change and trust in management. *The International Journal of Human Resource Management*, 14(1), 55-75.
- Mouffe, C. (2000). *The democratic paradox*. Londra: Verso, 69.
- Muller, M., and Druin, A. (2012). Participatory design: The third space in Human-Computer Interaction. In J. Jacko (Eds.), *The Human-Computer Interaction Handbook: Fundamentals, Evolving Technologies and Emerging Applications*. Florida: CRC Press, 1125-11554.
- Muller, M., Halswanter, J., and Dayton, T. (1997). Participatory practices in the software lifecycle. In M. Helander, T. Landauer, and P. Prabhu (Eds.), *Handbook of Human-Computer Interaction*, 255-297.
- Muller, M., Wildman, D., and White, E. (1993). Taxonomy of PD Practices: A brief practitioner's guide. *Communications of The ACM*, 36(4), 26-28.
- Newman, M., and Robey, D. (1992). Social process model of user-analyst relationships. *MIS Quarterly*, 16(2), 249-266.
- Nygaard, K., and Terje Bergo, O. (1975). The trade unions: New users of research. *Personnel Review*, 4(2), 5-10.
- Olsson, E. (2004). What active users and designers contribute in the design process. *Interacting with Computers*, 16, 377-401.
- Parsons, R. (1991). Empowerment: Purpose and practice principle in social work. *Social Work with Groups*, 14(2), 7-21.
- Pasmore, W., and Pagans, M. (1992). Participation, individual development, and organizational change: A review and synthesis. *Journal of Management*, 18(2), 375-397.
- Pateman, C. (1970). *Participation and democratic theory*. London: Cambridge University Press, 42.
- Pateman, C. (2003). Participation and democratic theory. In R. Dahl, I. Shapiro, and J. Cheibub (Eds.), *The Democracy Sourcebook*. Cambridge: MIT Press, 42.
- Patton, M. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* (Third Edition). London: SAGE Publications, 343.
- Patton, M. (2012). *Essentials of utilization-focused evaluation*. Minnesota: SAGE Publications, 234-241.
- Perkins, D., and Zimmerman, M. (1995). Empowerment theory, research, and application. *American Journal of Community Psychology*, 23(5), 569-579.

- Peterson, N. A., Lowe, J. B., Aquilino, M. L., and Schnider, J. E. (2005). Linking social cohesion and interactional empowerment: Support and new implications for theory. *Journal of Community Psychology*, 33(2), 233-244.
- Powers, R. F. and Dickson, G. W. (1973). MIS Project management: Myths, opinions and reality. *California Management Review*, 15(3), 147-156.
- Puri, S., Byrne, E., Nhampossa, L., and Quraishi, Z. (2004). *Contextuality of participation in IS design: A developing country perspective*. In Proceedings Participatory Design Conference 2004, Toronto, 42-52.
- Rappaport, J. (1984). Studies in empowerment: Introduction to the issue. *Prevention in Human Services*, 3(2-3), 1-7.
- Redstörn, J. (2006). Towards user design? On the shift from object to user as the subject of design. *Design Studies*, 27, 123-139.
- Robertson, P., Roberts, D., and Porras, J. (1993). Dynamics of planned organizational change: Assessing empirical support for a theoretical model. *Academy of Management Journal*, 36(3), 619-634.
- Rowlands, J. (1995). Empowerment examined. *Development in Practice*, 5(2), 101-107.
- Saldana, J. (2009). One: An introduction to codes and coding. In J. Saldana (Eds.), *The Coding Manual for Qualitative Researchers*. London: SAGE Publications, 1-32.
- Saleem, N. (1996). An empirical test of the contingency approach to user participation in information systems development. *Journal of Management Information Systems*, 13(1), 145-166.
- Sanders, E. B.-N. (2000). *Generative tools for codesigning*. In S. Scrivener, L. Ball, and A. Woodcock (Eds.), *Collaborative design: Proceedings of CoDesigning 2000*. London: Springer-Verlag, 3-12.
- Sanders, E. B.-N. (2002). From user-centered to participatory design approaches. In J. Frascara (Eds.), *Design and The Social Sciences: Making Connections*. London: Taylor & Francis, 1-8.
- Sanders, E. B.-N. (2008). On modeling an evolving map of design practice and design research. *Interactions*, 15(1), 13-17.
- Sanders, E. B.-N., and Stappers, P. (2014). Probes, toolkits and prototypes: Three approaches to making in codesigning. *CoDesign-International Journal of Cocreation in Design and the Arts*, 10(1), 5-14.
- Sanders, E. B.-N., Brandt, E., and Binder, T. (2010). *A framework for organizing the tools and techniques of participatory design*. In Proceedings of Participatory Design Conference 2010, Sydney, 195-198.

- Sanoff, H. (2006). Multiple views of participatory design. *Journal of the Faculty of Architecture, Middle Eastern Technical University*, 23(2), 131-143.
- Schumpeter, J. (2003). *Capitalism, socialism and democracy*. London, New York: Taylor & Francis e-Library, 206.
- Shapiro, D. (2005). *Participatory design: The will to succeed*. In O. Bertelsen, N. Bouvin, P. Krogh, and M. Kyng (Eds.), *Proceedings of the 4th Decennial Conference on Critical Computing: Between Sense and Sensibility*, Aarhus, 29-38.
- Simon, B. (1990). Rethinking empowerment. *Journal of Progressive Human Services*, 1(1), 27-39.
- Sinclair, M. (2012). *The Specification of A Consumer Design Toolkit to Support Personalised Production via Additive Manufacturing*, PhD Thesis, Loughborough University: Loughborough, 102.
- Staples, L. (1990). Powerful ideas about empowerment. *Administration in Social Work*, 14(2), 29-42.
- Star, S., and Ruhleder, K. (1996). Steps toward an ecology of infrastructure: Design and access for large information spaces. *Information System Research*, 7(1), 111-134.
- Suchman, L. (2002). Located accountabilities in technology production. *Scandinavian Journal of Information Systems*, 14(2), 91-105.
- Tait, P. and Vessey, I. (1988). The effect of user involvement on system success: A contingency approach. *MIS Quarterly*, 12(1), 91-108.
- Tesluk, P. E., Vance, R. J., and Mathieu, J. E. (1999). Examining employee involvement in the context of participative work environments. *Group & Organization Management*, 24(3), 271-299.
- Tjosvold, D. (1985). Dynamics within participation: An experimental investigation. *Groups & Organization Studies*, 10(3), 260-277.
- Turhan, S. (2013). *Experience Reflection Modelling (ERM) as A Generative Research Method and Student Engagement in Product Design at Undergraduate Level*, Doktora Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 11-17.
- Vaismoradi, M., Jones, J., Turunen, H., and Snelgrove, S. (2016). Theme development in qualitative content analysis and thematic analysis. *Journal of Nursing Education and Practice*, 6(5), 100-110.
- van den Besselaar, P. (1998). *Democracy and technological change: Limits to steering*. In R. Chatfield, S. Kuhn, and M. Muller (Eds.), *Proceedings of Participatory Design Conference 1998*, Seattle, 1-10.
- Vines, J., Clarke, R., and Wright, P. (2013). *Configuring participation: On how we involve people in design*. In *Proceedings of the 2013 ACM SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems*, 429-438.

- Von Hippel, E. (1994). "Sticky information" and the locus of problem solving: Implications for innovation. *Management Science*, 40(4), 429-439.
- Wagner, J., and Gooding, R. (1987). Shared influence and organizational behavior: A meta-analysis of situational variables expected to moderate participation-outcome relationships. *Academy of Management Journal*, 30, 524-541.
- Weiss, C. (1997). How can theory-based evaluation make greater headway. *Evaluation Review*, 21(4), 501-524.
- Weiss, C. (2000). Which links in which theories shall we evaluate? *New Directions for Evaluation*, 2000(87), 35-45.
- Whittle, J. (2014). *How much participation is enough? A comparison of six participatory design projects in terms of outcomes*. In Proceedings of Participatory Design Conference 2014, Windhoek, 121-130.
- Wittgenstein, L. (2007). *Felsefi soruşturmalar*. (Çev. H. Barışcan). İstanbul: Metis Yayıncılık. (Eserin orijinali 1953'te yayımlandı.), 35-36.
- Wood, C. (1985). Participatory decision making: Why doesn't it seem to work?. *The Educational Forum*, 49(1), 55-64.
- Woodman, R. (1989). Organizational change and development: New arenas for inquiry and action. *Journal of Management*, 15(1), 205-228.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (Dokuzuncu Baskı). Ankara: Seçkin yayıncılık, 102-218.
- Zeldin, S. (2004). Preventing youth violence through promotion of community engagement and membership. *Journal of Community Psychology*, 32(5), 623-641.
- Zimmerman, M. (1990). Taking aim on empowerment research: On the distinction between psychological and individual conceptions. *American Journal of Community Psychology*, 18(1), 169-177.
- Zimmerman, M. (1995). Psychological empowerment: Issues and illustrations. *American Journal of Community Psychology*, 23(5), 581-599.
- Zimmerman, M. (2000). Empowerment theory: Psychological, organizational and community levels of analysis. In J. Rappaport, and E. Seidman (Eds.), *Handbook of Community Psychology*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers, 43-63
- Zimmerman, M., and Rappaport, J. (1988). Citizen participation, perceived control, and psychological empowerment. *American Journal of Community Psychology*, 16(5), 725-750.
- Zimmerman, M., Israel, B., Schulz, A., and Checkoway, B. (1992). Further explorations in empowerment theory: An empirical analysis of psychological empowerment. *American Journal of Community Psychology*, 20(6), 707-727.

EKLER

EK-1. Kullanıcı dahiliyet/katılımı ve sistem başarısı değerlendirme çalışmaları

Araştırmacı	Olasılık faktörü	Bağımsız değişken	Bağımlı değişken
Powers ve Dickson (1973)	Proje türü	Yönetimin tasarıma katılımı	Kullanıcı memnuniyeti
Edstorm (1977)	Kullanıcı türü, geliştirme süreci aşaması, etkili iletişim,	Kullanıcı etkisi	Sistem başarısı
De Brabander ve Thiers (1984)	Güç asimetrisi, üçüncü parti etkileşimler	Tasarlama sürecinde katılımcı ve tasarımcı arasındaki etkileşim	Başarı
Franz ve Robey (1986)	Kara verme sürecinin doğası, organizasyonel özellikler, departman özellikleri	Kullanıcı dahiliyeti	Sistemin kullanılabilirliği
Kim ve Lee (1986)	Görev karmaşıklığı, üst yönetim desteği, gelişim aşaması	Kullanıcı katılımı	Sistem kullanımı
Tait ve Vessey (1988)	Sistem ile ilgili Sistem etkisi Kullanıcı tutumları Teknik sistem Sistem karmaşıklığı Gelişme süreci Kaynak kısıtlamaları	Kullanıcı dahiliyeti	Sistem başarısı
Kappelman ve McLean (1991)		Kullanıcı katılımı (Davranışsal) → Kullanıcı dahiliyeti (Psikolojik)	Sistem başarısı Kullanıcı memnuniyeti
McKeen ve diğerleri (1994)	*Dışsal/ortalayıcı değişken olarak: Görev karmaşıklığı Sistem karmaşıklığı	Kullanıcı etkisi Kullanıcı-araştırmacı iletişimi Kullanıcı katılımı	Sistem başarısı Kullanıcı memnuniyeti
Saleem (1996)		Kullanıcı katılımı (Kullanıcının sistemle ilgili işlevsel uzmanlığı, katılım derecesi)	Sistem başarısı Sistem kabulü
Hwang ve Thorn (1999)		Kullanıcı bağlılığı (Kullanıcı katılımı ve kullanıcı katılımı)	Sistem başarısı Kullanıcı memnuniyeti
Lin, Shao (2000)	Sistem etkisi Sistem karmaşıklığı Geliştirme metodolojisi	Kullanıcı tutumları + Kullanıcı dahiliyeti → Kullanıcı katılımı	Sistem başarısı Kullanıcı memnuniyeti

EK-1. (devam) Kullanıcı dahiliyet/katılımı ve sistem başarısı değerlendirme çalışmaları

Araştırmacı	Olasılık faktörü	Bağımsız değişken	Bağımlı değişken
Lynch, Gregor (2004)		Kullanıcı katılımı: Kullanıcı katılımı türü Danışman Temsilci Görüş Birliği Kullanıcı katılımının derinliği Geliştirme sürecindeki aşama Etkileşim sıklığı Dikkate alınan ses / görüntüler	Sistem başarısı Etki derecesi
He, King (2008) (Meta-analiz)		Kullanıcı katılımı	Sistem başarısı: Tutumsal / Davranışsal Sonuçlar Kullanıcı memnuniyeti Kullanım niyeti Sistem kullanımı Verimlilik sonuçları Bireysel etki Takım performansı Kurumsal etki Proje kalitesi Proje başarısı
Bachore ve Zhou (2009)	Teknik Geliştirme metodolojileri Proje yönetimi gücü Görev / sistem karmaşıklıkları Yönetimsel Gelişim aşamaları Yönetim desteği Yönetim stili Kaynak kısıtlamaları Sistem etkisi Kullanıcı Görev anlamlılığı Algılanan fayda Algılanan kullanım kolaylığı Kullanıcı tutumları	Kullanıcı katılımı (Tür, derece, içerik, kapsam, formalite, etki)	Sistem başarısı Teknik Bilgi kalitesi Bilişim sistemleri etkinliği MIS büyüme aşamaları Sistem kalitesi Sistem türü Yönetimsel Gelişim aşamaları Kullanıcı Katılımcı etkisi Katılım sıklığı Katılımcı anlayışı Kullanıcı kabülü Kullanım kolaylığı Kullanıcı eğitimi Algılanan fayda

EK-1. (devam) Kullanıcı dahiliyet/katılımı ve sistem başarısı değerlendirme çalışmaları

Araştırmacı	Olasılık faktörü	Bağımsız değişken	Bağımlı değişken
Bachore ve Zhou (2009) (devamı)			Kullanım algısı Algılanan katılım Algılanan mülkiyet Kullanma niyeti
Bano ve Zowghi (2015)	Kültürel politik perspektif Kullanıcı dahiliyeti derece ve düzeyi Kültürel bakış açısı Kullanıcı katılımı teknikleri ve yöntemleri Metodolojik perspektif Gelişim aşamaları Sistem türleri Yönetim ve psikolojik perspektif Görev karmaşıklığı, Belirsizlik, Kullanıcı tutumları, Çatışmalar, İletişim	Kullanıcı dahiliyeti Kullanıcı katılımı	Sistem başarısı
Abelein ve Paech (2015)	Sistem özellikleri Karmaşıklık Belirsizlik Organizasyonel faktörler Üst yönetim desteği Kaynakların mevcudiyeti Örgütsel veya yönetsel kültür	Kullanıcı katılımı: Gelişme süreci Kullanıcı katılımı Kullanıcı araştırmacı iletişimi Geliştirme modu İnsani yönleri Kullanıcı katılımı Kullanıcının motivasyonu Kullanıcının sisteme karşı tutumu Kullanıcının geliştiriciler hakkındaki inancı Kullanıcının yeteneği Uyuşmazlık / çatışma Kullanıcının kullanma niyeti Araştırmacının kullanıcıya yönelik tutumu	Sistem başarısı Kullanıcı memnuniyeti Sistem kullanımı Sistem kalitesi Zaman ve bütçede proje Kullanım kolaylığı Veri kalitesi

EK-2. Doküman analizi kaynakçası

Proje ismi	Döküman Analiz Aşaması İçin İncelenen Kaynaklar
Aging together	Botero, A., & Hyysalo, S. (2013). Ageing together: Steps towards evolutionary co-design in everyday practices. <i>CoDesign-International Journal of CoCreation in Design and the Arts</i>, 9(1), 37-54. Botero, A., & Kommonen, K.-H. (2009). Aspects of social media design and innovation in a project for aging together. C. Mueller, & M. Lewkowicz (Dü.), <i>International Reports on Socio-Informatics (IRSI), Enhancing Interaction Spaces by Social Media for the Elderly: A Workshop Report</i> içinde, 6(3), s. 21-34.
Alzheimer 100	Tan, L., & Szebeko, D. (2009). Co-designing for dementia: The Alzheimer 100 project. <i>Australasian Medical Journal</i>, 1(12), 185-198.
BOSOP	Bowen, S., Dearden, A., Wright, P., Wolstenholme, D., & Cobb, M. (2010). Participatory healthcare service design and innovation. K. Bodker, T. Bratteteig, D. Loi, & T. Robertson (Dü.), <i>Proceedings of Participatory Design Conference 2010</i> içinde, (s. 155-158). Sydney. Bowen, S., McSeveny, K., Lockley, E., Wolstenholme, D., Cobb, M., & Dearden, A. (2013). How was it for you? Experiences of participatory design in the UK health service. <i>CoDesign-International Journal of CoCreation in Design and the Arts</i>, 9(4), 230-246. Dearden, A., Wright, P., Bowen, S., Rahman, F., Cobb, M., & Wolstenholme, D. (2010). User-centred design and pervasive health: A position statement from the User-Centred Healthcare Design project. <i>2010 4th International Conference on Pervasive Computing Technologies for Healthcare</i>. Munich. Dearden, A., Wright, P., Bowen, S., Rahman, F., Cobb, M., & Wolstenholme, D. (tarih yok). Pervasive healthcare in lived experience: Thinking beyond the home. <i>2010 4th International Conference on Pervasive Computing Technologies for Healthcare</i>. Munich. Building Personal Relationships. (2015). J. McCarthy, & P. Wright içinde, <i>Taking [A]part: The politics and aesthetics of participation</i> (s. 61-86). Cambridge: MIT Press.
CIMULACT	POLIMI DESIS Lab. (2018). CIMULACT. A. Meroni, D. Selloni, & M. Rossi içinde, <i>Massive CoDesign: A proposal for a collaborative design framework</i> (s. 52-97). Milan: Franco Angeli Open Access.
Cooks River Sustainability Initiative	Bos, J., Brown, R., & Farrelly, M. (2013). A design framework for creating social learning situations. <i>Global Environmental Change</i>, 23, 398-412.
Creative capacity building	Drain, A., Shekar, A., & Grigg, N. (2017). 'Involve me and I'll understand': creative capacity building for participatory design with rural Cambodian farmers. <i>CoDesign-International Journal of CoCreation in Design and the Arts</i>

EK-2. (devam) Doküman analizi kaynakçası

Proje ismi	Döküman Analiz Aşaması İçin İncelenen Kaynaklar
Creative citizens	POLIMI DESIS Lab. (2018). Creative Citizens. A. Meroni, D. Selloni, & M. Rossi içinde, <i>Massive CoDesign: A proposal for a collaborative design framework</i> (s. 98-121). Milan: Franco Angeli Open Access.
Curriculum design project	Kyza, E., & Nicolaidou, I. (2017). Co-designing reform-based online inquiry learning environments as a situated approach to teachers' professional development. <i>CoDesign-International Journal of CoCreation in Design and the Arts</i> , 13(4), 26-286.
Denmark Hospital Project	Ostergaard, K., Simonsen, J., & Karasti, H. (2017). Examining situated design practices: Nurses' transformations towards genuine participation. <i>Design Studies</i> .
Diabetics 1 project	Sustar, H., Bowen, S., Dearden, A., Fisher, M., & Wolstenholme, D. (2013). Using popular culture to enable health service co-design with young people. <i>Proceedings of 10th European Academy of Design Conference</i> . Gothenburg.
Disrupting Dementia	Rodgers, P. (2018). Co-designing with people living with dementia. <i>CoDesign-International Journal of CoCreation in Design and the Arts</i> , 14(3), 188-202.
ezSIS	Ellis, R., & Kurniawan, S. (2000). Increasing the usability of online information for older users: A case study in participatory design. <i>International Journal of Human-Computer Interaction</i> , 12(2), 263-276.
Feeding Milan	POLIMI DESIS Lab. (2018). Feeding Milan. A. Meroni, D. Selloni, & M. Rossi içinde, <i>Massive CoDesign: A proposal for a collaborative design framework</i> (s. 122-143). Milan: Franco Angeli Open Access. Manzini, E., & Rizzo, F. (2011). Small projects/large changes: Participatory design as an open participated process. <i>CoDesign-International Journal of CoCreation in Design and the Arts</i> , 7(3-4), 199-215.
Fiskars Village	Tamminen, P. (2016). Fiskars Village: Exploring possibilities for collaboration in a Design-Oriented Community. <i>Journal of Design, Business and Society</i> , 2(2), 147-162.
Fitwits MD	Hughes, K., & Scupelli, P. (2013). Physicians as Co-Designers: Changing the Practice of Care. E. Manzini, & E. Staszowski (Dü) içinde, <i>Public & Collaborative: Exploring The Intersection of Design, Social Innovation and Public Policy</i> (s. 127-138). DESIS Network.
Green Camden	Thorpe, A., & Gamman, L. (2013). Learning together: Students and community groups co-designing for carbon reduction in the London Borough of Camden. E. Manzini, & E. Staszowski (Dü) içinde, <i>Public & Collaborative: Exploring The Intersection of Design, Social Innovation and Public Policy</i> (s. 51-73). DESIS Network.

EK-2. (devam) Doküman analizi kaynakçası

Proje İsmi	Döküman Analiz Aşaması İçin İncelenen Kaynaklar
GrowBot Garden	DiSalvo, C. (2014). The Growbot Garden project as DIY speculation. M. Ratto, & M. Boler (Dü) içinde, <i>DIY Citizenship: Critical Making and Social Media</i> (s. 237-247). MIT Press. DiSalvo, C., Lodato, T., Fries, L., Schechter, B., & Barnwell, T. (2011). The collective articulation of issues as design practice. <i>CoDesign-International Journal of CoCreation in Design and the Arts</i> , 7(3-4), 185-197.
Helsinki Central Library Project	Hyysalo, S., Kohtala, C., Helminen, P., Makinen, S., Miettinen, V., & Muurinen, L. (2014). Collaborative futuring with and by makers. <i>CoDesign-International Journal of CoCreation in Design and the Arts</i> , 10(3-4), 209-228.
Herrgards Women's Association	Björgvinsson, E., Ehn, P., & Hillgren, P.-A. (2012). Agonistic Participatory Design: Working. <i>CoDesign-International Journal of CoCreation in Design and the Arts</i> , 8(2-3), 127-144. Emilson, A., Hilgren, P.-A., & Seravalli, A. (2014). Designing in the Neighborhood: Beyond (and in the shadow of) creative communities. P. Ehn, E. Milsson, & R. Topgaard (Dü) içinde, <i>Making Futures: Marginal Notes on Innovation, Design and Democracy</i> (s. 35-62). MIT Press. Hillgren, P.-A. (2013). Participatory Design for social and public innovation: Living labs as spaces of agonistic experiments and friendly hacking. E. Manzini, & E. Staszowski (Dü) içinde, <i>Public & Collaborative: Exploring The Intersection of Design, Social Innovation and Public Policy</i> (s. 75-84). DESIS Network. Hillgren, P.-A., Seravalli, A., & Emilson, A. (2011). Prototyping and infrastructuring in design for social innovation. <i>CoDesign-International Journal of CoCreation in Design and the Arts</i> , 7(3-4), 169-183.
Inclusive Agriculture 2017	Drain, A., McCreery, M., Shekar, A., & Grigg, N. (2018). The collaborative design of a low-cost, accessible rice seeder for rural Cambodia: Trade-Offs and challenges. <i>2018 IEEE Global Humanitarian Technology Conference (GHTC)</i> . San Jose. Drain, A., Shekar, A., & Grigg, N. (2018). Insights, solutions and empowerment: a framework for evaluating participatory design. <i>CoDesign-International Journal of CoCreation in Design and the Arts</i> .
Interactive Board Game Project	Iivari, N., & Kinnula, M. (2018). Empowering Children through Design and Making: towards Protagonist Role Adoption. <i>Proceedings of Participatory Design Conference 2018</i> . Hasselt ve Genk.
iSchool	Bossen, C., Dindler, C., & Iversen, O. S. (2010). User gains and PD aims: Assessment from a participatory design project. <i>Proceedings of Participatory Design Conference 2010</i> , (s. 141-150). Sydney.

EK-2. (devam) Doküman analizi kaynakçası

Proje İsmi	Döküman Analiz Aşaması İçin İncelenen Kaynaklar
Jacob House	Understanding the other. (2015). J. McCarthy, & P. Wright içinde, <i>Taking [A]part: The Politics and Aesthetics of Participation in Experience-Centered Design</i> (s. 37-60). MIT Press. Belonging in community. (2015). J. McCarthy, & P. Wright içinde, <i>Taking [A]part: The Politics and Aesthetics of Participation in Experience-Centered Design</i> (s. 87-116). MIT Press.
KLIV	Björgvinsson, E. (2008). Open-ended participatory design as prototypical practice. <i>CoDesign-International Journal of CoCreation in Design and the Arts</i>, 4(2), 85-99. Björgvinsson, E., & Hillgren, P.-A. (2004). On the Spot Experiments Within Healthcare. <i>Proceedings Participatory Design Conference 2004</i>, (s. 93-101). Toronto. Björgvinsson, E., & Hillgren, P.-A. (2005). Indigenous Design: healthcare professional using self-produced video in articulating and developing work practices. <i>Nordic Design Research Conference</i>. Copenhagen.
Life 2.0	Righi, V., Sayago, S., & Blat, J. (2011). Towards understanding e-government with older people and designing an inclusive platform with them. <i>International Journal of Public Information Systems</i>, 7(3), 131-142. Righi, V., Sayago, S., & Blat, J. (2015). Urban ageing: Technology, agency and community in smarter cities for older people. <i>Proceedings of the 7th International Conference on Communities and Technologies</i>, (s. 119-128). Limerick. Righi, V., Sayago, S., & Blat, J. (2017). When we talk about older people in HCI, who are we talking about? Towards a 'turn to community' in the design of technologies for a growing ageing population. <i>International Journal of Human-Computer Studies</i>, 108, 15-31. Righi, V., Sayago, S., Rosales, A., Ferreria, S., & Blat, J. (2018). Co-designing with a community of older learners for over 10 years by moving user-driven participation from the margin to the centre. <i>CoDesign-International Journal of CoCreation in Design and the Arts</i>, 14(1), 32-44. Rosales, A., Righi, V., Sayago, S., & Blat, J. (2012). Ethnographic techniques with older people at intermediate stages of product development. <i>NordiCHI'12 Workshop: How to Design Touch Interfaces for and with Older Adults: Identification of Challenges and Opportunities</i>. Copenhagen.
Litirum	Iversen, O., & Dindler, C. (2014). Sustaining participatory design initiatives. <i>CoDesign-International Journal of CoCreation in Design and the Arts</i>, 10(3-4), 153-170. Smith, R., Iversen, O., Hjermslev, T., & Lynggaard, A. (2013). Towards An Ecological Inquiry in Child-Computer Interaction. <i>Proceedings of the 12th International Conference on Interaction Design and Children</i>, (s. 183-192). New York.

EK-2. (devam) Doküman analizi kaynakçası

Proje İsmi	Döküman Analiz Aşaması İçin İncelenen Kaynaklar
LNTK	Lee, Y. (2008). Design participation tactics: the challenges and new roles for designers in the co-design process. <i>CoDesign-International Journal of CoCreation in Design and the Arts</i>, 4(1), 31-50. Lee, Y., Jachna, T., & Coleman, R. (tarih yok). Architecture for All: A participatory design approach. <i>Community & Social Issues</i>. Lee, Y., Jachna, T., & Frazer, J. (2004). Empowerment games: Empathic design probes for user. <i>Proceedings of the Participatory Design Conference 2004</i>, (s. 179-182). Palo Alto.
Makes me mad	Cahill, C. (2007). Doing research with young people: Participatory research and the rituals of collective work. <i>Children's Geographies</i>, 5(3), 297-312. Cahill, C. (2007). Including excluded perspectives in participatory action research. <i>Design Studies</i>, 28, 325-340.
meSch	Avram, G. (2014). Enriching smart artefacts with a social dimension. <i>Proceedings of the 8th Nordic Conference on Human-Computer Interaction</i>, (s. 26-30). Helsinki. Ciolfi, L., & Petrelli, D. (2016). Walking and designing with cultural heritage Volunteers. <i>Interactions</i>, 23(1), 46-51. Ciolfi, L., Avram, G., Maye, L., Dulake, N., Marshall, M., Dijk, D., & McDermott, F. (2016). Articulating Co-Design in museums: Reflections on two participatory processes. <i>Proceedings of the 19th ACM Conference on Computer Supported Cooperative Work & Social Computing</i>, (s. 13-25). San Francisco. Ciolfi, L., Petrelli, D., McDermott, F., Avram, G., & van Dijk, D. (2015). Co-design to empower cultural heritage professionals as technology designers. D. Bihanic (Dü.) içinde, <i>Empowering User Through Design: Interdisciplinary Studies and Combined Approaches for Technological Products and Services</i> (s. 213-224). Springer. Diaz, P., Aedo, I., & Cubas, J. (2014). CoDICE: Balancing software engineering and creativity in the Co-Design of digital encounters with cultural heritage. <i>Proceedings of the 2014 International Working Conference on Advanced Visual Interfaces</i>, (s. 253-256). Como. Maye, L. (2013). Supporting DIY approaches for cultural heritage professionals through digital technology. <i>Proceedings of 14th IFIP TC13 Conference on Human-Computer Interaction</i>. Cape Town. Maye, L., Bouchard, D., Avram, G., & Ciolfi, L. (2017). Supporting cultural heritage professionals adopting and shaping interactive technologies in museums. <i>Proceedings of the 2017 Conference on Designing Interactive Systems</i>, (s. 221-232). Edinburgh.

EK-2. (devam) Doküman analizi kaynakçası

Proje İsmi	Döküman Analiz Aşaması İçin İncelenen Kaynaklar
meSch (devamı)	Maye, L., McDermott, F., Ciolfi, L., & Avram, G. (2014). Interactive exhibitions design: What can we learn from cultural heritage professionals? <i>Proceedings of the 8th Nordic Conference on Human-Computer Interaction</i>, (s. 598-607). Helsinki. McDermott, F., Clarke, L., Hornecker, E., & Avram, G. (2013). Challenges and opportunities faced by cultural heritage professionals in designing interactive exhibits. <i>NODEM Conference Proceedings 2013</i>, (s. 19-26). Stockholm. McDermott, F., Maye, L., & Avram, G. (2014). Co-designing a collaborative platform with cultural heritage professionals. <i>iHCI Conference'14 Proceedings</i>. Dublin. meSch Team. (2011). <i>Material encounters with digital cultural heritage: Co-Design and Collaborative Learning</i>. 02 25, 2019 tarihinde http://codesign.mesch.io/wp-content/uploads/2016/01/Deliverable-1.1-for-the-website.pdf adresinden alındı meSch Team. (2015). Co-Designing Encounters with Digital Cultural Heritage. 02 25, 2019 tarihinde http://codesign.mesch.io/wp-content/uploads/2016/01/meSch_CoDesign_Booklet.pdf adresinden alındı
Neighbourhood Networks	DiSalvo, C., Clement, A., & Pipek, V. (2013). Communities: Participatory Design for, with and by communities. J. Simonsen, & T. Robertson (Dü) içinde, <i>Routledge International Handbook of Participatory Design</i> (s. 182-209). New York: Routledge. DiSalvo, C., Louw, M., Holstius, D., Nourbakhsh, I., & Akin, A. (2012). Toward a public rhetoric through participatory design: Critical engagements and creative expression in the Neighborhood Networks project. <i>Design Issues</i>, 28(3), 48-61. DiSalvo, C., Nourbakhsh, I., Holstius, D., Akin, A., & Louw, M. (2008). The Neighborhood Networks Project: A case study of critical engagement and creative expression through Participatory Design. <i>Proceedings Participatory Design Conference 2008</i>, (s. 41-50). Bloomington.
NextBengaluru	von Damm, T., Ewald, M., & Fenk, A.-K.. <i>Nextbengaluru: People's vision on future Shanthinagar</i>. Bengaluru. 02 25, 2019 tarihinde nextbengaluru: http://nextbengaluru.com/shanthinagar_booklet/Nextbengaluru.html#p=72 adresinden alındı <i>NextBengaluru</i>. (2019, 02 25). Gatishil next bangalore: http://gatishil.nextbangalore.com/#start adresinden alındı
Prosthetic Leg Project	Hussain, S. (2010). Empowering marginalised children in developing countries through participatory design processes. <i>CoDesign-International Journal of CoCreation in Design and the Arts</i>, 6(2), 99-117.

EK-2. (devam) Doküman analizi kaynakçası

Proje İsmi	Döküman Analiz Aşaması İçin İncelenen Kaynaklar
Prosthetic Leg Project (devamı)	Hussain, S. (2011). Toes that look like toes: Cambodian children's perspectives on prosthetic legs. <i>Qualitative Health Research</i>, 21(10), 1427-1440. Hussain, S., & Sanders, E.-N. (2012). Fusion of horizons: Co-designing with Cambodian children who have prosthetic legs, using generative design tools. <i>CoDesign-International Journal of CoCreation in Design and the Arts</i>, 8(1), 43-79. Hussain, S., Sanders, E.-N., & Steinert, M. (2012). Participatory design with marginalized people in developing countries: Challenges and opportunities experienced in a field study in Cambodia. <i>International Journal of Design</i>, 6(2), 91-109.
Spring Creek Watershed Community	DiSalvo, C., Clement, A., & Pipek, V. (2013). Communities: Participatory Design for, with and by communities. J. Simonsen, & T. Robertson (Dü) içinde, <i>Routledge International Handbook of Participatory Design</i> (s. 182-209). New York: Routledge. Farooq, U., Merkel, C., Nash, H., Rosson, M. B., Carroll, J. M., & Xiao, L. (2005). Participatory design as apprenticeship: Sustainable watershed management as a community computing pplication. <i>Proceedings of the 38th Hawaii International Conference on System Sciences</i>, (s. 1-10). Farooq, U., Ganoe, C., Xiao, L., Merkel, C., Rosson, M., & Carroll, J. (2007). Supporting community-based learning: Case study of a geographical community organization designing its website. <i>Behaviour & Information Technology</i>, 26(1), 5-21. Merkel, C., Xiao, L., Farooq, U., Ganoe, C., Lee, R., Carroll, J., & Rosson, M. (2004). Participatory Design in community computing contexts: Tales from the field. <i>Proceedings Participatory Design Conference 2004</i>. Toronto.
SWING	Garde, J., & van der Voort, M. (2013). Co-designing better work organization in healthcare. V. Duffy (Dü.) içinde, <i>Advances in Human Aspects of Healthcare</i> (s. 23-32). Boca Raton: CRC Press. Garde, J., & van der Voort, M. (2013). The Activity-Flow Co-Design Game: Designing for scheduled and unscheduled use situations. <i>Proceedings IASDR Conference 2013</i>, (s. 1357-1368). Tokyo. Garde, J., & van der Voort, M. (2014). Participants' view on personal gains and PD process. <i>Proceedings of Participatory Design Conference 2014</i>, (s. 79-82). Windhoek.
SWOT-MOBILE	De Smet, A., Pak, B., & Schoonjans, Y. (2018). A Participatory exploration of the potential of urban waiting spaces to increase urban resilience. <i>Proceedings of CA'RE – Conference for Artistic and Architectural (Doctoral) Research</i>. Aarhus. De Smet, A., Pak, B., & Schoonjans, Y. (2018). Waiting spaces as spaces of negotiation in the SWOT-MOBILE design studio. <i>Proceedings of ECLAS Conference 2018</i>. Ghent.

EK-2. (devam) Doküman analizi kaynakçası

Proje İsmi	Döküman Analiz Aşaması İçin İncelenen Kaynaklar
SWOT-MOBILE (Devamı)	KU Leuven Faculty of Architecture. (tarih yok). <i>Participatory Living Lab – Co-creating & Building Solidary Housing for Homeless</i>. 02 26, 2019 tarihinde Arkuleuven: https://arch.kuleuven.be/english/news/newsarchive/participatory-living-lab-co-creating-building-solidary-housing-for-homeless adresinden alındı KU Leuven. (tarih yok). <i>Solidary affordable housing for the houseless: A mobile model in the Brussels Capital region</i>. Ghent. 02 25, 2019 tarihinde https://www.kuleuven.be/onderzoek/portaal/#/projecten/3E161090?hl=en&lang=en adresinden alındı KU Leuven: Urban Projects, Collective Spaces & Local Identities Research Group. (2017, 10 24). <i>Solidary affordable housing for the houseless</i>. 02 26, 2019 tarihinde Collectivespaces: http://www.collectivespaces-kuleuven.be/?p=739 adresinden alındı
TDCSP	Byrne, E., & Sahay, S. (2007). Participatory design for social development: A South African case study on community-based health information systems. <i>Information Technology for Development</i>, 13(1), 71-94. Puri, S., Byrne, E., Nhampossa, L., & Quraishi, Z. (2004). Contextuality of participation in IS design: A developing country perspective. <i>Proceedings Participatory Design Conference 2004</i>, (s. 42-52). Toronto.
Teen-scape	Lee, Y., & Bichard, J.-A. (2008). ‘Teen-scape’: Designing participations for the design excluded. <i>Proceedings of Participatory Design Conference 2008</i> , (s. 128-137). Bloomington.
The Presence Project	Gaver, W., & Beaver, J. (2006). The Presence Project: Helping Older People Engage with Their Local Communities. P. Purcell (Dü.) içinde, <i>Networked Neighbourhoods: The connected community in context</i> (s. 345-372). Londra: Springer-Verlag. Thackara, J. (2000, 01 22). <i>Design and elders: The Presence project</i>. 02 25, 2019 tarihinde John Thackara: http://thackara.com/social-innovation/design-and-elders-the-presence-project/ adresinden alındı
ThinkDigiTank	Teli, M., Di Fiore, A., & D'Andrea, V. (2017). Computing and the common: a case of Participatory Design with think tanks. <i>CoDesign-International Journal of CoCreation in Design and the Arts</i> , 13(2), 83-95.
VJs	Building Personal Relationships. (2015). J. McCarthy, & P. Wright içinde, <i>Taking [A]part: The politics and aesthetics of participation</i> (s. 61-86). Cambridge: MIT Press.
Yaşayan Sokak	TAK Kartal. (2018). <i>Yaşayan Sokak Rehberi</i> . İstanbul: TAK Kartal. 02 25, 2019 tarihinde https://issuu.com/takkartal/docs/yasayan_sokak_web adresinden alındı

EK-2. (devam) Doküman analizi kaynakçası

Proje İsmi	Döküman Analiz Aşaması İçin İncelenen Kaynaklar
Welcome to Saint-Gilles	Tassiniari, V., & Baerten, N. (2013). From Welfare State To Partner State: The Case Of Welcome To Saint-Gilles. E. Manzini, & E. Staszowski (Dü) içinde, <i>Public & Collaborative: Exploring The Intersection of Design, Social Innovation and Public Policy</i> (s. 89-104). DESIS Network. Tassiniari, V., & Baerten, N. (2013). Seven reflections on design for social innovation, students & a neighbourhood. E. Manzini, & E. Staszowski (Dü) içinde, <i>Public & Collaborative: Exploring The Intersection of Design, Social Innovation and Public Policy</i> (s. 38-50). DESIS Network. Tassiniari, V., & Baerten, N. (2015). <i>Welcome to Saint Gilles</i>. Genk: DESIS Network.
Worthplay	Righi, V., Sayago, S., & Blat, J. (2017). When we talk about older people in HCI, who are we talking about? Towards a 'turn to community' in the design of technologies for a growing ageing population. <i>International Journal of Human-Computer Studies</i>, 108, 15-31. Righi, V., Sayago, S., Rosales, A., Ferreria, S., & Blat, J. (2018). Co-designing with a community of older learners for over 10 years by moving user-driven participation from the margin to the centre. <i>CoDesign-International Journal of CoCreation in Design and the Arts</i>, 14(1), 32-44. Rosales, A., Righi, V., Sayago, S., & Blat, J. (2012). Ethnographic techniques with older people at intermediate stages of product development. <i>NordiCHI'12 Workshop: How to Design Touch Interfaces for and with Older Adults: Identification of Challenges and Opportunities</i>. Copenhagen.

EK-3. Katılımcı izin formu

Burada verdiğim tüm bilgiler –ismim ve yürüttüğüm proje adı gizli kalmak koşulu ile– sadece bilimsel çalışmalarda kullanılacaktır. Araştırmacı Hatice S. Kesdi’nin buradaki bilgileri doktora tezinde ve bilimsel makalelerde kullanmasında bir sakınca yoktur. Görüşmede ses kaydı yapılmasına izin veriyorum. Ses kayıtları ve notlar araştırmacı tarafından saklanacak ve bu verilere sadece araştırmacı ve araştırmacının tez danışmanı erişebilecektir. Bu çalışmaya katılmaktan istediğim anda vazgeçebilirim.

İsim/İmza

EK-4. Katılımcı bilgilendirme formu

Bu çalışma, Gazi Üniversitesi Endüstri Ürünleri Tasarımı Doktora programı tezi kapsamında Hatice S. Kesdi tarafından yürütülen doktora çalışmasına veri oluşturmak amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmada, katılımcı tasarım süreçlerinde uygulanan stratejilerin ve aktivitelerin süreç sonunda katılımcıların elde ettiği kazanımlar ile olan ilişkileri araştırılmaktadır.

Katılımcı tasarım süreçleri genellikle bir sonuç ürün ortaya çıkarmak ya da varolan bir ürünün geliştirilmesine dair veri toplamak amacıyla kullanılmaktadır. Bu anlamda bu süreçlerin odak noktası kullanım bilgisinin elde edilmesi, alternatif tasarımların üretilmesi ve yeni fikirlerin geliştirilmesidir. Bu tür katılımcı süreçlerde katılımcıların kazanımları hedefler arasında yer almamakta ya da bu konuya önem verilmemektedir. Ancak çalışmalar göstermektedir ki katılımcı bilişsel, motivasyonel ve davranışsal kazanımlar sağladığında sürece katılmaya daha istekli olmakta; problem tespitinde ve problemin çözümünde daha akılcı çözümler üretmektedir. Bu kazanımlar aynı zamanda süreçte geliştirilen ürün, servis ya da sistemin katılımcı tarafından kabulünü ve kullanımını da olumlu olarak etkilemektedir.

Bütün katılımcıların kazanımlar elde ettiği bu süreçlerin hangi aktiviteleri ve stratejileri içerdiğini ve bunların neden olduğu sonuçları araştıran bu çalışmada, yürüttüğünüz katılımcı projelere dair deneyimlerinize başvurulacaktır. Sürece dair deneyimlerinizden elde edilecek stratejiler, aktiviteler ve bunların katılımcı kazanımları ile ilişkisi, katılımcı tasarım süreçlerinin değerlendirilmesi için oluşturulacak çerçevenin temelini oluşturacaktır. Deneyimleriniz ve örnek çalışmalardan elde edilen veriler ışığında ortaya konulacak değerlendirme çerçevesi hem katılımcı tasarım uygulayan araştırmacıların süreç esnasında başvurabileceği bir kılavuz hem de araştırmacıların süreç sonunda değerlendirme yaparken kullanabileceği bir çerçeve niteliğinde olacaktır.

Görüşmede sorulacak sorular, yürüttüğünüz projede uyguladığınız stratejiler, aktiviteler ve bu aktivitelerin hedefleri ve sonuçları ile ilgilidir. Çalışmada, örnekleme betimleyen açıklanacak bilgiler proje amacı ve konusu, katılımcılar, uygulandığı yer, süresi ve sürece dair bilgilerdir. Proje ile ilgili yapılacak olan yayınlarda ve tez çalışmasında **proje isimleri ve yürütücü bilgileri gizli tutulacaktır** ve yapılmış olan çalışmaların içeriği sorgulanmayacaktır. Çalışmamıza verdiğiniz katkıdan dolayı teşekkür ederim.

...../...../.....

EK-5. Görüşme soruları (pilot çalışma)

1. Bölüm- Kazanımlar

a) Motivasyonel (Kişisel) Kazanımlar

Kişilerin içinde bulundukları durumları veya kendileri için önemli olan sistemleri etkileme kapasiteleri hakkındaki düşünceleri ve inançlarıdır.

Katılımcı tasarım süreçleri sonunda katılımcının kazanabileceği motivasyonel kazanımlar nelerdir?

Bu motivasyonel kazanımların katılımcı süreçlere ne gibi katkıları olabilir?

b) Bilişsel Kazanımlar

Kişinin içinde bulunduğu topluluğa ve ona dair mevzulara ilişkin analiz ve anlama kapasitesi, kavrayışıdır. Çünkü kişiler hedeflerine uygun biçimde ulaşmak için seçeneklerinin farkında olmalıdır. Yeni bilgi ve beceri gelişimi ile ilişkilidir.

Katılımcı tasarım süreçleri sonunda katılımcının kazanabileceği bilişsel kazanımlar nelerdir?

Katılımcı tasarım süreci yukarıda açıklanan kazanımlar dışında katılımcıya ne gibi bilgi ve beceriler kazandırır?

Bu bilişsel kazanımların katılımcı süreçlere ne gibi katkıları olabilir?

c) Davranışsal Kazanımlar

Sosyal ve politik çevreye etki etmek için gereken belirli eylemleri ifade eder. Kazanılan bilgi ve becerilerin ışığında edinilen davranışlardır. Farklı aktivitelere katılım, organize etme gibi.

Katılımcının yukarıda kazandığı düşünülen bilgi ve becerilerinin davranışsal karşılığı neler olabilir?

Sizce katılımcı tasarım süreçleri sonunda katılımcının kazanabileceği, günlük hayatında olumlu etkisi olabilecek davranışlar nelerdir?

Bu davranışsal kazanımların sonuç üzerinde ne gibi etkileri olabilir?

EK-5. (devam) Görüşme soruları (pilot çalışma)

2. Bölüm- Katılımcı Tasarım Süreci

Sadece bilgi edinimini değil katılımcının güçlendirilmesini de hedefleyen süreçlerin eyleme dayalı ve sürdürülebilir olması gerekmektedir. Yani planlama, eylem, değerlendirme ve yansıtma süreçlerinden oluşan döngüsel bir yapıdadır. Bu döngüsel yapının ilk basamağında nasıl bir araştırma süreci gerçekleştirilebileceği kurgulanır. Kurgulanan plan dahilinde eyleme geçilir. Süreç değerlendirilir. Yansıtma basamağında değerlendirmede elde edilen sonuçlar ışığında bir sonraki süreçlerde ne gibi değişiklikler yapılması gerektiği tartışılır. Bu şekilde gerçekleştirilen bir araştırma süreci, hem bilgi kazanımı hem de araştırmacı ya da katılımcı bütün paydaşların güçlendirilmesini sağlamaktadır. Bu anlamda güçlendirme odaklı katılımcı tasarım süreçlerinde bu döngüsel ve sürdürülebilir yapının kullanılmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde dört aşamadan oluşan süreçte katılımcılar nasıl güçlendirilir sorusunun cevabı aranmaktadır. Yukarıda belirtilen kazanımların gerçekleşmesi için araştırmacının ya da katılımcının ne gibi faaliyetlerde bulunması gerektiği araştırılacaktır.

a) Planlama

Süreçte eylemler birlikte gerçekleştirildiği takdirde katılımcının gelişebilir.

Süreçtedurumlarındagibi fırsatlar sunulduğunda katılımcıkazanımını sağlar.

Katılımcı, süreçteuygulama imkanı bulduğunda konusunda gelişir.

Süreçteki durumlarında katılımcının gelişebilir.

b) Uygulama

Süreçte eylemler birlikte yapıldığı gerçekleştirildiği takdirde katılımcının gelişebilir.

Süreçtedurumlarındagibi fırsatlar sunulduğunda katılımcıkazanımını sağlar.

Katılımcı, süreçteuygulama imkanı bulduğunda konusunda gelişir.

Süreçteki durumlarında katılımcının gelişebilir.

EK-5. (devam) Görüşme soruları (pilot çalışma)

c) Değerlendirme

Süreçte eylemler birlikte yapıldığı
gerçekleştirildiği takdirde katılımcının
gelişebilir.

Süreçtedurumlarında
.....gibi fırsatlar sunulduğunda katılımcı
.....kazanımını sağlar.

Katılımcı, süreçteuygulama imkanı bulduğunda
..... konusunda gelişir.

Süreçteki durumlarında katılımcının
..... gelişebilir.

d) Yansıtma

Süreçte eylemler birlikte yapıldığı
gerçekleştirildiği takdirde katılımcının
gelişebilir.

Süreçtedurumlarında
.....gibi fırsatlar sunulduğunda katılımcı
.....kazanımını sağlar.

Katılımcı, süreçteuygulama imkanı bulduğunda
..... konusunda gelişir.

EK-6. Görüşme soruları (ana çalışma)

Görüşmecinin sosyal fayda odaklı katılımcı tasarım proje deneyimi:

1. Proje Bilgileri

- Projenin amacı/hedefleri nedir? Katılımcılar kimler, uygulandığı yer neresi?
- Projenin konusu/kapsamı nedir?
- Bu konuda niçin katılımcı tasarım süreci uyguluyorsunuz?

2. Proje Süreci

- Proje sürecinde gerçekleştirdiğiniz aktiviteler neler?
- Uyguladığınız stratejiler neler?
- Bu aktiviteyi uygularken neyi hedeflediniz?
- Bu eylemlerin sonuçları neler oldu?
- Süreci etkileyen faktörler nelerdi?

3. Proje Değerlendirmesi

- Proje sonunda çıktılar neler oldu?
- Süreç sonunda nasıl bir sonuç elde ettiniz?
- Bu projenin hedefine ulaştığını nasıl değerlendiriyorsunuz? Projede nasıl bir değerlendirme yaptınız?
- Katılımcılarda gözlenen değişimler nelerdir?
- Bu değişimlere neden olan aktivite ve stratejiler nelerdir?
- Bu katılımcı kazanımlarının proje sürecine ne gibi katkıları oldu?

EK-7. Nitel içerik analizi_Kod kitabı.mx18 (2.12.2019)

DOĞRUDAN GÜÇLENDİRME

1. Katılım amacı	
1.1 Gündelik ve mesleki beceri geliştirme	65
1.2 Sosyal farkındalık	46
1.3 Sosyal entegrasyon	23
1.4 Sürdürülebilirlik: Katılımcı gelişiminin devam etmesi	13
2. Girdi (Kullanıcı)	
2.1 Birebir problem sahipleri	28
3. Varsayımlar	
3.1 Farkındalık ve kavrayış gelişimi sürece katılmaya dair tutum değişimine neden olur	3
3.2 Kavrayış ve beceri gelişimi süreçte aktif rol almaya dair tutum değişimine neden olur	7
3.3 Sahiplik gelişimi, gelişimi sürdürmeye dair tutum değişimine neden olur	1
3.4 Kontrol gelişimi aktif görev almaya dair davranış değişimine neden olur	3
4. Stratejiler	
4.1 Esnek katılım koşulları oluşturmak	0
4.1.1 Açık ajanda ile hareket etmek	44
4.1.2 Metodolojik olarak süreci yarı yapılandırmak ya da hiç yapılandırmamak	18
4.1.3 Farklı katılımcılara süreci açmak	10
Basılı materyal aracılığı ile	1
Mekâna giderek birebir görüşmelerle	1
Elçiler aracılığı ile	1
E-mail aracılığı ile	2
Sosyal medya aracılığı ile	4
4.1.4 Alternatif iletişim kanallarını mümkün kılmak	4
4.1.5 Takvimi katılımcı ile belirlemek ya da katılımcının belirlemesi	3
4.2 Katılımcının mevcut bağlamına gömülme	0
4.2.1 Doğrudan bağlama gömülme	0
Süreç boyunca orada bulunmak, katılımcıyla yaşamak	10
Pratiklerine gömülme	12
Katılımcılarla birlikte sürece katılmak	7

EK-7. (devam) Nitel içerik analizi_Kod kitabı.mx.18 (2.12.2019)

4.2.2 Dolaylı olarak bağlama gömülmek	0
Tarafların gündelik hayat mekânlarına gitmek	13
Güven duyulan insanları sürece dahil etmek	2
4.3 Beklentileri sabitleyerek yönetmek	1
4.3.1 Süreçte şeffaf davranmak	
Proje amacını ve süreci paylaşmak	10
Gerçekçi hedeflerle hareket etmek	6
Süreç boyunca bilgilendirme, haberdar etmek	10
4.3.2 Sürece küçük adımlarla başlamak	9
4.4 Süreci farklı katmanlarda oluşturmak	0
4.4.1 Yapısal işbirlikleri kurmak	4
4.4.2 Kamuoyu yaratmak	2
5. Araştırmacı davranışları ve aktiviteler	
5.1 Somut düşünme alanları yaratma	0
5.1.1 Katılımcının kendisi için somut düşünme alanları yaratma	0
Olasılıklara dair düşünme alanları yaratma	10
Düşük kaliteli prototipleme	1
Fikir kartları	1
Oyun	1
Polaroid fotoğraflar	1
Prototipleme	2
Senaryo	2
Yapılandırılmış etkinlik	2
Problem durumuna dair düşünme alanları yaratma	6
Davranış haritalandırma	1
Fotoğraflama yürüyüşü	1
Günlük tutma	4
Sınır nesnesi	0
Kaldırım bandı	3
Süreç ve olanaklarına dair düşünme alanları yaratma	3
Çalıştay	1
Etkinlik	1

EK-7. (devam) Nitel içerik analizi_Kod kitabı.mx.18 (2.12.2019)

Görüşme	1
Yansıtıcı not alma	1
5.1.2 Katılımcılar arası somut düşünme alanları yaratma	0
Olasılıklara dair düşünme alanları yaratma	36
Anlatı	1
Beyin fırtınası	2
Çalıştay	6
Düşük kaliteli prototipleme	1
Film izleme	3
Oyun	2
Örnek değerlendirmesi	1
Prototipleme	3
Rol yapma oyunu	2
Senaryo	3
Süreçte geliştirilen malzeme ve nesneler	5
Toplu tartışma	5
Video izleme	3
Yapılandırılmış etkinlik	2
Süreç ve olanaklarına dair düşünme alanları yaratma	16
Alan gezisi	1
Çalıştay	2
Etkinlik	9
Ortak alana yansıtıcı not alma	1
Video yapma izleme	5
Problem durumuna dair düşünme alanları yaratma	29
Beyin fırtınası	2
Görüşme	1
İnternet sitesi	2
Oyun	1
Sınır nesneleri	0
Rastlantısal imajlar ya da portreler	1
Wishboard	1

EK-7. (devam) Nitel içerik analizi_Kod kitabı.mx.18 (2.12.2019)

Mahalle haritası	1
Analiz sonuçları	3
Toplu tartışma	7
Video yapma izleme	5
Yapılandırılmış aktiviteler	2
Zihin haritası	2
5.2 Karşılaşma alanları yaratma	0
5.2.1 Farklı uzmanlıklardan paydaşlarla bir araya getirme	18
Kolektif alıştırma	1
Diyalog	1
Konuşma	1
Çalıştay	3
5.2.2 Güç sahibi kurum ve kişilerle diyalog alanları yaratma	18
5.2.3 Dış paydaşlarla karşılaşma alanları yaratma	16
Sunum	2
İnternet sitesi	2
Fuar	1
Alan gezisi	1
Bienal	2
Konferans	2
Proje tanıtım lansmanı	3
Sergi	6
Forum ve festivale katılım	1
5.3 Destek alanları yaratma	0
5.3.1 Bilgi verme	31
Farkındalık çalıştay	2
Oyun	1
Örnek değerlendirmesi	2
5.3.2 Uygulama yaptırma	9
Oyun	1
5.3.3 Öneride tavsiyede bulunma	19
5.3.4 Katılımcıyı alternatif rollerle tanıştırma	15

EK-7. (devam) Nitel içerik analizi_Kod kitabı.mx.18 (2.12.2019)

5.4 İnisiyatif alanları yaratma	0
5.4.1 Katılımcının karar mekanizmalarında inisiyatif almasını sağlama	0
Probleme dair kararlarda inisiyatif sağlama	7
Sonuca dair kararlarda inisiyatif sağlama	0
Ürünün yapısı	5
Ürün içeriği	2
Süreç işleyişine dair kararlarda inisiyatif sağlama	22
5.4.2 Katılımcının yönetim ve uygulamada inisiyatif almasını sağlama	13
Araştırmada inisiyatif alma	0
Tasarlama eyleminde inisiyatif alma	1
Persona geliştirme	1
Kampanya ürünlerini geliştirme	1
Ürünün denemesini yapmak (demo) ve değerlendirmek	3
Değerlendirme ve revize etme	2
Yönetmel eylemlerde inisiyatif alma	0
Çizim etkinliği	1
Konuşma etkinliği	1
Proje dökümantasyonu	2
6. Dışsal faktörler	
6.1 Paydaşlara dair faktörler	0
6.1.1 Güç sahibi kurum ve kişilerin sürece dair tutumu	10
6.1.2 Paydaşların süreç yaklaşımı	3
6.1.3 Paydaş deneyimi	3
6.1.4 Paydaş statüsü	2
6.2 Araştırmacılara dair faktörler	0
6.2.1 Araştırmacı deneyimi	0
Katılımcıya dair deneyimi	7
Araştırmacı rolü	3
Araştırmacının katılımcıya dair ön kabulü	2
Problem bağlamına dair deneyimi	1
Sürece dair deneyimi	11
6.2.2 Araştırmacı bilgi ve becerisi	0

EK-7. (devam) Nitel içerik analizi_Kod kitabı.mx.18 (2.12.2019)

Araştırmacı bilgisi	0
Katılımcıya dair bilgisi	2
Problem bağlamına dair bilgisi	3
Sürece dair bilgisi	1
Araştırmacı süreç yönetimi becerisi	5
6.2.3 Araştırmacı ve paydaş ilişkisi	3
6.2.4 Araştırmacı zaman kısıtı	1
6.3 Katılımcıya dair faktörler	0
6.3.1 Katılımcının sürece dair tutumu	0
Katılımcının problem bağlamına dair farkındalığı	14
Katılımcının problem bağlamına dair ilgisi	4
Katılımcının süreç beklentisi	2
Katılımcının önceki deneyimleri	2
Katılımcı ön yargıları	4
6.3.2 Katılımcı bilgi ve becerisi	0
Katılımcı becerisi	0
Katılımcıların sosyal becerileri	0
Empati becerisi	1
Karşılıklı öğrenme becerisi	2
İletişim becerisi	2
Katılımcıların katılım becerisi	8
Katılımcının (bağlam) bilgi ve becerisi	10
6.3.3 Katılımcı demografik yapı	0
Yaş	6
Ekonomik durumu	5
Eğitim düzeyi	4
6.3.4 Katılımcının içinde bulunduğu sosyo-kültürel yapı	0
Toplumsal hiyerarşi	7
Sosyo kültürel pratikler	10
6.3.5 Katılımcı kısıtları	0
Fiziksel kısıt	3
Dil kısıtı	2

EK-7. (devam) Nitel içerik analizi_Kod kitabı.mx.18 (2.12.2019)

Zaman kısıtı	5
6.4 Diğer	0
6.4.1 Altyapı (Ulaşım)	4
6.4.2 Politik ortam	2
7. İçsel faktörler	
7.1 Yönetimsel faktörler	0
7.1.1 Kaynaklara erişim	0
Zaman	12
İnsan kaynağına erişim (Ekip ve teknik uzman)	11
Maddi kaynaklara erişim (Bütçe)	5
Araçlara erişim	1
7.1.2 Aktivite yönetimi	3
7.2 Katılım ortamı	1
7.2.1 Katılımcının katılım nitelikleri	0
Katılımcı çeşitliliği	7
Katılım durumu	2
Katılım biçimi	3
7.2.2 Araç ve yöntemlerin niteliği	19
7.2.3 Mekân ve donanım nitelikleri	0
Mekân (Katılımcı tutumu)	6
Mekânda kullanılan donanım	5
7.2.4 Problem durumu	1
7.3 Süreç içi etkileşim	0
7.3.1 Araştırmacının katılımcı yaklaşımı	13
7.3.2 Katılımcılar arası etkileşim	7
7.3.43Katılımcı paydaş etkileşimi	3
7.3.4 Araştırmacı paydaş etkileşimi	4
8. Sonuçlar ve kazanımlar	
8.1 Bireysel güçlendirme sonuçları	0
8.1.1 Bilişsel sonuçlar: Farkındalık ve kavrayış gelişimi	0
Problem durumuna dair farkındalık geliştirme	0
Altyapı ve çevresel sorunlara dair farkındalık	15

EK-7. (devam) Nitel içerik analizi_Kod kitabı.mx.18 (2.12.2019)

Gündelik sorunlara dair farkındalık	4
Meslek pratiği sorunlarına dair farkındalık	24
Süreç ve olanaklarına dair kavrayış geliştirme	0
Bireysel ve kolektif potansiyellere dair kavrayış	0
Bireysel katkı ve yeteneklerine dair kavrayış	13
Bireysel imkanlara dair kavrayış	12
Kolektif pratiklerin potansiyellerine dair kavrayış	8
Diğer katılımcı ve paydaşların düşüncelerine dair kavrayış	5
Kaynaklara ve kullanımlarına dair kavrayış	0
İnsan kaynaklarına dair kavrayış	0
Diğer katılımcıların yetenek, uzmanlık ve katkısına dair kavrayış	4
Dış paydaşlara dair kavrayış	5
Problem çözme süreç ve araçlarına dair kavrayış	26
Tasarlama süreç ve araçlarına dair kavrayış	10
Teknolojiye dair kavrayış	0
Teknolojinin çözümde nasıl kullanılacağına dair kavrayış	21
Teknoloji ve imkanlarına dair kavrayış	21
Sonuca dair kavrayış geliştirme	0
Pratik gelişimine dair kavrayış	13
Ürün/altyapıya dair kavrayış	6
8.1.2 Davranışsal sonuçlar	0
Kazanılan becerilerin uygulanması	0
Değerlendirme yapma ve görüş bildirme	11
İletişim kurma	10
Kişiler arası iletişim ağı oluşturma	12
Karşıdakine fikrini directmeme	1
Karar verme ve harekete geçme	0
Sonuç ve olasılıklara dair karar verme ve harekete geçme	6
Kaynaklara dair karar verme ve uygulama	0
Süreç araçları ve maddi kaynakları kullanma	5
Teknolojik kaynakları kullanma	16

EK-7. (devam) Nitel içerik analizi_Kod kitabı.mx.18 (2.12.2019)

İnsan kaynaklarını kullanma	3
Yeni beceriler geliştirme	0
Başka süreçlere katılma	1
Kazanılan eylemlilik halini devam ettirme	11
8.1.3 Motivasyonel sonuçlar	0
Özyeterlilik gelişimi	0
Önemli hissetme	1
Yapabildiğini hissetme	5
Başarılı hissetme	1
Özgüvenli hissetme	8
Özkontrol gelişimi	0
Süreci etkilediğini hissetme	6
Sahiplik hissetme	11
Yaptıkları ile gurur duyma	7
8.2 Kolektif güçlendirme	0
8.2.1 Bilişsel sonuçlar: Kolektif çalışma	22
8.2.2 Davranışsal sonuçlar	0
Kazanılan becerilerin uygulanması	0
Kolektif olarak hareket etme	10
Topluluk oluşturma	24
Yeni beceriler geliştirme	0
Kolektif olarak başka süreçlere katılmak	1
Kolektif olarak kazanılan eylemlilik halini devam ettirmek	9
Kolektif olarak yeni süreçler başlatmak	9
8.2.3 Motivasyonel sonuçlar	0
Kolektif aidiyet gelişimi	19
DOLAYLI GÜÇLENDİRME	
1. Proje amacı	
1.1 Güçlendirme araçları	0
1.1.1 Mekân	0
Yaşam alanı	1
Çalışma mekânı	1

EK-7. (devam) Nitel içerik analizi_Kod kitabı.mx.18 (2.12.2019)

Sosyal alan	4
1.1.2 Ürün	0
Ürün	6
Servis	14
Araç kiti	3
Uygulama (App)	3
Sistem	7
1.2 Güçlendirme biçimleri	0
1.2.1 Yeni pratikler ile yaşam kalitesini artırmak	20
1.2.2 Mevcut pratikleri iyileştirmek kolaylaştırmak	22
2. Katılım amacı	
2.1 Süreç verimliliği	27
2.2 Ürün başarısı	25
2.3 Sürdürülebilirlik: Ürün kullanım pratiklerinin devam etmesi	22
3. Girdi (Kullanıcı)	
3.1 Ürün/Servisten etkilenecek kullanıcılar	3
3.2 Ürün/Servisin birebir kullanıcıları	20
3.3 Temsili grup	13
4. Varsayımlar	
4.1 Farkındalık ve kavrayış gelişimi sürece katılmaya dair tutum değişimine neden olur	4
4.2 Kavrayış ve beceri gelişimi süreçte aktif rol almaya dair tutum değişimine neden olur	3
4.3 Sahiplik gelişimi ürünü kullanmaya ve kullanımı sürdürmeye dair tutum değişimine neden olur	5
4.4 Ürün veya ürün fikri kullanımına dair davranış değişimi güçlendirmeye neden olur	1
5. Stratejiler	
5.1 Mevcut katılımcı bağlamını kullanmak	0
5.1.1 Katılımcının mevcut pratikleri üzerinde çalışmak	11
5.1.2 Katılımcının kültürel pratiklerini sürece aracı kılmak	8
Anadilde iletişim kurmak	3
5.1.3 Kanaat önderleri veya farklı demografik gruplarla süreci başlatmak	12

EK-7. (devam) Nitel içerik analizi_Kod kitabı.mx.18 (2.12.2019)

5.1.4 Katılımcılar için anlamlı veya cazip mekânları kullanmak	16
5.2 Katılım koşullarını esnetmek	0
5.2.1 Katılım zamanlarının katılımcılarla birlikte belirlenmesi	2
5.2.2 Açık ve erişilebilir katılım alanları yaratmak	16
5.2.3 Farklı katılımcılara süreci açmak	0
Kamusal alanda çağrı yapmak	2
İnternette çağrı yapmak	2
5.2.4 Beklentileri konuşmak tartışmak ve anlaşma yapmak	6
5.2.5 Süreci katılımcı doğaçlamalarına açmak	11
5.3 Motivasyonu yönetmek	0
5.3.1 Katılımcıda gerçekçi beklentiler oluşturmak	1
5.3.2 Fikirleri park etmek	2
5.4 Katılımı sosyal bağlama taşımak	0
5.4.1 Katılımcının etkinliklerine katılmak	7
5.4.2 Süreç dışı sosyal aktiviteler yapmak	13
5.5 Süreci farklı katmanlarda oluşturmak	0
5.5.1 Farklı derecede problem ve çözüme etki eden paydaşlarla yapısal işbirlikleri kurmak	19
5.6 Araştırmacının sürece giriş ve çıkışını planlaması	11
5.7 Katılımcılar arası rol ve görev dağılımı yapmak	11
5.8 Çoklu ve çoğulcu metodoloji ve araç kullanmak	11
Katılımcılarla tek ya da küçük gruplar halinde çalışmak	5
Katılımcıları probleme odaklanmak yerine çözüme odaklamak	2
Provokatif düşünce ve konseptlerle çalışmak	1
Sorgulama yapmak	1
Katılımcıları küçük ölçekli problemleri çözdürmek, uygulatmak	4
Destekleyici ifadeler ve açık uçlu sondaj sorular sormak	1
Soyut öneriler geliştirmek, katılımcının yorumlamasını beklemek	1
6. Araştırmacı davranışları ve aktiviteler	
6.1 Somut düşünme alanları yaratma	0
6.1.1 Katılımcının kendisi için somut düşünme alanları yaratma	0
Çözüme dair somut düşünme alanları yaratma	29

EK-7. (devam) Nitel içerik analizi_Kod kitabı.mx.18 (2.12.2019)

Beyin yazımı	1
Beden fırtınası	1
Süreç içinde geliştirilen araç ve yöntemler	0
Rüyalar ve korkular çalıştayı (Adım)	1
Kart metaforları	1
Soyut ve minimalist öneriler	1
Anket	1
Düşük kaliteli prototipleme	5
Eskiz	1
Film gösterimi	1
Görüşme	2
Kullanıcı yolculuk haritası	1
Prototip değerlendirme	6
Prototipleme	4
Resim	3
Senaryo	2
Mevcut duruma dair somut düşünme alanları yaratma	22
Beden fırtınası	1
Görüşme	3
Günlük	1
Hatırlatma kartları	1
Hikaye anlatımı	1
Kayıt defteri/müsvette	1
Oyun	1
Persona	1
Rol yapma	1
Süreç için geliştirilen araçlar ve yöntemler	0
Kültürel sondaj	1
Postkartlar	1
Takdir edici sorgulama	3
Video çekme izleme	2
Videoyu editleyerek cevap verme	2

EK-7. (devam) Nitel içerik analizi_Kod kitabı.mx.18 (2.12.2019)

Süreç ve olanaklarına dair düşünme alanları yaratma	2
Anket	1
6.1.2 Katılımcılar arası somut düşünme alanları yaratma	0
Çözüme dair somut düşünme alanları yaratma	68
Beden fırtınası	1
Beyin fırtınası	3
Çalıştay	0
İşbirlikçi çalıştay	6
Gelecek çalıştay	2
Çizim altlığı	1
Eskiz	3
Film gösterimi	1
Görüşme	2
Oyun	3
Prototip	1
Donanımda eskiz	1
Tam ölçekli prototipleme	2
İşbirlikçi prototipleme	1
Prototipleme	4
Prototip değerlendirme	6
Örnek proje paylaşımı/değerlendirmesi	3
Düşük kaliteli prototipleme	6
Video eskiz	2
Resim	2
Senaryolaştırma	0
Kullanıcı yolculuk haritası	2
Senaryo	8
Aktör haritası	2
Süreç için geliştirilen araç ve yöntemler	2
Yardım kartı	1
Sistem şeması	1
Soru kartları	1

EK-7. (devam) Nitel içerik analizi_Kod kitabı.mx.18 (2.12.2019)

World Cafe Tekniği	1
Kullanıma hazır kartlar	1
Görev kartları	1
Sihirli fasulyeler	1
Konuşma masası	1
Toplu tartışma	6
Mevcut duruma dair somut düşünme alanları yaratma	17
Çalıştay	0
İşbirlikçi çalıştay	2
Gelecek çalıştayı	1
Duygu haritası	2
Görüşme	2
Hikaye anlatımı	3
Oyun	1
Rol yapma	1
Sergi	1
Süreç için geliştirilen araç ve yöntemler	0
Toplama çıkarma etkinliği	1
Toplu tartışma	1
Video çekme izleme	3
Süreç ve olanaklarına dair düşünme alanları yaratma	7
Donanımda eskiz	1
Video yapma izleme	1
Toplu tartışma	2
6.2 Karşılaşma alanları yaratma	0
6.2.1 Farklı uzmanlıklardan paydaşlarla bir araya getirme	8
Sunum	1
Alan gezisi	2
Toplantı	1
Konuşma	1
6.2.2 Dış paydaşlarla karşılaşma alanları yaratma	16
Sosyal platformlar üzerinden	2

EK-7. (devam) Nitel içerik analizi_Kod kitabı.mx.18 (2.12.2019)

Sunum	1
Final etkinliği	2
Festival	1
Sergi	8
6.3 Gelişim alanları yaratma	0
6.3.1 Bilgi verme	0
Problem alanına dair bilgilendirme	4
Sürece dair bilgilendirme	0
Amaca dair bilgilendirme	2
Analiz sonuçlarına dair bilgilendirme	4
Araştırmacının hedeflerine dair bilgilendirme	1
Kaydedilen gelişmelere dair bilgilendirme	14
Not alma	1
Araç ve kaynaklara dair bilgilendirme	0
Teknoloji kullanımına dair eğitimi verme	4
Araştırma yapma eğitimi	7
Tasarlama ve tasarım araçlarını kullanma eğitimi	6
Tasarım önerilerine dair bilgilendirme	10
Hikaye anlatımı	1
Kısa film	1
Rol yapma	1
Senaryo	1
Sunum	2
Toplu tartışma	4
6.3.2 Uygulama yaptırma	0
Araştırma yapma	1
Alternatifler arasından seçim yapma	10
Toplu tartışma	1
İçerik üretme	4
Projenin uygulamasını yapma	7
Probleme birlikte karar verme	2

EK-7. (devam) Nitel içerik analizi_Kod kitabı.mx.18 (2.12.2019)

7. Dışsal faktörler

7.1 Paydaşlara dair faktörler	0
7.1.1 Paydaşların süreç yaklaşımı	5
7.1.2 Paydaş deneyimleri	2
7.1.3 Paydaşların statüsü	1
7.2 Araştırmacıya dair faktörler	0
7.2.1 Araştırmacı bilgi ve becerisi	0
Araştırmacı bilgisi	0
Katılımcıya dair bilgisi	1
Araştırmacının katılımcıya dair ön kabulü	3
Problem alanına dair bilgisi	2
Sürece dair bilgisi	5
Araştırmacı becerisi	7
7.2.2 Araştırmacı deneyimi	0
Katılımcıya dair deneyimi	1
Araştırmacı statüsü	2
Problem alanına dair deneyimi	3
Sürece dair deneyimi	4
7.2.3 Araştırmacının projeye ve katılıma dair ilgisi	2
7.2.4 Araştırmacı beklentisi	1
7.3 Katılımcıya dair faktörler	0
7.3.1 Katılımcının sürece dair tutumu	6
Katılımcı deneyimi	0
Katılımcı bağlam deneyimi	4
Katılımcı katılım deneyimi	4
Katılımcının bağlama ilgisi	6
Katılımcıların özgüveni	1
Katılımcı beklentisi	4
Katılımcı ön yargı ve varsayımları	3
Katılımcının projenin katkısına dair farkındalık seviyesi	4
7.3.2 Katılımcı bilgisi ve becerisi	0
Katılımcının katılım kapasitesi	5

EK-7. (devam) Nitel içerik analizi_Kod kitabı.mx.18 (2.12.2019)

Katılımcıların sosyal becerileri	1
Katılımcı bağlam bilgisi	5
Katılımcı süreç bilgisi	1
7.3.3 Katılımcı demografik yapı	0
Ekonomik durum	3
Yaş	1
7.3.4 Katılımcının içinde bulunduğu sosyo-kültürel yapı	5
Toplumsal hiyerarşi	5
Sosyal ve kültürel pratikler	2
7.3.5 Katılımcı kısıtları	0
Zaman kısıtı	3
Kaynak kısıtı	2
Dil kısıtı	3
7.4 Diğer	0
7.4.1 Altyapı	0
Ulaşım altyapısı	4
Fiziksel altyapı	1
7.4.2 Kamuoyundan gelen tepkiler, tutumlar	2
7.4.3 Proje bağlamındaki yasal düzenlemeler	2
8. İçsel faktörler	
8.1 Yönetimsel faktörler	0
8.1.1 Kaynaklara erişim	0
Araçlara erişim	3
İnsan kaynağına erişim (Ekip ve teknik uzman)	10
Maddi kaynaklara erişim (Bütçe)	10
Zaman	15
8.1.2 Aktivite yönetimi	4
8.2 Katılım ortamı	2
8.2.1 Katılımcının katılım nitelikleri	0
Katılım biçimi	5
Katılımcı çeşitliliği	5
Katılımcı sayısı	1

EK-7. (devam) Nitel içerik analizi_Kod kitabı.mx.18 (2.12.2019)

8.2.2 Araç ve yöntemlerin niteliği	14
8.2.3 Mekân ve donanım nitelikleri	0
Mekân	5
Mekânda kullanılan donanım	4
8.2.4 Bağlam niteliği	0
Görevin karmaşıklığı	2
Katılım bağlamı karmaşıklığı (sistem, çevre)	2
8.3 Süreç içi etkileşim	0
8.3.1 Araştırmacının katılımcı yaklaşımı	9
8.3.2 Katılımcılar arası etkileşim	2
8.3.3 Araştırmacı paydaş etkileşimi	2
9. Sonuçlar ve kazanımlar	
9.1 Bireysel güçlendirme	0
9.1.1 Bilişsel sonuçlar: Farkındalık ve kavrayış gelişimi	0
Mevcut duruma dair farkındalık geliştirme	14
Süreç ve olanaklarına dair kavrayış geliştirme	0
Bireysel ve kolektif potansiyellere dair kavrayış	0
Diğer katılımcı ve paydaşların düşüncelerine dair kavrayış	1
Bireysel imkanlara dair kavrayış	2
Kolektif pratiklerin potansiyellerine dair kavrayış	2
Bireysel katkı ve yeteneklerine dair kavrayış	7
Kaynaklara ve kullanımlarına dair kavrayış	0
İnsan kaynaklarına dair kavrayış	1
Problem çözme süreç ve araçlarına dair kavrayış	13
Teknolojiye dair kavrayış	0
Teknoloji ve imkanlarına dair kavrayış	16
Teknolojinin çözümde kullanılmasına dair kavrayış	6
Çözüme dair kavrayış geliştirme	0
Pratik gelişimine dair kavrayış	3
Çözüme (ürün fikrine) dair kavrayış	12
9.1.2 Davranışsal sonuçlar	0
Kazanılan becerilerin uygulanması	0

EK-7. (devam) Nitel içerik analizi_Kod kitabı.mx.18 (2.12.2019)

Değerlendirme yapma ve görüş bildirme	5
Karar verme ve harekete geçme	0
Çözüme karar verme ve uygulama	2
Kaynaklara karar verme ve uygulama	0
Teknolojiyi kullanma	2
Problem çözme araçlarını kullanma	4
İletişim kurma	5
Kişiler arası iletişim ağı kurmak	12
Geliştirilen çözümü kullanma	3
Yeni beceriler geliştirme	0
Başka süreçlere katılmak	2
Yeni süreçler başlatmak	1
9.1.3 Motivasyonel sonuçlar	0
Özkontrol gelişimi	0
Bir durumu değiştirebileceğini hissetme	4
Yaptıkları ile gurur duyma	3
Süreci etkilediğini hissetme	5
Sahiplik ve sorumluluk hissetme	7
Özyeterlilik gelişimi	0
İş memnuniyeti	1
Önemli hissetme	4
Başarılı hissetme	2
Yapabildiğini hissetme	2
Özgüvenli hissetme	9
9.2 Kolektif güçlendirme	0
9.2.1 Bilişsel sonuçlar: Kolektif çalışma	9
9.2.2 Davranışsal sonuçlar	0
Kazanılan becerilerin uygulanması	0
Geliştirilen çözümü kullanma	2
Kolektif olarak hareket etme	3
Topluluk oluşturma	5
Yeni beceriler geliştirme	0

EK-7. (devam) Nitel içerik analizi_Kod kitabı.mx.18 (2.12.2019)

Kolektif olarak yeni süreçler başlatmak	2
9.2.3. Motivasyonel sonuçlar	0
Kolektif aidiyet gelişimi	4

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : KESDİ, Hatice S.
 Uyuğu : T.C.
 Doğum tarihi ve yeri : 12.07.1986
 Medeni hali : Evli
 Telefon : 0 (544) 868 55 93
 e-mail : aydin.s.hatice@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Doktora	Gazi Üniversitesi / Endüstri Ürünleri Tasarımı ABD	Devam ediyor
Yüksek lisans	Anadolu Üniversitesi / Endüstriyel Tasarım ABD	2012
Lisans	Gazi Üniversitesi / BÖTE	2008
Lise	M. Adnan Özçelik Anadolu Lisesi	2004

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2014-Halen	Gazi Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2012-2014	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.	Araştırma Görevlisi
2009-2009	Tevfik Sırrı Gür Lisesi	Bilgi Teknolojileri Öğretmeni

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

Kesdi, H., Güneş, S. (2019). Tasarım Araştırmalarındaki Katılımcı Uygulamalara Dair Bir Değerlendirme: Bağlam ve Pratik Farklılıkları. *Anadolu Sanat ve Tasarım Dergisi*, 10(2), 286-313.

- Akbulut, D., Gedik, E., Kesdi H., Baş, A. (2019). *Transition From Basic Design to Product Design: A New Practical Basis*, DRS Learn X Design 2019, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, 197-204.
- Kesdi, H., Güneş, S. (2018). Katılımcı Tasarımın Felsefi Kökenlerine Dair Bir Soruşturma ve Hartmann'ın Yeni Ontolojisi. *Gazi Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 22, 193-209.
- Güneş, S., Kesdi, H. (2018). Tasarımda Mesleki Terminoloji Karmaşası Üzerine Bir Çözümleme. *Online Journal of Art and Design*, 6(5), 150-157.
- Akbulut, D., Kesdi, H. (2017). On Context, Concepts and Research: An Approach in Basic Design. *The Design Journal*, 20(1), 1197-1211.
- Kesdi, H. S., Kesdi, N .B. (2017). *Maker Hareketine Sürdürülebilirlik Perspektifinden Bir Değerlendirme*, Innovation and Global Issues in Social Sciences II, Antalya, 203-209.
- Kesdi, H. S., Yavuz, C. (2017). *Gelenekten Ekolojik Olana: Karadeniz Ahşap Oyuncak Geleneginin Yeniden Üretimi*, Innovation and Global Issues in Social Sciences II, Antalya, 335-343.
- Yavuz, C., Kesdi, H. S. (2017). *Sürdürülebilirlik Ekseninde Beşikten Beşiğe Tasarım*, Innovation and Global Issues in Social Sciences II, Antalya, 119-130.
- Kesdi, H. S., Yalçın, Ş. (2016). *The Face, Resistance and Complex Assemblage*, Deleuze Studies Conference, University of Roma Tre, Rome.
- Akbulut, D., Kesdi, H.S., Kutbay, H. N. (2016). *Temel Tasarımda Bir Yaklaşım Denemesi: Kapsam, Kavram ve Araştırma Üzerine*, UTAK 2016, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 577-589.
- Kutbay, N. H., Kesdi, H. S., Yavuz, C., Yalman, Z. (2016). *Public Space Furniture: Sitting Units in Shopping Malls' Waiting / Resting Areas*, DCA European Conference, Özyeğin Üniversitesi, İstanbul, 590-600.
- Aydın, H. S., Kaygan, H. (2015). *Replacement or Displacement: Materiality of Cardboard in Streets*, 4T: Desing in Times of Turmoil: Displacement, Replacement, Emplacement, Yaşar Üniversitesi, İzmir, 46-59.

Hobiler

Yeraltı edebiyatı, beat kuşağı akımı, göstergebilim romanları, çağdaş türk romanları.

GAZİ GELECEKTİR..